

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

УСИК Ігор Олександрович

УДК 330.341:339.9.012.23 (477) (043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

**СТРУКТУРНА ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ**

08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні
відносини

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати
власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших
авторів мають посилання на
відповідне джерело

_____ І. О. Усик

*Дисертація є ідентичною іншим
примірникам дисертації Вчений
секретар спеціалізованої вченої
ради Д 11.051.03
к.е.н. _____ Н. С. Якімова*

Науковий керівник:
Хаджинов Ілля Васильович,
доктор економічних наук, професор

Вінниця – 2019

АНОТАЦІЯ

Усик І. О. Структурна трансформація моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2019.

Дисертаційну роботу присвячено вдосконаленню теоретико-методичних засад та розробці науково-практичних рекомендацій щодо структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів.

У першому розділі «Теоретичні засади структурної трансформації розвитку економіки в умовах глобалізаційних викликів» систематизовано та визначено глобалізаційні виклики, проаналізовано категоріальний концепт «розвиток соціально-економічної системи»; систематизовано та узагальнено наукові погляди на економічний зміст моделей розвитку економіки; сформовано концепцію структурної трансформації моделі розвитку економіки в умовах глобальних викликів.

Досліджено теоретичні засади розвитку соціально-економічної системи в умовах глобальних викликів, що дало змогу визначити багатоаспектність цього поняття та запропоновано розглядати розвиток економіки в умовах глобалізаційних викликів як закономірну, спрямовану і якісну зміну параметрів економічної підсистеми суспільства у результаті ускладнення структури системи з метою скорочення ресурсів на вході для отримання одиниці кінцевого результату на виході системи.

З метою формування концептуальних основ структурної трансформації моделі розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних викликів систематизовано наукові погляди щодо моделей розвитку економіки, що

дозволило виділити особливості моделі розвитку економіки України для розроблення механізму її структурної трансформації.

Під структурною трансформацією слід розуміти з одного боку процес перебудови економіки, що характеризується інтервальним індикатором – структурним циклом, а з іншого – зміни, пов'язані з глобалізаційними (системними) викликами. При цьому структурна перебудова соціально-економічної системи відбувається у чотири етапи: структурна криза; структурна зміна; структурне зрушення; структурна реформа.

На основі теоретичного дослідження процесу структурної трансформації моделі розвитку національної економіки побудовано її концепцію, яка містить чотири основні складові рівні: теоретико-методологічний, методичний, інструментально-модельний, організаційний. Реалізація концепції структурної трансформації моделі розвитку економіки України дозволить забезпечити повне використання потенціалу національного господарства та позитивні зрушення в його структурі в мовах глобалізаційних викликів.

У другому розділі «Емпіричні дослідження структурної трансформації моделі розвитку економіки країн в умовах глобалізаційних викликів» визначено тенденції розвитку сучасної світової економіки в умовах глобалізаційних викликів, досліджено фактори економічної циклічності розвитку України в умовах глобалізації та проведено аналіз структурної трансформації країн світу і України в умовах глобалізації.

Здійснено аналіз стану сучасної світової економіки, який дозволив виявити загальні тенденції її розвитку. Визначено, що сучасний світовий економічний розвиток характеризується глобалізаційними викликами, які мають суперечливий характер, нерівномірністю розвитку окремих регіонів та циклічністю світової динаміки.

Обґрунтовано, що лідерами економічного відновлення виступають торгівля та інвестиції. Проаналізувавши темпи зростання ПІІ світу та груп країн, виявили, що основними країнами-драйверами глобального економічного

розвитку є розвинені країни, у той час як країни, що розвиваються, є найбільш чутливими до змін глобальної економічної кон'юнктури.

Аналіз торговельних трендів країн з перехідною економікою в світовій економіці дозволив визначити Казахстан, як країну, що мала в 2017 р. найбільший спектр товарів, що експортується, а Албанію, як країну, структура експорту та імпорту якої дуже близька до світової. Що стосується України, то вона експортує та імпортує широкий спектр товарів, однак за структурою відповідає світовій лише на 40%.

Сформована економетрична модель світового ВВП та приватних інвестицій, капітальних вкладень, споживчих витрат, експорту та імпорту, що дозволить прогнозувати рівень ВВП і розробляти превентивні заходи щодо запобігання негативних проявів світової циклічності економічного розвитку.

На основі аналізу факторів економічної циклічності розвитку України виявлено, що часткова стабілізація макроекономічних показників унеможливує забезпечення її від імовірних фінансово-економічних потрясінь: руйнування інвестиційної привабливості держави, девальвація гривні, низька купівельна спроможність через зменшення життєвого рівня, дисбаланси зовнішньоекономічної торгівлі.

Проведено оцінку структурної трансформації економіки країни на основі оцінки соціо-економіко-інституційних складових розвитку СЕС (індекс Бертельсмана), зміни структури зайнятості в економіці країн (індекс Рябцева) та ВВП країни (індекси Салаї, Гатєва та Рябцева).

У третьому розділі «Перспективні напрями структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів» визначено перспективні напрямки щодо моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів, обґрунтовано моделювання структурної трансформації економіки України в умовах глобалізаційних викликів та розроблений механізм структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів.

За результатами аналізу програмних та стратегічних документів, що визначають вектор розвитку України та ілюструють еволюційну зміну пріоритетних цілей соціально-економічного розвитку, виділено пріоритети розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів, а саме економічні, фінансові та соціальні. Доведено, що окрім стратегічних пріоритетів, необхідно визначити перетворення, які слід розглядати як цілі більш низького рівня та запропоновано необхідні перетворення та умови щодо дій розвитку економіки України.

Запропоновано систему економетричних моделей розвитку економіки України за такими видами діяльності в Україні як сільське господарство, будівництво, транспорт та зв'язок, сфера послуг, на основі яких здійснено прогнозування до 2022 р. структури економіки України у розрізі видів діяльності.

Розроблено механізм структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів, що призначений для практичної реалізації державної політики розвитку національної соціально-економічної системи, який складається з таких елементів: визначення пріоритетів соціально-економічної політики держави, розробка на основі цього моделі реалізації основних положень сталого розвитку національної соціально-економічної системи, науково-методичний підхід щодо забезпечення сталого розвитку національної соціально-економічної системи, організаційне забезпечення та інформаційна складова механізму управління сталим розвитком.

Ключові слова: глобалізація, глобалізаційні виклики, розвиток економіки, економічний розвиток, економічне зростання, структурна трансформація, структурні зрушення.

SUMMARY

Usyk I.O. Structural transformation of the model of economic development of Ukraine in the context of globalization challenges. – Qualification research work as a manuscript.

Dissertation on the receipt of the scientific degree of candidate of economic sciences on speciality 08.00.02 – World economy and international economic relations. – Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2019.

The dissertation is devoted to the improvement of theoretical and methodical principles and the development of scientific and practical recommendations on the structural transformation of the model of economic development in Ukraine in the context of globalization challenges.

In the first chapter «Theoretical principles of the structural transformation of economic development in the context of globalization challenges», the categorical concept «development of the socio-economic system» was analyzed; systematic and generalized scientific views on the economic content of economic development models; the concept of structural transformation of the model of the development of the economy in the conditions of global challenges is formed.

The theoretical principles of the development of the socio-economic system in the context of global challenges have been investigated, which has made it possible to determine the multidimensionality of this concept and proposes to consider the development of the economy in the conditions of globalization challenges as a natural, directed and qualitative change in the parameters of the economic subsystem of society as a result of the complication of the structure of the system in order to reduce resources on input to get the unit of the end result at the output of the system.

With the purpose of forming the conceptual foundations of the structural transformation of the model of development of the national economy in the context of globalization challenges, the scientific views on the models of economic development have been systematized, which has allowed to highlight the peculiarities of the model

of economic development of Ukraine in order to develop the mechanism of its structural transformation.

Under structural transformation one should understand, on the one hand, the process of restructuring the economy, characterized by an interval indicator – a structural cycle, and on the other – changes associated with globalization (systemic) challenges. At the same time, the structural pre-construction of the socio-economic system takes place in four stages: a structural crisis; structural change; structural shift; structural reform.

On the basis of the theoretical study of the process of structural transformation of the model of the development of the national economy, its concept was constructed, which contains four main components of the level: theoretical-methodological, methodical, instrumental-model, organizational. Realization of the concept of structural transformation of the model of Ukraine's economic development will ensure full utilization of the potential of the national economy and positive changes in its structure in the languages of globalization challenges.

In the second chapter «Empirical studies of structural transformation of the model of economic development of countries in the context of globalization challenges» the trends of the modern world economy under the conditions of globalization challenges are determined, factors of economic cyclical development of Ukraine in the conditions of globalization are investigated and the analysis of the structural transformation of the countries of the world and Ukraine in the conditions of globalization has been analyzed.

The analysis of the state of the modern world economy, which allowed to reveal the general tendencies of its development. It is determined that contemporary world economic development is characterized by globalization challenges, which are controversial, uneven development of separate regions and the cyclicity of world dynamics.

It is substantiated that trade and investment are the leaders of the economic recovery. Having analyzed the growth rates of FDI in the world and groups of countries, it has been found that the main drivers of global economic development are

developed countries, while developing countries are most sensitive to changes in the global economic situation.

The analysis of trade trends of transition economies in the world economy has made it possible to identify Kazakhstan as a country that had the largest spectrum of exported products in 2017 and Albania as a country whose export and import structure is very close to the world. As for Ukraine, it exports and imports a wide range of goods, but according to the structure it corresponds to the world only by 40%. The econometric model of world GDP and private investment, capital investment, consumer spending, exports and imports is formed, which will allow forecasting GDP and developing preventive measures to prevent negative manifestations of the global cyclical economic development.

On the basis of the analysis of the factors of the economic cyclicity of Ukraine's development, it has been found that partial stabilization of macroeconomic indicators makes it impossible to secure it from probable financial and economic shocks: the destruction of the investment attractiveness of the state, devaluation of the hryvnia, low purchasing power due to a decrease in living standards, and the balance of foreign trade. An estimation of the structural transformation of the country's economy based on the assessment of the socioeconomic-institutional components of the SES (Bertelsmann index), changes in the employment structure in the country's economy (Ryabtsev index), and GDP of the country (the indexes of Salai, Gatev and Ryabtsev).

The third chapter «Perspective directions of structural transformation of the model of economic development of Ukraine in the context of globalization challenges» identified prospective directions on optimal model of Ukraine's economic development in the context of globalization challenges, substantiated the modeling of the structural transformation of Ukraine's economy under the conditions of globalization challenges, and developed a mechanism for structural transformation of the model of economic development in Ukraine in the face of globalization challenges.

According to the results of the analysis of software and strategic documents defining the vector of Ukraine's development and illustrating the evolutionary change of the priority goals of socio-economic development, priorities of the optimal model of Ukraine's economic development under the conditions of globalization challenges, namely economic, financial and social ones, are highlighted. It has been proved that in addition to strategic priorities, it is necessary to identify transformations that should be considered as targets of a lower level, and the necessary transformations and conditions for the actions of the Ukrainian economy development are proposed.

The system of econometric models of the development of the Ukrainian economy for the types of activities in Ukraine such as agriculture, construction, transport and communication, the sphere of services, on the basis of which the forecasting of the structure of the Ukrainian economy by the types of activities was forecast by 2022, was proposed.

The mechanism of structural transformation of the model of Ukraine's economic development under the conditions of globalization challenges is developed, which is intended for practical implementation of the state policy of development of the national socio-economic system, which consists of the following elements: definition of the priorities of the socio-economic policy of the state, development of the basis of this model of implementation of the basic provisions of the sustainable the development of the national socio-economic system, the scientific methodological approach to ensuring the sustainable development of the national socio-economic system, organizational support and information component of sustainability management mechanism.

Keywords: globalization, globalization challenges, economic development, economic development, economic growth, structural transformation, structural changes.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Усик І. О. Циклічність розвитку економіки – виклики для України. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2015. Випуск 2 (12), Том 3. С. 78–84 (0,55 д.а.).

2. Усик І. О. Інвестиційні аспекти циклічності економічного розвитку. *Економіка і організація управління*. 2017. № 4 (28). С. 224–232 (0,6 д.а.).

3. Усик І. О., Шаульська Л. В., Савченко М. В. Моделювання світової динаміки економічної циклічності. *Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Серія «Економіка»*. 2018. Випуск 308. С. 46–54 (0,6 д.а./0,25 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у моделюванні світової динаміки економічної циклічності*.

4. Усик І. О., Хаджинов І. В. Концептуальні основи структурної трансформації моделі розвитку економіки країни в умовах глобалізаційних викликів. *Вісник НУВГК. Збірник наукових праць*. 2018. Випуск 4 (84). С. 158–166 (0,6 д.а./0,4 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у дослідженні концептуальних основ структурної трансформації моделі розвитку економіки країни в умовах глобалізаційних викликів*.

5. Усик І. О. Методичні підходи оцінки структурної трансформації країн світу і України в умовах глобалізації. *Економіка і організація управління*. 2018. № 4 (32). С. 180-188 (0,6 д.а.).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

6. Усик І. О. Тенденції економічного розвитку територій України. *Схід*. 2017. № 2 (148). С. 22–27 (*Index Copernicus та інші*) (0,6 д.а.).

7. Усик І. О., Шаульська Л. В. Дослідження факторів економічної циклічності розвитку України в умовах глобалізації. *Бізнес Інформ*. 2018. № 12. С. 51–58 (*Index Copernicus та інші*) (0,6 д.а./0,4 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у дослідженні факторів економічної циклічності розвитку*

України в умовах глобалізації.

8. Усик І. О. Моделювання структурної трансформації економіки країни в умовах глобалізаційних викликів. *Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління. Серія «Економіка»*. 2019. №2 (83). С. 117–129 (*Index Copernicus та інші*) (0,6 д.а.).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	14
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТРУКТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ	25
1.1. Глобалізаційні виклики як передумови трансформації розвитку світової економіки.....	25
1.2. Генеза поняття «розвиток соціально-економічної системи» в умовах глобалізаційних викликів.....	38
1.3. Концептуальні основи структурної трансформації моделі розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних викликів.....	64
Висновки до розділу 1	90
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КРАЇН В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ.....	93
2.1. Тенденції розвитку сучасної світової економіки в умовах глобалізаційних викликів	93
2.2. Дослідження факторів економічної циклічності розвитку України в умовах глобалізації	114
2.3. Методичні підходи до оцінки структурної трансформації країн світу	126
Висновки до розділу 2	150
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ СТРУКТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ.....	154
3.1. Стратегічні пріоритети розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів	154
3.2. Моделювання структурної трансформації економіки України в умовах глобалізації	169
3.3. Механізм структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів.....	191
Висновки до розділу 3	207
ВИСНОВКИ.....	211
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	215
ДОДАТКИ.....	234

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВВП – валовий внутрішній продукт

ВРП – валовий регіональний продукт

ВТІ – Індекс трансформації Бертельсмана, (англ. The Bertelsmann Transformation Index)

ГМК – гірничо-металургійний комплекс

ЄС – Європейський Союз

МОП – Міжнародна організація праці

МСГК – Міжнародна стандартна галузева класифікація

НБУ – Національний банк України

ООН – Організація Об'єднаних націй

ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку

ПП – прямі іноземні інвестиції

ПКС – паритет купівельної спроможності

СЕС – соціально-економічна система

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Глобалізаційні виклики впливають на внутрішній простір національних економік, зумовлюють їхню внутрішню і зовнішню політику, породжують проблеми та суперечності, які мають не лише ендогенне, а й екзогенне походження. Глобалізація призводить не тільки до розвитку відносин між економічними, соціальними та іншими суб'єктами різних країн, а й до різкого збільшення значущості цих відносин. Водночас вплив глобалізаційних процесів зумовлює необхідність нових теоретичних підходів для обґрунтування структурної трансформації моделі розвитку економіки країни. Напрями дії глобалізаційних процесів на економіки країн є складними і суперечливими. Глобалізація поглиблює спеціалізацію і кооперування у світовому масштабі та міжнародний поділ праці. Міжнародна конкуренція стимулює розвиток інноваційних процесів та новітніх технологій за допомогою трансферу технологій серед країн світу. Сучасна модель розвитку України характеризується значними деформаціями економіки: фрагментацією технологічного простору, надлишковою соціальною диференціацією, зростанням бідності, безробіття, зменшенням чисельності населення, техногенним перевантаженням і деградацією довкілля, зменшенням обсягів внутрішнього національного ринку та національної економіки, зростанням рівня тіньової економіки, зростанням корупції тощо. Все це свідчить про структурні диспропорції в економіці України.

Вітчизняна економіка повинна орієнтуватися на побудову моделі розвитку в її сучасному загальнонауковому розумінні з урахуванням національних особливостей, світових тенденцій розвитку міжнародних інвестиційних потоків, нової глобальної і багатопольярної фінансової архітектури світу.

Проблема економічного розвитку та пошук його нових моделей особливо актуалізуються сьогодні, коли світова економіка швидко змінюється і реінституціоналізується.

Аналіз сутності глобалізації, її теоретичних засад та наслідків, а також методології глобальних економічних трансформацій досліджено у працях З. Бжезинського, У. Бека, І. Валлерстайна, А. Джонса, П. Дікена, В. Грайдера, М. Капура, Т. Левіта, Д. Розенау, Дж. Стігліца, Дж. Сороса, Дж. Томсона, Дж. Сакса, Р. Робертсона, Т. Фрідмана, Ф. Фукуями, С. Хантінгтона, Є. Цзяна, В. Базилевича, О. Білоруса, В. Білошапки, В. Будкіна, О. Булатової, В. Вергуна, В. Гейця, Т. Дейнеки, Ю. Макогона, Т. Орехової, Н. Резнікової, А. Філіпенка, І. Хаджинова, А. Чухна, О. Швиданенка, О. Шниркова, С. Якубовського та інших.

Загальний висновок проведених теоретичних досліджень полягає в тому, що основне місце в забезпеченні економічного розвитку країни займають проблеми структурної трансформації, які повинні враховувати глобалізаційні виклики.

Усе це формує необхідність більш детального дослідження сутності процесів структурних трансформацій національних економік, визначення основних форм адаптації моделей розвитку країн до сучасних глобальних викликів. Необхідність вирішення зазначених питань пов'язана з проблемою формування механізму структурної трансформації економіки України в умовах її інтеграції до глобальної економічної системи, що визначає актуальність теми дослідження та обумовлює мету, завдання і структуру дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до тематики наукових досліджень кафедри міжнародних економічних відносин Донецького національного університету імені Василя Стуса: «Формування міжнародної конкурентоспроможності регіону на основі інноваційно-інвестиційної моделі розвитку» (номер державної реєстрації 0113U003659, 2013–2017 рр.), у рамках якої здійснено оцінку структурних трансформацій в галузевій структурі України за регіонами; «Інтеграція України в процес інтернаціоналізації сфери освітніх послуг» (номер державної реєстрації 0113U003658, 2013–2017 рр.), у рамках якої розроблено логіко-структурну схему теоретико-методологічного підґрунтя розвитку економіки соціально-економічної системи; «Формування

конкурентних стратегій національних виробників в сучасній парадигмі глобального економічного середовища» (номер державної реєстрації 0118U002395, 2018–2020 рр.), у рамках якої розроблено моделі розвитку економіки країни за видами економічної діяльності.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток теоретико-методичних основ дослідження структурної трансформації моделі розвитку національних економік та розробка науково-практичних рекомендацій з формування механізму трансформації економіки України в умовах глобалізаційних викликів.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено і вирішено такі завдання:

- визначити глобалізаційні виклики як передумови розвитку світової економіки;
- дослідити генезу поняття «розвиток соціально-економічної системи», систематизувати наукові підходи щодо моделей розвитку економіки;
- розробити концептуальні засади структурної трансформації розвитку економіки країни;
- дослідити макроекономічні індикатори розвитку країн світу і на цій основі сформувані можливі умови структурної трансформації моделей розвитку світової економіки в умовах глобалізації;
- дослідити фактори економічної циклічності розвитку України в умовах глобалізації;
- узагальнити методичні підходи до оцінки структурної трансформації країн з перехідною економікою, що слугуватиме інструментом у побудованому механізмі;
- визначити стратегічні пріоритети розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів;
- сформувані систему моделей розвитку економіки України за видами економічної діяльності, на основі якої визначити прогнозу структуру національної економіки з урахуванням світових тенденцій;

– розробити механізм структурної трансформації розвитку економіки країни в умовах глобалізації, який слугуватиме основою практичної реалізації розробленої концепції структурної трансформації розвитку економіки країни.

Об'єктом дослідження є закономірності та структурні тренди трансформаційних процесів в моделях економічного розвитку країн в умовах глобалізаційних викликів.

Предметом дослідження є умови, чинники та організаційно-економічні механізми структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основами дослідження є положення економічної теорії, теорій міжнародних економічних відносин, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем глобалізації світового господарства.

Методологічною основою дослідження є використання системи методів, які забезпечують концептуальну єдність роботи – діалектичного методу наукового пізнання, а також загальнонаукових методів дослідження, серед яких: *методи індукції та дедукції* – для дослідження теоретичних основ розвитку соціально-економічної системи, структурної трансформації, формування понятійно-категоріального апарату щодо сутності структурної трансформації моделі розвитку економіки країн; *структурно-логічного аналізу* – для побудови логіки і структури дослідження; *елементи системного, структурно-функціонального та порівняльного аналізу* – для дослідження фактологічного матеріалу, який характеризує сучасний стан, практику структурної трансформації моделі розвитку економіки; *метод аналізу та синтезу* – для обґрунтування детермінант структурної трансформації моделі розвитку економіки країни в умовах глобалізаційних викликів; *методи економетричної оцінки та економіко-математичного моделювання* – для формування системи моделей розвитку економіки України за видами економічної діяльності та прогнозування структури економіки України за умов глобалізації; *графічний метод* – для наочного подання положень дисертації та інші методи.

Інформаційну базу дослідження становлять офіційні аналітичні та статистичні матеріали та публікації Світової організації торгівлі, комісій ООН, Організації економічного співробітництва та розвитку, Світового банку, Всесвітнього економічного форуму, а також дані Державної служби статистики України, монографії та періодична література, аналітичні матеріали національних та зарубіжних науково-дослідних інститутів та центрів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретико-методичних основ дослідження процесу структурної трансформації моделі розвитку національних економік в умовах глобалізаційних викликів та розробці науково-практичних рекомендацій з формування механізму трансформації економіки України в умовах глобалізаційних викликів.

Основні положення дисертаційної роботи, що визначають її наукову новизну, полягають у такому:

удосконалено:

понятійно-категоріальний апарат дослідження процесу структурної трансформації моделей розвитку національних економік в умовах глобалізаційних викликів, який, на відміну від існуючого, дозволяє поєднати наукові підходи до визначення принципів та методів структурної трансформації на національному і наднаціональному рівнях, а саме: систематизовано підходи до визначення сутності категорії «розвиток соціально-економічної системи» як прогресу, зміни/трансформації, системи, необхідності, програми; запропоновано авторський підхід комплексного розкриття дефініції «розвиток» як філософської категорії через врахування його потрійної природи як явища, принципу та закону; визначено взаємозв'язок категорії «розвиток» зі спорідненими категоріями: «функціонування», «зростання», «еволюція», «прогрес»; виокремлено відмінні характеристики категорій «функціонування» і «розвиток» соціально-економічної системи через призму таких ознак, як характер процесу, джерело змін, домінуючий закон, характерна особливість управління змінами; визначено відмінні ознаки категорій «розвиток» і «зростання» соціально-економічної системи за такими характеристиками, як предмет, об'єкт, мета, завдання, тип змін,

межі, оборотність, вимірність; запропоновано під економічним зростанням розуміти стійке в часі, територіально збалансоване кількісне збільшення та структурно-інноваційне вдосконалення результатів виробництва у вигляді вироблених товарів і наданих послуг, що відбувається пропорційно за всіма галузями економіки та базується на оптимізації відтворювальних процесів;

науково-методичний підхід до комплексної оцінки рівня здатності національної економіки до структурної трансформації, який включає алгоритм визначення інтегральних, синтетичних та аналітичних показників на основі застосування індексних методів, що дозволяють вимірювати інституціональну спроможність країни до структурних економічних трансформацій, оцінити структурні зрушення в національній економіці у співвідношенні з відповідними глобальними трендами, виявити певні особливості структурних змін, які відбуваються під впливом таких ендогенних чинників, як власний ресурсний потенціал країни (трудові, природні, виробничі, фінансові, інвестиційні ресурси), динаміка суспільного виробництва, а також екзогенних чинників, які обумовлені циклічністю глобального економічного розвитку та змінами глобальної кон'юнктури;

концепцію структурної трансформації моделі розвитку національної економіки, яка включає на теоретико-методологічному рівні – системний та синергетичний підходи до формування методології структурної трансформації моделі розвитку економіки країни; на методичному рівні – нормативно-правову, інституційну, економічну та соціальну складові; на інструментально-модельному рівні – систему оцінки рівня структурної трансформації розвитку економіки країни на основі аналізу структурних трансформацій за індексом Бертельсмана, аналізу структури зайнятості за індексом Рябцева, структурного аналізу економіки за загальними індексами; на організаційному рівні – організаційно-економічне та інформаційне забезпечення механізму структурної трансформації розвитку економіки країни. Реалізація запропонованої концепції створює зміст і сутність функціонування ефективного механізму структурної трансформації моделі розвитку економіки країни в умовах глобалізації;

механізм структурної трансформації моделі розвитку соціально-економічної системи України, який спрямований на реалізацію пріоритетів розвитку, що формуються під впливом викликів глобального економічного середовища (загострення у планетарному масштабі продовольчої проблеми, загострення проблем глобалізації бідності та нерівності, глобалізація продуктивних сил і промислового виробництва, глобальна тенденція зростання безробіття та неповної зайнятості, екологічні проблеми збереження навколишнього середовища та ресурсів, зростання вразливості глобальної економічної системи перед лицем глобальних фінансових ризиків, зростання ризиків глобальної дигіталізації, циклічність глобального економічного розвитку, зростання неопротекціонізму в міжнародній економічній політиці), та включає кон'юнктурні (ринкові) та законодавчо-нормативні важелі, інструменти реалізації моделі (адміністративні, економічні, організаційні), структурні і функціональні методи та систему ресурсного забезпечення розвитку економіки, що включає науково-методичний підхід щодо підвищення ефективності використання потенціалу розвитку економіки, організаційно-економічне та інформаційне забезпечення;

дістали подальшого розвитку:

методичний підхід до побудови моделей розвитку потенціалу економіки країни за видами економічної діяльності, який базується на одночасному використанні статистичних методів, методів економетрії та економічного аналізу для оцінки впливу причинно-наслідкових зв'язків між чинниками, що відображають зміни доходів зведеного бюджету країни, суми інвестицій в основний капітал, вартості основних фондів, чисельності зайнятих; що дозволяє на основі прогнозних показників розвитку економіки розробляти заходи національної та міжнародної економічної політики, спрямовані на нейтралізацію можливих негативних наслідків структурних трансформацій економіки та викликів глобального економічного розвитку;

теоретико-методологічний підхід до дослідження процесу формування теорії структурних трансформацій моделей розвитку економіки країн під

впливом глобалізаційних викликів, складовими якого є визначений *генезис* його формування як нового напрямку економічної науки під впливом таких економічних теорій та концепцій, як модель лінійних стадій розвитку (зростання); теорія структурних трансформацій; теорія зовнішньої залежності; неокласична модель вільного ринку; теорія ендогенного зростання; модель сталого розвитку; систематизацію існуючих моделей економічного розвитку країн за рівнем державного впливу на формування національної економіки, соціальної орієнтованості, економічної свободи та застосування інструментів протекціонізму у міжнародній економічній політиці;

пріоритетні напрямки трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів, які було згруповано по таких напрямках, як економічна політика держави (розвиток конкурентоспроможної смарт-спеціалізації країни, створення механізму ефективного фінансово-інвестиційного забезпечення економічного розвитку та стійкості національної фінансової системи; ефективне використання наявних ресурсів; збалансування рівнів територіального розвитку, підвищення ефективності участі країни у глобальних та регіональних інтеграційних процесах); соціальна політика держави, яка має бути спрямована на розвиток людського потенціалу, створення сприятливих умов для його реалізації та формування соціальної згуртованості суспільства, забезпечення безпечних екологічних умов життєдіяльності населення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретико-методичні положення дисертаційної роботи виступають науковою основою розробки стратегічних пріоритетів щодо розвитку економіки країни в умовах глобалізаційних викликів і можуть бути використані при формуванні державної політики у сфері економічного розвитку. Розроблені в дисертації методичні підходи, моделі та методи є універсальними й можуть бути використані в процесі впровадження механізму структурної трансформації моделі розвитку соціально-економічної системи в умовах глобалізаційних викликів диференційовано залежно від фази життєвого циклу економіки країни.

Основні положення, висновки та результати дисертаційного дослідження впроваджено:

на державному рівні: у діяльність ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» при виконанні науково-дослідної роботи відомчої тематики «Розвиток фінансових інститутів ЄС: виклики для фінансової політики України» (довідка № 135-15/467 від 02.04.2019 р.) – методичний підхід до побудови моделей розвитку економіки країни на засадах наднаціональної теорії структурних трансформацій і теорії «мультирівневого управління»;

на регіональному рівні: у діяльність Департаменту міжнародного співробітництва та регіонального розвитку Вінницької обласної державної адміністрації (довідка №1240/6-0 від 27.03.2019 р.) – методичний підхід щодо оцінки структурних трансформацій регіонального розвитку соціально-економічних систем при виявленні структурних зрушень у валовому регіональному продукті за видами економічної діяльності Вінницької області, механізм структурної трансформації моделі розвитку соціально-економічної системи, який дозволяє на основі вивчення сучасного стану і структури соціально-економічної системи визначити напрями структурної трансформації; Донецької торгово-промислової палати (довідка № 172/09-06-09 від 16.04.2019 р.) – система підходів щодо оцінки структурної трансформації економіки країн з виділенням інтегральних, групових та одиничних показників на основі індексного методу, пріоритетні напрямки щодо трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів, реалізація яких сприятиме підвищенню ефективності існуючого механізму структурної трансформації моделі розвитку соціально-економічної системи України; Інституту економіки промисловості НАН України (довідка № 127/к-82 від 24.04.2019 р.) – при підготовці науково-аналітичної записки «Пропозиції до засідання (8 квітня 2019 р.) робочої групи з підготовки проектів стратегії розвитку Донецької області на період до 2027 р. та плану заходів з її реалізації за стратегічним напрямом «Економічний розвиток і зайнятість населення» (виконана в рамках досліджень за науково-дослідною роботою

«Формування інституційного середовища модернізації економіки старопромислових регіонів України», номер держреєстрації 0118U004441).

Результати досліджень також використовуються у навчальному процесі Донецького національного університету імені Василя Стуса при розробці навчально-методичних комплексів і викладанні дисциплін «Макроекономіка», «Міжнародні економічні відносини», «Міжнародна економічна діяльність України» та «Міжнародні стратегії економічного розвитку» (довідка № 254/01-3/01.1.3-45 від 10.04.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею, де подано авторській підхід до вирішення актуальної науково-практичної проблеми структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів. Одержані наукові результати належать автору особисто. З наукових праць, що опубліковані у співавторстві, використано лише ті ідеї, які одержано в результаті індивідуальних досліджень. Внесок автора в публікації, що написані у співавторстві, відображено у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки і рекомендації дисертації доповідались і отримали схвалення на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях і семінарах: «Проблеми розвитку соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання» (м. Вінниця, 2016 р.), «Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання» (м. Вінниця, 2017 р.), «Проблеми розвитку соціально-економічних систем в національній та глобальній економіці» (м. Вінниця, 2018 р.), «Наука, освіта, суспільство: реалії, виклики, перспективи» (м. Вінниця, 2019 р.), «Научные разработки: вчера, сегодня, завтра – 2019» (м. Мінськ, 2019 р.).

Публікації. За темою дослідження опубліковано 8 наукових праць загальним обсягом 4,75 д.а., з яких особисто автору належить 4,0 д.а., у тому числі 5 статей у наукових фахових виданнях (із них 2 – у співавторстві), 3 статті у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які

включені до міжнародних наукометричних баз (із них 1 – у співавторстві).

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації – 297 сторінок. Робота містить 44 таблиці, з них 8 таблиць займають 17 повних сторінок, 51 рисунок, з них 2 рисунки займають 2 повні сторінки, 12 додатків на 64 сторінках, список використаних джерел із 226 найменувань на 19 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації становить 195 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТРУКТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

1.1. Глобалізаційні виклики як передумови трансформації розвитку світової економіки

Сучасний етап розвитку світового господарства представляє собою «епоху біфуркацій», за якої якісні глибинні перетворення охоплюють економіку практично всіх країн світу. Економісти визначили цей процес як глобальний перехідний період, під час якого відбуваються трансформаційні процеси під впливом великомасштабних, довгострокових процесів світового розвитку – мегатрендів, провідне місце серед яких посідає глобалізація.

Глобалізація, в свою чергу, породжує трансформації, дослідження яких дозволило виділити п'ять трансформаційних мегатрендів: трансформація ціннісної основи розвитку; зміна пріоритетів моделі розвитку економіки; зміна способів побудови соціальних зв'язків; концентрація на вирішення глобальних проблем розвитку людства та органічне поєднання глобальних процесів з процесами різних рівнів. Глобалізація передбачає вступ держав світу і всього суспільства в нову фазу взаємодії, яка характеризується безмежністю і універсальністю. Саме процес глобалізації з початку 90-х рр. ХХ ст. став переважною теоретичною схемою пояснення світового порядку [1].

Глобалізаційні процеси спрямовані на поширення свого політичного, економічного та культурного впливу з боку будь-якої країни або кількох країн на весь світ. У науці наприкінці ХХ ст. сформувалася окрема галузь знань, предметом дослідження якої стали, з одного боку, глобалізація і антиглобалістична боротьба, а з другого – глобалізм і антиглобалізм, і яка отримала назву «глобалістика» [2].

Перші згадки про глобалізацію в суспільних науках з'явилися в дослідженнях вчених-економістів, які відзначали формування єдиного світового ринку. Цей процес характеризувався зростаючою інтеграцією ринків

товарів, послуг і капіталу.

Теоретичні та прикладні аспекти проблем глобалізації, розуміння сутності та перспектив її розвитку, вплив на економіку різних рівнів широко висвітлюються у працях провідних вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких такі відомі дослідники, як В. Базилевич, З. Бжезінський, О. Біленький, О. Білорус, А. Гальчинський, Н. Гражевська, Б. Губський, В. Іноземцев, Л. Кістерський, Е. Кочетов, І. Кириленко, Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, А. Неклеса, В. Новицький, Т. Орехова, Ю. Пахомов, М. Портер, А. Поччаї, Р. Робертсон, В. Сіденко, С. Сіденко, С. Соколенко, Дж. Сорос, Дж. Стігліц, А. Філіпенко, А. Чухно, І. Хаджинов [1-40] та ін. Незважаючи на значну кількість досліджень науковцями проблем глобалізації, поглибленого вивчення й узагальнення на теоретичному рівні вимагають процеси впливу глобалізації на трансформацію моделей економічного розвитку країн.

Питання глобалізації активно досліджують з другої половини ХХ ст., що пов'язано з істотним зростанням світової торгівлі, активною діяльністю міжнародних фінансових організацій, нарощуванням економічних потужностей країнами Європи, Азії та Америки, потребою об'єднання зусиль усіх держав для вирішення глобальних проблем сучасності. Дефініція «глобалізація» походить від французького «global», тобто планетарний, всеосяжний та означає всеохоплюючий процес трансформації світового співтовариства у відкриту цілісну систему інформаційно-технологічних, фінансово-економічних, суспільно-політичних, соціально-культурних взаємозв'язків і взаємозалежностей: економічної, соціокультурної та політичної [3, с. 126]

У науковій літературі зустрічаються різні підходи до виникнення процесу глобалізації та до її періодизації, що відображено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Підходи до тлумачення категорії «глобалізація»

Прихильники підходу	Визначення дефініції «глобалізація»
1	2
<i>Процес інтенсифікації соціально-економічних та політичних явищ і процесів</i>	
Е. Гіденс	«це інтенсифікація загальносвітових соціальних відносин, які пов'язують окремі локальності таким чином, що локальні події визначаються подіями, які відбуваються за багато миль від них, і навпаки» [4, с. 64]

Продовження табл. 1.1

1	2
М. Інтрилігейтор	«величезне збільшення масштабів світової торгівлі й інших процесів міжнародного обміну в умовах дедалі більш відкритої, інтегрованої світової економіки, що не визнає меж» [5]
В. Міхеев	«це розвиток економічної та політичної взаємозалежності держав та регіонів до рівня, коли стає можливим і необхідним створення єдиного світового правового поля та світових органів економічного та політичного управління» [6]
А. Тейт	«це зростаюча взаємозалежність країн в результаті збільшення масштабів міжнародної торгівлі та розширення її сфери, яка охоплює не тільки обмін товарами, але і послугами і капіталом» [7]
Ю. Шишков	«це явище, яке, по-перше, виникає на певному часовому рубежі, а саме наприкінці ХХ ст., і, по-друге, належить переважно до сфери економіки» [8]
<i>Процес уніфікації (універсалізації) ідей, норм поведінки і цінностей</i>	
Ч. Морісон	«це особлива довгострокова стратегія корпорацій, що спрямована на подолання обмежень, пов'язаних із національними кордонами і національними економіками. Воно відбувається головним чином шляхом переносу виробництва в інші країни, розширення ринків збуту і швидкого електронного обігу фінансових ресурсів» [9]
С. Мочерний	«це процес діалектичної взаємодії національних і глобальних суспільних процесів, за якого відбувається поступове обмеження національних особливостей суспільних відносин (і відповідних якостей людини) та їх поступове підпорядкування системі глобальних відносин, а також законів і закономірностей такої взаємодії, цілісність якої забезпечується національними структурами» [10]
О. Чумаков	«у глобалістиці утворилися дві крайності в розумінні глобалізації та історії її появи. Одна з них тлумачить глобалізацію неправомірно розширено, навіть ранні етапи розвитку людства характеризуючи як глобальні. «Інша крайність полягає в тому, що глобалізацію трактують надто вузько, коли сучасні процеси суспільного розвитку розглядаються у відриві від їх фундаментальних причин і генезису, тобто не враховуються історія і динаміка становлення міжнародних структур і транснаціональних зв'язків» [11, с. 90–91]
<i>Інтегративна властивість ринків</i>	
Ж. Адда	«це-поширення механізмів ринку на всю планету» [12]
Л. Бляхман	«це процес створення єдиного світового ринку товарів, послуг, фінансових ресурсів, технологій, інтелектуальної власності й робочої сили, інформаційною основою якого стає Інтернет» [13]
Гж. Колодко	«це – історичний процес лібералізації і подальшої інтеграції, раніше відносно ізольованих ринків капіталу, товарів і (з деякою затримкою і в обмежених масштабах) праці в єдиний світовий ринок» [14, с. 29]
Дж. Сорос	«розвиток глобальних фінансових ринків, зростання могутності транснаціональних корпорацій і зростаючий вплив останніх на національні економіки» [15, с. 15]
Т. Фрідман	«це нова система, яка прийшла на зміну „системи холодної війни“; безперервна, безжалісна інтеграція ринків, національних держав і технологій до найвищого рівня, який робить можливим більш швидкий і менш затратний, ніж раніше, рух індивідів, корпорацій і держав-націй до світового співтовариства. Глобалізація – вкрай привабливий шлях, який веде до підвищення життєвих стандартів» [16]
С. Хофман	«багаторівневий просторово-часовий процес, що структурно розвивається в трьох площинах: економічній, культурній та політичній. Звідси можна виділити культурну глобалізацію, політичну глобалізацію та економічну глобалізацію» [17]

Продовження табл. 1.1

1	2
Процес формування глобальних управлінських структур або проект глобального управління	
М. Ільїн	«поступове зміцнення взаємодії між націями, цивілізаціями і етнокультурами, що веде до набуття взаємозв'язку і утворенню структур глобальної керованості, які інтегрують фрагменти світоустрою, що були роз'єднані» [18]
В. Міхеєв	«глобалізація в широкому цивілізаційному сенсі - це стратегічний напрямок розвитку всього людства з моменту його зародження, у вузькому сенсі - це нинішній етап розвитку людства, який базується на досягненнях сучасної інформаційно-комунікаційної та технологічної революції і супроводжуються поширенням в світі моделі безпеки, заснованої на компромісному мисленні» [6]
А. Панарін	«процес послаблення традиційних територіальних, соціокультурних і державно-політичних бар'єрів та становлення нової, «безпротекціоністської» системи міжнародної взаємодії і взаємозалежності [19, с. 20].
А. Уткін	«це процес всесвітньої економічної, політичної і культурної інтеграції, основними характеристиками якого є поширення капіталізму по всьому світу, світовий поділ праці, міграція в масштабах всієї планети грошових, людських і виробничих ресурсів, а також стандартизація економічних і технологічних процесів і зближення культур різних країн» [20]
Форми і методи світової експансії	
О. Білорус	«глобальний егоїзм країн-лідерів – одна з найбільш сучасних загроз людству. Він призведе до глобальної нерівності країн та людей в світі через нерівність технологій та умов життя «нової глобальної людини – країн золотого мільярду» та «старої людини відсталих країн»» [21, с. 14]
А. Вебер	«втягування всього світу в відкриту систему фінансово-економічних, суспільно-політичних і культурних зв'язків на основі новітніх комунікаційних та інформаційних технологій. Це об'єктивний процес, який підготовлений всім ходом попереднього розвитку і тепер вступив в якісно новий етап» [22]
В. Іноземцев	«сучасна глобалізація є процесом перетворення регіональних соціально-економічних систем, які вже досягли високого ступеня взаємозалежності в єдину всесвітню систему, що розвивається на базі щодо уніфікованих закономірностей ... глобалізація являє собою перетворення ряду відокремлених світогосподарств в світову економіку» [23, с. 84]
В. Лукашевич	«це об'єктивний соціальний процес, змістом якого є зростаючий взаємозв'язок і взаємозалежність національних економік, національних політичних і соціальних систем, національних культур, а також взаємодії людини з навколишнім середовищем» [24, с.13]
Провідна тенденція в розвитку людської цивілізації	
Н. Глейзер	«це поширення у всесвітньому масштабі інформації, що регулюється Заходом і засобів розваги, які надають відповідний ефект на цінності тих місць, куди ця інформація проникає» [20]
Дж. Стігліц	«це ...тісніша інтеграція держав і народів світу, спричинена величезним зниженням цін транспортування і комунікації та зламом штучних перепон потокам товарів, послуг, капіталу, знань і (меншою мірою) людей через кордони. Глобалізація супроводжується створенням нових інституцій, які приєднуються до існуючих по різні боки кордонів» [25, с.32]

Продовження табл. 1.1

<i>Розмивання меж державного суверенітету</i>	
М. Арчер	«це процес, який призводить до зв'язування структур, культур і інститутів, що охоплює весь світ» [26, с. 133]
Б. Баді	«це постійно йде історичний процес універсалізації світу за допомогою руйнування національних кордонів. Ключовими ознаками є: постійно йде історичний процес, гомогенізація і універсалізація світу, «розмивання» національних кордонів» [27]
К. Омас	«джерело майбутнього процвітання, підняття рівня життя та уніфікації правил поведінки для всіх людей» [28]
<i>Результат науково-технічного прогресу</i>	
М. Делягін	«глобалізація - це процес формування і подальшого розвитку єдиного загальносвітового фінансово-економічного простору на базі нових, переважно комп'ютерних технологій» [29]
Ю. Пахомов	сформулював і структурував так званий феномен «глобальної сепарації», в рамках якого відбувається прискорення розриву світів за рахунок взаємного накладання механізмів, які диференціюють і стратифікують світове співтовариство [30]

Джерело: складено автором

В цілому можна виділити ряд широких підходів до трактування сутності глобалізації на основі уявлень про форму реалізації даного явища в масштабі людства:

1. Економічна інтеграція – зростання економічних транзакцій між державами, посилення взаємозалежності країн.

2. Лібералізація – ліквідація будь-яких бар'єрів, що перешкоджають вільному переміщенню людей, фінансів, капіталу, товарів і т.д.

3. Універсалізацію – інтеграція національних економік країн світу при одночасній уніфікації культури, соціуму, економік, техніки, технології, науки та інших аспектів людської діяльності. Одною з найбільш помітних проявів універсалізації може бути становлення єдиних організаційних механізмів у формі міжнародних інститутів і наднаціональних органів управління.

4. Вестернізація – поширення західної економічної моделі, а також західного способу життя і культури по території всієї земної кулі, асимілювання локальних економічних систем і знищення інших, некапіталістичних форм соціально-економічного устрою в усіх країнах світу.

Перші два підходи, а саме економічної інтеграції та лібералізації є найбільш поширеними в роботах вітчизняних і зарубіжних авторів. Обидва ці

підходи є взаємопов'язаними: інтеграційний підхід оперує макроекономічними даними про динаміку міжнародного руху товарів, капіталу і трудових ресурсів, а лібералізаційна підхід вивчає інституційне середовище, в якій процеси економічної інтеграції розвиваються.

Вчений Е. Гіденс розглядає глобалізацію як безпосереднє продовження модернізації, вважаючи, що сучасності внутрішньо притаманна глобалізація [1, с. 63]. Оскільки модернізація, за Е. Гідденсом, полягає в автономізації соціальних відносин від локальних умов взаємодій, то поширення дії деконтекстуалізуючих інститутів на весь світ можна вважати продовженням модернізації у формі глобалізації. Сучасна соціальна система формується в чотирьох інституційних вимірах, і, відповідно, глобалізація також розглядається в чотирьох вимірах. Цими вимірами є світова капіталістична економіка, система національних держав, світовий військовий порядок, міжнародний поділ праці [1, с. 71]

М. Інтрилігейтор [5] пов'язує глобалізацію не тільки із традиційними різновидами зовнішньоекономічних зв'язків, але й із процесами, що підсилюють інтенсивність останніх: 1) технологічний прогрес; 2) лібералізація торгівлі й інші форми економічної лібералізації; 3) розширення сфери діяльності організацій на основі застосування нових засобів комунікацій; 4) єдині стандарти ринкової економіки та вільної торгівлі; 5) перехід від традиційних форм спілкування до прогресивно-технологічних комунікацій (особливості культурного розвитку другої половини ХХ ст.).

В. Лукашевич [24] виокремлює об'єктивну і процес формування єдиного міжцивілізаційного, міжнаціонального простору в усіх сферах життя людей (економіці, культурі, політиці) на основі міжнародного поділу праці, діалогу цивілізацій при повазі до національного суверенітету.

Гжегож Колодко у своїх наукових працях вказує на те, що напрямки реалізації процесу глобалізації спостерігаються в різних сферах: в політичній, культурній, соціальній, економічній, екологічній та технологічній. Глобалізація – це економічний процес, що веде до єдиного всесвітнього ринку, з взаємно

сполученими його регіональними, національними та локальними сегментами [14, с. 116–117].

Впливовим представником гіперглобалізаційного підходу є американський дослідник Т. Фрідман [16], який стверджував, що глобалізація – це нова система, яка замінила «систему холодної війни». Не кожна країна може вважати себе частиною цієї системи, але практично всі держави повинні адаптуватися до викликів глобалізації. Минула система міжнародного розподілу праці, заснована на взаємовідносинах між «розвиненою індустріальною основою світу», напівпериферією економік, що індустріалізуються, і периферією нерозвинених країн, змінюється в сторону створення єдиної глобальної економіки, в якій домінує «глобальна тріада» Північної Америки, ЄС і Східної Азії. Тут розміщені основні виробничі сили світу і «мегаринки» світової глобальної економіки, в якій центральну роль відіграють глобалізовані транснаціональні організації [16].

На думку Ю. Пахомова [30], «саме міцна держава, з її стабільністю, розвинутою інфраструктурою та кваліфікованою робочою силою є одним з головних факторів забезпечення економічного успіху. Другим, не менш важливим для загального успіху, є фактор науково-технічного прогресу та впровадження новітніх технологій».

Існує безліч різноманітних підходів, теоретичних конфігурацій, які пропонують інструментарій пізнання глобальних проблем, розкривають їх зміст і, відповідно, презентують певні часові орієнтири глобалізації. Узагальнення їх дозволяє виокремити чотири базові концепції, що характеризують глобалізацію з історичної сторони:

1) Концепція глобалізації як зміни форм історичного процесу (концепція «архаїчної глобалізації»).

2) Концепція глобалізації як сучасного економічного феномену (концепція реалістів).

3) Концепція протогобалістів.

4) Концепція глобалізації як певної позачасової властивості, що іманентно притаманна світовому суспільству [31].

Таким чином, сутнісний зміст дефініції «глобалізація» багатогранний, у найширшому сенсі науковці характеризують як переростання національних і регіональних проблем у загальносвітові та формування нового господарського, соціального і природно-біологічного глобального середовища. Конкретними сферами глобалізації є економіка, науково-технічні технології, етичні цінності, нові загрози міжнародній стабільності та безпеці й ін. Цілком очевидно, що глобалізація несе не лише позитив, вона породжує нові суперечності і проблеми у світовому співтоваристві, які стали причиною виникнення такого явища, як антиглобалізм.

На основі узагальнення вищенаведеної інформації зміст, природа та особливості глобалізаційних процесів з точки зору різних наукових інтерпретацій полягає у наступному:

1. Глобалізація є процесом набуття певними тенденціями, феноменами і процесами глобального поширення, це тривалий процес інтеграції національних економік світу з метою розв'язання глобальних проблем людства.

2. Глобалізація полягає у набутті людством рис певної однорідності як у наслідок дії чинників конвергенції, так і через глобальну експансію найбільш розвинених країн-«цивілізаційних лідерів».

3. Глобалізація є процесом зростаючої цілісності людства, його взаємозалежності й взаємозв'язку.

4. Глобалізація – певна концепція та стратегії дій, які постають ефективним засобом здійснення на міжнародній арені реальної глобалістської політики великими світовими державами.

5. Глобалізація є експансією, своєрідним подоланням кордонів між культурами, народами і державами, яке між тим нерідко відбувається примусово, без урахування вірогідних руйнівних наслідків, думок і настроїв тих, хто підлягає глобалізації.

6. Глобалізація має асиметричний характер та є певною парадигмою соціального аналізу.

У світовій економіці відбуваються структурні зміни, так, тривала нестабільність в економіці, політичні протистояння, падіння соціальних і

демографічних показників надали з одного боку, для багатьох країн можливості для подальшого розвитку, але з іншого боку стали каталізатором небезпек і загроз для інших.

Основні тенденції економічного розвитку світу досліджуються багатьма сучасними вченими. Як свідчать результати роботи Д. Г. Лукьяненка, А. М. Колота, Я. М. Столярчук, основні тренди світогосподарського розвитку в історичній перспективі визначаються асиметрією як загальною формою глобального економічного розвитку, яка відображає системні зміни у світовій економіці [32]. Науковець В. Базилевич виокремлює п'ять мегатрендів економічного розвитку сучасного світу: глобалізація; фінансіалізація; інформатизація; інтелектуалізація; соціалізація. Головну роль відіграє фінансіалізація, що відбиває кардинальні зсуви у структурі сучасної світової економіки, і відзначає, що в умовах інформатизації поведінку економічних суб'єктів визначає і інформація маніпулятивного характеру, інтелектуалізація прогресивно підвищує роль людини у соціально-економічному розвитку, а соціалізація світового розвитку свідчить про підпорядкованість економічних процесів інтересам розвитку людини і суспільства у цілому [33].

У дослідженні вчених під керівництвом М. Згуровського доведено, що для першої половини XXI століття першим та одним з найгостріших викликів людству є стрімке зменшення запасів органічних видів палива, які видобуваються з надр Землі, на тлі їх зростаючого споживання.

Другим викликом людству українські дослідники називають загрозу порушення балансу між біологічними можливостями Землі і потребами людства в біосфері у контексті зміни демографічної структури світу. Третя загроза полягає у наростаючій нерівності між людьми і країнами на Землі. Загрозою майбутньому людства є обмежений доступ до питної води [34].

Таким чином, країни різняться за рівнем багатства і відповідно – за рівнем життя свого населення, а ресурси планети вичерпуються.

В період глобальних змін відбуваються трансформаційні процеси під впливом великомасштабних, довгострокових процесів світового розвитку, що насамперед

пов'язано зі становленням та розвитком постіндустріальної економіки.

Такі процеси є мегатрендами, так як на відміну від короткострокових тенденцій локальної дії, мають довгостроковий стійкий характер, глобальні наслідки та суттєвий вплив на формування нових траєкторій еволюції значного кола економічних відносин [35].

Узагальнення різних наукових думок щодо трансформаційних мегатрендів дозволило авторам виділити п'ять складових, що відображено на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Глобалізація та трансформаційні мегатренди розвитку світової економіки

Джерело: складено автором на основі [36]

Слід звернути увагу на те, що для ряду країн глобалізація є причиною соціальної поляризації і якісних змін умов розвитку. Вищенаведені основні глобальні тенденції і виклики розвитку світової економіки необхідно враховувати при довгостроковому прогнозуванні.

Глобалізаційні виклики – це пріоритети, яких, з одного боку, вимушено, а з іншого – за власним бажанням хоче досягти та отримати людство; це – вимоги, сигнали, заклики та спонукання щодо здійснення певних заходів у сфері виробництва, розподілу, обміну та споживання у загальносвітових масштабах, що спричиняють трансформаційні зміни [37, с 161].

Глобалізаційні виклики постають як орієнтир розвитку країн світу, який визначає для одних – можливості для подальшого розвитку, а для інших – каталізатор небезпек і загроз.

Виклики зумовлюються двома причинами:

- 1) невирішеністю, загостренням та збільшенням кількості поточних проблем і загроз у суспільстві, що ускладнює якість людської життєдіяльності;
- 2) прагненням людей поліпшити власний побут, продовжити свій рід та забезпечити гідне майбутнє нащадкам [38, с. 232].

Отже, суспільство з одного боку, вимушено, а з іншого – за власним бажанням визначають глобалізаційні виклики, яких хочуть досягти та яку вигоду отримати.

Фахівці Всесвітнього економічного форуму виокремлюють 10 глобалізаційних викликів (рис. 1.2).

К. Гельсдорф визначає глобалізаційні виклики як «будь-які тенденції, які мають потенціал для серйозних глобальних впливів, унаслідок чого виникають певні гуманітарні проблеми, з якими будуть працювати світові гуманітарні організації» [40] і надає власний перелік викликів:

- зміна клімату (підвищення температури побічно призведе до зникнення територій);
- бідність та соціальна нерівність (приблизно половина світового населення живе менш ніж на 1 % від світового багатства);
- фінансова та економічна кризи (спад темпів розвитку світової економіки призводить до збільшення бідності, безробіття, що спричиняє підвищення попиту на гуманітарну допомогу країнам, які розвиваються);
- продовольча криза (більш ніж 1 млрд людей у всьому світі страждають від голоду);

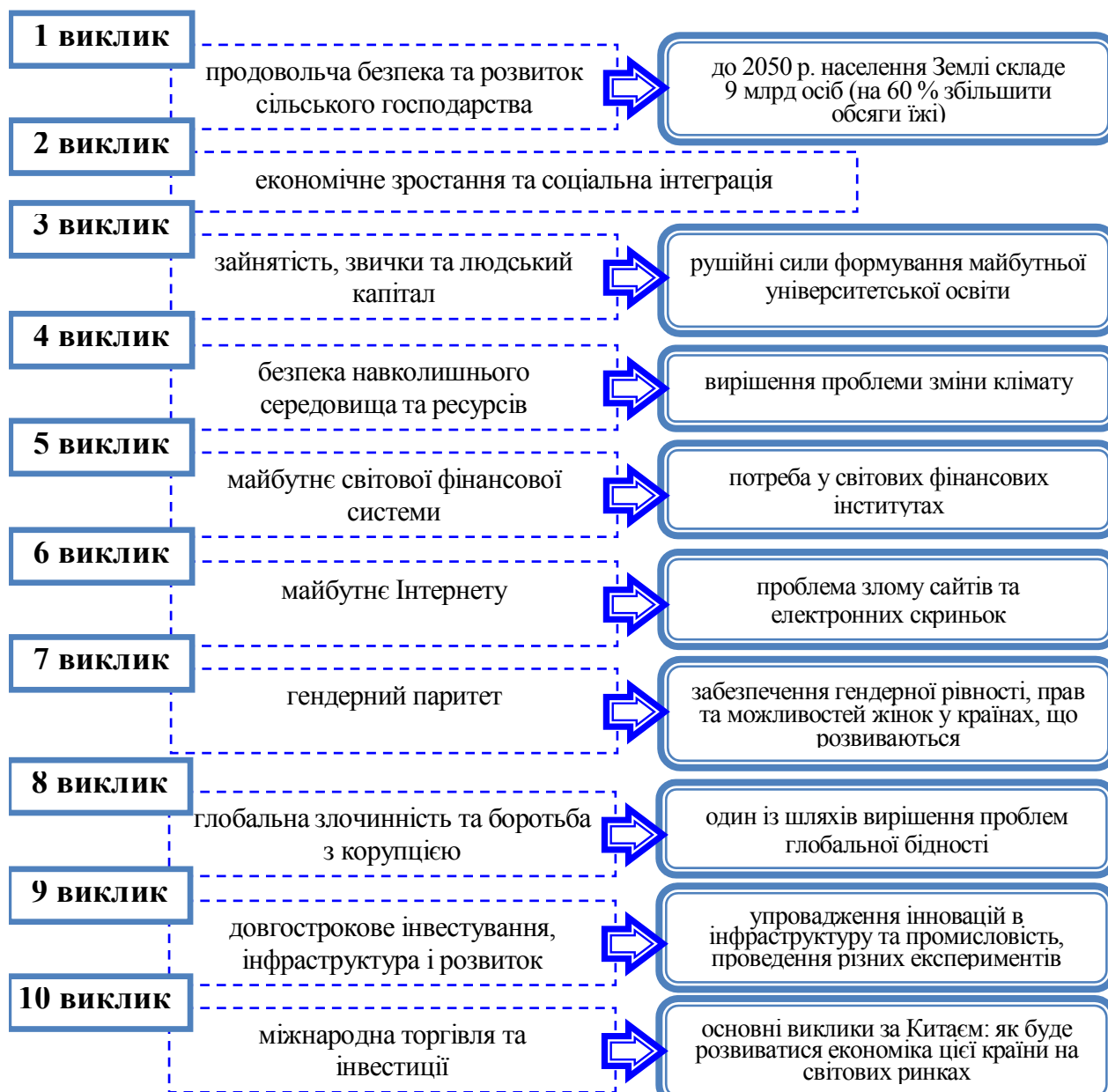

Рис. 1.2. Основні глобалізаційні виклики світу

Джерело: побудовано автором на основі [39]

- дефіцит води (до 2025 р. число людей, які не мають доступу до безпечної питної води, зросте вдвічі – до 2 млрд осіб);
- енергетична безпека (попит на енергію зростає, до 2030 р. це може спричинити дефіцит енергоресурсів);
- міграція;
- зростання населення і демографічний зсув, що підвищить навантаження на глобальні ресурси та інститути;
- урбанізація, що породить величезні соціальні нерівності й ризики;

– пандемії та інфекційні захворювання [40].

С. Сардак та В. Сухотеплий стверджують, що найбільш суттєві зламні події почнуть відбуватися з 2030 р. коли світ увійде в новий період глобальної динаміки розвитку, який відбуватиметься за ідентифікованими сценарними прогнозами залежно від домінування спрямованості результатів творчої діяльності та чисельності планетарного населення [41].

Отже, глобалізаційними викликами для країн світу постають такі:

– необхідність забезпечення продовольчої безпеки та розвитку сільського господарства задля вирішення продовольчої проблеми, що загострюється в планетарному масштабі;

– необхідність подолання глобалізації бідності та нерівності;

– зростання потоків вимушених мігрантів, і, як наслідок, загострення соціальних проблем в країнах призначення та походження мігрантів;

– подальша глобалізація продуктивних сил і промислового виробництва, розвиток Четвертої промислової революції – виникнення нового типу промислового виробництва, який ґрунтується на інтелектуальному аналізі великих обсягів даних, повній автоматизації виробництва, технологіях доповненої реальності та інтернеті речей, та виникаючі у зв'язку із цим виклики до національних ринків праці;

– загострення проблем зайнятості, необхідність створення умов для прискореного розвитку людського капіталу;

– розробки стійкої системи глобальної кібербезпеки;

– необхідність забезпечення безпеки навколишнього середовища та ресурсів;

– зростання вразливості глобальної економічної системи перед глобальними фінансовими ризиками і, відповідно, необхідність забезпечення стійкості глобальної фінансової системи;

– досягнення гендерного паритету в глобальному соціальному розвитку;

– циклічність глобального економічного розвитку, зростання неопротекціонізму в економічній політиці держав тощо.

1.2. Генеза поняття «розвиток соціально-економічної системи» в умовах глобалізаційних викликів

Фундаментальною методологічною основою парадигми економічного розвитку соціально-економічних систем є реалізація еволюційного підходу до теоретичного осмислення та аналітичного відтворення економічного розвитку, який розуміється одночасно як структура, процес та складна кумулятивна причинність, яка лежить у його основі, а тому детермінує його загальну траєкторію та хід. Науково-практична значущість структурної трансформації моделі економічного розвитку невпинно зростає в умовах надзвичайної динамізації сучасного економічного розвитку та певної трансформаційної лабільності сучасних економічних систем – їх рухливості, нестійкості, мінливості. Складність та суперечливість реалізації процесу структурних змін економічного розвитку актуалізують наукові дослідження його сутності та механізму реалізації. Значимість цього дослідного напрямку посилюється необхідністю відбору найбільш ефективної моделі економічного розвитку, ретельної оцінки можливих варіантів часової динаміки рівня розвитку та напрямів його оптимізації.

Логічним при визначенні сучасного розвитку економіки буде дослідження, котре базуватиметься на початковому визначенні загального, соціологічного та філософського змісту такого поняття, як «розвиток». Трактуювання будь-якого поняття повинно базуватися на відповідному теоретичному підґрунті.

Незважаючи на поважну історію досліджень питання про природу розвитку систем (зокрема й національних економік) залишаються невизначеними та багато в чому дискусійними як у філософському, так і економічному аспектах.

Наукові підходи до загальнотеоретичного обґрунтування категорії розвитку в різні історичні епохи є досить розмаїтими.

У *філософському розумінні* розвиток є властивістю матерії й свідомості та являє собою незворотну, спрямовану, закономірну зміну матеріальних і ідеальних об'єктів, яка характеризується такими трьома властивостями: є

закономірною, спрямованою і якісною зміною [42]. Отже, розвиток – це загальний принцип пояснення історії природи, суспільства та пізнання [43].

Причому лише одночасна наявність усіх трьох зазначених властивостей відрізняє процеси розвитку від інших змін.

Під закономірністю розуміється не випадковий характер змін. Спрямованість змін означає перехід від одного стану об'єкта до іншого не шляхом постійного повторення пройденого, не рухом по колу, а поступовим рухом до більш досконалого стану об'єкту (прогресивний розвиток) або рухом у протилежному напрямі (регресивний розвиток). Якісні зміни визначаються переходом від структури однієї якості (з однією кількістю її складових, порядком їх розташування одна відносно одної і характером взаємозв'язку між ними) до структури іншої якості (з іншою кількістю, порядком і типом взаємозв'язків складових) [44].

Розвиток виступає як виникнення нового якісного стану об'єкту у результаті зміни його складу і структури [45].

З точки зору *системного підходу* все розмаїття поглядів на розвиток можна подати у вигляді чотирьох підходів (рис. 1.3).

Перша група дослідників пов'язує розвиток із реалізацією нових цілей, цілеспрямованістю змін, що, своєю чергою, не є необхідною умовою розвитку. Процес розвитку, на відміну від зміни, яка може відбуватись із будь-яким об'єктом, пов'язаний із перетворенням у структурі об'єкта, що представляє собою сукупність функціонально пов'язаних один з одним елементів, відношень і залежностей. Тому у матеріальному і духовному світі, в якому усі предмети перебувають у стані постійного руху, про розвиток можна говорити відносно об'єктів з тією або іншою системною будовою, тобто розвиток є властивістю системних об'єктів [44].

Ф. В. Константинов стверджує, що «розвиток являє собою не всяку зміну в структурі об'єкта, а тільки якісну зміну, зв'язану з перетвореннями у внутрішній будівлі об'єкта, у його структурі, що представляє собою сукупність функціонально зв'язаних між собою елементів, зв'язків і залежностей» [46, с. 453]. Отже, можна

зробити висновок, що розвиток виражає процес руху, зміну цілісних систем. Деякі вітчизняні вчені теж дотримуються цього підходу. В. В. Ільїн, Ю. І. Кулагін вважають, що розвиток – це в першу чергу зміна, рух [47, с. 120].

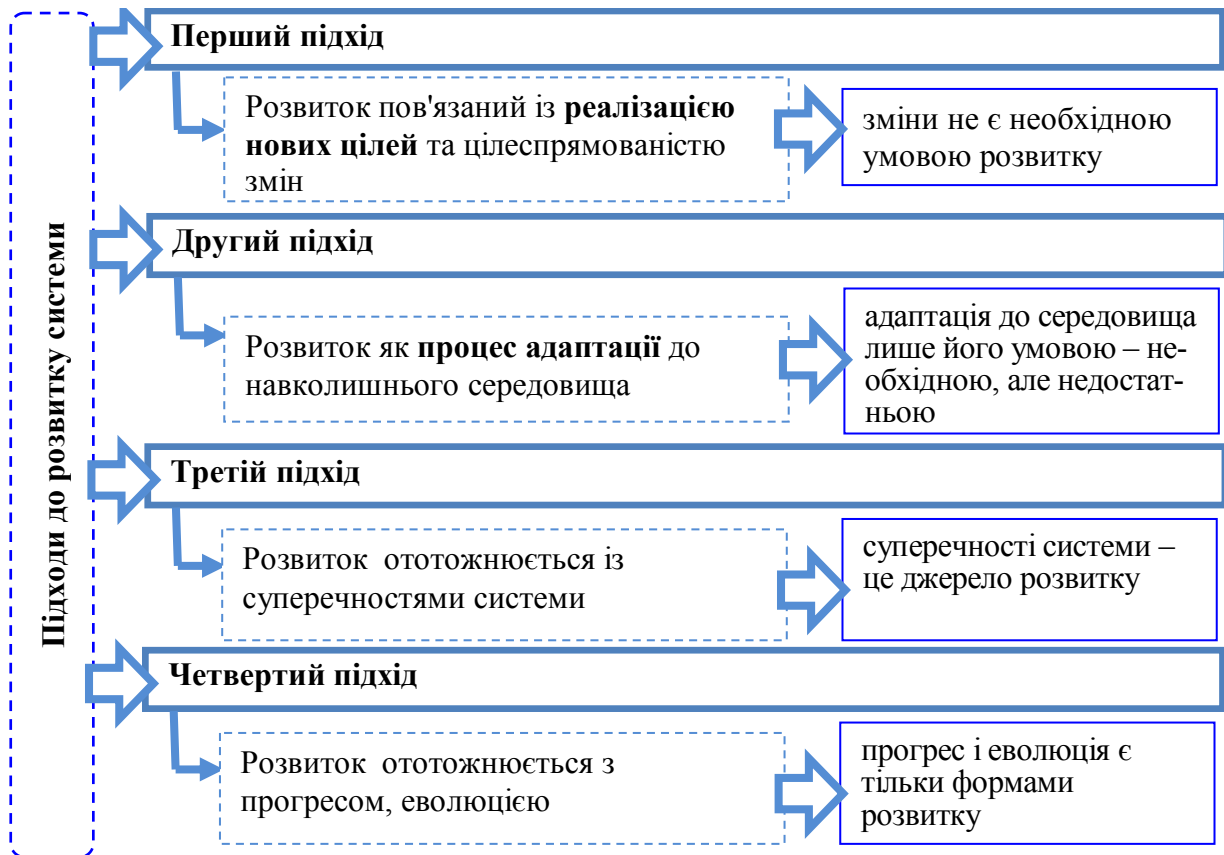

Рис. 1.3. Підходи щодо розвитку системи

Джерело: побудовано автором

І. Т. Фролова визначає, що розвиток – це «це закономірна, спрямована якісна зміна матеріальних і ідеальних об'єктів» [48, с. 379]. Однак потрібно погодитися з думкою О. В. Раєвської, яка відмічає деяку односторонність визначень, бо прихильники цього підходу не достатньо уваги приділяють змістовній складовій цих змін [49].

Представники другої групи розглядають розвиток як процес адаптації до навколишнього середовища, що є лише його умовою – необхідною, але далеко недостатньою. Значну увагу теоретичному висвітленню розглядуваної проблематики стосовно даного підходу приділяють російські вчені.

Третя група науковців підмінює розвиток його джерелом – суперечностями системи. На відміну від явищ руху, зміни, що можуть викликатися дією і зовнішніх по відношенню до об'єкта сил, розвиток являє

собою саморух об'єкта – іманентний процес, джерело якого укладено у самому об'єкті, що розвивається. Розвиток виникає в результаті протиріч, боротьби нового і старого, боротьби «суперечливих, взаємовиключних, протилежних тенденцій», властивим об'єктам «природи», їхнього подолання, перетворення в нові протиріччя. «Розвиток є «боротьба протилежностей» [46, с. 454]. Сучасна філософія визначає, що даний процес є саморозвитком (саморухом), оскільки основним джерелом розвитку виступають внутрішні протиріччя [50, с. 65].

Філософська наука визначає, що на відміну від явищ руху, зміни, що можуть викликатися дією і зовнішніх по відношенню до об'єкта сил, розвиток являє собою саморух об'єкта – іманентний процес, джерело якого укладено у самому об'єкті, що розвивається. Розвиток виникає в результаті протиріч, боротьби нового і старого, боротьби «суперечливих, взаємовиключних, протилежних тенденцій», властивим об'єктам «природи», їхнього подолання, перетворення в нові протиріччя.

Четверта група дослідників ототожнює розвиток із однією з його ліній – прогресом, або ускладненням систем, чи однією із його форм – еволюцією. До найбільш характерних рис даного процесу відносяться: виникнення якісне нового об'єкта (чи його стану), спрямованість, необоротність, закономірність, єдність кількісних і якісних змін, взаємозв'язок прогресу і регресу, суперечливість, спіралевидність форми (циклічність), розгортання в часі [9, с. 65]. Щодо цього підходу, то слід відмітити, що прогрес, зростання та еволюція є специфічними характеристиками розвитку. Отже, дослідники не розкривають всіх аспектів розвитку, а виділяють лише окремі його складові.

С. І. Ожегов, Н. Ю. Шведова під розвитком розуміють процес закономірної зміни, переходу з одного стану в інший, більш досконалий; перехід від старого якісного стану до нового, від простого до складного, від нижчого до вищого [51, с. 643].

На наш погляд, доцільно погодитися, що розвиток – це якісна зміна складу, зв'язків (тобто структури) і функціонування системи, або, стисло, будь-

яка якісна зміна системи. Розвиток може відбуватися в напрямі як прогресу, так і регресу, й виражатися в еволюційній або революційній формі.

Серед ключових рис розвитку найчастіше вирізняють спрямованість, закономірність, незворотність, єдність якісних і кількісних змін, взаємозв'язок прогресу і регресу, суперечливість, циклічність та розгортання в часі [44, с. 63]. Саме таке філософське підґрунтя послугувало змістовним наповненням більшості трактувань розвитку в працях зарубіжних і вітчизняних науковців.

На відміну від простих явищ руху, зумовлених винятково дією зовнішніх сил, розвиток являє собою природний процес самоорганізації, коли внутрішній стан системи стає джерелом якісних поліпшень, іманентною складовою існування будь-якої системи.

Понятійно-категоріальний апарат економічної науки постійно вдосконалюється. Економісти не просто запозичили термін «розвиток» у його філософському трактуванні, а й продовжують дослідження щодо сутнісного наповнення та сфери застосування цієї дефініції, і передусім у контексті формування сучасної парадигми розвитку соціально-економічних систем.

Слід відмітити, що енциклопедія під розвитком також пропонує розуміти наступне змістове наповнення: збільшення складності будь-якої системи; поліпшення пристосування до зовнішніх умов; збільшення масштабів явища, кількісне зростання економіки та якісне поліпшення її структури; соціальний прогрес.

Незважаючи на тривалий та активний процес наукового та прикладного дослідження, трактування поняття «розвиток соціально-економічної системи» залишається поліваріантним і дискусійним.

Кожна соціально-економічна система має дві рушійні сили – бажання вижити (зберегти себе, мати визначену стабільність) і прагнення розвиватися (самоудосконалюватися) [52, с. 6]. Досліджуючи розвиток як загальнонаукове поняття українські економісти Д. В. Воронов та Ю. С. Погорелов визначають категорію «розвиток» через тріаду категорій: явище, закон та принцип [53]. Якщо спроектувати цей підхід на поняття «розвиток соціально-економічної системи», то

потрійна природа дослідженої категорії визначається через процес, іманентну властивість та результат (рис. 1.4).

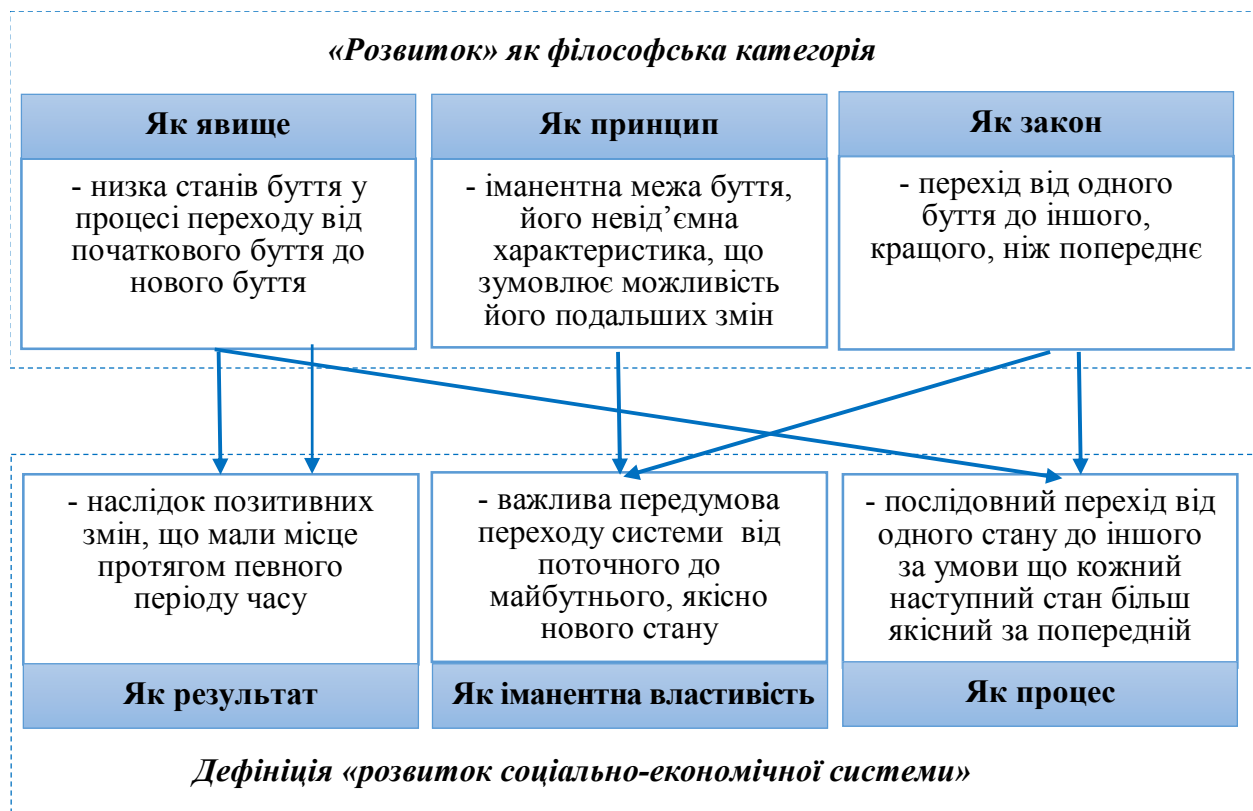

Рис. 1.4. Тріада прояву «розвитку» як філософської категорії та «розвитку соціально-економічної системи»

Джерело: систематизовано на основі [12]

Отже, трактування понять «розвиток» та «розвиток соціально-економічної системи» слід здійснювати з урахуванням особливостей обох категорій шляхом комплексного розкриття сутності як явища, принципу, закону, результату, іманентної властивості та процесу.

Досліджуючи «розвиток соціально-економічної системи» через призму категорій, представлених на рис. 1.4, визначимо необхідність їх комплексного розкриття через встановлення недоліків щодо розгляду дефініції розвитку при однокатегоріальному розгляді (рис. 1.5).

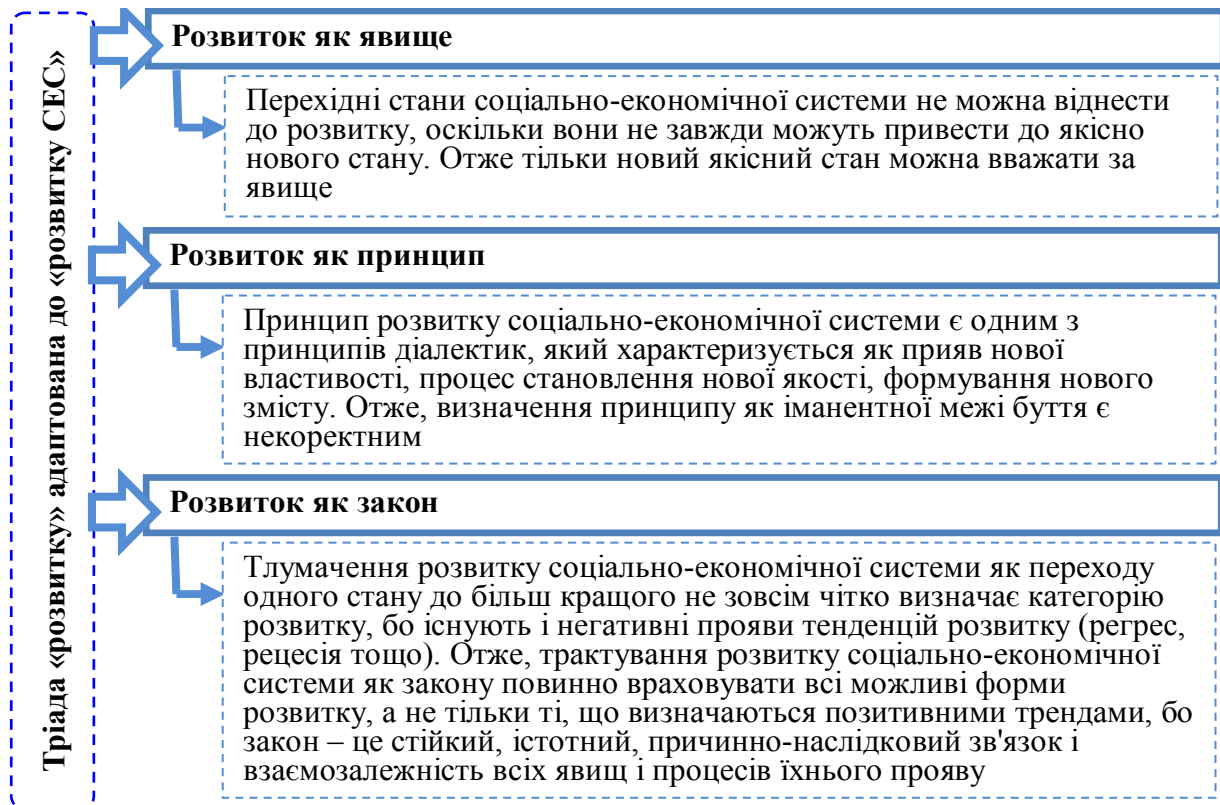

Рис. 1.5. Врахування потрійної природи розвитку як філософської категорії в трактуванні «розвиток соціально-економічної системи»

Джерело: складено автором на основі рис. 1.4

Отже, слід відмітити, що поняття «розвиток соціально-економічної системи» відноситься до інтенціонального визначення через свою багатогранність, тому слід погодитися з думкою деяких вчених, що визначення поняття «розвиток соціально-економічної системи» повинні містити [44]:

- 1) формування понятійного концепту терміну (розвиток як дефініція);
- 2) вивчення і виділення властивостей системи, що розвивається (розвиток як властивість);
- 3) визначення взаємозв'язку поняття розвиток з родинними категоріями (розвиток як порівняльна характеристика);
- 4) встановлення особливостей розвитку, притаманних соціально-економічній системі.

Узагальнюючи й систематизуючи поширені в економічній та управлінській літературі підходи щодо висвітлення сутності розвитку, маємо

виокремити основні з них (табл. 1.2):

1. Визначення розвитку соціально-економічної системи як **прогресу, руху вперед, просування до більш ефективного стану** системи, що не припиняється в часі, плин якого відбувається стрибкоподібно з подоланням різних за глибиною й охопленням криз.

2. Визначення розвитку соціально-економічної системи як **зміни, трансформації або переходу системи**, що об'єктивно відбувається в системі під впливом певних внутрішніх та зовнішніх факторів, які обумовлені законами та закономірностями функціонування систем, до відносно стабільних організаційно-економічних станів, в результаті чого підвищується її опірність дестабілізуючому впливу зовнішнього середовища.

3. Визначення розвитку соціально-економічної системи як **системи протиріч або комбінацій**, що вимагає від неї якісно нового реагування на можливе зростання кількості якісно різних етапів, щаблів, системи оборотних і необоротних процесів, системи поступального росту й внутрішньої цілісності розвитку, з метою виробництва нового блага, способу його виробництва, виходу на новий ринок, використання нового джерела сировини або нової організації».

Таким чином, проведене теоретичне дослідження показало, що існує п'ять основних наукових напрямків визначення категорії «розвиток соціально-економічної системи»:

1) розвиток передбачає просування до іншого, як правило, більш ефективного стану соціально-економічної системи;

2) розвиток є сукупністю змін, трансформацій, переходів різної економічної природи, спрямованості, інтенсивності;

3) розвиток відбувається на основі протиріч;

4) розвиток передбачає зміни з метою зростання ефективності використання або збільшення рівня потенціалу системи в умовах динамічного середовища;

5) розвиток реалізує довгострокову програму удосконалення можливостей системи.

Систематизація підходів до визначення сутності «розвиток соціально-економічної системи»

Концепція	Автори	Сутність розвитку соціально-економічної системи
1	2	3
1. Розвиток як прогрес		
Рух уперед	О. Л. Гапоненко, А. П. Пакрухин	«це рух уперед, формування нових рис, становлення нових структурних характеристик об'єкта, його еволюцію, поліпшення, удосконалювання, прогрес, а також зростання і розширення» [55, с. 11]
Просування до більш ефективного	Л. Д. Забродська	«розвиток можна визначити як просування від простого до більш складного та ефективного» [56, с. 42]
Перетворення з метою досягнення найкращого	В. О. Василенко	«це не разові перетворення з метою досягнення «найкращого» (а тому і споконвічного) стану системи, а процес, що не припиняється в часі, плин якого не завжди відбувається постійно і безупинно, найчастіше йде стрибкоподібно з подоланням різних по глибині й охопленню криз» [57, с. 101]
2. Розвиток як зміни, трансформації		
Сукупність змін	Е. М. Коротков	«сукупність змін, що ведуть до появи нової якості і зміцнення життєвості системи, її здатність чинити опір руйнівним силам зовнішнього середовища [58, с. 296]
	І. О. Богатирьов	«це сукупність змін різної економічної природи, спрямованості, інтенсивності, що об'єктивно відбувається в соціально-економічній системі під впливом певних внутрішніх та зовнішніх факторів, а також приводять до переходу та фіксації системи у різних, відносно стабільних організаційно-економічних станах [59]
	Е. А. Єрохіна	«це якісна зміна складу зв'язків (тобто структури) і функціонування системи, тобто якісну зміну системи» [60]
Якісна зміна	Н. В. Афанасьєв, В. Д. Рогожин, В. І. Рудика	«це об'єктивна зміна тільки якісних характеристик системи, обумовлена як фундаментальними законами природи (єдності і боротьби протилежностей, переходу кількості у якість, розвитку суспільства по спіралі і нагору), так і закономірностями функціонування конкретних систем (старіння устаткування, нагромадження досвіду і знань співробітниками, виснаження природних ресурсів) при якій формуються нові властивості системи» [61, с. 27]
	Дж. Лафта	«це зміна стану системи на інший, який є кращим, більш ефективним або більш доцільним» [62]

1	2	3
	О. В. Раєвцева	«це унікальний процес трансформації відкритої системи в просторі і часі, який характеризується перманентною зміною глобальних цілей його існування шляхом формування нової дисипативної структури і переведом його в новий атрактор функціонування» [49, с. 108]
	В. С. Пономаренко, О. М. Тридід, М. О. Кизим	«це процес кількісно-якісних змін у системі, ускладнення структури і складу, в результаті чого підвищується її опірність дестабілізуючому впливу зовнішнього середовища й ефективність функціонування» [63, с. 62]
Процес трансформації (переходу)	І. Р. Бузько	«процес безупинної зміни матеріального базису виробництва, а також усієї сукупності різноманітних відносин між економічними суб'єктами, соціальними групами населення» [64]
	Ю. С. Маслеченков	«перехід від одного якісного стану до іншого» [65, с. 419]
	Ю. А. Путятін, О. І. Пушкар, О. М. Тридід	«це тип змін, що підвищує ступінь організованості системи» [66]
Незворотні зміни	І. Пригожин	«це процес постійних переходів в ієрархічній системі дисипативних структур безупинно зростаючої складності» [67]
	Е. А. Смирнов	«це незворотні, спрямовані, закономірні зміни матерії та свідомості» [68, с. 174]
	С. В. Мочерний	«це незворотні, спрямовані закономірні зміни матеріальних систем, зміст і зумовленість яких характеризується дією основних законів діалектики» [69]
3. Розвиток як система		
Протиріч	Д. М. Гвішиані	«це система протиріч, система якісно різних етапів, щаблів, систему оборотних і необоротних процесів, систему поступального росту й внутрішньої цілісності розвитку» [66, с. 37]
Комбінацій для виробництва блага	Й. Шумпетер	«це створення комбінацій з метою виробництва нового блага, способу його виробництва, виходу на новий ринок, використання нового джерела сировини або нової організації» [70]
4. Розвиток як необхідність		
Використання (збільшення) потенціалу	В. П. Залуцький	«це зміни соціальних та економічних показників під впливом реалізації рішень щодо використання соціально-економічного потенціалу» [52]
Адаптації до середовища	Д. К. Воронов, Ю. С. Погорєлов	«довготривала сукупність процесів..., які приводять до адаптації до зовнішнього середовища та внутрішньої інтеграції, що сприяє підвищенню здатності системи протидіяти негативним впливам зовнішнього середовища та її життєздатності ...» [53]
5. Розвиток як програма		
Удосконалення можливостей	М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури	«довгострокова програма удосконалення можливостей вирішувати різні проблеми і здібностей до відновлення» [71]

Джерело: складено автором

Масив загальних властивостей соціально-економічних систем досить великий. Аналіз їх специфіки та співвідношення показує різнопорядковий і складний взаємозв'язок цих якостей. Їх систематизація дозволяє виокремити ряд властивостей, що притаманні системам, які розвиваються, до яких так чи інакше зводяться всі інші (рис. 1.6).

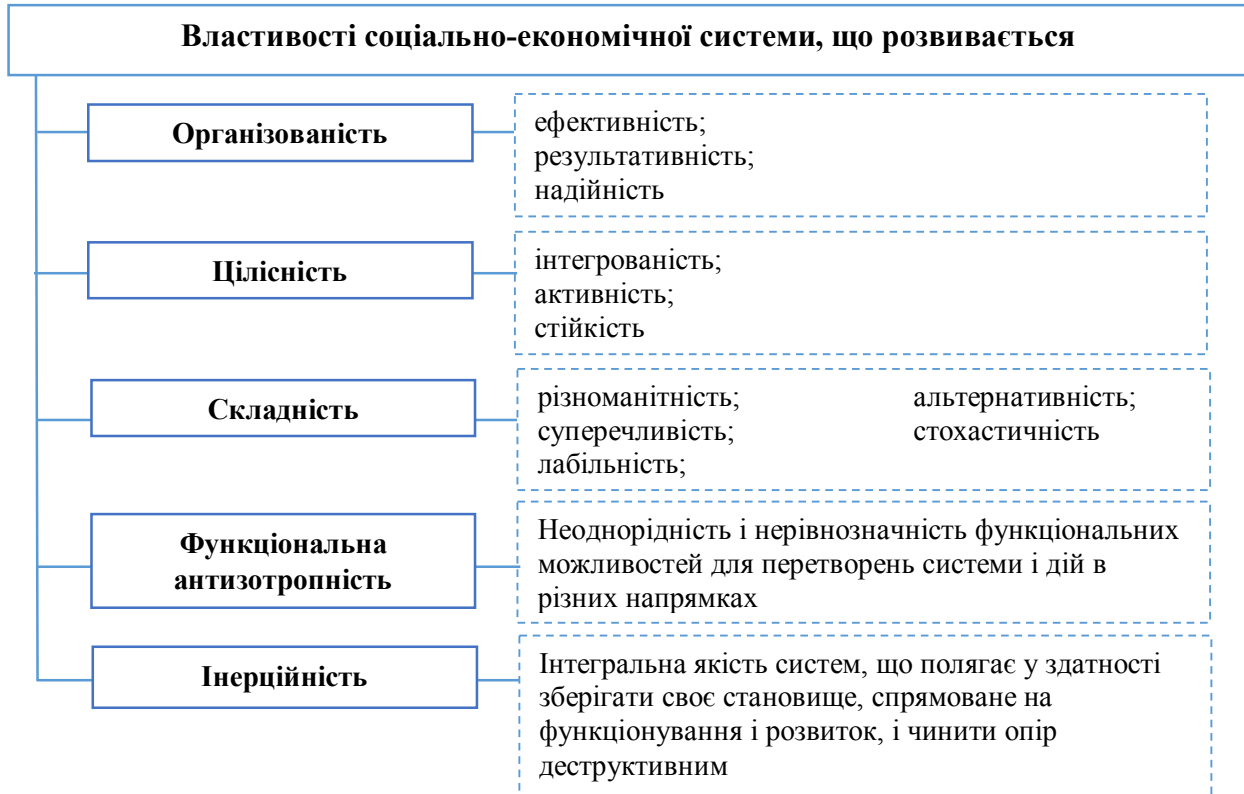

Рис. 1.6. Властивості соціально-економічної системи, що розвивається

Джерело: розроблено автором

Отже, розвиток соціально-економічної системи доцільно розглядати як результат синергійного ефекту прояву цих властивостей.

Проведемо порівняльний аналіз категорії «розвиток соціально-економічної системи» з родинними категоріями: функціонування, зростання, удосконалення, еволюція, прогрес тощо.

Порівняємо категорії «функціонування» та «розвиток». Отже, процес функціонування відображає діяльність соціально-економічної системи з досягнення конкретної мети, а процес її розвитку передбачає продукування

нових цілей залежно від мінливих умов, а також створення умов для переходу від однієї мети до іншої.

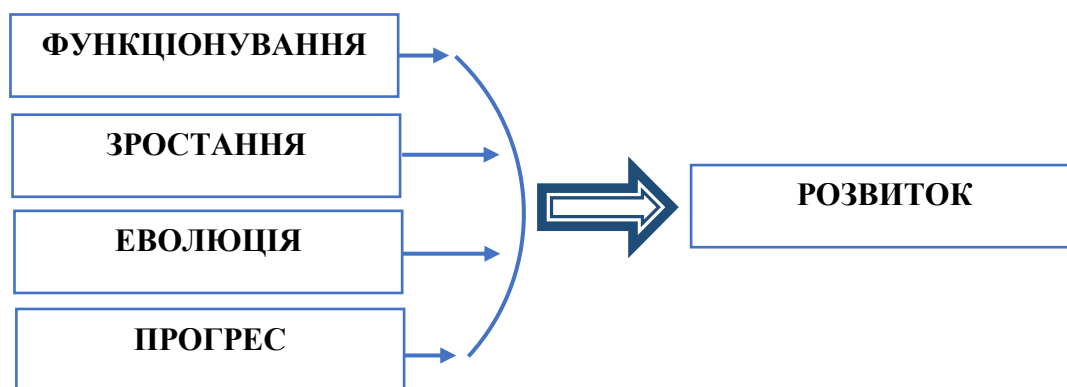

Рис. 1.7. Взаємозв'язок категорії «розвиток» зі спорідненими категоріями

Джерело: побудовано автором

Процес функціонування є частиною процесу розвитку (табл. 1.3); останній, своєю чергою, зумовлює докорінну трансформацію соціально-економічної системи.

Таблиця 1.3

Порівняльна характеристика категорій «функціонування» і «розвиток» соціально-економічної системи

Характеристики	Функціонування	Розвиток
1	2	3
Характер процесу	Еволюційний	Еволюційний, революційний
Джерело змін	Суперечності, що ведуть до кількісних змін, а також структурних модифікацій на основі переважно кількісних змін окремих елементів структури	Суперечності, що ведуть до істотних якісних змін системи загалом на основі докорінних структурних трансформацій
Домінантний закон	Збереження цілісності організаційно-економічної структури соціально-економічної системи, підвищення її стійкості й стабільності на основі зміцнення негативних зворотних зв'язків	Створення нової дисипативної структури на основі обмеження стабільності й формування позитивних зворотних зв'язків, зумовлене незворотними змінами в системі та зовнішньому середовищі
Характерна особливість управління	Управління змінами в рамках досягнення обраної генеральної мети	Управління змінами за допомогою продукування спектра генеральних цілей і забезпечення переходу системи до нової мети

Джерело: складено на основі [76]

Економісти часто ототожнюють поняття розвитку і зростання соціально-економічної системи.

Економічний розвиток та економічне зростання мають багато спільного, однак ці категорії не тотожні. Зростання і розвиток, на думку Р.Л. Акоффа, – не те саме. Зростання може відбуватися з розвитком або при його відсутності.

У більшості випадків зростання означає підвищення розмірів або числа об'єктів. До зростання соціально-економічної системи відносяться як збільшення їхніх розмірів, так і розширення діяльності.

Соціально-економічні системи можуть стимулювати своє зростання, здійснюючи цілеспрямований вибір. Обмеження зростання не обмежує розвиток [78]. Розвиток визначається як тісно взаємозв'язаний процес кількісних і якісних перетворень. Кількісні зміни – зростання – це збільшення або зменшення складових частин організації. Якісні зміни – це перетворення структури і функцій організації, її частин і елементів.

Узагальнимо відмінності між категоріями зростання та розвитку за допомогою табл. 1.4 [79].

Таблиця 1.4

**Порівняльна характеристика категорій «розвиток» і «зростання»
соціально-економічної системи**

Характеристики	Зростання	Розвиток
1	2	3
Предмет	Збільшення обсягів виробництва	Перехід від одного стану економіки до іншого
Об'єкт	Зв'язок: фізичні та інші чинники – випуск (продукт)	Структура економіки як такої, співвідношення між її секторами та суспільними прошарками, їх роль у зміні загального стану економіки
Мета	Пояснення характеру впливу ресурсів виробництва та інших чинників на результати (продукт), визначення частини кожного чинника у збільшенні продукту	Пояснення причин переходу одного стану до іншого
Завдання	Становить зміст розвитку	Створює передумови для збільшення обсягів виробництва
Тип змін	Кількісне зміна маси зі збереженням вихідних якостей	Перехід до нового стану, яке якісно відрізняється від попереднього
Межі	Система може рости до певного моменту, поки у неї не настане криза.	Розвиток може тривати нескінченно: складно навіть уявити, якими шляхами рушить еволюція

1	2	3
	Подальший рух по цьому шляху стане неможливим. Це стосується всіх сфер людської діяльності, а також законів природи	
Оборотність	Зростання завжди можна зупинити, обмеживши тим чи іншим чином. На виробництві є можливість направляти його, задаючи певні показники	Повернути назад розвиток практично неможливо: для цього доведеться докласти чимало сил і коштів, а результат все одно буде незадовільним
Вимірність	Підрахувати результати зростання досить легко: його можна виразити в абсолютній або відносній формі	Що стосується розвитку, тут ситуація зовсім інша: порівнювати різні стани часом дуже складно

Джерело: складено на основі [80, с. 341]

Отже, економічний «розвиток» є ширшим поняттям, ніж «зростання» (рис. 1.8).

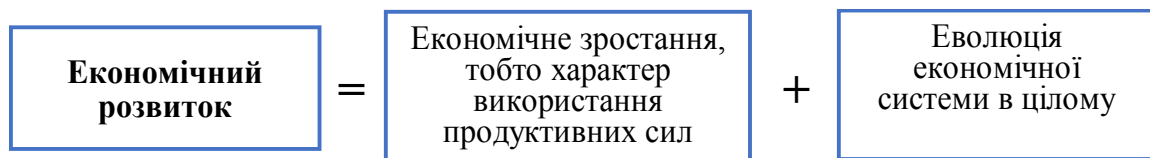

Рис. 1.8. Економічний розвиток соціально-економічної системи

Джерело: побудовано автором

Доречно зазначити, що зростання полягає в кількісних змінах складу і взаємозв'язків системи, тож не завжди є виявом розвитку.

Порівняємо категорії «еволюція» та «розвиток». Розвиток – це рух, який призводить не лише до кількісних змін, а й породжує нову якість. Спрямованість розвитку характеризує його векторний характер. Розвиток породжується внутрішніми причинами, які відповідають природі об'єкта, а не суто зовнішніми обставинами, хоча й мають значний вплив на нього. Однак, рушійна сила розвитку будь-якого об'єкта лежить в середині нього самого. Причиною розвитку є внутрішні суперечності об'єкта.

За характером та швидкістю змін розрізняють два протилежних різновиди розвитку – **еволюція і революція**.

Еволюція – вид розвитку з поступовим характером змін. **Революція** – стрімкий вид розвитку із раптовим переходом у нову якість.

Ці види розвитку відрізняються механізмами дії закону переходу кількісних змін у якісні.

Порівняємо категорії «прогрес» та «розвиток». Отже, прогрес і розвиток варто розрізняти, оскільки поняття прогресу розуміють як поступальний розвиток кожного елемента економічної системи: продуктивних сил і техніко-економічних відносин, організаційно-економічних відносин, виробничих відносин або відносин економічної власності, та господарського механізму [81, с. 74].

Отже, дослідження представлених трактувань родинних категорій дозволяє зробити висновок, що ці поняття відбивають окремі специфічні характеристики процесу розвитку.

Узагальнення наукових поглядів вітчизняних та закордонних вчених-економістів дозволило виокремити наступні категорії: «економічне зростання», «економічний розвиток» та «розвиток економіки».

Проведемо порівняльний аналіз цих категорій з виокремленням особливостей кожної для формування категоріального концепту об'єктів дослідження.

Отже, перше поняття «економічне зростання», основні підходи щодо його визначення наведені в табл. 1.5.

Таблиця 1.5

Підходи до тлумачення категорії «економічне зростання» соціально-економічної системи

Автори	Характеристика економічного зростання
1	2
<i>Процесний підхід (ПРОЦЕС)</i>	
К. Перес	«це процес накопичення технологічного і соціального потенціалу в країнах, що розвиваються, який знаходиться в залежності від їхньої здатності використовувати різні можливості, які послідовно розкриваються перед ними» [82, с. 40]
В. Г. Чепінога	«це тривале збільшення виробничого потенціалу економіки, який пов'язаний із такими виробничими чинниками, як праця, капітал, технічні знання, земля, використання яких пов'язане із межею виробничих можливостей» [83, с. 327–328]
В. В. Яременко, О. М. Сліпушко	«це абсолютна і відносна зміна макроекономічних показників, що характеризують стан економіки країни в часі і протягом тривалого періоду (року, декількох років)» [84]
<i>Результативний підхід (ПОЗИТИВНА ДИНАМІКА)</i>	
С. Л. Брю, К. Р. Макконел	«це зростанням збільшення виробничих можливостей, що відбувається зі збільшенням кількості використовуваних факторів виробництва або вдосконаленням техніки і технології» [85, с. 634].

Продовження табл. 1.5

1	2
Р. Дорнбуш, С. Фішер	визначають економічне зростання з позиції зростання реального ВВП [86, с. 21]
М. Шніцер	«це здатність країни розширювати свої можливості щодо виробництва потрібних людям товарів і послуг» [87, с. 322]
С. Д. Дзюблик	«це збільшення обсягів суспільного виробництва та розширення можливостей економіки задовольняти зростаючі потреби населення в товарах та послугах» [88, с. 88]
С. А. Єрохін	«це особливий тип руху, що характеризує прогресивний характер взаємодії речей» [89, с. 35]
І. Б. Висоцька	«це збільшення в обсязі виробництва країни, тобто збільшення реального валового внутрішнього продукту на душу населення» [90]
П. Самуельсон, В. Нордхауз	«це збільшення потенційного валового національного продукту країни, що в кінцевому рахунку являє собою розширення меж виробничих можливостей країни» [91]
О. В. Безугла	«...системне економічне зростання має місце тільки тоді, коли виконані певні умови по відношенню до всіх цих аспектів зростання» [92]
Р. Бейд, М. Паркін	«це розширення кривих виробничих можливостей» [93]
Трансформаційний підхід (ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ)	
С. Кузнець	«це тривале підвищення можливості країни поставляти все більше і більше різноманітних економічних товарів і послуг населенню, засноване на розвитку технології і ефективному ідеологічному регулюванні» [94]
Б. І. Кабаці	«це довгострокова тенденція до збільшення обсягів сукупного виробництва, яке відбувається в умовах структурної перебудови економіки країни відповідно до нормативних вимог технологічного та соціального прогресу, а також підвищення ефективності відтворювальних процесів» [95, с. 216]
Й. А. Шумпетер	«це основний імпульс, який приводить капіталістичний механізм у рух і підтримує його поступ, походить від нових споживчих благ, нових методів виробництва і транспортування товарів, нових ринків і нових форм економічної організації, які створюють капіталістичні підприємства» [96]

Джерело: систематизовано автором

Таким чином, дослідження і критичний аналіз визначень зарубіжних і вітчизняних науковців сутності поняття «економічне зростання» дозволило нам дійти висновку, що, в цілому сутність цього поняття розглядається в межах трьох підходів: процесного, результативного і трансформаційного.

Тому, систематизуючи наведені в табл. 1.5 дефініції економічного зростання та економічного розвитку, будемо розуміти під економічним зростанням стійке в часі, територіально збалансоване кількісне збільшення та структурно-інноваційне вдосконалення результатів виробництва у вигляді вироблених товарів і наданих послуг, що відбувається пропорційно за всіма галузями економіки та базується на оптимізації відтворювальних процесів.

Отже, економічне зростання – це можлива складова економічного розвитку (але не завжди зумовлює його в короткостроковій перспективі або є наслідком – і навпаки), однак економічне зростання виражається в кількісних показниках (ВВП, обсяги продукції), а економічний розвиток – в якісних індикаторах (рівні технологічності виробництв, як і конкурентоспроможності товарів і послуг, в соціальних показниках).

Проведемо порівняльний аналіз категорій «економічний розвиток», та «розвиток економіки» в табл. 1.6.

Таблиця 1.6

Порівняння категорій «економічний розвиток» та «розвиток економіки»

Характеристики	«Економічний розвиток»	«Розвиток економіки»
Необхідна умова	Удосконалення продуктивних сил	Удосконалення виробничих відносин
Завдання	Відбувається інтенсивне зростання з метою підвищення ефективності використання наявних ресурсів системи	Відбувається удосконалення складу і структури економічної системи з метою істотного зниження сумарної ресурсоемності одиниці кінцевого результату функціонування системи
Тип змін	Збільшення обсягів суспільного виробництва за рахунок удосконалення продуктивних сил і способу їх поєднання	Зміна технологічного способу виробництва, викликана науково-технічним прогресом, зумовлює зміну виробничих відносин
Оборотність	Повернути назад розвиток практично неможливо	Неможливо повернути назад розвиток через перехід до нового стану системи
Результат	Удосконалення стану СЕС	Становлення нової СЕС

Джерело: систематизовано автором

Отже, співвідношення економічного зростання, економічного розвитку і розвитку економіки наведено на рис. 1.9.

Таким чином, під розвитком економіки слід розуміти закономірну, спрямовану і якісну зміну параметрів економічної підсистеми суспільства у результаті ускладнення структури системи з метою скорочення ресурсів на вході для отримання одиниці кінцевого результату на виході системи.

Залежно від об'єкта вищевстановлені сутності прояву розвитку будуть мати певні особливості.

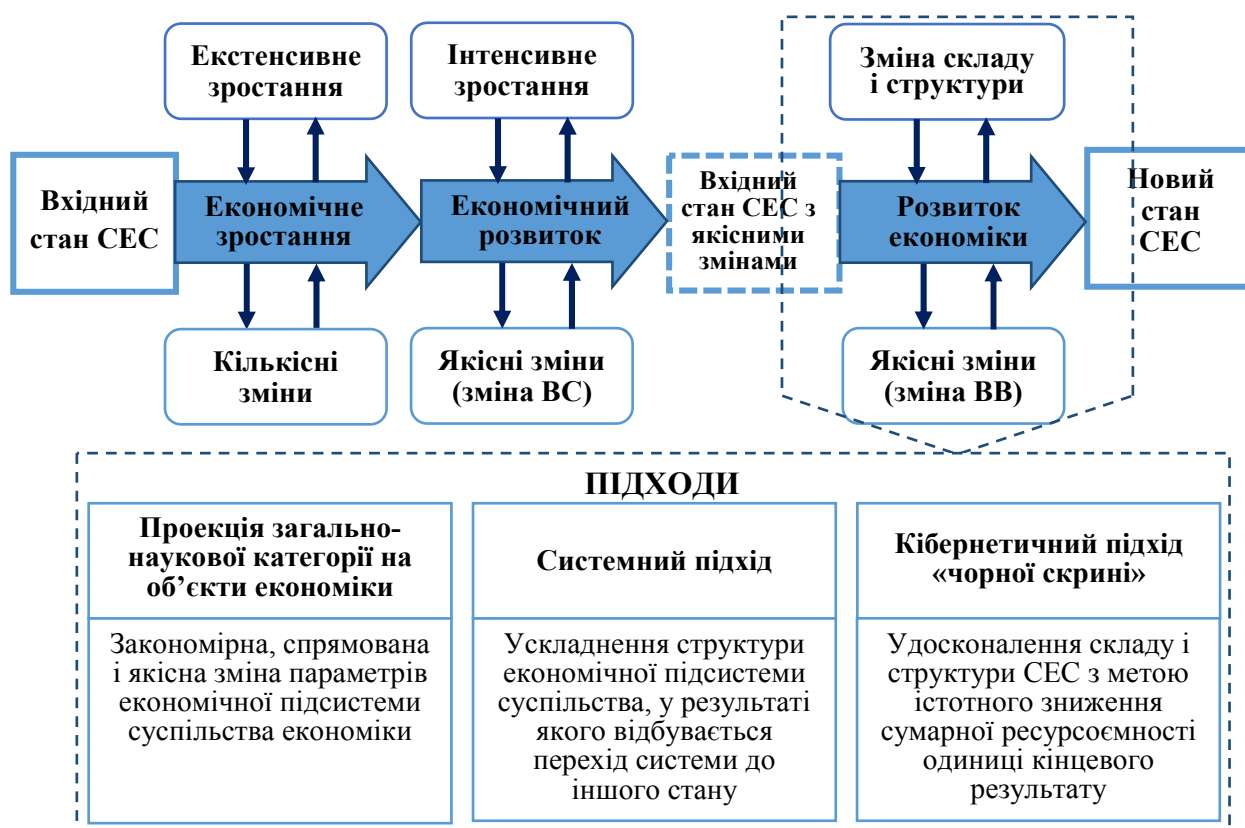

Рис. 1.9. Співвідношення економічного зростання, економічного розвитку і розвитку економіки

Джерело: складено автором

Узагальнюючи погляди вчених на поняття розвиток соціально-економічної системи можливим з визначення певних властивостей даного економічного процесу (рис. 1.10).

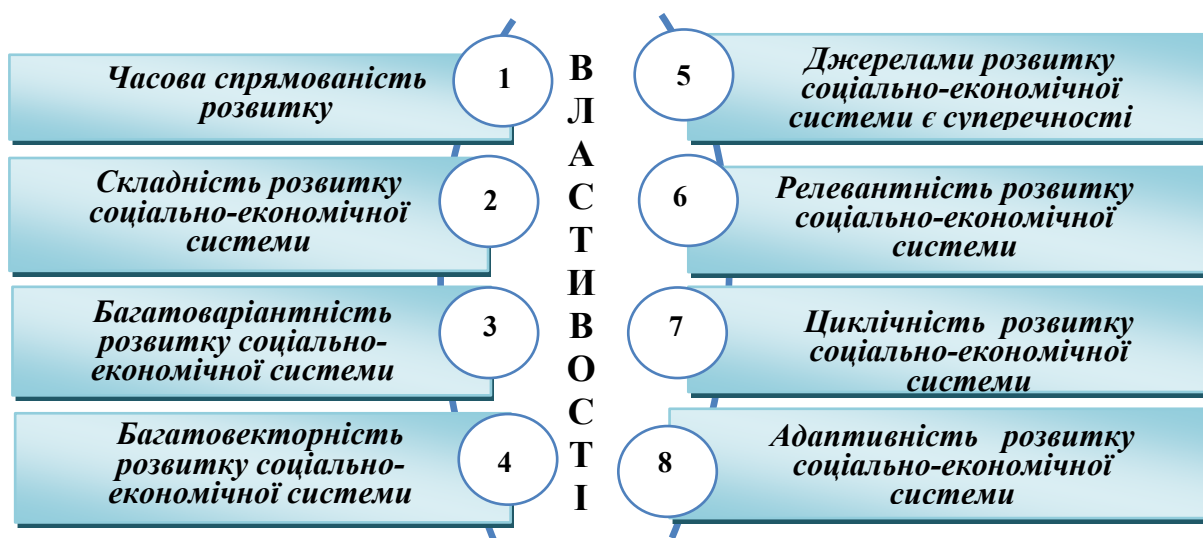

Рис. 1.10. Властивості розвитку соціально-економічної системи

Джерело: складено автором

Аналізуючи класифікаційні ознаки та типи розвитку СЕС, можна зазначити, що залежно від трактування поняття «розвиток» кожним науковцем, вони значно вирізняються, а інколи й суперечать один одному.

Систематизацію типів розвитку СЕС здійснимо за всіма сутностями розвитку як загальнонаукового та філософського поняття з урахуванням конкретизації особливостей розвитку, притаманних таким системам. Класифікація типів розвитку СЕС та їх характеристика наведена у табл. 1.7.

Таблиця 1.7

Класифікаційні ознаки та типи розвитку СЕС

Ознака	Типи	Автори
1	2	3
1. За джерелом (першопричиною)	Екзогенний розвиток – першопричина розвитку знаходиться у зовнішньому оточенні СЕС	Д. К. Воронов, Ю. С. Погорелов, Ю. П. Сурмін, В. П. Черненко
	Ендогенний розвиток – першопричина розвитку знаходиться всередині СЕС	
2. За усвідомлен-ням цілі розвитку	Векторний розвиток (цілеусвідомлюваний) – передбачає наявність та конкретизацію вектора (аттрактора) розвитку у формі цілей або надцілей	Д. К. Воронов, Ю. С. Погорелов
	Квазіхаотичний розвиток (ціленеусвідомлюваний) – здійснюється без формалізації вектора розвитку	
3. За комплексністю змін (складністю об'єкта)	Індивідуальний розвиток (елементний, одновекторний) – розвивається окремий неподільний об'єкт, що може мати складну структуру, але його окремі частини не формують цілісності на рівні об'єкта і це не призводить до істотних змін інших складових (характеристик) СЕС	Д. К. Воронов, Ю. С. Погорелов
	Загальний розвиток (системний, холичний) – розвиток одного або декількох структурних елементів, бізнес-процесів тощо, які здійснюють істотний вплив на усі складові (характеристики) СЕС, що призводить до її розвитку в цілому	
4. За способом здійснення	Внутрішній розвиток – передбачає трансформацію внутрішніх підсистем і процесів	Д. К. Воронов, Ю. С. Погорелов, І. В. Тюха, В. П. Черненко, М. М. Бурмака
	Зовнішній розвиток (трансформаційний, експансивний) – організаційно-економічні перетворення СЕС, інтеграційні та дезінтеграційні процеси, що призводять до зміни структури підприємства та до якісної зміни взаємозв'язків СЕС через залучення та використання компетенцій і сторонніх організацій для здійснення певних видів діяльності або їх комбінування. Поділяється на: – інсорсинговий - полягає у перетворенні зовнішніх видів діяльності на внутрішні бізнес-процеси СЕС внаслідок об'єднання потенціалів різних організацій; – аутсорсинговий – передбачає встановлення коопераційних зв'язків з іншими організаціями з метою передання частини внутрішніх функцій СЕС	

Продовження табл. 1.7

1	2	3
5. За рівнем адаптації	<p>Дивергенційний (слабоадаптивний) розвиток – характеризується неможливістю керівництва здійснювати адаптивні регулюючі заходи на діяльність СЕС, після виникнення зовнішніх і внутрішніх впливів та відповідних протиріч</p> <p>Конвергенційний (адаптивний) розвиток – включає зовнішню і внутрішню адаптацію СЕС до умов діяльності, що змінюються</p> <p>Випереджаючий (превентивний) розвиток – передують можливим майбутнім змінам у внутрішньому та зовнішньому середовищі СЕС</p>	І. О. Богатирьов, Л. С. Запасна, Н. Т. Мала, О. В. Грабельська, О. В. Расвнева
6. За стратегічною спрямованістю	<p>Збалансований (гармонійний) розвиток – характеризується безперервними і поступовими ресурсними змінами</p> <p>Наступальний розвиток – передбачає впливи СЕС на зовнішнє середовище з метою підвищення ефективності своєї поведінки в сьогоденні й майбутньому; виникає в ситуаціях, коли необхідне вміння подолання технологічних розривів, досягнення випередження або збереження лідерства</p> <p>Захищаючий розвиток – характеризується використанням результатів спостереження за діями лідерів на ринку, що дозволить за короткий час відтворити їх досягнення та вийти на ринок слідом за ними без претензій на займання провідних позицій. Характеризується використанням результатів спостереження за діями лідерів на ринку, що дозволить за короткий час відтворити їх досягнення та вийти на ринок слідом за ними без претензій на займання провідних позицій</p> <p>Абсорбуючий розвиток – являє собою імітацію інноваційних перетворень і спрямування основних зусиль на забезпечення виробничо-господарського процесу</p>	М. М. Бурмака
7. За характером змін	<p>Еволюційний (рівномірний) розвиток – характеризується поступовими (плавними) кількісними, структурними та якісними змінами</p> <p>Революційний (нерівномірний) розвиток – являє собою стрибкоподібний перехід від одного стану СЕС до іншого</p>	Н. В. Афанасьєв, В. Д. Рогожин, В. І. Рудика, І. О. Богатирьов, Д. К. Воронов, Ю. С. Погорелов, Л. С. Запасна, О. В. Расвнева, Ю. П. Сурмін, І. В. Тюха, В. П. Черненко
8. За конфігурацією розвитку	<p>Прямолінійний розвиток</p> <p>Ламаний розвиток</p> <p>Лінійно-поступальний розвиток</p> <p>Спіралеподібний розвиток</p> <p>Циклічний розвиток</p>	І. О. Богатирьов, Л. С. Запасна, Н. Т. Мала, О. В. Грабельська, І. В. Тюха
9. За характером стабільності розвитку	<p>Усталений (стабільний) розвиток – здатність СЕС підтримувати певні темпи руху та не відхилятися від встановленого вектору розвитку за різних внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих впливів</p> <p>Неусталений (нестабільний) розвиток – неспроможність СЕС підтримувати певні темпи руху. Існують певні відхилення від встановленого вектору розвитку за різних внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих впливів</p>	Ю. П. Сурмін

Продовження табл. 1.7

1	2	3
10. За спрямованістю змін	<p>Екстенсивний (еволюційний, кількісний) розвиток – є проявом та зростанням існуючого стану СЕС; спрямований на використання більшої кількості ресурсів</p> <p>Інтенсивний (трансформістський, якісний) розвиток – характеризується виникненням нових форм; спрямований на використання нововведень</p>	Н. В. Афанасьєв, В. Д. Рогожин, В. І. Рудика, І. О. Богатирьов, Д. К. Воронов, Ю. С. Погорелов, Л. С. Запасна, Н. Т. Мала, О. В. Грабельська, І. В. Тюха
11. За сферою прояву (напрямом змін)	<p>Організаційний (управлінський) розвиток – сукупність змін, які призводять до розвитку системи управління діяльністю СЕС, її структури та функціонування</p> <p>Техніко-технологічний розвиток – сукупність змін техніко-технологічної складової СЕС, що призводять до підвищення рівня продуктивності, ефективності та якості функціонування виробництва</p> <p>Соціальний розвиток – сукупність змін, які зумовлюють покращення соціально-психологічного клімату колективу СЕС, соціальної інфраструктури, умов роботи, охорони праці, соціальної захищеності працівників, матеріальної винагороди</p> <p>Економічний розвиток – сукупність змін, які призводять до удосконалення методів, способів, форм економічних розрахунків та економічної роботи в цілому</p>	І. О. Богатирьов, Д. К. Воронов, Ю. С. Погорелов, Л. С. Запасна, Н. Т. Мала, О. В. Грабельська, І. В. Тюха
	<p>Фінансовий розвиток – сукупність змін, які призводять до нарощування фінансового потенціалу, який проявляється в ефективному залученні, розподілі та використанні фінансових ресурсів, що забезпечує досягнення цілей власників СЕС</p> <p>Підприємницький розвиток – сукупність змін, які призводять до спрямування ресурсів на нові сфери бізнесу (розробка та реалізація нового товару, послуги) для забезпечення максимальної конкурентоспроможності протягом максимально тривалого часу</p> <p>Ринковий (маркетинговий) розвиток – сукупність змін, які призводять до розширення меж ринку, диверсифікації виробництва і збуту</p> <p>Логістичний розвиток – сукупність змін, які зумовлюють покращання транспортно-складської діяльності СЕС та взаємозв'язків з постачальниками</p> <p>Екологічний розвиток – сукупність змін, які призводять до поліпшення навколишнього середовища, покращення природокористування й випуску екологічно чистої продукції</p>	
12. За ступенем узгодженості	<p>Синхронізований розвиток – характеризується наявністю швидкісних або частотних співвідношень у процесі погодженої взаємодії параметрів (факторів) СЕС і зовнішнього середовища</p> <p>Десинхронізований розвиток – характеризується неузгодженістю ритму життєдіяльності СЕС і зовнішнього середовища</p>	О. В. Раєвска
13. За рівнем невизначеності	<p>Детермінований розвиток – достовірно передбачений керівництвом розвиток СЕС в умовах достатньо стабільного стану зовнішнього середовища</p> <p>Стохастичний розвиток – передбачений керівництвом з достатньою ймовірністю перехід СЕС від свого поточного до майбутнього стану під впливом сукупності визначених рушійних факторів</p> <p>Біфуркаційний розвиток – непередбаченість переходу СЕС від свого поточного до майбутнього стану під впливом сукупності різноманітних рушійних факторів</p>	Д. К. Воронов, Ю. С. Погорелов, Ю. П. Сурмін

Продовження табл. 1.7

1	2	3
14. За наявністю планових дій	Прожективний (плановий) розвиток – передбачає заздалегідь визначені планові дії (зміни) для досягнення встановленої мети	Д. К. Воронов, Ю. С. Погорелов
	Непрожективний (ситуативний) розвиток – виникає випадковим чином та не передбачає заздалегідь визначених дій	
15. За можливістю управління	Керований розвиток – відбувається під впливом осмислених дій менеджерів чи спеціально створених зв'язків, спрямований на досягнення встановленої мети	І. О. Богатирьов, Д. К. Воронов, Ю. С. Погорелов, Л. С. Запасна, Н. Т. Мала, О. В. Грабельська, І. В. Тюха
	Слабокерований розвиток – відбувається в результаті управлінських дій та значно залежить від впливу інших факторів	
	Некерований розвиток – відбувається без участі менеджерів	
16. За горизонтом (тривалістю) розвитку	Довготерміновий розвиток – термін розвитку становить більше трьох років	Н. Т. Мала, О. В. Грабельська
	Середньотерміновий розвиток – термін розвитку становить від одного до трьох років	
	Короткотерміновий розвиток – термін розвитку становить до одного року	
	Оперативний розвиток – термін розвитку становить до трьох місяців	
17. За масштабом змін	Простий розвиток – не призводить до зміни мети діяльності СЕС та не забезпечує її перехід на якісно новий рівень функціонування; характеризується отриманням соціально-економічного ефекту	І. О. Богатирьов, Л. С. Запасна, Н. Т. Мала, О. В. Грабельська
	Розширений розвиток – призводить до зміни мети діяльності СЕС та забезпечує її перехід на якісно новий рівень функціонування	
18. За радикальністю змін	Нерадикальний розвиток – набуті властивості та характерні риси призводять до нового поліпшеного стану СЕС	М. М. Бурмака
	Радикальний розвиток – набуті властивості та характерні риси призводять до якісно нового стану соціально-економічної системи	
19. За ефективністю змін	Високоєфективний розвиток – отриманий соціально-економічний ефект значно переважає обсяг витрат на його досягнення	М. М. Бурмака
	Середньоєфективний розвиток – отриманий соціально-економічний ефект переважає обсяг витрат на його досягнення	
	Недостатньо ефективний розвиток – отриманий соціально-економічний ефект знаходиться на рівні обсягу витрат на його досягнення	
20. За кількісною характеристикою результатів	Абсолютний розвиток – сукупність змін у СЕС, що можна виміряти у вартісних, натуральних чи умовних одиницях, які призводять до абсолютного зростання чи зменшення показників	І. О. Богатирьов, Л. С. Запасна, Н. Т. Мала, О. В. Грабельська
	Відносний розвиток – сукупність змін у СЕС, що можна виміряти відносно до інших економічних показників та визначити їх зростання чи зменшення	

Продовження табл. 1.7

1	2	3
21. За якістю змін	Прогресивний розвиток – перехід від нижчого до вищого, від менш до більш зробленого	Н. В. Афанасьєв, В. Д. Рогожин, В. І. Рудика, І. О. Богатирьов, Л. С. Запасна, Н. Т. Мала, О. В. Грабельська, О. В. Расвнева, Ю. П. Сурмін, І. В. Тюха, Д. К. Воронов, Ю. С. Погорелов,
	Регресивний (дегресивний) розвиток – це деградація, зниження рівня знань і відносин, перехід до таких, що вижили себе раніше, чи вже пройдених форм і структур	
22. За домінуючими перетвореннями	Субстратний розвиток – комплексний розвиток всіх компонентів, підсистем та рівнів СЕС	Д. К. Воронов, Ю. С. Погорелов, Ю. П. Сурмін
	Структурний розвиток – розвиток, що передбачає трансформацію секторально-галузевої, технологічної, інституційної структури економіки	
	Організаційний розвиток – передбачає трансформацію зв'язків та відносин, їх об'єднання в рівні організації, підсистеми в середині рівнів на основі законів функціонування і розвитку	
	Функціональний розвиток – передбачає удосконалення СЕС за функціональними складовими	

Джерело: систематизовано автором на основі [49, 53, 100-107]

Отже, розглянута в табл. 1.7 класифікація типів розвитку СЕС за деякими класифікаційними ознаками та типами розвитку вирізняється від існуючих у науковій літературі і є більш повною, що дозволяє конкретизувати характер розвитку.

Таким чином, в результаті дослідження розвиток соціально-економічної системи було встановлено:

1) розвиток соціально-економічної системи слід розглядати в контексті одного з п'яти основних наукових напрямків:

- розвиток передбачає просування до іншого, як правило, більш ефективного стану соціально-економічної системи;
- розвиток є сукупністю змін, трансформацій, переходів різної економічної природи, спрямованості, інтенсивності;
- розвиток відбувається на основі протиріч;
- розвиток передбачає зміни з метою зростання ефективності використання або збільшення рівня потенціалу системи в умовах динамічного середовища;

- розвиток реалізує довгострокову програму удосконалення можливостей системи.

2) розвиток соціально-економічної системи слід розглядати з урахуванням властивостей організованості, цілісності, складності, функціональної анізотропності та інерційності;

3) «розвиток соціально-економічної системи» тісно пов'язаний з такими родинними категоріями: функціонування, зростання, удосконалення, еволюція, прогрес тощо, дослідження яких дозволило зробити висновок, що ці поняття відбивають окремі специфічні характеристики процесу розвитку.

4) «розвиток економіки» (розвиток СЕС) відрізняється від категорій: «економічне зростання» та «економічний розвиток», і під ним розуміють закономірну, спрямовану і якісну зміну параметрів економічної підсистеми суспільства у результаті ускладнення структури системи з метою скорочення ресурсів на вході для отримання одиниці кінцевого результату на виході системи;

5) розвиток соціально-економічної системи розглядають через сукупність певних властивостей даного економічного процесу: часова спрямованість, складність, багатоваріантність, багатовекторність, суперечність, релевантність, циклічність та адаптивність розвитку соціально-економічної системи;

6) розвиток соціально-економічної системи класифікують за різними ознаками, які систематизовані, що дозволяє конкретизувати характер розвитку СЕС.

Для формування концептуальних основ структурної трансформації моделі розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних викликів необхідно систематизувати наукові погляди щодо моделей розвитку економіки.

Поняття та природу моделей розвитку економіки, зокрема економічного зростання досліджували на всіх етапах розвитку економічної теорії. Результати наукових інтересів з питань економічного зростання відображено в працях Т. Мальтуса, Д. Рікардо, Дж.М. Кейнса, Р. Харрода, Р. Солоу, П. Ромера та Р. Лукаса [108-112]. Основні досягнення представників економічних шкіл з питань економічного зростання систематизовано на рис. 1.11.

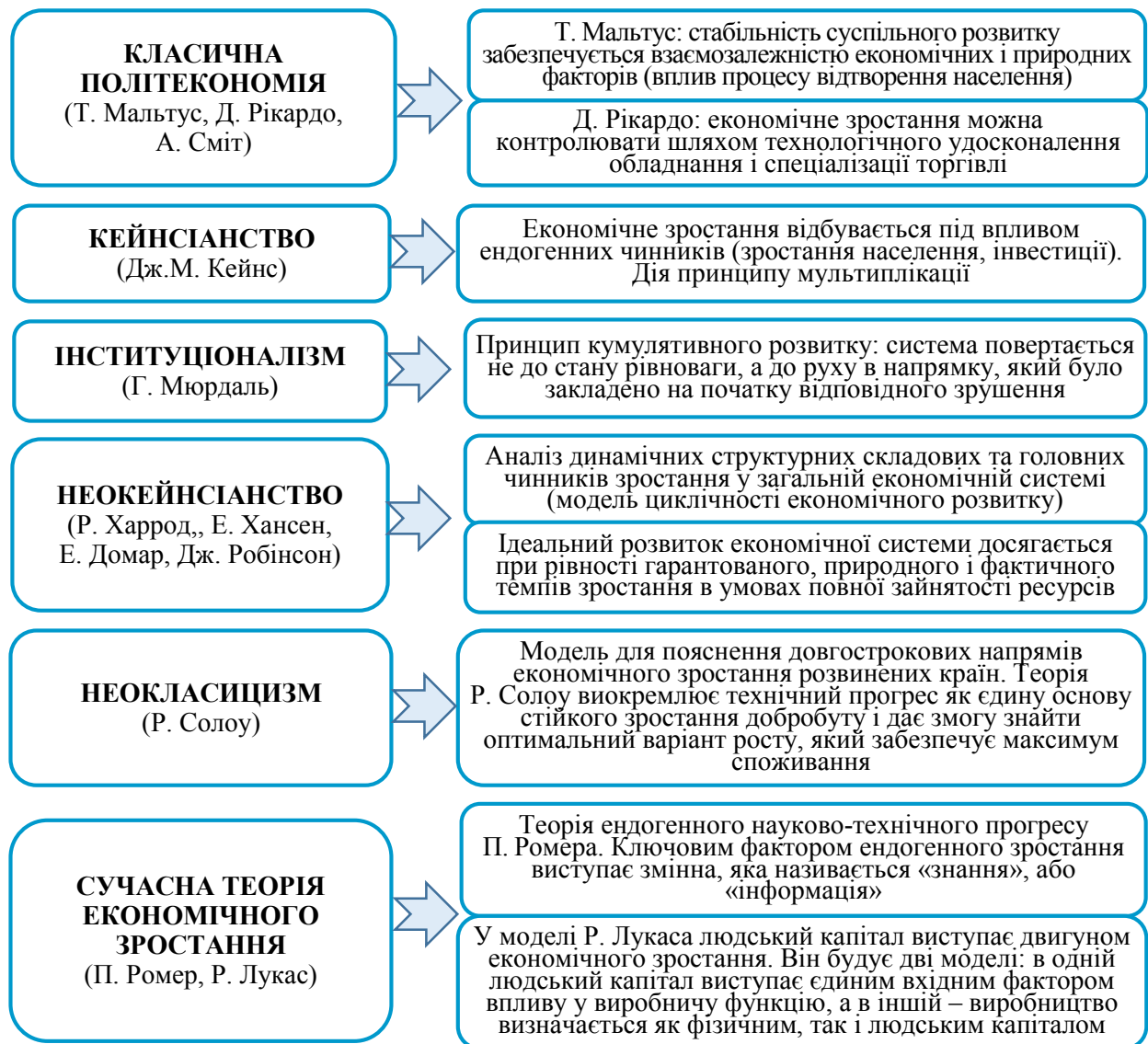

Рис. 1.11. Наукові здобутки вчених-економістів в теорії економічного зростання

Джерело: складено автором на основі [110–118]

Проблема довготривалого економічного зростання привертала увагу дослідників на всіх етапах розвитку економічної науки, починаючи з меркантилізму до сьогодення.

Прибічники школи меркантилістів вважали, що основним джерелом багатства є сфера обігу, торгівля, а багатство ототожнювали з накопиченням металевих грошей (золотих і срібних). Головну роль відіграло не саме визначення поняття «багатство», а пошук його джерел, які, на думку меркантилістів, знаходилися у сфері зовнішньої торгівлі [119].

На етапі пізнього меркантилізму пріоритети економічного зростання дещо змінилися – його головною умовою стало забезпечення позитивного торговельного балансу шляхом застосування політики протекціонізму, підтримки експортоорієнтованих галузей, законодавчого обмеження заробітної плати, що, своєю чергою, повинно було забезпечити переваги у ціновій конкуренції на світових ринках [118, 120, 125].

На відміну від меркантилістів, фізіократи вперше перенесли дослідження зі сфери обігу безпосередньо в сферу виробництва. Але джерелом багатства вважали тільки працю в сільськогосподарському виробництві. Вважали, що промисловість, транспорт і торгівля - безплідні сфери, а праця людей у цих сферах лише покриває витрати на їхнє існування і не прибуткова для суспільства [119–120].

Інтереси класичної економічної школи, виникнення й існування якої пов'язано з ім'ям А. Сміта, сконцентровані на проблемі економічного зростання, двигуном якого є розподіл праці, що веде до зростання обсягів виробництва, технічного прогресу і нагромадження капіталу. Для досягнення економічного зростання повинні існувати відповідні соціальна, інституціональна та юридична структури [114].

Найбільш великим досягненням Д. Рікардо була розробка теорії ренти, концепції порівняльних витрат в міжнародній торгівлі і теорії цінності. Стабільність суспільного розвитку Т. Мальтус зв'язав із проблемами взаємозалежності економічних та природних факторів. Довгострокові тенденції розвитку економіки було проаналізовано Дж. С. Мілем, результатом є ідея про безперервне накопичення капіталу [117, 120].

Кейнсіанська економічна школа, а саме Дж. Кейнс та його прихильники і послідовники, обґрунтовує об'єктивну необхідність активного втручання держави в регулювання ринкової економіки шляхом стимулювання сукупного попиту й інвестицій через проведення певної кредитно-бюджетної політики [108].

На думку прихильників інституціоналізму, зокрема Г. Мюрдаля, який заперечує повернення системи у рівноважний стан спокою, але відповідно принципу кумулятивності, незважаючи на коливання, система завжди

знаходиться на траєкторії зростання, а ті процеси, що колись розпочалися, є причиною та передумовою наступного етапу розвитку.

Досить великий внесок у розроблення теоретичної бази економічного зростання внесли неокласичні теорії та моделі Р. Харрода – Є. Домара, а також сучасні теорії, на основі яких повинні формуватися концептуальні основи структурної трансформації моделі розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних викликів.

Таким чином, нами було проведено аналіз теоретико-методологічного підґрунтя поняття «розвиток соціально-економічної системи», що дало змогу визначити його генезис в умовах глобалізації. Було виявлено наявність достатньої кількості родинних категорій, які відбивають окремі специфічні характеристики процесу розвитку: функціонування, зростання, удосконалення, еволюція, прогрес тощо. Визначено, що в сучасній економічній науці існує декілька категорій: «економічне зростання», «економічний розвиток» та «розвиток економіки». Детальний огляд економічних теорій, які вивчають розвиток економіки, зокрема економічного зростання, дав змогу систематизувати їх та провести диспозицію теоретико-методологічного підґрунтя терміну «розвиток економіки» не лише в координатах наукової парадигми, але й включає еволюцію вищезазначених теорій з виокремленням розуміння науковцями економічного розвитку як рушійної сили трансформацій.

1.3. Концептуальні основи структурної трансформації моделі розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних викликів

Структурні деформації економіки – це сформовані протягом тривалого часу перекоси у секторально-галузевій, технологічній, інституційній структурі економіки, що призводять до її низької ефективності, виробництва основної частини валової доданої вартості підприємствами з низьким рівнем переробки продукції та використанням технологій нижчих технологічних укладів [128].

Структурні зміни в економіці відбуваються безперервно як реакція на різноманітні фактори (кон'юнктурні, інноваційні, інституційні і ін.), вони мають закономірний характер і згідно еволюційного підходу, є об'єктивним процесом її розвитку.

В основі процесу розвитку лежить невідповідність змін в структурі потреб й інтересів суб'єктів економіки змінам в розміщенні, технології використання і розподілі економічних ресурсів, що породжує нерівномірну динаміку співвідношення кількісних показників різних елементів структури. На певному етапі розвитку структура економіки, яка за своєю природою є доволі інертна, може входити у суперечність глобальним умовам функціонування та цілям державної соціально-економічної політики. В такому випадку неминучими є структурні зміни і найглибша їх форма – структурні трансформації.

На нашу думку, трансформація – це складний процес перетворення економічної системи, який передбачає кількісні та якісні зміни складових системи та сфер суспільного життя. У зв'язку з тим, що трансформація є складним, різнорівневим та багатоаспектним процесом, який передбачає перехід від однієї економічної системи до іншої і має свої особливості у різних країнах, необхідно розглянути шляхи цього переходу.

Теорія структурних трансформацій в світовій економічній думці бере свій початок в 50-60-хх рр. ХХ ст., з того часу напрацьовано багато досліджень, які пояснюють, характеризують, узагальнюють результати структурних трансформацій. Серед дослідників відзначимо Р. Харрода, Е. Домара, Дж. Б. Кларка, А. Льюїса, Я. Тінбергена, Й. Шумпетера, наукові погляди яких розкрито в п. 1.2 дисертаційної роботи.

На нашу думку, лише найбільш глибокі структурні зміни можна означити терміном «трансформація». Є. В. Прушківська наводить таке визначення структурних трансформацій – «це сукупність розгорнутих у часі перетворень, зорієнтованих на кількісні, особливо на якісні критерії ефективності економічного розвитку» [127, с. 92]. Трансформація означає незворотні зміни базових пропорцій, зумовлені глибинними причинами, які мають об'єктивний

характер, що може проявлятися у зміні ролі як секторів економіки (цивілізаційні), так і зміною економічної системи (ринкові) загалом. У будь-якому випадку трансформація закріплює результат структурної перебудови і внаслідок структурної трансформації формується структура нової якості. Трансформація передбачає перетворення якісного порядку – зміни, пов’язані з системними викликами.

Виходячи з проведеного вище дослідження, а також на підставі праць В. Занга, Р. Річарда, В. Забродського, М. Кизима [129] пропонується наступна схема взаємозв’язку економічних теорій, що повинні лежати в основі концепції структурної трансформації моделі розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів (рис. 1.12).

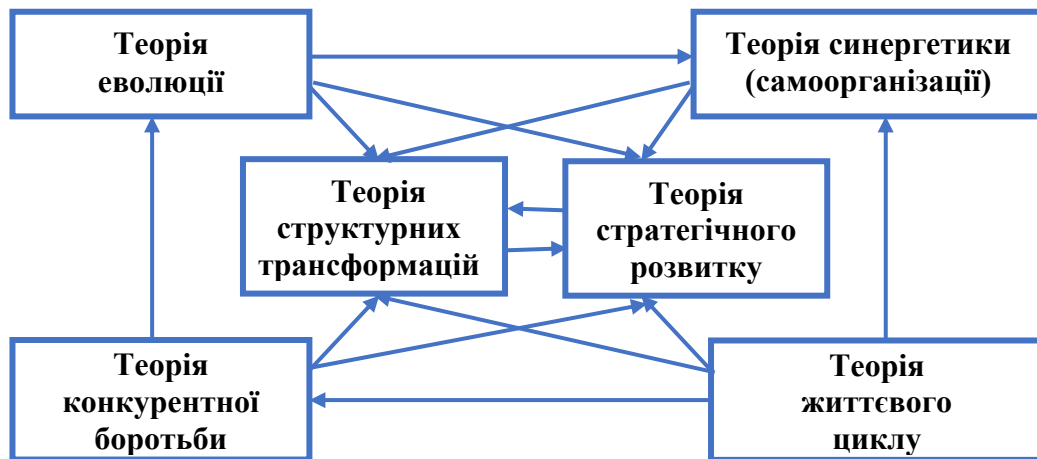

Рис. 1.12. Схема взаємозв’язку економічних теорій, що лежать в основі концепції структурної трансформації моделі розвитку національної економіки

Джерело: розроблено автором

Отже, з точки зору системного підходу структурна трансформація – це незворотна, якісна зміна складу, структури та функціонування соціально-економічної системи.

Структурна трансформація передбачає перетворення структури економіки – зміни, пов’язані з глобалізаційними (системними) викликами. Структурна трансформація – це процес перебудови економіки, що характеризується інтервальним індикатором – структурним циклом (рис. 1.13).

Структурна перебудова – результат формування нової структури економіки, який забезпечує цілісність процесу відтворення і незворотність структурних зрушень

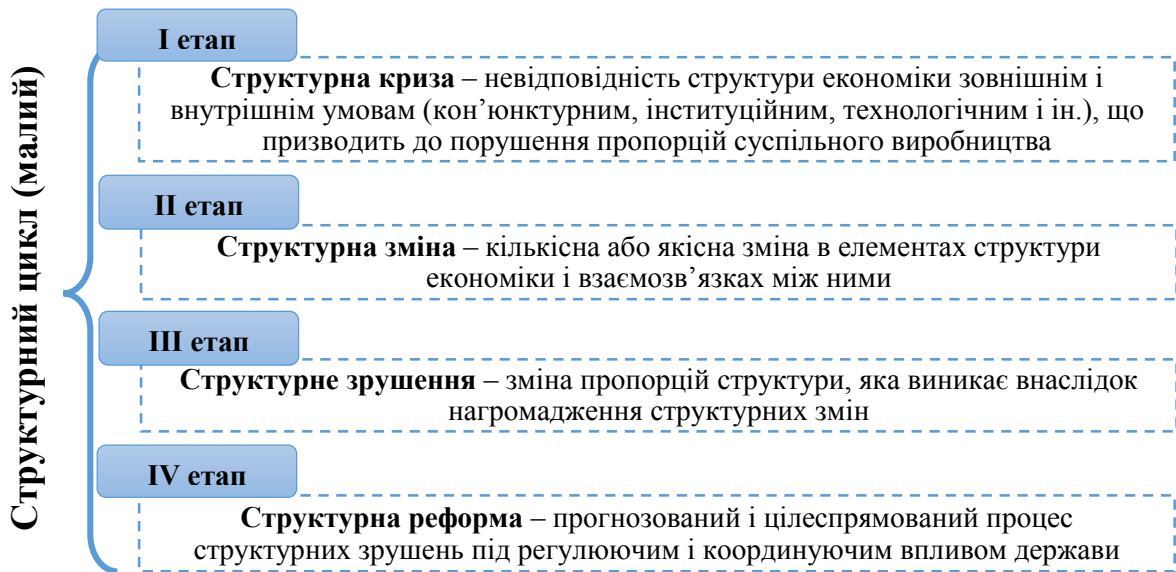

Рис. 1.13. Етапи структурної перебудови соціально-економічної системи

Джерело: розроблено автором

Виникнення причин і дія чинників, які виявляють неадекватність структури економіки в цілому або в окремому її сегменті сучасним умовам.

Рушійною силою (імпульсом) структурних змін є структурна криза, яка може бути різною за глибиною і масштабом, явною або латентною. Зміни і зрушення в структурі є закономірною реакцією на прояви кризи. Структурні зрушення в економіці проявляються у зміні співвідношень між її складовими, що можна визначити шляхом використання структурно-динамічного аналізу.

Погоджуємося з В. П. Онищенком і С. О. Пашковим, що «будь-які структурні зрушення є частиною зрушень у більш великих економічних системах, в яких складаються глобальні структурні трансформації, особливо це стосується країн-аутсайдерів, які вибирають стратегію слідування за лідерами і за прикладом яких формують свої цілі та економічні структури» [122, с. 37]. Під регулюючим і координуючим впливом, який здійснюється в рамках державної структурної політики, відбуваються структурні реформи і реалізується структурна перебудова економіки. Багато відомих закордонних економістів (Й. Шумпетер, М. Кондратьєв і ін.) пов'язують між собою структурні зрушення із циклічністю економічного

розвитку. Характеризуючи закономірності структурних трансформацій, Ю. М. Чайка зазначає, що «дослідження циклічного розвитку економіки та змін його структурних особливостей надають підстави для гіпотези про наявність малих, середніх і довгих структурних циклів тривалістю 4–6, 7–11 та 40–60 років відповідно» [123]. Розглядаючи структурний розвиток економіки (рис. 1), можна виділити малий і великий структурні цикли. Малий структурний цикл – період часу, за який відбувається структурна перебудова економіки і формуються нові галузеві (територіальні чи інші) пропорції. Великий структурний цикл – період часу, за який завершується структурна трансформація, внаслідок якої формується структура економіки якісно нового змісту і встановлюються нові макроекономічні пропорції.

Структурні трансформації в економіці супроводжуються змінами соціально-економічних відносин, форм власності, господарського механізму, а це, в свою чергу, веде до трансформації економічної системи до якісно нового рівня розвитку. Структурні трансформації в економіці виявляються у формі змін кількісних характеристик господарської системи, часток, пропорцій, елементів структури. Вони є основою формування нового рівня продуктивних сил і виробничих відносин [124].

В свою чергу потрібно відзначити, що національній економіці як соціально-економічній системі з позиції синергетики притаманні наступні властивості: відкритість і нерівноважність. Разом з тим, згідно теорії самоорганізації, процес стратегічного розвитку соціально-економічної системи здійснюється тільки через нестійкість його стану.

При цьому самому процесу стратегічного розвитку соціально-економічної системи притаманні наступні основні принципи: незворотність; випадковість; невизначеність; нелінійність.

Таким чином, як виходить з викладеного вище, принципову схему синергетичного підходу до процесу стратегічного розвитку соціально-економічної системи як відкритої і нерівноважної системи можна зобразити наступним чином (рис. 1.14).

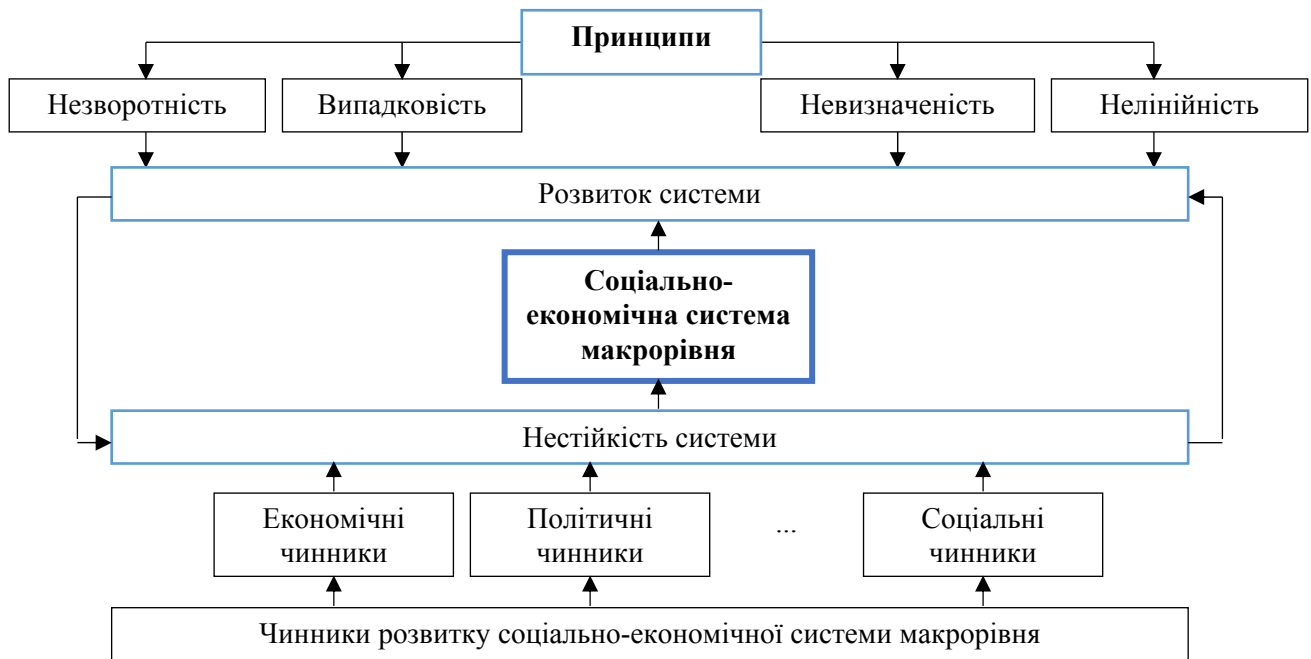

Рис. 1.14. Принципова схема синергетичного підходу до процесу розвитку соціально-економічної системи макрорівня

Джерело: розроблено автором

Формальну модель процесу розвитку соціально-економічної системи макрорівня (M_{cp}) можна записати так:

$$M_{cp} = \langle C, p \rangle, \quad (1.1)$$

де $C = \{C_k\}$, $k \in K$ – множина властивостей соціально-економічної системи макрорівня;

$p = \{p_k\}$, $p \in P$ – множина принципів процесу стратегічного розвитку соціально-економічної системи макрорівня.

В свою чергу, відповідно до досліджуваної в роботі стану соціально-економічної системи макрорівня, яка знаходиться у фазі життєвого циклу «криза», синергетичний підхід полягає в використанні наступних принципів (положень).

1. Дестабілізуючі фактори зовнішнього середовища впливають на соціально-економічну систему, не викликаючи значних змін умов господарювання до тих пір, поки соціально-економічна система не досягне критичної точки (точка біфуркації – точка структурної трансформації), після чого виникає кілька напрямків (можливостей) подальшої еволюції (структурної трансформації).

2. Напрямки еволюції соціально-економічної системи до точки біфуркації залежать від випадкових факторів, які діють на нього в той момент, коли соціально-економічна система продовжує розвиватися по детерміністичних законах.

3. Якщо процес еволюції у точці біфуркації піде у напрямку «кризи», то в цій фазі життєвого циклу соціально-економічна система вже буде неспроможна самотійно перейти у фазу життєвого циклу «зростання» за рахунок ресурсів внутрішнього потенціалу, без надходження ресурсів ззовні і реорганізації.

4. Перехід соціально-економічної системи із фази «криза» в фазу життєвого циклу «зростання», після одержання ресурсу ззовні та реорганізації можливий тільки стрибком, а вхід у фазу «криза» відбувався еволюційно.

З урахуванням викладеного вище модель синергетичного підходу до опису структурної трансформації моделі розвитку національної економіки, що знаходиться у фазі життєвого циклу «криза», можна зобразити наступним чином (рис. 1.15).

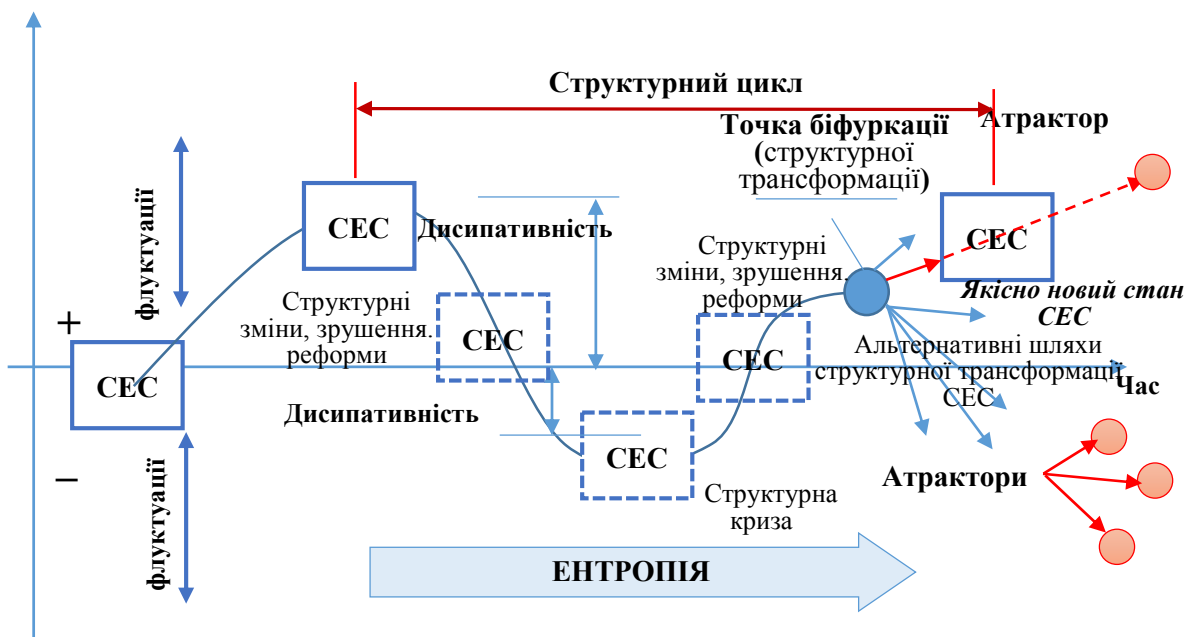

Рис. 1.15. Логіка структурної трансформації моделі розвитку національної економіки з позицій теорії синергетики

Джерело: адаптовано автором

Коротко прокоментуємо логіку структурної трансформації моделі розвитку національної економіки з позицій теорії синергетики.

Соціально-економічні системи та їхні компоненти зазнають впливу флуктуацій (структурних змін, структурних зрушень). У відкритих системах під впливом зовнішнього середовища внутрішні флуктуації нарощуються до такої межі, коли система не в змозі загасити їх (структурна реформа). Залежно від сили флуктуації можуть мати для системи різні наслідки.

Якщо флуктуації незначні (особливо це стосується флуктуацій керівної підсистеми), система відреагує на них виникненням сильних тенденцій повернення до попереднього (вихідного) стану, структури чи поведінки, що розкриває причину невдачі багатьох структурних реформ. Якщо флуктуації надзвичайно сильні, система може зруйнуватися. Зрештою, можливий третій варіант, що полягає у виникненні нової дисипативної структури (нового типу динамічного стану системи, за допомогою якого вона пристосовується до змін зовнішнього середовища), зміни стану та/або складу системи (структурна трансформація).

Будь-яка із зазначених можливостей може реалізовуватися в так званій точці біфуркації, в якій система зазнає нестійкості. Точка біфуркації – це переломний, критичний момент у розвитку соціально-економічної системи, коли система здійснює вибір шляху розвитку, траєкторії свого руху. Інакше кажучи, це точка розгалуження варіантів розвитку, точка, в якій відбувається катастрофа – якісні, стрибкоподібні, раптові («гладкі») зміни, стрибки у розвитку. Таким чином, у процесі руху від однієї точки біфуркації до іншої відбувається розвиток соціально-економічної системи.

Множинності, що характеризують значення параметрів соціально-економічної системи на альтернативних траєкторіях структурної трансформації моделі розвитку соціально-економічної системи, називають атракторами. У точці біфуркації відбувається катастрофа – перехід соціально-економічної системи від сфери тяжіння одного атрактора до іншого. Систему притягує один із атракторів, і вона в точці біфуркації може стати хаотичною й зруйнуватися, перейти до стану рівноваги чи обрати шлях формування нового впорядкування. У феноменологічному плані структурна трансформація моделі розвитку

соціально-економічної системи пов'язана зі специфічними змінами, що виявляються в диференціації (появі нових функцій), кількісному зростанні (збільшенні розміру), морфогенезі (появі нових властивостей, зникненні старих, перетворенні їх, встановленні нових зв'язків, переструктуризації об'єкта). Це дало підстави розглядати ідею ідентифікації структурної трансформації моделі розвитку національної економіки як тріади «криза – зміни (зрушення, реформа) – трансформація» – еволюційної концепції, яка пояснює причину виживання як природного процесу відбору, коли окремі системи використовують синергію зовнішнього впливу і посилюють свої якості, а інші не в змозі отримати енергію ззовні й вимирають [125, с. 4].

Отже, процес структурної трансформації моделі розвитку національної економіки – це сукупність трьох підпроцесів: хаосу, впорядкування і стабілізації. Усі складові цього процесу відіграють особливу роль, а відтак, важливі для забезпечення розвитку соціально-економічної системи в умовах глобалізаційних викликів.

Слід зазначити, що механізмом, який визначає еволюційні процеси стратегічного розвитку соціально-економічної системи, є рівень її конкурентоспроможності, можливість протистояти дестабілізуючому впливу конкурентів. У цьому зв'язку важливим завданням структурної трансформації моделі розвитку національної економіки є оцінка здатності соціально-економічної системи протистояти конкурентній боротьбі із суперниками на певній фазі життєвого циклу, в якій знаходиться соціально-економічна система.

Концепція структурної трансформації моделі розвитку національної економіки містить чотири основні складові рівні: теоретико-методологічний, методичний, інструментально-модельний, організаційний (рис. 1.16).

Теоретико-методологічний рівень концепції структурної трансформації моделі розвитку національної економіки спирається на системний та синергетичний наукові підходи, використання яких дозволяє сформулювати зміст наукової категорії «розвиток соціально-економічної системи», «розвиток економіки».

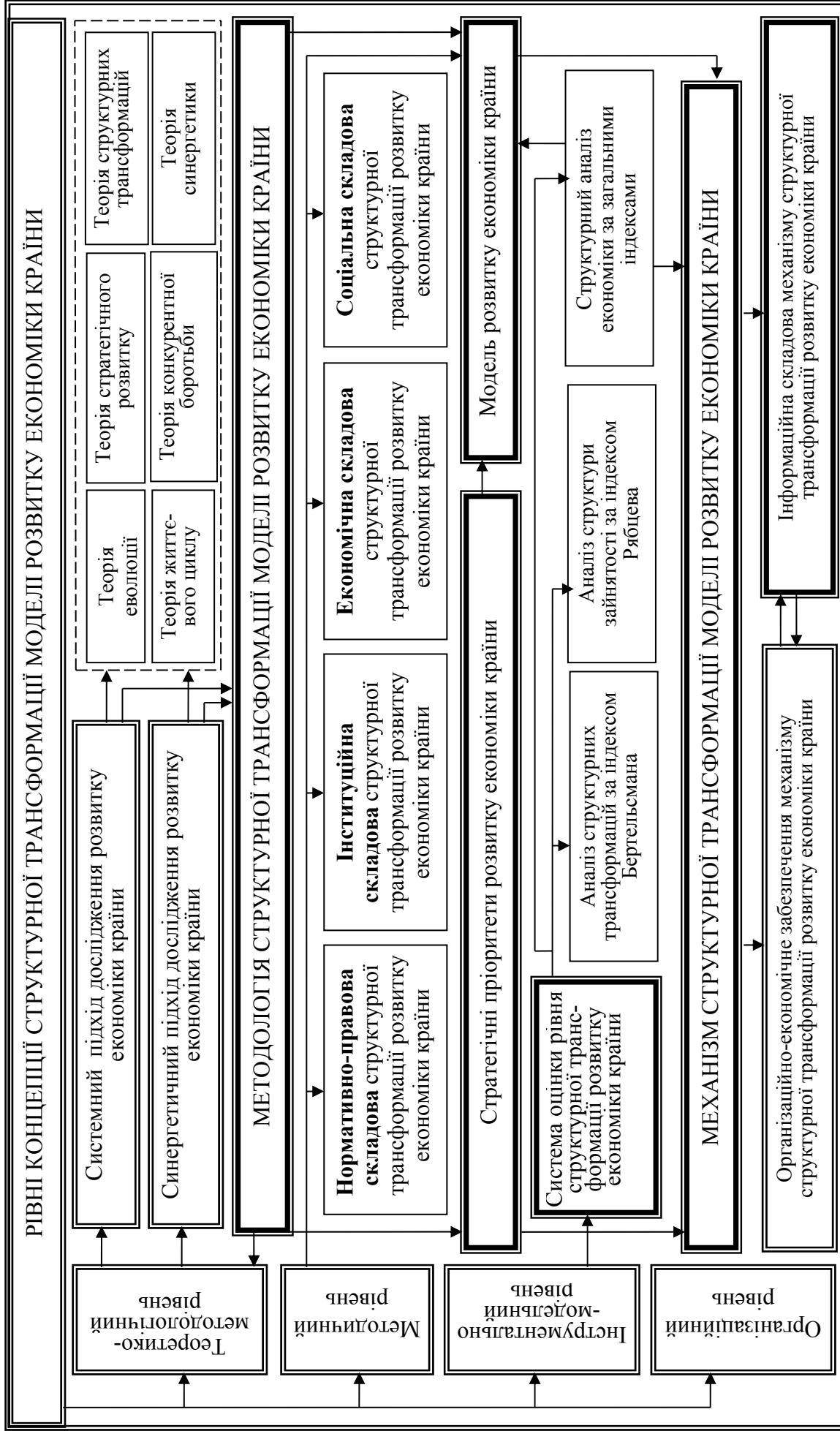

Рис. 1.16. Концепція структурної трансформації моделі розвитку економіки країни

Джерело: побудовано автором

Теоретико-методологічний рівень концепції структурної трансформації моделі розвитку національної економіки спирається на основні моделі економічного розвитку, які тісно пов'язані з господарським зростанням:

- модель лінійних стадій розвитку (зростання);
- теорія структурних трансформацій;
- теорія зовнішньої залежності;
- неокласична модель вільного ринку;
- теорія ендогенного зростання;
- модель сталого розвитку.

Проаналізуємо базові моделі економічного розвитку.

Модель лінійних стадій розвитку. Дана концепція доведена американським економістом В. Ростоу та передбачає, що будь-яка економічна система в процесі свого розвитку має пройти п'ять стадій, за умови включення її в світову систему взаємозв'язків. Такими стадіями він визначив:

Перша стадія – традиційне суспільство. На цій стадії знаходиться більшість країн, що розвиваються, Східної та Центральної Азії, Африки; найменш розвинуті країни.

Друга стадія – визрівання передумов для ривка. Суспільство усвідомлює необхідність змін, однак, продовжує існувати інертність, не мобільність суспільства, застосовуються неефективні методи управління. Це характерно для країн, що розвиваються, Латинської Америки, колишні республіки СРСР (окрім країн Балтії), Китай, Індія.

Третя стадія – ривок до самопідтримувального зростання. Рушійною силою суспільства виступає високий рівень заощаджень та інвестицій; з'являються нові прогресивні сектори економіки: Філіппіни, Індонезія, країни з перехідною економікою Центральної та Східної Європи (окрім провідних), країни Балтії.

Четверта стадія – перехід до технологічної зрілості. Характерно бурхливий економічний прогрес на базі передових технологій практично у всіх секторах національного господарства, створюються нові галузі економіки, підвищується рівень життя, на який орієнтується виробництво, національне

господарство усе активніше включається в систему світогосподарських зв'язків. На цій стадії знаходяться Малайзія, Таїланд, Мексика, Бразилія, Аргентина, Чилі, провідні країни з перехідною економікою Центральної та Східної Європи (Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина, Словенія, Хорватія).

П'ята стадія – ера масового споживання характерна для країн з розвинутою економікою, відбувається ефективно виробництво товарів тривалого споживання та послуг в основних галузях економіки; зміна характеру новоствореної вартості; постійний розвиток науки і техніки.

Таким чином, основним у теорії В. Ростоу є базування на необхідності накопичення передумов для реалізації прориву. Такими передумовами можуть бути внутрішні і зовнішні заощадження, які можуть накопичити необхідну суму інвестицій і здійснити прискорене економічне зростання.

Теорія структурних трансформацій. Структурна трансформація відображає процес переходу від аграрної до індустріальної моделі економічного розвитку. В цьому контексті доцільно виокремити: теорію динамічного розвитку Е. Домара [121], теорію «трифазного розвитку» слаборозвиненої економіки, теорію системної динаміки світового розвитку Д. Форрестера [122], наднаціональну концепцію структурних трансформацій, теорію структурних змін Й. Шумпетера [96], інституціональну теорію структурних трансформацій Д. Норта, теорію забезпечення національної безпеки [123].

Теорія динамічного розвитку Е. Домара базується на концепції впливу репатріації інвестиційних доходів на економіку країни-донора. Ця теорія розглядає необхідність імпорту капіталу та лібералізації умов його залучення в країнах з недостатнім розвитком економіки, нестачею фінансових ресурсів, нестачею реальних заощаджень, браком валюти для придбання імпортних ресурсів унаслідок постійного від'ємного сальдо платіжного балансу, нестачею капіталу внаслідок структурних деформацій в економіці, пов'язаних із домінуванням нелегального сектору, нелегітимністю первісного нагромадження капіталу і зумовленого цим експорту національного капіталу з країни.

Теорія «трифазного розвитку» слаборозвиненої економіки Х. Ченері, До

універсальних чинників, на основі яких відбувається структурна трансформація, відноситься: спільні технологічні знання, спільність людських бажань, вільний доступ на зовнішні ринки, нагромадження капіталу, зростання рівня освіти. Період, протягом якого країна розвивається, поділяється на три фази: перша - максимальне поглинання економікою інвестиційних ресурсів, поки не буде забезпечене вирівнювання середньої схильності до заощаджень і норми інвестування; друга фаза обмежується чинником нестачі інвестицій, рівень яких не дає можливості економіці розвиватися без зовнішнього припливу капіталу; у третій фазі зростання досягається за умови подолання невідповідності структурної побудови економіки завданням експортної експансії та імпортозаміщення. Саме цим зумовлена необхідність структурної перебудови економіки за рахунок перерозподілу інвестиційних потоків, що дало б можливість подолати «торгівельний ліміт» – знизити граничну схильність до імпортування і забезпечити вищі темпи зростання експорту порівняно з темпами зростання ВВП.

Теорія системної динаміки світового розвитку Д. Форрестера, Д. Медоуза визначає основні макроекономічні та мегаекономічні пропорції, на яких базується структура світової економіки: населення; капіталовкладення; розподіл природних ресурсів; рівень забруднення навколишнього середовища. Ця теорія може бути спроектована на площину геополітичних змін у світі, які спричинюють потужні трансформаційні перетворення, що приводять до коригування цивілізаційних моделей розвитку. У цій моделі не враховано роль держави та ринкових інституцій, системи наддержавного регулювання як відображення глобалізації світових господарських зв'язків. Логічним продовженням цієї моделі стала наднаціональна модель трансформаційних перетворень.

Наднаціональна теорія структурних трансформацій базується на теорії «мультирівневого управління», інтерпретованої у працях Ф. Шарпа, Л. Шміттєра, В. Стріка у середині 90-х років ХХ ст. Теорія акцентує увагу на посиленні ролі наднаціональних утворень в управлінні розвитком національних економік, на оптимальному взаємозв'язку інструментарію управління довгостроковим розвитком на наднаціональному, національному і субнаціональному рівнях.

Для економіки України ця модель, зокрема, передбачає: макроекономічну стабілізацію і структурну перебудову економіки; забезпечення ринкової конкуренції на основі лібералізації цін; використання конкурентної соціальної політики. При цьому зарубіжні економісти наголошують на необхідності структурної перебудови виробничих систем «фізичних інфраструктур» та «гуманітарних інфраструктур», на важливості й тривалості «фази структурного коригування», хоч основний акцент при цьому зроблений на галузевій структурі економіки як співвідношенні окремих галузей і секторів економіки.

Теорія структурних змін Й. Шумпетера, так звана «еволюційна теорія економічних змін», використовується як методологічне підґрунтя для теорії економіки трансформаційного періоду, оскільки в її основу покладено елементи невизначеності та економічного ризику при поясненні функціонування «еволюційної економіки». Загальними рисами такої економіки, які формують специфіку її суперечностей, є: нестабільність умов господарювання; деформованість економічної структури; дефіцит ресурсів та соціальні обмеження структурної перебудови; відсутність механізму саморегуляції економіки; незавершеність процесу приватизації та роздержавлення власності; невизначеність рушійних сил розвитку; система цін, zdeформована монополіями та інфляцією; часткова втрата керованості макроекономічними процесами та ін.

Гносеологія макроструктурних складових економічного розвитку, за теорією структурних реформ Шумпетера - Кондратьєва, дає змогу виокремити чинники, які детермінують схильність економіки до структурних трансформацій: високий рівень заощаджень та нагромадження основного капіталу, наявність активного інноваційного компонента розвитку, модернізована структура виробництва, висока інституційна активність державного сектору в контексті генерації та реалізації економічних реформ.

Інституційна теорія структурних трансформацій Д. Норта пов'язує структурні зміни в економічному розвитку з поступовою перебудовою інституційної основи національної економіки, з можливістю використовувати кращий світовий досвід інституційної трансформації, із запровадженням

інноваційних змін у системі державного управління¹.

Теорія забезпечення національної безпеки Д. Олвея, ДжЛ. Голдена і Р. Келлі в сучасних динамічних умовах світогосподарських процесів спрямована на забезпечення нейтралізації можливих загроз національній безпеці. Слід зазначити, що проблеми безпеки не можна вирішити раз і назавжди, адже світ динамічний, і саме таким динамічним є і феномен державності. Під дією зовнішніх та внутрішніх викликів порушується цілісність генетичних структур суспільства, з якими пов'язані стратегічні домінанти розвитку економіки. Це, у свою чергу, стимулює процеси адаптації до нових викликів, або руйнування наявних структур з метою виходу на нові тренди суспільного прогресу. Кінцевою метою таких трансформацій є розв'язання проблем національної безпеки [125-127].

У зазначених теоріях структурні зміни розглядають переважно як похідні або супутні результати трансформаційних реформ, які реалізуються за радикальними чи градуалістськими моделями.

У другій половині ХХ ст. у науковій літературі з'явилися масштабні футурологічні проекти цивілізаційного розвитку. З-поміж широкого розмаїття варіантів наукового передбачення майбутнього на серйозну увагу заслуговує концепція пост-індустріального суспільства Елвіна Тоффлера. Вчений у своїх працях показав, що в найближчі десятиріччя пріоритетного розвитку набудуть знання як невичерпна форма капіталу. Розвиток економіки знань стане новим вектором структурних трансформацій національної економіки [125].

Концепція Е. Тоффлера корелює з концепцією інформаційного суспільства, яку обґрунтував Дж. Нейсбіт, ними було аргументовано нові імпульси розвитку людини та визначено основні мегатенденції. Зокрема, змодельовано такі мегатренди структурної трансформації:

1) зміцнення міжнародних економічних зв'язків, посилення позицій вільної торгівлі, зростання ролі телекомунікацій у прийнятті економічних рішень, поява нових джерел сировини та ресурсів, послаблення податкового тиску і розширення підприємництва, підвищення ціни інтелектуальної власності;

2) розвиток соціально-ринкової економіки;

3) космополітизація сучасного світу у взаємозв'язку з відродженням національної культури, традицій, що виражається у створенні загального міжнародного стилю життя;

4) продовження процесу приватизації державного сектору економіки за зразками неоконсервативної революції;

5) зміна геополітичної ситуації у світі, посилення ролі Азіатсько-Тихоокеанського регіону;

6) зростання значення біотехнологій, розвиток наноекономіки;

7) інтенсифікація релігійних рухів, масове поширення нових релігій.

Зміст структурних трансформацій докладно викладено в моделі А. Льюїса [83]. Він доводив, що економіка поділяється на два головні сектори. Перший – це сектор з натуральним сільським господарством. Другий – промисловий сектор економіки. Однак концепція А. Льюїса має кілька обмежень: модель не враховує технічний прогрес, надлишок робочої сили в аграрному секторі та повну зайнятість у промисловості та припускає функціонування в промисловому секторі конкурентного ринку праці до того часу, поки не буде вичерпано надлишок робочої сили в сільському господарстві. Модель А. Льюїса найбільш повно відбивала процес економічного розвитку молодих незалежних держав на перших, початкових етапах їхньої індустріалізації і згодом вичерпала свій потенціал.

Гарвардським економістом Х. Ченері значно розширена і доповнена теорія структурних перетворень. По-перше, в ній суттєво розвинуто поняття структури шляхом розгляду принаймні трьох її основних іпостасей: загальноекономічної, індустріальної та інституціональної. По-друге, збільшення інвестицій і заощаджень розглядається як необхідна, але далеко не достатня умова економічного зростання і розвитку. По-третє, здійснена диференціація обмежень господарського зростання на основі їх поділу на внутрішні та зовнішні.

Теорія зовнішньої залежності. Концепції зовнішньої залежності виходять з того, що взаємозалежність країн світу є наслідком залежності колоній від метрополій та інших розвинутих країн. Тому між ними сформовані відносини нееквівалентного обміну у взаємній торгівлі. Нееквівалентність

обміну полягає у тому, що розвинуті країни отримують економічну і технологічну ренту, транснаціональні компанії вилучають ефект масштабу виробництва, експлуатують природні і людські ресурси менш розвинутих країн тощо. Також участь у міжнародних фінансових організаціях дають змогу розвиненим країнам впливати на визначення умов надання позик і кредитів.

Неокласична модель вільного ринку виникла під впливом кризових явищ. Основний зміст теорії полягає у необхідності лібералізації економіки, її зовнішньої відкритості, приватизації власності, інституційної перебудови тощо.

Теорія ендогенного зростання. Сутність моделі ендогенного зростання полягає в орієнтації на внутрішні чинники і механізми господарського розвитку. Адже саме вони у своїй сукупності здатні забезпечити розвиток і відтворення економічних систем. Дана концепція передбачає залучення в господарський оборот внутрішніх ресурсів, які здатні забезпечити необхідні стартові умови економічного зростання і підтримати їх оптимальні темпи у довгостроковій перспективі. Важлива роль при цьому відводиться активній економічній політиці, яка покликана сприяти максимальному використанню всіх наявних у країні ресурсів і механізмів для формування власної національної економічної системи.

Модель сталого розвитку. Модель сталого економічного розвитку базується на сукупності ідей, концепцій, положень та постулатів різних наук. Дана модель спрямована на зміну стосунків людини і природи задля розширення можливостей економічного зростання, та на створення скоординованої глобальної стратегії виживання людства, орієнтованої на збереження і відновлення природних спільнот.

Зв'язок економічного і соціального розвитку з проблемами навколишнього середовища сформулювали ідеї переходу цивілізації до стану «глобальної динамічної рівноваги». Динамічність світової економічної рівноваги як багатомірної та багатофакторної системи, що формується під впливом сукупності різноспрямованих сил і складається з низки елементів, означала, насамперед, таке стійке співвідношення сил (рівновагу), яке зберігається не тільки при втручанні в економічну систему нині, а і при таких змінах, що відбуваються у часі, в

майбутньому. Разом з тим глобалізація сучасного економічного розвитку все більш загострювала проблеми збереження рівноваги між головними економічними регіонами світу (Північ-Південь, Схід-Захід тощо). Незаперечна необхідність практичних кроків щодо зміни ситуації на краще призвела до принципово нової та фундаментальної стратегії економічного зростання, в основу якої було покладено ідею динамічної рівноваги. Таке економічне зростання, за якого ефективно будуть вирішуватися найважливіші питання життєзабезпечення суспільства без виснаження, деградації та забруднення довкілля, лягло в основу нової концепції, що отримала назву «sustainable development» (стійкий розвиток, сталий розвиток) [76, 78, 79, 84]. Варто зазначити, що з кінця минулого століття моделі економічного розвитку набувають рис універсальності. Багато країн прагнуть до постійного економічного зростання. Однак сучасні умови господарювання висувають нові вимоги до функціонування економічної системи, найголовніше – це пошук ідеального стану, коли економічна система і зовнішнє середовище, перебуваючи в постійній і складній взаємодії та впливаючи один на одного, забезпечували б країні належний рівень її розвитку.

В залежності від моделі країни розрізняються японський, західноєвропейський, американський економічний розвиток.

Для виділення переваг та недоліків моделей економічного розвитку необхідно навести їх характеристику, що систематизовано у табл. 1.8.

Таблиця 1.8

Характеристика моделей економічного розвитку країн

Назва моделі	Характеристика моделі	Переваги та недоліки
1	2	3
Американська модель розвитку	Мала питома вага державної власності і мінімальна регулююча роль держави; всіляке заохочення підприємництва (80% нових робочих місць створюється за рахунок малого підприємництва); різка диференціація населення на багатих і бідних; прийнятний рівень життя малозабезпечених груп населення; непередбаченість скорочення майнової і соціальної нерівності між громадянами	Недоліки: неоднорідність суспільства, значна диференціація доходів громадян. Переваги: висока динаміка розвитку, гнучкість господарства щодо пристосовування до нових економічних умов

Продовження табл. 1.8

1	2	3
Японська модель розвитку	Високий рівень державного впливу на основні галузі економіки; складання планів розвитку економіки; незначне розходження в рівні заробітної плати глави фірми і службовців; соціальна спрямованість моделі	Недоліки: зайвий захист від іноземної конкуренції. Переваги: стабільно висока норма особистих заощаджень; всевітнє стимулювання накопичення капіталу; податкове стимулювання дрібних заощаджень
Німецька модель розвитку	Високий рівень державного впливу на економіку; прогнозування основних макроекономічних показників; незначне розходження в рівні заробітної плати глави фірми і службовців; соціальна спрямованість моделі	Перваги: багатозарова високоефективна інституційна структура суб'єктів соціальної політики; соціальна рівність; проведення ефективної структурної політики; високий ступень індустріалізації. Недоліки: непродумана демографічна політика
Шведська модель розвитку	Соціальна спрямованість економіки; скорочення майнової нерівності через розподіл національного доходу; турбота про малозабезпечені верстви населення; активне втручання держави в процес ціноутворення, встановлення фіксованих цін; висока питома вага державного сектора	Нерідко соціальні складові переважають у функціонуванні господарського комплексу (шведська модель), що може у довготерміновій перспективі призвести до зниження ділової активності та відпливу інвестицій. До недоліків слід віднести також високий рівень безробіття, дефіцит державного бюджету, низьку ефективність державного підприємства
Французька модель розвитку	Висока регулююча роль держави; значні масштаби прямої підприємницької діяльності держави; втручання держави в процес накопичення капіталу	Недоліки: високий рівень оподаткування; масове безробіття Перваги: широка система соціального захисту
Південнокорейська модель розвитку	Широке використання планування економічного розвитку; державний контроль в кредитно-фінансовій сфері; регулювання зовнішньоекономічної сфери, спрямоване на стимулювання експорту і обмеження імпорту	Недоліки: втрата національного суверенітету Перваги: неймовірне працьовитість; потужні конгломерати; висока соціальна згуртованість. справедливий розподіл доходів;

Джерело: систематизовано автором

У цілому, виходячи із такої класифікації, описуються наступні моделі економічного розвитку країн світу:

ліберальна (характерна для англосаксонських країн – США, Канада, частково Великобританія та Ірландія), їй притаманні низька питома вага державної власності, законодавче забезпечення максимальної свободи суб'єктів ринку, низька питома вага державного бюджету в структурі ВВП;

неоліберальна чи приватно-корпоративна та соціально-ринкова модель (соціально-орієнтована економіка, соціал-демократична або соціал-ліберальна модель, що характерна для країн-членів ЄС, Ізраїлю, Німеччини). Характерним для неї є перерозподіл доходів приватного сектору через податкову систему. Частка держбюджету в ВВП перевищує 50%, розвинута система соціальної підтримки, регулювання трудових відносин здійснюється не на рівні підприємств, а на національному рівні.

У межах цього підходу зустрічаються й такі, як корпоративістська модель розвитку, що має два різновиди: демократичний корпоративізм (найбільше притаманний Швеції) та ієрархічний корпоративізм (притаманний Японії) [126].

У сучасному Європейському Союзі відбувається процес конвергенції (зближення) соціальних моделей, коли найменш розвинуті країни намагаються підтягнути свої показники до середнього рівня по ЄС, а найбільш успішні – зменшити витрати на деякі соціальні потреби, які ще десять років тому визнавалися як основні. «Азіатсько-Тихоокеанська модель» (Японія, Південна Корея, Тайвань, Сінгапур) полягає у рідкісній гармонізації інтересів підприємців та держави, експортній орієнтації економіки та орієнтацією фірм на довготермінову перспективу. Крім цього азіатсько-тихоокеанській моделі притаманні дух колективізму та патерналізму на виробництві, посилений вплив на суспільне відтворення людського фактору, наявність високоінтегрованих форм швидкого економічного зростання (кейрецу, чеболей), в яких держава намагається всіляко підтримати вітчизняні компанії. До середини 90-х років ХХ ст. успіхи країн цього регіону називали «азіатським дивом». Однак економічна криза кінця 90-х років суттєво вплинула на прогнози подальшого економічного зростання. До недоліків слід віднести прояви злиття інтересів держави та приватних корпорацій, що веде до виникнення природних монополій, закритість внутрішнього ринку, обмеженість соціальних гарантій, доволі велику тривалість робочого тижня. Соціалістична модель представлена невеликою чисельністю країн, про які вже йшла мова (Куба, В'єтнам, Північна Корея). Планова економіка, що панувала в них, призвела до значних спотворень у виробництві та розподілі, вичерпала екстенсивний шлях

розвитку господарства і сформувала низьку конкурентоспроможність національної економіки. Умовно до цієї категорії можна віднести Китай, хоча зміна форм власності (точніше їх розмаїття) говорять про те, що в цій країні сформувалася досить оригінальна, відмінна від інших модель соціально-економічного зростання.

Також на основі аналізу теорій стратегічного розвитку, еволюції, життєвого циклу, конкурентної боротьби та структурних трансформацій визначаються «основні принципи процесу структурної трансформації моделі розвитку національної економіки», що, у свою чергу, дозволяє обґрунтувати методологію структурної трансформації моделі розвитку національної економіки.

Результати проведених досліджень дозволяють зробити висновок, що реалізація структурної трансформації моделі розвитку національної економіки проводиться на основі таких основних принципів (рис. 1.17).

Рис. 1.17. Принципи структурної трансформації моделі розвитку економіки країни

Джерело: побудовано автором

1. Принцип гомеостатичності (інваріантності) – означає здатність національної економіки зберігати свої якості незалежно від змін зовнішнього середовища. Тобто

зовнішні чинники здійснюють певний вплив на соціально-економічну систему макрорівня, але вони не змінюють її принципові (базові) структури.

2. Принцип ієрархічності полягає в тому, що соціально-економічна система макрорівня є багаторівневою. Між рівнями та елементами ієрархічної системи існують складні вертикальні й горизонтальні зв'язки. Систему вищого рівня формують елементи нижчого рівня, які втрачають самодостатній характер і визначаються «колективними» змінними (в синергетиці їх прийнято називати параметрами порядку). Саме вони виражають сутність та цілі функціонування системи національного господарства.

3. Принцип підпорядкованості витікає із принципу ієрархічності і реалізується, коли зміна параметрів порядку синхронно диригує поведінкою елементів нижчого рівня.

4. Принцип організаційної ефективності. Структурна трансформація моделі розвитку національної економіки повинна мати належне організаційне забезпечення, яке формують державні інституції та недержавні організації. Реалізація цього принципу має забезпечувати нівелювання конфлікту інтересів різних суб'єктів соціально-економічної системи.

5. Принцип нелінійності формулюється так: сума впливів на систему не дорівнює сумі результатів цих впливів. Реалізація цього принципу сприяє виявленню і структуризації загальних закономірностей систем, що розвиваються.

6. Принцип нестійкості системи. В соціально-економічній системі макрорівня виявляється безліч потенційних еволюційних траєкторій які формуються під впливом внутрішнього та зовнішнього середовищ. Схильність системи до тієї чи іншої еволюційної траєкторії структурної трансформації зумовлюється її стійкістю. Диференційованість еволюційних систем детермінує збільшення варіантів потенційних еволюційних шляхів і обумовлює реалізацію принципу максимального зволікання.

7. Принцип максимального зволікання виявляє темпоральну межу еволюції національної економіки і стверджує, що соціально-економічна система макроекономіка здійснює перехід до якісно нового стану лише за

відсутності у неї іншого вибору.

8. Принцип гетерогенності національної економіки визначає рівень та складності зв'язків між її елементами і характеризує стійкість всієї соціально-економічної системи макrorівня. Чим вище гетерогенність, тим менш стійкою є система, тим більше ресурсів вона потребує для своєї структурної трансформації.

9. Принцип відкритості системи. В сучасних економічних і геополітичних умовах розвиток окремих держав залежить від потенційної здатності та наявності багатосторонньої взаємодії із зовнішнім середовищем. Тому структурна трансформація моделі розвитку соціально-економічної системи макrorівня безпосередньо залежить від ступеня відкритості національної економіки.

10. Принцип функціональної визначеності в умовах необхідності структурної трансформації моделі розвитку соціально-економічної системи макrorівня означає необхідність формування та розподілу набору певних управлінських функцій між державними інституціями та суб'єктами міжнародних економічних відносин.

11. Принцип скоординованості дій елементів соціально-економічної системи макrorівня передбачає постійне узгодження тих чи інших дій у сфері соціально-економічної політики держави.

12. Принцип гармонізації передбачає, з одного боку, збереження важелів контролю держави над соціально-економічними процесами, а з іншого – застосування ринкових механізмів економічного регулювання.

Визначені наукові підходи, теорії та принципи структурної трансформації моделі розвитку національної економіки можуть бути адаптовані до певних трансформацій національної економіки та формують методологію структурної трансформації моделі розвитку національної економіки. Наведена методологія призначена для її використання в якості реальної практики структурної трансформації моделі розвитку економіки України. Державні структури мають комплексно застосовувати наведені підходи та принципи структурної трансформації моделі розвитку національної економіки з урахуванням сучасних структурних трансформацій в контексті міжнародних порівнянь та структурно-

динамічного аналізу розвитку національної економіки.

Таким чином, під «структурною трансформацією моделі розвитку національної економіки» слід розуміти комплекс розгорнутих у часі перетворень, зорієнтованих на закономірну і якісну зміну параметрів національної економіки у результаті ускладнення її структури системи з метою підвищення ефективності економічного розвитку.

Визначеність категоріального апарату та дослідження теоретичних підстав структурної трансформації моделі розвитку національної економіки дозволяє обґрунтувати методичну складову діяльності у цій сфері. Саме методика здійснення концептуальних положень в сфері структурної трансформації моделі розвитку національної економіки визначає її ефективність. Методичні засоби та прийоми забезпечують реалізацію нормативно-правових, інституційних, економічних, соціальних заходів, спрямованих на ефективне функціонування механізму структурної трансформації моделі розвитку економіки України.

Інструментально-модельний рівень концепції структурної трансформації моделі розвитку національної економіки формують система оцінки рівня структурної трансформації моделі розвитку національної економіки, аналіз структурних трансформацій в контексті міжнародних порівнянь, а також динамічний та структурний аналіз розвитку національного господарства.

Організаційний рівень складають:

механізм структурної трансформації моделі розвитку соціально-економічної системи України, створення якого відповідає стратегічним і тактичним інтересам держави. По-перше, означений механізм є елементом, що забезпечує стабільність і цілеспрямованість розвитку національної соціально-економічної системи з урахуванням не лише внутрішніх (макро- і мікроекономічних) реалій, але і зовнішніх (глобальних) трансформацій. По-друге, структурна трансформація моделі розвитку національної економіки є необхідною складовою підвищення ефективності системи національного господарства та забезпечення її соціальної спрямованості;

організаційно-економічне забезпечення механізму структурної трансформації моделі розвитку національної економіки – це сукупність всіх можливих практичних заходів, засобів та важелів організаційного й економічного характеру, відповідних виробничих структур, фінансових установ та державних організацій, наділених повноваженнями для адміністрування та контролювання ефективності процесу функціонування означеного механізму;

інформаційна складова спрямована на забезпечення структурної трансформації моделі розвитку національної економіки за рахунок поглиблення взаємовідносин та інтеграції функцій управління окремих державних та бізнесових структур на основі формування єдиної інформаційної бази, що надає можливість отримання швидкісного доступу до необхідних даних та тим самим прискорює вирішення проблемних питань соціально-економічного розвитку держави.

Реалізація механізму структурної трансформації моделі розвитку національної економіки повинна бути спрямована на досягнення високого рівня розвитку нашої країни на основі інтернаціоналізації міжнародних економічних відносин, зокрема техніко-економічних, організаційно-економічних і виробничих процесів.

Інтернаціоналізація техніко-економічних відносин зумовлена розвитком поділу праці на міжнародній основі всередині окремого виробничого циклу, або в спеціалізації однієї країни на виробництві певних видів продукції.

Така трансформація у розвинених країнах світу почалася з середини 50-х років минулого століття з розгортанням НТР. Виникли гігантські міжнародні науково-виробничі комплекси в передових галузях промисловості – автомобільній, хімічній та інших, що визначають сучасний НТП. Поява таких комплексів означає процес інтернаціональної концентрації виробництва. Становлення і розвиток міжнародних комплексів впливають на структуру народного господарства кожної з країн, створюють матеріальні передумови формування цілісного народногосподарського комплексу багатьох країн. Це зумовлено наявністю тісних технологічних, техніко-економічних зв'язків між

різними сферами і галузями народного господарства, навіть якщо в окремих галузях перехід до нового технологічного способу виробництва ще не відбувся.

В органічній єдності процесів інтернаціоналізації продуктивних сил і техніко-економічних відносин відбуваються становлення та еволюція інтернаціонального технологічного способу виробництва. Розвиток його детермінує процес інтернаціоналізації виробничих відносин (економічної власності), найважливішою формою вияву якого є процес інтернаціоналізації капіталу.

Міжнародна концентрація і централізація виробництва зумовлюють міжнародну концентрацію і централізацію банківського капіталу, виникнення транснаціональних банків. Поряд з інтернаціоналізацією приватного та колективного капіталу здійснюється інтернаціоналізація державного капіталу (будівництво двома і більше державами великих спільних об'єктів економічної інфраструктури, освоєння і випуск складних типів сучасної техніки тощо). Переплетіння і зрощення цих форм інтернаціоналізації капіталу й зумовлює виникнення змішаних інтернаціональних форм економічної власності, найрозвинутішою з яких є формування бюджетів наднаціональних органів, створення єдиної податкової, кредитної та інших систем.

Нерозривна єдність процесів інтернаціоналізації технологічного способу виробництва та економічної власності – інтернаціоналізація суспільного способу виробництва. Він детермінує появу єдиних наднаціональних інститутів, що здійснюють уніфікацію господарських механізмів багатьох країн. Такими інститутами в ЄС є Комісія ЄС, Кабінет Міністрів ЄС, Європарламент.

Інтернаціоналізація господарського механізму охоплює базисні та надбудовні процеси. До надбудовних належить уніфікація законодавства багатьох країн, їх політики тощо. Базисні аспекти інтернаціоналізації господарського механізму в єдності з інтернаціоналізацією суспільного способу виробництва формують цілісну інтернаціональну економічну систему. У

процесі інтернаціонального відтворення засобів виробництва, робочої сили, науки здійснюється інтернаціоналізація продуктивних сил.

Таким чином, проведене дослідження надало можливість сформулювати концептуальні основи структурної трансформації моделі розвитку національної економіки в умовах глобалізаційних викликів. Основною метою проведення дослідження була розробка концепції структурної трансформації моделі розвитку національної економіки, основними рівнями якої є такі: теоретико-методологічний, методичний, інструментально-модельний, організаційний.

Висновки до розділу 1

На основі узагальнення теоретичних основ структурної трансформації розвитку економіки в умовах глобалізаційних викликів зроблено наступні висновки:

1. Доведено, що трансформація моделі економічного розвитку невідмінно зростає в умовах надзвичайної динамізації сучасного економічного розвитку та певної трансформаційної лабільності сучасних економічних систем – їх рухливості, нестійкості, мінливості. Структурна трансформація пов'язана з необхідністю відбору найбільш ефективної моделі економічного розвитку в умовах глобалізаційних викликів, ретельної оцінки можливих варіантів часової динаміки рівня розвитку соціально-економічних систем та напрямів оптимізації. Для уточнення сутності процесу структурної трансформації розвитку економіки здійснено аналіз і узагальнення понятійно-категоріального апарату розвитку соціально-економічної системи.

2. З точки зору системного підходу виділено чотири підходи щодо розвитку системи: як реалізація нових цілей; як процес адаптації; як суперечність системи; як прогрес, еволюція. Автори вважають, розвиток – це якісна зміна складу, зв'язків (тобто структури) і функціонування системи, або, стисло, будь-яка якісна зміна системи. Розвиток може відбуватися в напрямі як

прогресу, так і регресу, й виражатися в еволюційній або революційній формі. Слід відмітити, що поняття «розвиток соціально-економічної системи» відноситься до інтенціонального визначення через свою багатогранність.

3. На основі проведеного аналізу теоретико-методичного підґрунтя розвитку пропонується розвиток соціально-економічної системи розглядати як результат синергійного ефекту прояву наступних властивостей: організованість, цілісність, складність, функціональна анізотропність та інерційність. Проведено порівняльний аналіз категорії «розвиток соціально-економічної системи» з родинними категоріями: функціонування, зростання, удосконалення, еволюція, прогрес тощо і зроблено висновок, що ці поняття відбивають окремі специфічні характеристики процесу розвитку. Узагальнення наукових поглядів вітчизняних та закордонних вчених-економістів дозволило виокремити наступні категорії: «економічне зростання», «економічний розвиток» та «розвиток економіки». Доведено, що поняття «економічне зростання» слід розглядати в межах трьох підходів, а саме як процес, результат та трансформацію. Усі наведені поняття розглядаються у єдності, взаємозв'язку, взаємообумовленості та взаємозалежності, які безпосередньо впливають на ефективність структурної трансформації моделі розвитку економіки в умовах глобалізаційних викликів.

4. У роботі узагальнено існуючі науково-теоретичні підходи до суті поняття та природи моделей розвитку економіки, які досліджували Т. Мальтус, Д. Рікардо, Дж.М. Кейнс, Р. Харрод, Р. Солоу, П. Ромера та Р. Лукас. Проаналізовано базові моделі економічного розвитку та доведено, що для економіки України характерною є наднаціональна модель структурних трансформацій і має будуватися на основі оновлених, інноваційних принципів управління економікою, які б враховували національні інтереси країни, позиціювали її на світовому ринку як надійного партнера і сильного гравця.

5. В результаті теоретичного дослідження було визначено, що трансформація – це складний процес перетворення економічної системи, який передбачає кількісні та якісні зміни складових системи та сфер суспільного життя. У зв'язку з тим, що трансформація є складним, різнорівневим та багатоаспектним

процесом, який передбачає перехід від однієї економічної системи до іншої і має свої особливості у різних країнах, необхідно розглянути шляхи цього переходу. З точки зору системного підходу структурна трансформація – це незворотна, якісна зміна складу, структури та функціонування соціально-економічної системи. Зроблено акцент на тому, що рушійною силою (імпульсом) структурних змін є структурна криза, яка може бути різною за глибиною і масштабом, явною або латентною. Зміни і зрушення в структурі є закономірною реакцією на прояви кризи. Структурні зрушення в економіці проявляються у зміні співвідношень між її складовими, що можна визначити шляхом використання структурно-динамічного аналізу. Авторами обгрунтовано, що процес структурної трансформації моделі розвитку національної економіки – це сукупність трьох підпроцесів: хаосу, впорядкування і стабілізації. Усі складові цього процесу відіграють особливу роль, а відтак, важливі для забезпечення розвитку соціально-економічної системи в умовах глобалізаційних викликів.

6. На засадах проведеного аналізу категоріального концепту «розвиток соціально-економічної системи» розроблено концепцію структурної трансформації моделі розвитку національної економіки, яка містить чотири основні складові рівні: теоретико-методологічний, методичний, інструментально-модельний, організаційний. Пропонована концепція має забезпечити повне використання потенціалу національного господарства та позитивні зрушення в його структурі задля досягнення прискореного економічного зростання та формування соціальної сфери, послідовного наближення рівня та якості життя населення України до європейських стандартів.

Основні результати проведеного дослідження опубліковані в працях [134].

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КРАЇН В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

2.1. Тенденції розвитку сучасної світової економіки в умовах глобалізаційних викликів

Сучасний світовий економічний розвиток характеризується таким явищем як глобалізація. Глобалізаційні процеси розвиваються суперечливо. Поглиблюється нерівномірність розвитку окремих регіонів світу, здійснюються спроби посилення впливу окремих держав на хід світового економічного розвитку. Спроби формування однополярного світу супроводжуються різного роду економічними та політичними кризами світового простору.

Сучасні тенденції розвитку світової економічної системи викликають багато питань не тільки на глобальному рівні через невизначеність подальшого розвитку світового господарства, а й на рівні окремо взятих країн і навіть окремо взятих економічних суб'єктів. Це пов'язано з тим, що за останні 40 років світова економіка істотно змінила свій вигляд: посилення економічних взаємозв'язків між країнами, збільшення продуктивності праці в геометричній прогресії, інтенсифікація використання природних ресурсів, збільшення обсягів капіталу, що вільно перетікає між різними країнами. Усе це породжує колосальні можливості для зростання економіки, з одного боку, і величезні ризики, з іншого боку.

Світова економіка у 1990-ті рр. досягла апогею у розвитку глобалізаційних процесів. Навіть незважаючи на очевидний зрив у вигляді відомої азійської кризи 1997-1998 рр., яка швидко переросла межі Східної Азії і поширилась у багатьох країнах і регіонах (у т.ч. в Україні, Росії та інших державах, що утворилися на теренах колишнього Радянського Союзу), вона виглядала на межі двох століть і тисячоліть досить міцною та прогресуючою.

Кінець ХХ ст. ознаменувався великомасштабними суспільними трансформаціями одночасно на глобальному, регіональному та національному рівнях. Особливе місце серед них зайняли постсоціалістичні трансформації, аналізу яких присвячено численні вітчизняні та зарубіжні наукові дослідження. Однак після понад двадцяти років з початку «оксамитових революцій» у країнах Центральної та Східної Європи результати потребують поглибленого аналізу трансформаційних перетворень, вдосконалення методології дослідження теорії перехідних економічних процесів, включаючи такі важливі питання, як характеристика вихідної точки трансформації, рушійні (національні та міжнародні) сили проведених реформ, критерії завершеності перехідного періоду і багато інших.

Визначення вектору економічного розвитку і структурних трансформацій обумовлена необхідністю якісного оновлення економічної системи на основі реалізації ефективної економічної політики і, насамперед, структурної, яка повинна забезпечити економічне зростання.

Для виявлення передумов структурних трансформацій дослідимо основні показники розвитку світової економіки, їх динаміку та перспективи подальшого розвитку. Для врахування цінового чинника скоригуємо кількісні індикатори економічного розвитку на дефлятор (рис. 2.1).

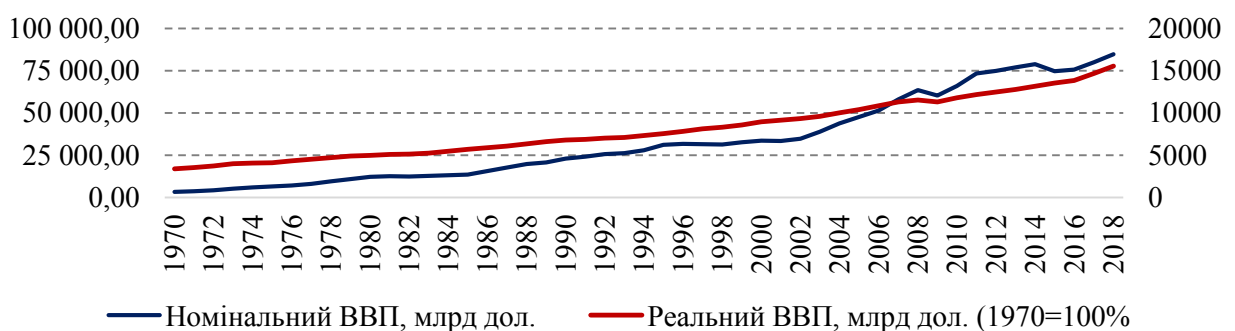

Рис. 2.1. Динаміка номінального і реального світового ВВП в 1970–2018 рр., млрд дол.

Джерело: побудовано на основі даних Unctadstas [135]

За даними рис. 2.1 видно, що світовий ВВП за досліджений період мав позитивну тенденцію, його рівень збільшився в 1970–2018 рр. з 3402,3 до

84835,46 млрд дол. і зріс на 81433,16 млрд дол. або майже в 25 разів, що свідчить про наявність трансформаційних змін.

Проаналізуємо темпи зростання ВВП світу та груп країн для виявлення інтенсивності та тренду розвитку за 1970–2017 рр. (рис. 2.2).

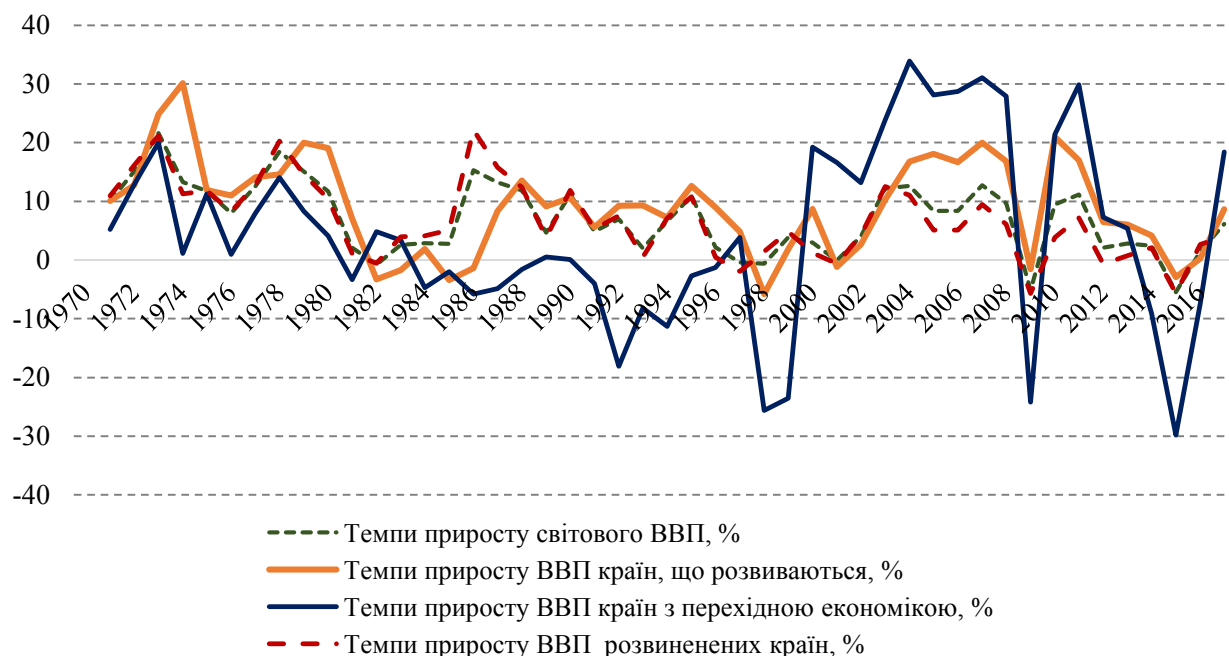

Рис. 2.2. Динаміка темпів приросту ВВП світу та за групами країн в 1970–2017 рр., %

Джерело: побудовано на основі даних Unctadstas [135]

Проаналізувавши показники темпу приросту світового ВВП за 1970–2017 рр., можна зробити висновок про хвилеподібний характер динаміки цього показника (рис. 2.2).

Для більш глибокого аналізу динаміки світового ВВП на душу населення і виявлення основних країн-драйверів цього процесу проведемо декомпозицію даного показника на показники темпів зростання ВВП на душу населення за групами країн, а саме: на темп зростання ВВП на душу населення розвинених країн, темп зростання ВВП на душу населення країн, що розвиваються, та темп зростання ВВП на душу населення країн з перехідною економікою (рис. 2.3).

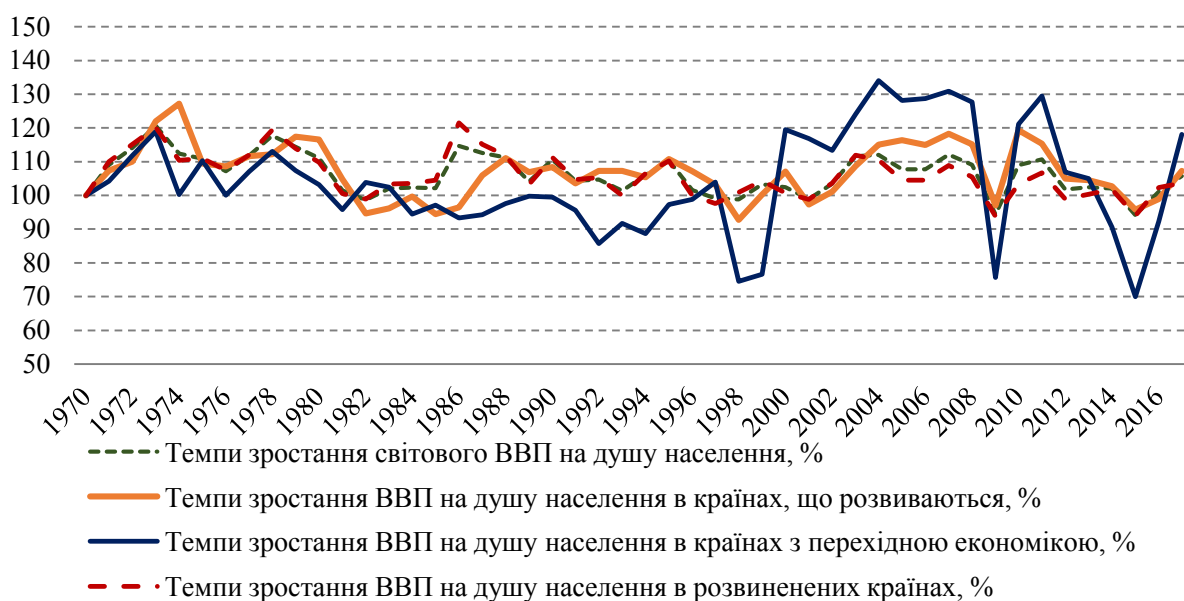

Рис. 2.3. Динаміка ВВП на душу населення в 1970-2017 рр., %

Джерело: побудовано на основі даних Unctadstas [136]

Проведений аналіз дозволив зробити висновок щодо хвилеподібного характеру світової динаміки. Темпи зростання ВВП на душу населення країн, що розвиваються, були драйверами у формуванні висхідної хвилі економічного циклу світової економіки, що чітко простежується в період висхідної хвилі з початку 1990-х років і до початку 2000-х років (рис. 2). Значних коливань в економічному розвитку зазнав рівень ВВП країн з перехідною економікою. Країни Центральної та Східної Європи, які до середини 1990-х років належали до групи країн, які зупинили трансформаційний спад, що пішов за руйнуванням централізованої економічної системи, до 2000 р. відновили дореформений обсяг ВВП.

Темпи зростання ВВП на душу населення країн що розвиваються (рис. 2.3), є драйверами у формуванні висхідної хвилі економічного циклу світової економіки, що чітко простежується в період висхідної хвилі з початку 1990-х років і до початку 2000-хх. Значних коливань в економічному розвитку зазнав рівень ВВП країн з перехідною економікою. Країни Центральної та Східної Європи, які до середини 1990-х років належали до групи країн, які зупинили трансформаційний спад, що пішов за руйнуванням централізованої економічної системи, до 2000 р. відновили дореформений обсяг ВВП.

Проведений аналіз динаміки ВВП підтверджує значний вплив глобальних трансформаційних зрушень на ВВП, що підтверджує циклічний характер світової динаміки (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Обсяги ВВП по країнах світу за період 1970-2017 рр.

Країни	1 хвиля 1970-1986 рр.		2 хвиля 1987-2002 рр.		3 хвиля 2003-2017 рр.		За період 1970-2017 рр.	
	млрд дол.	%	млрд дол.	%	млрд дол.	%	млрд дол.	%
Світ	157539,0	100,0	445582,4	100,0	966329,6	100,0	1569450,9	100,0
Країни, що розвиваються	32297,5	20,5	88189,9	19,8	318251,7	32,9	438739,1	28,0
Країни з перехідною економікою	13862,9	8,8	9956,6	2,2	29533,7	3,1	53353,2	3,4
Розвинені країни	111384,3	70,7	347304,1	77,9	618544,2	64,0	1077232,7	68,6

Джерело: розраховано автором на основі даних Unctadstas [135]

З початку XXI століття на 6 % зменшилася питома вага розвинених країн в світовому ВВП (рис. 2.4).

Економічний розвиток в умовах глобальних трансформацій проходить через складні періоди перерозподілу часток в створенні світового ВВП між розвиненими країнами (зменшення питомої ваги з 70,7 % до 64,0 %) та країнами, що розвиваються (збільшення з 20,5 % до 32,9 %) (рис. 2.4).

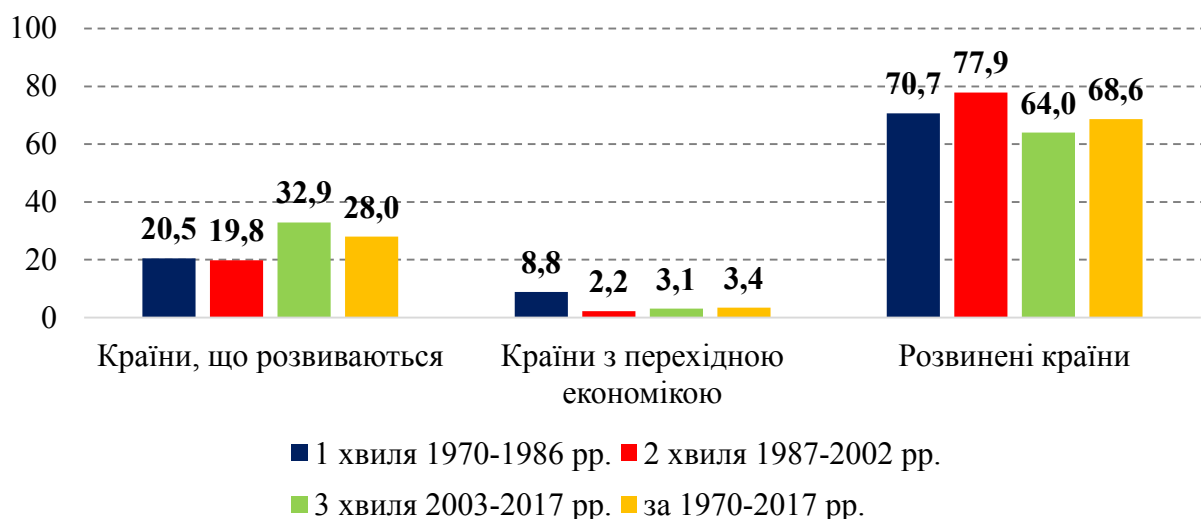

Рис. 2.4. Частка ВВП по розвинутих країнах, країнах, що розвиваються та країнах з перехідною економікою за глобальними хвилями, в 1970–2017 рр., %

Джерело: розраховано автором на основі даних Unctadstas [135]

За даними рис. 2.4 видно, що за період 1970–2017 рр. розвинені країни виробили 68,6 % світового ВВП.

ВВП на душу населення являється одним з найбільш точних способів оцінки економічного розвитку держави. Останній звіт Index of Economic Freedom міжнародної організації The Heritage Foundation містить показники обсягів ВВП та ВВП на душу населення (за ПКС). З метою дослідження трендів економічного розвитку наведемо частоту розподілу країн світу за ВВП на душу населення за 1970–2017 рр. на початку першої на завершенні глобальних хвиль та їх статистичні характеристики (Додаток В, рис. 2.5).

Як видно з розподілу, в 2017 р. найбільша кількість країн мали ВВП на душу населення меншу за 10000 дол., рівень ВВП на душу населення, більший за 70000 тис дол. був тільки в шести країнах світу.

Як видно з Додатка В, у 1970 р. ВВП на душу населення був значною мірою більш сконцентрованим для всіх країн світу, ніж у 2017 р. В 1970 р. ВВП на душу населення у всіх країнах був менший за 5000 дол., а в 2017 р. країн з ВВП на душу населення меншим за 5000 дол. було лише близько 45 %, що свідчить про позитивну тенденцію.

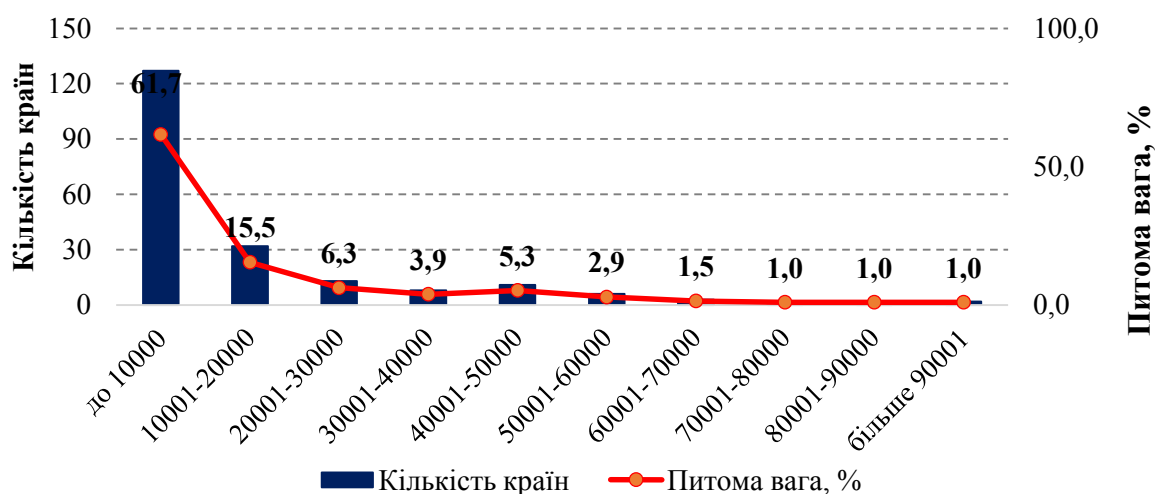

Рис. 2.5. Розподіл країн світу за рівнем ВВП на душу населення в 2017 р.

Джерело: розраховано автором на основі даних Unctadstas [136]

Зокрема, у 2002 р. вдалося досягнути першої із окреслених цілей розвитку тисячоліття ООН, а саме: за період з 1990 р. по 2017 р. удвічі скоротити частку населення, дохід якого не перевищує одного долара США на день та удвічі скоротити частку голодуючого населення. Попри очевидний прогрес на світовому рівні, в окремих регіонах і країнах ці досягнення не є такими значущими.

Сьогодні в світі 1,2 млрд людей все ще живуть на менш ніж 1,25 дол. США на день, причому сконцентровані вони переважно у Південній Азії та у країнах Африки, розташованих нижче Сахари.

Рівень бідності в Індії та Китаї суттєво зменшився, однак якщо взяти сумарно кількість їх населення, що становить 2,5 млрд осіб, то вони ще досі залишаються в п'ятірці країн світу з найвищими показниками бідності [135].

Дослідимо динаміку статистичних характеристик ВВП на душу населення в країнах світу в 1970 р., 1986 р., 2002 р. та 2017 р. (табл. 2.2).

Як видно з таблиці 2.2 мінімальне значення ВВП на душу населення становило 44,4 дол. США у 1970 р., а максимальне – 5078,16 дол. США. Для порівняння, у 2017 р. цей показник мав відповідні значення 104,14 дол. США та 106805,77 дол. США. Отже, у 1970 р. дохід найбідніших був у 114 раз менший, ніж найбагатших, а вже у 2017 р. – у 1026 разів.

Таблиця 2.2

**Статистичні характеристики ВВП на душу населення в 1970 р., 1986 р.,
2002 р. та 2017 р.**

ВВП на душу населення	1970	1986	2002	2017
Середнє	983,16	4147,25	7975,13	14936,58
Медіана	425,36	1494,04	2195,56	5950,45
Максимум	5078,16	26731,22	60938,37	106805,77
Мінімум	44,40	81,98	93,17	104,14
Стандартне відхилення	1221,11	5651,47	11791,91	20158,57
Асиметрія	1,81	1,88	2,04	2,07
Екссес	2,41	2,95	4,09	4,39
Джарке-Бера	102,58	108,99	141,79	196,14
Імовірність	0,00	0,00	0,00	0,00
Сума	179917,99	767241,73	1626925,61	3076936,50
Спостереження	183	185	204	206

Джерело: розраховано автором

У 2017 р. даний показник в Україні становив 2536,1 дол., порівняно з провідними країнами світу ВВП України значно відстає та розміщує нашу державу на 145-тій позиції серед 206 країн світу, за якими було проведено дослідження [135].

Найменший показник серед розглянутих країн за даними МВФ продемонстрували Сомалі, Будунді, Малаві та Мадагаскар (рис. 2.6).

Сильний вплив на стан ВВП України має наукове відставання країни від передових країн світу і переважно екстенсивний шлях розвитку. Через це для України є характерний розвиток лише окремих галузей виробництва, які є ресурсовитратними, виробництво, в основному, сировинної продукції, тоді як готова продукція не відповідає міжнародним стандартам.

Також значний вплив на стан ВВП країни становить високий рівень корупції.

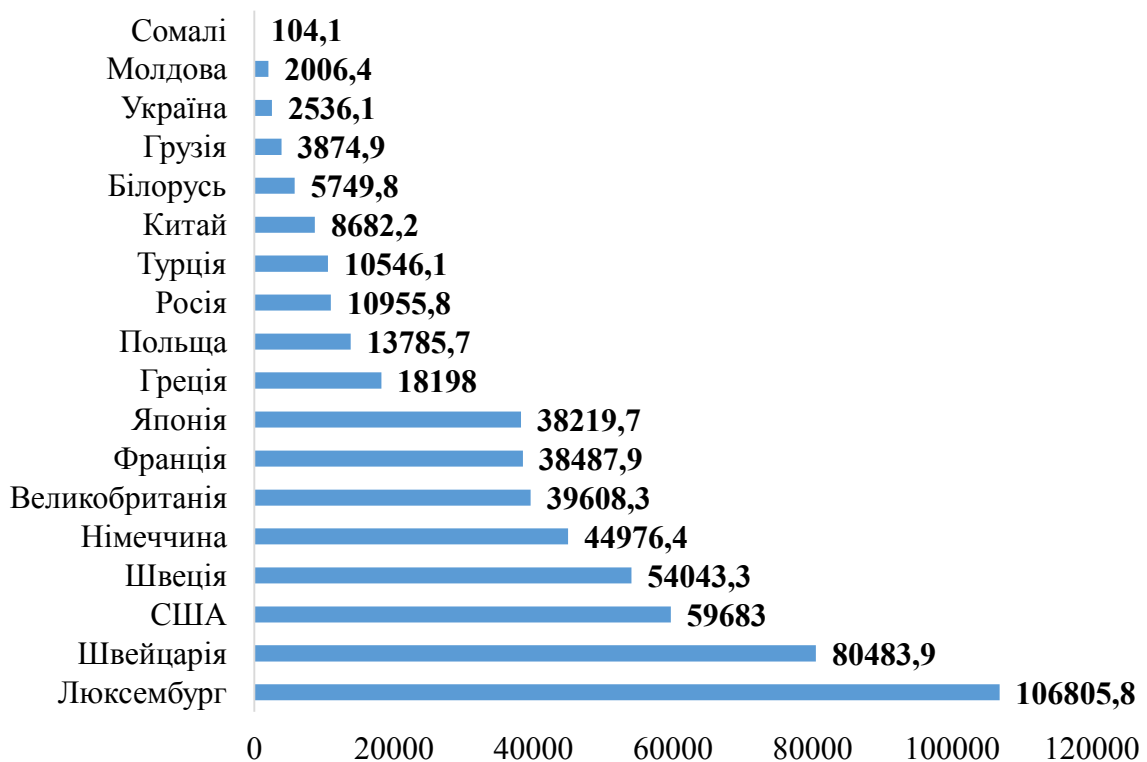

Рис. 2.6. ВВП на душу населення країн світу в порівнянні з середньосвітовим рівнем в 2017 р., дол. США

Джерело: побудовано на основі даних Unctadstas [95]

Згідно з результатами звіту РwС «Світ у 2050 році» ключовими тенденціями розвитку світової економіки стануть:

- Китай стане найбільшою економікою до 2030 р., проте в довгостроковій перспективі темпи зростання китайської економіки будуть сповільнюватись через старіння населення країни, зниження прибутковості інвестицій і необхідності більш активно розробляти інноваційні рішення для підвищення продуктивності праці;

- економіка Колумбії та Польщі буде рости швидшими темпами у порівнянні з Бразилією та Росією до 2050 р.;

- економіка Індії до 2050 р. стане третьою економікою в світі, яку трохи випереджали США. Джон Хоксворт, головний економіст PwC, так коментує результати дослідження: «У Індії є потенціал для того, щоб зберегти більш високі темпи зростання своєї економіки протягом більш тривалого періоду і довести розмір свого ВВП до 10 трильйонів доларів США за паритетом купівельної спроможності (ПКС) приблизно до 2020 р., а за ринковим обмінним курсом – до 2035 р.» [137].

- Індонезія, Мексика і Нігерія, можливо, витіснять Великобританію і Францію з першої десятки;

- Філіппіни, В'єтнам і Малайзія повинні поліпшити свої позиції в рейтингу.

Протягом наступних 35 років у світовій економіці продовжиться перестановка сил – промислово розвинені країни Північної Америки, Західної Європи і Японія поступово втратять ролі лідерів, навіть незважаючи на прогнозоване уповільнення темпів зростання Китаю (орієнтовно після 2020 р.) (рис. 2.7).

До 2050 р. на частку 32 найбільшим країнам світу припадає 84% світового ВВП. До 2050 р. середні темпи зростання світової економіки прогнозуються на рівні трохи вище 3% на рік. У результаті до 2037 р. світовий ВВП подвоїться, а до 2050 р. збільшиться майже в тричі. Однак після 2020 р. темпи зростання світової економіки, ймовірно, почнуть сповільнюватися під впливом двох факторів:

- 1) зниження темпів економічного зростання Китаю та деяких інших великих країн з ринком і збереження помірних темпів зростання цих країн у довгостроковій перспективі;

- 2) уповільнення темпів зростання чисельності населення працездатного віку.

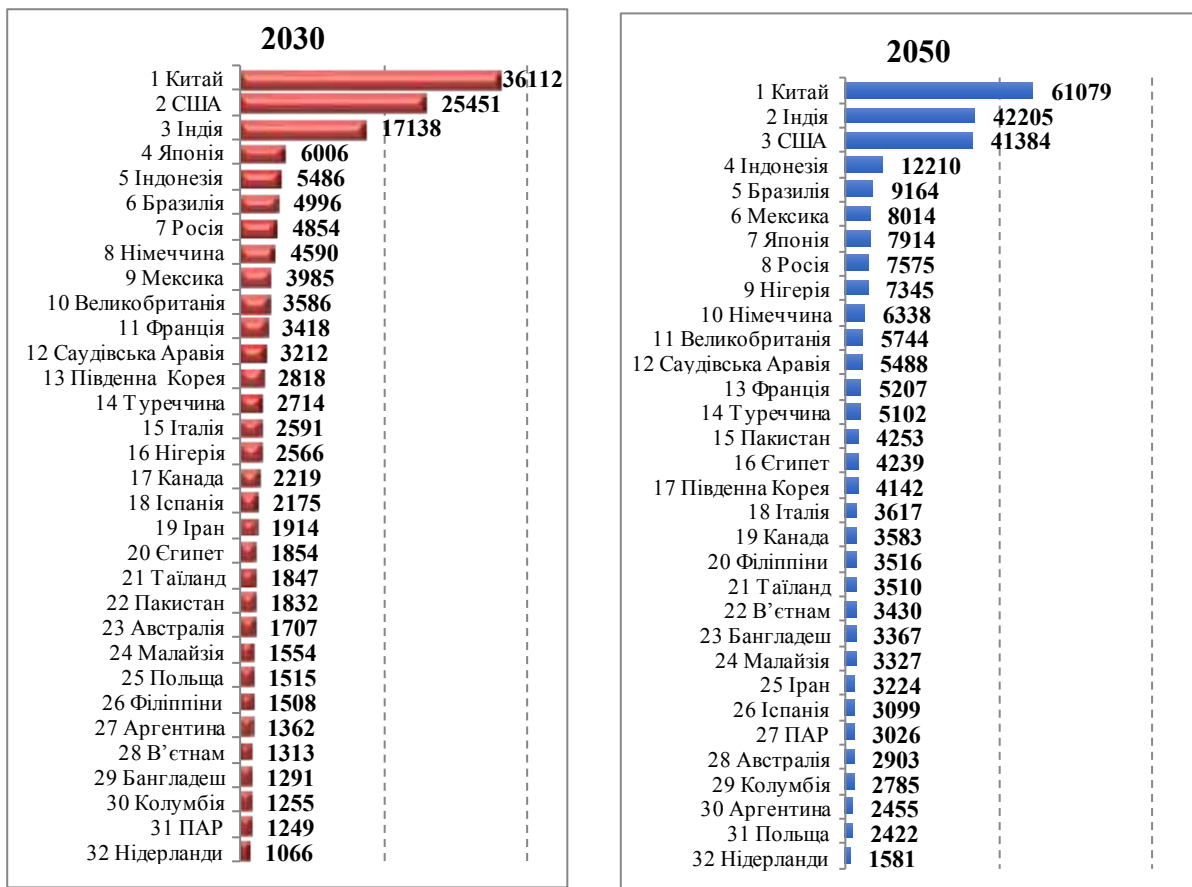

Рис. 2.7. Прогнозний рейтинг країн за розміром ВВП, розрахованого за паритетом купівельної спроможності (ПКС) (у постійних цінах 2014 р., дол. США)

Джерело: прогнози оцінки РwС на 2030 р. і 2050 р. [137]

У таблиці 2.3 нижче представлені середньорічні темпи зростання реального ВВП, на підставі яких складено прогнозований рейтинг країн з виділенням двох складових: зростання чисельності населення і зростання середнього доходу на душу населення.

Таблиця 2.3

Прогнозовані середні темпи зростання реального ВВП за 2018-2050 рр., %

Країна	Середні темпи зростання		
	чисельності населення	реального ВВП на душу населення	реального ВВП
1	2	3	4
Нігерія	2,5	2,9	5,4
В'єтнам	0,3	5,0	5,3
Бангладеш	0,7	4,4	5,1
Індія	0,7	4,2	4,9
Філіппіни	1,3	3,2	4,5
Індонезія	0,7	3,7	4,3

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4
Пакистан	1,1	3,3	4,3
ПАР	0,5	3,7	4,2
Єгипет	1,1	3,1	4,1
Малайзія	0,9	3,2	4,1
Колумбія	0,7	3,4	4,1
Мексика	0,6	3,0	3,6
Таїланд	-0,2	3,7	3,5
Китай	0,0	3,4	3,4
Туреччина	0,6	2,7	3,3
Саудівська Аравія	0,9	2,4	3,2
Бразилія	0,4	2,6	3,0
Аргентина	0,6	2,1	2,7
Австралія	1,0	1,7	2,7
Польща	-0,3	2,9	2,6
Іран	0,7	1,8	2,5
США	0,6	1,8	2,4
Великобританія	0,4	2,0	2,4
Південна Корея	0,1	2,2	2,3
Канада	0,7	1,6	2,2
Росія	-0,5	2,6	2,1
Франція	0,3	1,6	1,9
Іспанія	0,1	1,9	1,9
Нідерланди	0,0	1,9	1,9
Італія	-0,1	1,6	1,5
Німеччина	-0,4	1,9	1,5
Японія	-0,5	1,8	1,4

Джерело: аналіз РwС з урахуванням прогнозів чисельності населення, зроблених фахівцями ООН

В умовах глобалізаційних викликів відбулось посилення впливу зовнішніх факторів на розвиток національних економік.

Серед таких факторів впливу слід назвати стан світових ринків товарів, послуг та факторів виробництва, глобальну конкуренцію, економічну політику суб'єктів світових економічних процесів: держав, регіональних інтеграційних угруповань, міжнародних організацій, транснаціональних корпорацій тощо [138, с. 94].

Проаналізуємо основні показники розвитку, їх динаміку та перспективи подальшого розвитку, які є основою для структурної трансформації моделі розвитку (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Показники світової динаміки в 2008–2017 рр., % до попереднього року

Показники	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ВВП	1,4	-2,1	4,0	2,7	2,3	2,4	3,1	-5,3	1,3	6,1
Торговельний оборот	15,2	-22,3	21,9	19,8	0,9	2,4	0,1	-12,9	-2,9	10,4
Валові приватні інвестиції	9,9	-12,7	15,3	14,2	2,8	3,0	3,5	-4,6	0,9	-2,4
Зайнятість	1,1	0,4	1,4	1,5	1,3	1,3	1,3	-1,1	2,5	3,0
Прямі іноземні інвестиції (ПІІ)	10,2	-8,0	9,1	13,6	4,0	3,3	3,5	-4,4	-0,5	-22,2

Джерело: складено за даними [139]

За даними табо. 2.4 видно, що новий тренд зростання 2010-2014 рр. світова економіка не змогла утримати і у 2015 р. і динаміка світового розвитку за всіма показниками виявилася негативною.

В 2016–2017 рр. ситуація в світовій економіці поліпшується, заявила Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР). За її прогнозами, зростання світового ВВП прискориться з 1,3 % в 2016 р. до 6,1 % в 2017 р. Багато в чому це повинно статися за рахунок США, євросони, а також Бразилії і Росії, економіки яких виходять з рецесії. З великих країн лише в Великобританії на тлі процесів, пов'язаних з виходом з Європейського союзу (Brexit), ОЕСР прогнозує уповільнення економіки.

Лідерами нинішнього періоду економічного відновлення виступають торгівля та інвестиції. Втім, якщо міжнародна торгівля поступово відновлює позитивну динаміку, то в умовах низької довіри між урядами та економічними агентами саме міжнародні інвестиційні потоки демонструють високу чутливість до політичних і економічних негараздів (рис. 2.8).

За даними рис. 2.8 видно, що світові ПІІ за досліджений період мали позитивну тенденцію, їх рівень збільшився в 1970–2017 рр. з 13,3 млрд дол. до 1429,8 млрд дол. або в 107 разів. Проаналізувавши темпи зростання ПІІ світу та груп країн, виявили, що найбільшу інтенсивність ПІІ мали країни, що розвиваються – за 1970–2017 рр. їх рівень збільшився в 178 рази (рис. 2.8).

Починаючи з 1991 р. країни з перехідною економікою стали дуже привабливі для іноземних інвесторів, рівень інвестицій за 1991–2017 рр. збільшився в 25 тис. разів.

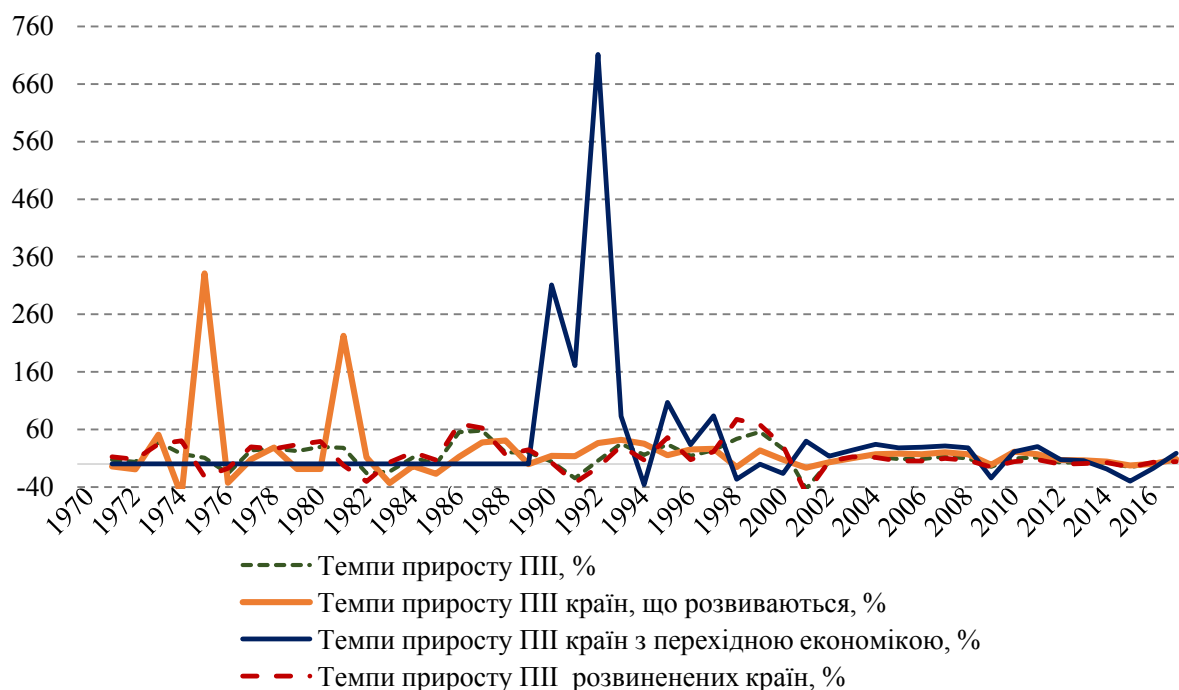

Рис. 2.8. Динаміка темпів приросту ВВП світу та за групами країн в 1970–2017 рр., %

Джерело: побудовано на основі даних Unctadstas [142]

У 2017 р. країни, що розвиваються, отримали ВВП 46,9 % від глобальних обсягів. Приплив ВВП у країни, що розвиваються, склав 670,6 млрд дол. (з 1,43 трлн дол. світових). Приплив ВВП у розвинені країни перевищив частку країн, що розвиваються, лише на 2,7 % або на 41,7 млрд дол.

При цьому чотири країни, що розвиваються, увійшли до п'ятірки найбільших світових одержувачів ВВП, що також вказує на зміну структури глобальних потоків ВВП, зокрема, в порівнянні з періодом розгортання кризи (рис. 2.9).

ОЕСР попередила, що для тривалого зростання світової економіки потрібно більше приватних інвестицій. Саме їх нестача сьогодні не може забезпечити «самопідтримуючий підйом» економіки в довгостроковій перспективі. Збільшення приватних інвестицій також дозволить забезпечити істотне зростання

зарплат і скорочення майнової нерівності, вважають експерти ОЕСР.

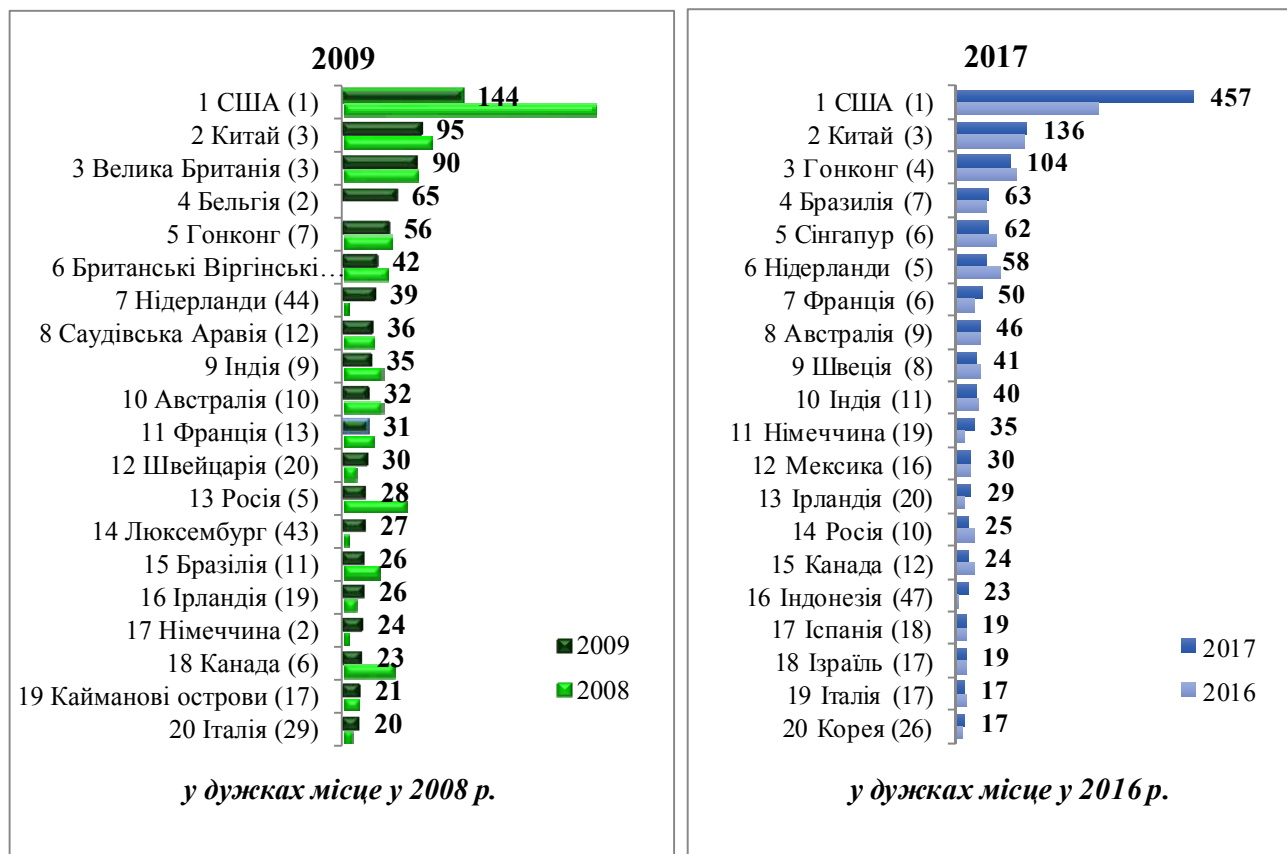

Рис. 2.9. Країни-лідери припливу прямих іноземних інвестицій в 2009 р. та 2017 р., млрд дол.

Джерело: побудовано на основі даних [143]

Кетрін Манн, головний економіст ОЕСР, визнала, що в організації здивовані масштабами економічного підйому, особливо в євроні. У короткостроковій перспективі стимул європейській економіці додали дії ЄЦБ, які поліпшили фінансові умови в регіоні, а також збільшення державних витрат і пом'якшення податкової політики в ряді країн. «Нещодавнє зміцнення євро, як очікується, зробить лише обмежений стримуючий вплив» на зростання економіки євроні, який продовжить прискорюватися завдяки «збільшенню споживчих витрат, інвестицій, а також експорту», зазначила Манн [144].

Між тим, економічний розвиток вкотре виокреслив вагомість інвестицій в економіці країни для забезпечення економічної міцності країни. Так, ті країни, яким вдалося підтримати інвестиційну привабливість і не допустити

інвестиційного обвалу, досягли значно кращих результатів відновлення економічного розвитку (рис. 2.10).

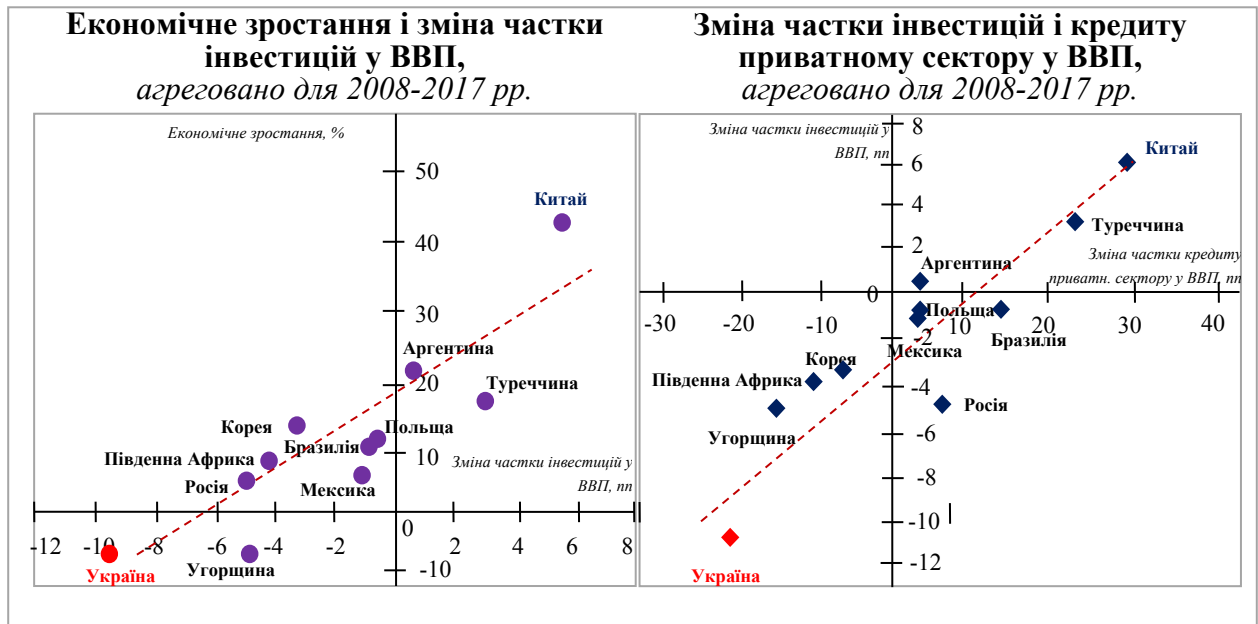

Рис. 2.10. Зміна економічних показників за країнами світу в 2008–2017 рр.

Джерело: [145]

Отже, за даними на рис. 2.10 можна зробити висновки, що макроекономічна стійкість країн до зовнішніх шоків значною мірою залежить від їх спроможності не допустити інвестиційного обвалу, втрати інвестиційної привабливості, скорочення інвестиційних ресурсів.

Як було зазначено, другим лідером економічного відновлення виступає торгівля.

Розрахуємо індекси концентрації (Хіршмана) та диверсифікації за потоками імпорту та експорту за країнами в динаміці 1991–2017 рр. (Додаток Е, рис. 2.11).

За даними рис. 2.11 видно, що найменший рівень концентрації експорту в 2017 р. мав Казахстан, що свідчило про найбільший спектр товарів, що експортується серед досліджених країн. Найменший спектр товарів хоча і мала Албанія в 2017 р., однак структура експорту цієї країни була дуже близької до світової. Найбільш віддалену структуру експорту в 2017 р. мала Польща.

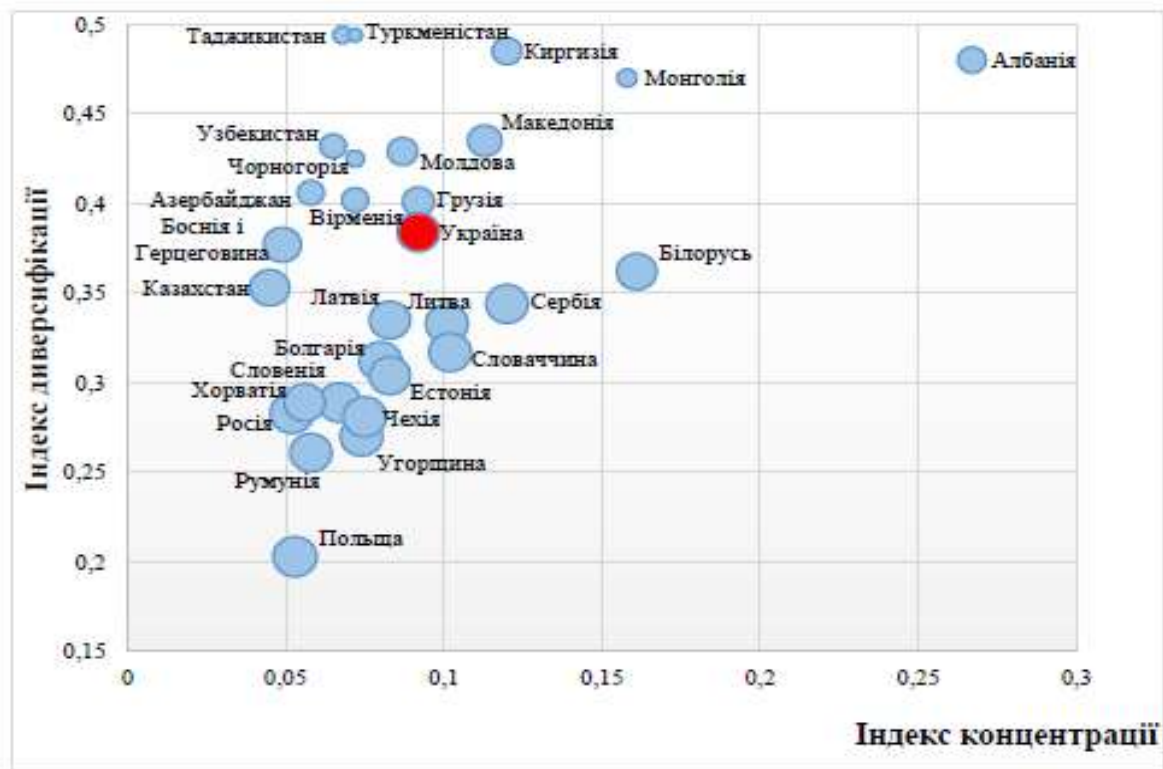

Рис. 2.11. Індеси концентрації (Хіршмана) та диверсифікації експорту за країнами в 2017 р.

Джерело: побудовано на основі даних Unctadstas [146]

Що стосується України, то вона експортує широкий спектр товарів, однак за структурою експорту відповідає світовій лише на 40%.

Довгострокова еволюція структури українського експорту йшла паралельно до структурних зрушень в економіці в цілому, взаємно підсилюючи тенденції у цьому «тандемі».

Аналогічні тенденції можна прослідкувати і за показниками концентрації і диверсифікації імпорту (Додаток Е, рис. 2.12).

За даними рис. 2.12 видно, що найменший рівень концентрації імпорту в 2017 р. мав Казахстан, що свідчило про найбільший спектр товарів, що імпортується серед досліджених країн. Найменший спектр товарів хоча і мала Албанія в 2017 р., однак структура імпорту цієї країни була дуже близької до світової. Найбільш віддалену структуру імпорту в 2017 р. мала Польща. Що стосується України, то вона імпортує широкий спектр товарів, однак за структурою імпорту відповідає світовій лише на 38 %.

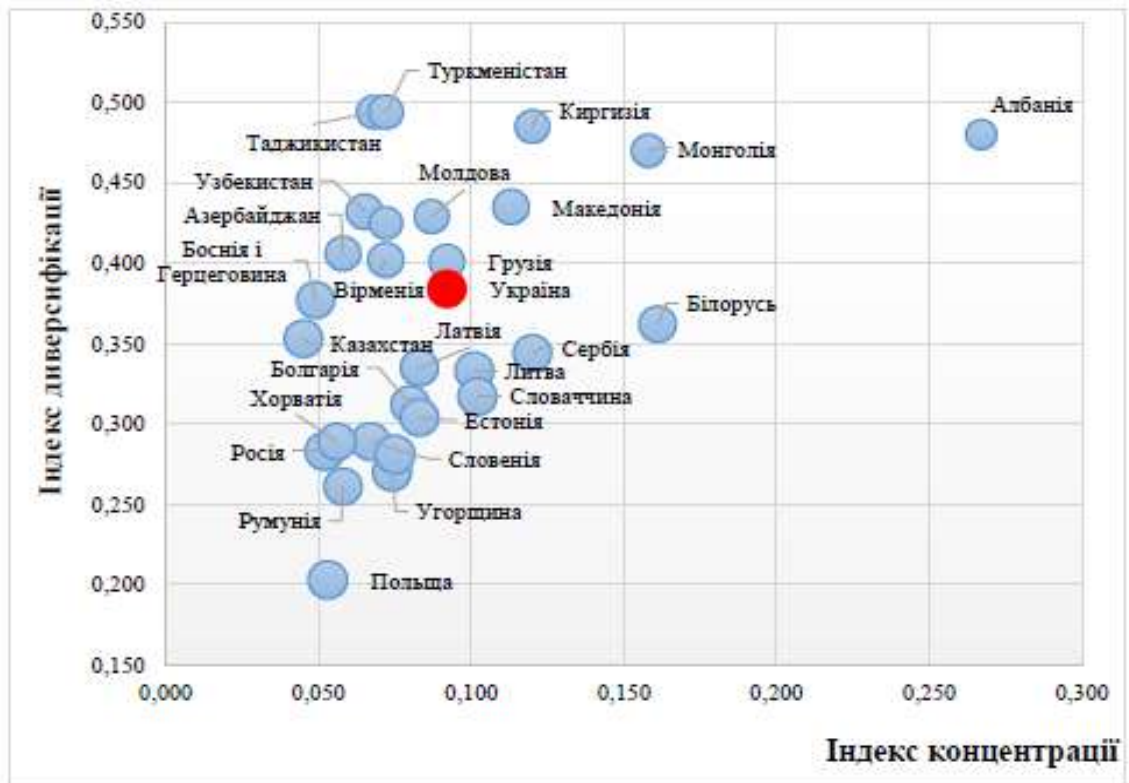

Рис. 2.12. Індеси концентрації (Хіршмана) та диверсифікації імпорту за країнами в 2017 р.

Джерело: побудовано на основі даних Unctadstas [146]

Здійснимо оцінку рівня світової економічної динаміки за такою схемою:

1. На першому етапі визначається номенклатура ознак об'єкту дослідження, в даному випадку система показників світової економіки.

За результатами опитування респондентами були визначені п'ять найбільш впливових показників, які характеризують світову економічну динаміку щодо запобігання кризових явищ: приватні інвестиції, капітальні вкладення, споживчі витрати, експорт та імпорт.

2. На другому етапі результатом подальшого дослідження стала побудова економетричної моделі світового ВВП.

Для побудови економетричної моделі світового ВВП були використані дані світової динаміки за 1970–2016 рр. (табл. 2.5).

Залежність світового ВВП від рівня факторів в 1970-2016 рр.

Роки	ВВП, млрд дол. (Y)	Приватні інвестиції, млрд дол. (x ₁)	Капітальні вкладення, млрд дол. (x ₂)	Споживчі витрати, млрд дол. (x ₃)	Експорт, млрд дол. (x ₄)	Імпорт, млрд дол. (x ₅)
1970	3 402,3	925,1	872,2	2 498,1	384,0	385,1
1971	3 744,7	1 006,1	958,3	2 763,2	429,3	428,7
1972	4 307,4	1 150,2	1 109,2	3 176,3	509,1	503,0
1973	5 240,5	1 464,8	1 386,9	3 796,9	694,4	683,9
1974	5 934,2	1 655,2	1 524,6	4 314,1	958,6	961,1
1975	6 635,9	1 728,3	1 689,7	4 960,9	1 014,4	1 015,8
1976	7 171,4	1 926,2	1 834,0	5 315,6	1 132,0	1 142,6
1977	8 070,2	2 182,2	2 088,6	5 989,6	1 280,7	1 310,6
1978	9 562,7	2 610,6	2 515,7	7 080,5	1 486,9	1 518,1
1979	11 005,7	2 996,1	2 868,4	8 140,6	1 865,3	1 900,5
1980	12 293,2	3 290,3	3 171,1	9 159,0	2 254,2	2 301,6
1981	12 552,3	3 310,5	3 197,1	9 376,5	2 264,4	2 312,9
1982	12 453,7	3 123,8	3 097,7	9 443,3	2 126,9	2 178,8
1983	12 775,9	3 147,9	3 110,1	9 731,4	2 101,8	2 147,6
1984	13 145,8	3 339,7	3 188,4	9 893,5	2 225,9	2 260,9
1985	13 517,7	3 383,7	3 254,6	10 196,5	2 231,6	2 258,9
1986	15 588,8	3 878,6	3 779,5	11 815,7	2 467,2	2 503,1
1987	17 648,3	4 407,1	4 293,9	13 340,2	2 910,5	2 933,6
1988	19 746,9	5 093,1	4 898,5	14 785,1	3 346,9	3 395,6
1989	20 673,3	5 333,0	5 078,2	15 406,8	3 604,4	3 675,5
1990	22 984,7	5 833,8	5 639,7	17 272,2	4 354,9	4 416,2
1991	24 111,2	5 974,3	5 740,0	18 203,2	4 491,6	4 516,1
1992	25 785,5	6 258,1	6 051,2	19 503,5	5 107,3	5 028,2
1993	26 297,2	6 271,2	6 133,8	19 942,0	4 953,9	4 842,7
1994	28 047,5	6 734,7	6 531,3	21 252,7	5 463,2	5 339,7
1995	31 101,6	7 547,9	7 262,0	23 398,8	6 429,0	6 290,6
1996	31 768,0	7 654,3	7 444,9	23 938,8	6 729,0	6 598,1
1997	31 634,7	7 606,2	7 330,5	23 833,6	6 985,0	6 830,1
1998	31 429,6	7 439,4	7 251,1	23 864,2	6 877,1	6 777,7
1999	32 635,4	7 701,5	7 564,5	24 846,8	7 155,0	7 082,9
2000	33 600,9	8 066,1	7 837,9	25 478,3	7 952,6	7 916,8
2001	33 416,0	7 756,6	7 657,7	25 645,5	7 696,7	7 706,4
2002	34 759,6	7 866,3	7 756,6	26 817,6	8 090,8	8 023,0
2003	39 013,0	8 927,6	8 746,1	30 042,4	9 376,1	9 302,1
2004	43 931,9	10 356,1	10 021,9	33 452,2	11 352,8	11 212,4
2005	47 601,6	11 417,2	11 123,2	36 000,1	12 917,6	12 722,6
2006	51 542,6	12 670,2	12 263,2	38 545,7	14 872,6	14 552,8
2007	58 071,8	14 586,6	13 989,1	43 069,5	17 287,6	16 870,0
2008	63 642,3	16 031,5	15 413,6	47 200,5	19 755,4	19 348,5
2009	60 328,5	13 990,9	14 174,7	46 021,0	15 879,4	15 509,7
2010	66 010,2	16 127,8	15 463,0	49 328,0	18 968,4	18 408,5
2011	73 380,2	18 420,5	17 559,3	54 280,5	22 500,2	21 891,5
2012	74 957,9	18 932,0	18 260,9	55 291,3	22 824,8	22 148,7
2013	77 040,0	19 495,3	18 868,3	56 738,1	23 491,6	22 751,6
2014	78 913,7	20 172,7	19 529,0	58 065,3	23 864,7	23 209,4
2015	74 696,4	19 239,0	18 673,6	55 105,4	21 219,6	20 886,0
2016	75 648,9	19 068,5	18 574,1	56 078,4	20 784,5	20 291,8

Джерело: складено за даними [147]

Для визначення тісноти зв'язку між визначеними параметрами побудуємо матрицю парних коефіцієнтів кореляції світового ВВП, приватних інвестицій, капітальних, споживчих витрат, імпорту та світового експорту (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Матриця парних коефіцієнтів кореляції для світового ВВП

	ВВП, млрд дол. (y)	Приватні інвестиції, млрд дол. (x_1)	Капітальні вкладення, млрд дол. (x_2)	Споживчі витрати, млрд дол. (x_3)	Експорт, млрд дол. (x_4)	Імпорт, млрд дол. (x_5)
x_1	0,99833	1,00000				
x_2	0,99882	0,99978	1,00000			
x_3	0,99977	0,99689	0,99765	1,00000		
x_4	0,99211	0,99451	0,99383	0,99009	1,00000	
x_5	0,99262	0,99489	0,99425	0,99069	0,99995	1,00000

Джерело: розраховано автором

Таким чином, можна зробити висновок, що найбільш повно описує залежності між досліджуваними факторами п'ятифакторна модель, що має вигляд:

$$y = -59,17 + 1,086x_1 - 0,116x_2 + 1,011x_3 + 1,087x_4 - 1,089x_5, \quad (2.1)$$

де x_1 – приватні інвестиції;

x_2 – капітальні вкладення;

x_3 – споживчі витрати;

x_4 – експорт;

x_5 – імпорт.

Коефіцієнти рівняння показують кількісний вплив кожного фактора на результативний показник при незмінності інших. У даному випадку можна дати наступну інтерпретацію отриманому: з ростом капітальних вкладень та імпорту на 1 % світовий ВВП зменшиться на 11,6 % та 108,9 %. Зі збільшенням приватних інвестицій, споживчих витрат та експорту на 1 % показник ВВП збільшиться відповідно на 108,6 %, 101,1 % а 108,7 %.

3. Третім кроком оцінки рівня світової економічної динаміки є перевірка розробленої моделі на достовірність, результат якої подано у табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Оцінка достовірності економетричної моделі світового ВВП

Регресійна статистика	
Коефіцієнт кореляції (множинний R)	0,999999
Коефіцієнт детермінації R ²	0,999998
Нормований R ²	0,999998
Стандартна помилка	32,78764
Спостереження	47

Джерело: розраховано автором

Множинний коефіцієнт кореляції для моделі, яку отримано, дорівнює 0,999 і, відповідно, коефіцієнт детермінації – 0,999. Тобто, 99,9 % дисперсії показника y (світовий ВВП) можна пояснити за допомогою побудованої моделі залежності. Для того, щоб оцінити достовірність економетричної моделі в цілому, обчислимо критерій Фішера (F-критерій) за формулою:

$$F = \frac{\frac{R^2}{(m-1)}}{\frac{(1-R^2)}{(n-m)}} \quad (2.2)$$

Результати оцінки зведено до табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Оцінка достовірності моделі світового ВВП за критерієм Фішера

Дисперсійний аналіз	df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	5	2,57E+10	5,15E+09	4787817	4,7E-117
Залишок	41	44076,2	1075,029		
Разом	46	2,57E+10			

Джерело: розраховано автором

Оскільки $F = 4787817$, а значущість $F = 4,7E-117$, то модель в цілому значуща.

Оскільки $F_{\text{факт}} > F_{\text{табл}}$, то гіпотеза про значущість зв'язку приймається і модель світового ВВП є статистично значуща.

Зауважимо, що достовірність економетричної моделі може бути досягнута лише за рахунок окремих параметрів, а інші можуть бути не достовірними, тому

доцільно оцінити значущість кожного параметра моделей. Для цього обчислимо t-критерії (критерій Стьюдента) за формулою:

$$t_{a_j} = \frac{|a_j|}{S_{a_j}}, \quad (2.3)$$

де a_j – оцінка параметра моделі;

S_{a_j} – стандартна похибка параметра.

Результати обчислення t-критерію для визначеної економетричної моделі світового ВВП зведено до табл. 2.9.

Таким чином, згідно з обчисленими характеристиками (коефіцієнти детермінації, кореляції, критерії Фішера та Стьюдента), які використані для оцінювання достовірності моделі, можна зробити висновок, що побудована нами модель відбиває тісний зв'язок між світовим ВВП та приватними інвестиціями, капітальними вкладеннями, споживчими витратами, експортом та імпортом.

Таблиця 2.9

Оцінка достовірності моделі світового ВВП за критерієм Стьюдента

	Коефіцієнти	Стандартна помилка	t-статистика	P-значення
Y-перетинання	-59,170	15,070	-3,926	0,000
Змінна x_1	1,086	0,045	23,984	0,000
Змінна x_2	-0,116	0,051	-2,275	0,028
Змінна x_3	1,011	0,004	227,838	0,000
Змінна x_4	1,087	0,073	14,913	0,000
Змінна x_5	-1,089	0,077	-14,076	0,000

Джерело: розраховано автором

Загалом аналіз структурних параметрів розвитку сучасної світової системи показує, що в ній відбуваються істотні зміни, на які країни світу реагують по-різному. Ті країни, які йдуть не просто «в тренді», а навіть дещо випереджаючи його, можуть, за інших рівних умов, розраховувати на посилення своїх позицій у світовому господарстві у перспективі. Ті хто відстає, не кажучи вже про тих, хто взагалі не реагує на глобальні мегатренди, приречені на прогресуюче послаблення своїх позицій.

2.2. Дослідження факторів економічної циклічності розвитку України в умовах глобалізації

В умовах трансформаційних перетворень в економіці України виникли значні структурні деформації, що стали стримуючим фактором розвитку країни, зростання доходів населення, розвитку інноваційних видів діяльності. В основі економіки України наразі переважають ті галузі та види економічної діяльності, що виробляють товари і послуги з низьким вмістом доданої вартості, використанням технологій 3-го і 4-го технологічного укладів, низьким рівнем залучення потенціалу наявного людського капіталу. Як наслідок, одним з найбільш актуальних питань державної економічної політики є забезпечення структурних перетворень щодо розвитку інноваційних та конкурентоспроможних видів діяльності.

Економічна ситуація в Україні протягом останніх років характеризується постійним розвитком кризових явищ в усіх секторах національного господарства, що обумовлено як зовнішніми так і внутрішніми чинниками економічних і політичних трансформацій.

З одного боку, розвиток процесів глобалізації впливає на сучасний стан та перспективи розвитку національних соціально-економічних систем, а з іншого боку, внутрішні економічні проблеми (в першу чергу існуючі в країні структурні диспропорції національного господарства та система розподілу національного доходу) генерують розгортання кризових явищ в усіх ланках економіки України.

Отже, глибина сучасних економічних й політичних проблем держави, вимагає пошуку нової концепції структурної трансформації розвитку економіки країни в умовах глобалізації, результатом якої має стати збалансування структурних диспропорцій економічної системи з формуванням такого стану економіки, який вимагає від органів влади вибудовувати таку модель економічного розвитку, яка б стимулювала такі структурні перетворення.

Структурний зріз економічного розвитку України пов'язаний із макроекономічними диспропорціями, дослідження яких дозволить виявити

шляхи досягнення макроекономічної рівноваги.

Універсальною і загальною формою руху всіх економічних процесів є циклічність. Прояв процесів циклічності виявляється у вигляді коливань економічної кон'юнктури. Циклічний характер економічного розвитку означає, що основні показники та параметри цього процесу мають хвильовий характер, який повторюється через певний час.

Властивий економічній циклічності динамізм зумовлює дослідження факторів розвитку соціально-економічної системи в аспекті структурної динаміки.

У науковій літературі вже накопичений певний досвід в дослідженні економічної циклічності. Зокрема значний внесок зроблено такими вченими, як А. Бернс [148], В. Зарновіц [149], Дж. Кейнс, М. Кондратьєв, Г. Кассель, У. Мітчелл, Г. Менк'ю, К. Ромер, Р. Хоутрі, Е. Хансен, Й. Шумпетер [150] та інших. За дослідження з питань економічної циклічності були нагороджені Нобелівською премією такі економісти, як К. Грангер, Ж. Дебре, К. Ерроу, Р. Енгл, Л. Клейн, С. Кузнець, Р. Лукас, Г. Мюрдаль, Р. Солоу, П. Самуельсон, Я. Тінберген, Дж. Тобін, Р. Фріш, М. Фрідман, Дж. Хікс, Ф. фон Хайєк.

Проблеми циклічної економічної динаміки досліджуються у роботах українських вчених О. Білоруса, О. Бандури, Л. Возної, В. Гейця, М. Горина, І. Грабинської, С. Корабліна, В. Лагутіна, Д. Лук'яненка, Е. Мащенко, С. Мочерного, Б. Панасюка, Н. Татаренко, а також російських – Е. Балацького, С. Глазьева, В. Іноземцева, С. Меньшикова, Ю. Яковця та багато інших.

Разом з тим, потребують подальшого дослідження фактори економічної циклічності розвитку України в умовах глобалізації, що зумовлює необхідність розробки ефективних методів діагностики економічних циклів.

Визначення поточної фази довгої хвилі в світовій економіці необхідно для прогнозування тенденцій і перспектив економічного розвитку, що спрямовані на стимулювання підвищення ефективності функціонування галузей, розвиток їх матеріально-технічної бази, зростання конкурентоспроможності в нових економічних умовах [151].

Правильно визначена модель економічного розвитку соціально-

економічної системи дозволить виявити потенційні можливості розвитку промислового комплексу, вибрати пріоритетні напрямки розвитку, що забезпечить економічне зростання в рамках існуючого укладу. Незважаючи на те, що рівновага має безсумнівну перевагу перед іншими станами такий стан розглядається як окремий випадок економічної динаміки [152].

Досягнення рівноважного стану соціально-економічної системи є однією з основних цілей розвитку. Якщо ж в структурі, з якихось причин виникають нерівноважні стани, то всі зусилля зводяться до його усунення.

У роботах присвячених проблемам вибору ефективних моделей розвитку структури економіки виникнення нерівноважного стану розцінюється як нормальний процес, бо рівновага формується шляхом коригування постійно виникаючих відхилень [153].

Таким чином, зміна рівноважних станів нерівноважними формує економічний цикл, який можна вважати іманентною властивістю економіки.

Структурно-динамічні процеси складаються з таких категорій як структурні зрушення, криза, і викликають процеси структурної трансформації і перебудови [154]. Для дослідження факторів економічної циклічності окреслимо чотири стани соціально-економічної системи (рис. 2.13).

Отже, закономірністю розвитку соціально-економічної системи є фази економічного циклу – «пожвавлення», «зростання», «реcesія» та «депресія».

Цикл як явище виступає безпосередньо у формі періодично виникаючих криз. Досвід розвинутих ринкових економік свідчить про те, що антициклічна політика держави еволюціонує зі зміною господарських умов у країні та розвитком теорії економічного циклу [155].

Невідповідність складових економічної системи України потребам конкурентного розвитку пов'язана зі зворотними порівняно з передовими країнами тенденціями (табл. 2.10).

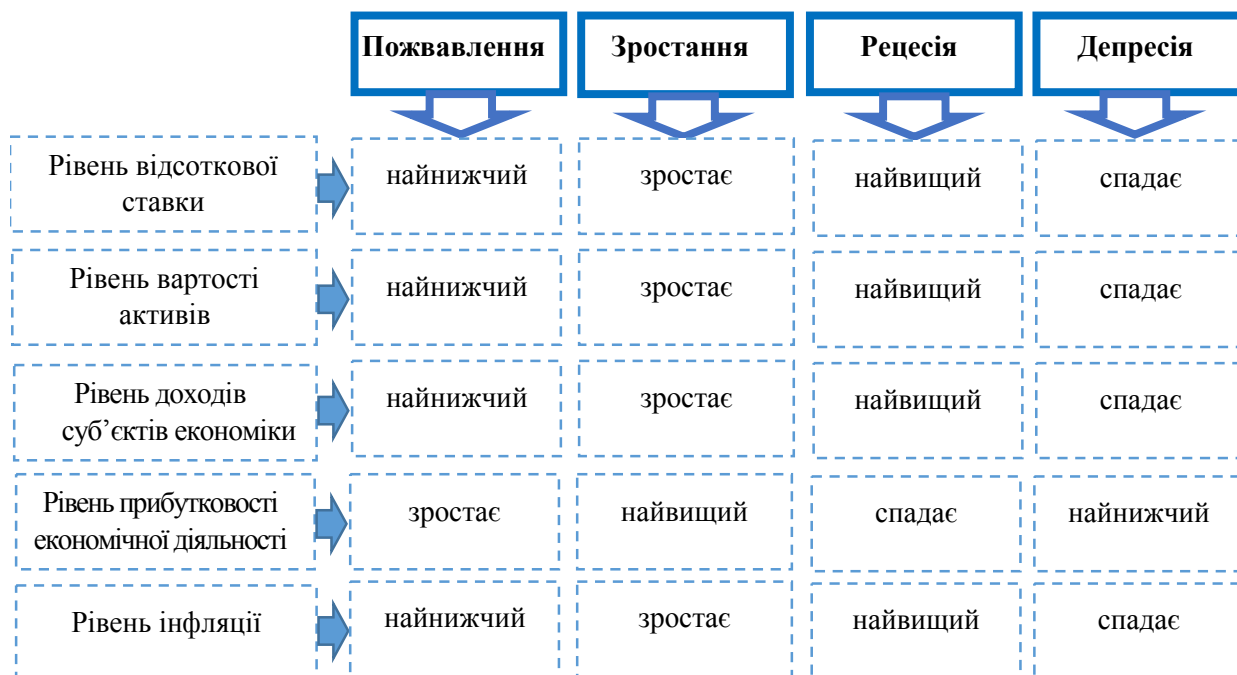

Рис. 2.13. Динаміка індикаторів економічної циклічності відповідно до фаз циклу

Таблиця 2.10

Порівняння економічних складових України та розвинених країн

Показники	Україна	Розвинені країни світу
Співвідношення груп А/Б	80:20 (4:1)	20:80 (1:4)
Контроль національного багатства	80% – ФПГ	80% багатства – 20% населення
Монополізація	44%	10%
Тінізація	до 60%	15%
Капіталізація акцій	12% ВВП	до 120% ВВП
Фінансова звітність	звітує 20% підприємств	близько 90%
Фондовий ринок	задовольняє до 20% фінансових потреб	80% фінансових потреб
Середній клас	20% населення (частина населення володіє акціями)	80% населення (40-60% із них володіють акціями)
Енергозалежність від одного джерела постачання	до 80% (по газу)	30–40%
Експортна орієнтованість країни	60–70%	35–40%
Відтік фінансових ресурсів за 4 місяці кризи	80 млрд грн	за винятком окремих країн практично не суттєвий

Джерело: [156]

Як свідчить дані табл. 2.10, за всіма наведеними показниками розвиток української економіки суттєво відрізняється від економічного розвитку розвинених держав світу. В Україні криза розпочалася у 2008 р. й першого удару завдала по промисловості, а особливо великих втрат зазнала така експортно-

орієнтована галузь як металургія, де спад виробництва сягнув до 37 %. У 2010 р. кризові процеси у світовій економіці сповільнилися, більшість торговельних партнерів України перейшли до стабілізації своїх макроекономічних показників. Це призвело до економічного пожвавлення ринкового середовища, що, не тільки знизило глобальні ризики для ділової активності, але й започаткувало економічне зростання і в економіці України. Після фінансової кризи 2008-2009 рр. відновлення світової економіки відбувалося повільніше, ніж прогнозувалося за оптимістичним сценарієм. Гірше за все, що новий тренд зростання 2010-2014 рр. світова економіка не змогла утримати і у 2015 р. динаміка світового розвитку за всіма показниками виявилася негативною.

Стало зрозумілим, що економічними рушіями економічного відновлення в окремих країнах не зможуть стати ті фактори, які забезпечували високу докризову динаміку, зокрема експортна експансія країн, що розвиваються.

Що стосується вітчизняної економіки, то слід відмітити, що часткова стабілізація макроекономічних показників за умов структурних диспропорцій економічного розвитку унеможлиблює убезпечення її від імовірних фінансово-економічних потрясінь у майбутньому (рис. 2.14).

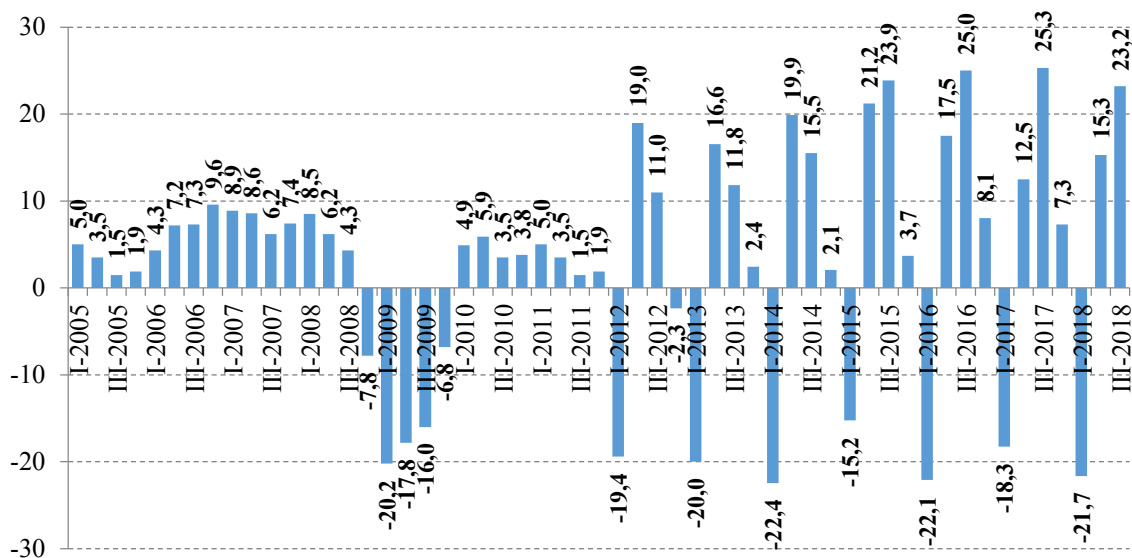

Рис. 2.14. Поквартальна динаміка ВВП України у 2005–2018 рр., % до аналогічного кварталу попереднього року

Джерело: побудовано автором на основі [157]

За даними рис. 2.14 видно, що в 2010–2013 рр. Україні вдалося відновити економічне зростання. Однак події 2014 р. понурили країну в довгострокову рецесію, а політична криза 2015–2017 рр. лише акцентували кризовий стан порівняно із світовими тенденціями (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Місце України у світовій економіці ВВП в 2000-2017 рр., млрд дол.

Роки	Світовий ВВП	ВВП України	Частка України у світовому ВВП, %
2000	30 971	31,8	0,10
2008	60 042	180	0,30
2011	70 202	163	0,24
2013	74 900	176	0,23
2016	75 212	93,7	0,12
2017	79 865	112,2	0,14

Джерело: побудовано автором на основі [117]

За даними табл. 2.11 чітко прослідковується відставання вітчизняної економічної динаміки від світових тенденцій. Як результат, маємо неприпустимо низьке для європейської країни значення ВВП – 112 млрд дол. в 2017 р. В світових рейтингах 2017 р. за рівнем ВВП Україна посіла – 61 місце з 217 країн, а за рівнем ВВП на душу населення 133 місце з 187 країн. Тенденція до зростання ВВП зародилася в Україні в 2000 р., який став піковою точкою падіння української економіки (в 2000 р. реальний ВВП становив 43,2% до рівня 1990 р.). Серед країн СНД цей рівень був найнижчим, а починаючи з 2000 р. в Україні відбувалося стрімке зростання ВВП в цілому до 2008 р. За кризовий 2009 р. Україна зазнала найбільших втрат ВВП (–14,8%), поряд із Вірменією (–14,2%), Прибалтійськими країнами (від –14,2% до –14,7%), РФ (–7,8%) та Молдовою (–6,0).

Нові геополітичні реалії спричинили падіння ВВП в 2014–2015 рр. на 6,6% і 9,8% відповідно, а відновлення процесу зростання мало місце в 2016–2017 рр. Таким чином, збільшившись за 2000–2016 рр. у фактичних цінах більше, ніж в 13 разів, реальний ВВП України зріс майже на 40% і досяг лише 59,4% до рівня 1990 р.

Слід відмітити, що глобальна фінансово-економічна криза 2008–2009 рр. в Україні, як і в усьому світі, була дійсно неочікуваною, однак до наступних

криз 2013–2014 рр. та 2018 р. країна «наближалася» послідовно. Реальний ВВП України протягом 2010–2011 рр. демонстрував позитивну динаміку, однак фактично її можна було класифікувати як часткову «компенсацію» падіння кризового 2009 р. (рис. 2.15).

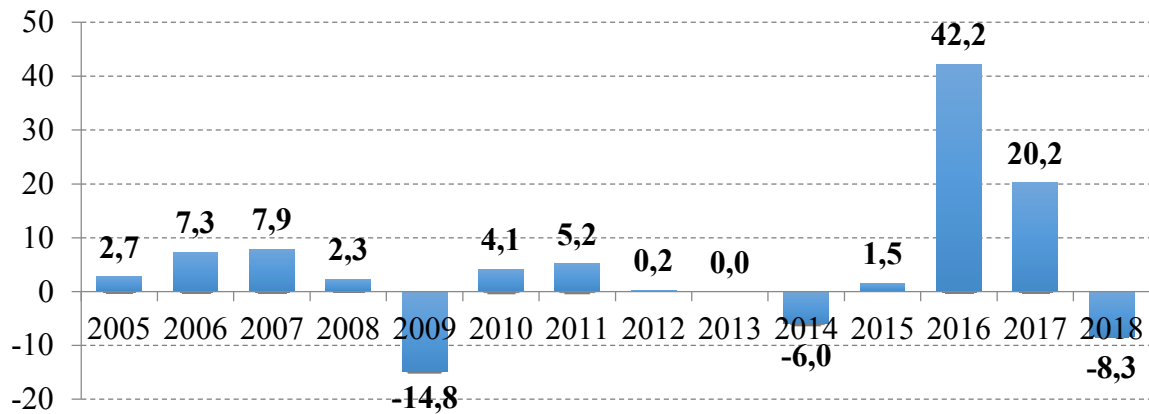

Рис. 2.15. Динаміка реального ВВП України в 2005-2018 рр., % до попереднього року

Джерело: побудовано автором на основі [157]

За даними рис. 2.15 можна констатувати, що зростання рівнів реального ВВП в 2010–2011 рр. та 2016–2017 рр. було зумовлено не структурним оздоровленням країни та підвищенням її конкурентоспроможності, а через «ефект низької бази». Так, зростання реального ВВП протягом 2010-2013 рр. не дозволило країні досягти докризового рівня. Це свідчить про консервацію реального сектора економіки, погіршення добробуту населення, і як наслідок зниження платоспроможного попиту та економічної активності, що не дозволило Україні створити базис економічного відновлення. Події 2014 р. знову «зіштовхнули» економіку країни з позитивного тренду розвитку (падіння реального ВВП – на 6%), а 2014 р. – став новою точкою відрахування. Стрімке зростання в 2016–2017 рр. реального ВВП дозволило сподіватися, що кризова динаміка позаду, однак політична криза знову понурила економіку країни в фазу рецесії і за три квартали 2018 р. темпи падіння реального ВВП склали 8,3%. Тому черговий економічний обвал варто було прогнозувати, особливо в умовах посилення зовнішніх негативних впливів.

Все це сприяло зміні структури ВВП, зокрема через зменшення обсягів приватних інвестицій. У докризовий період фактично 77–80% ВВП країни споживалося, в 2015–2018 рр. рівень «проїдання» ВВП зріс до 90–93%. Отже, всі ресурси, що отримувалися від домогосподарств і державного сектору, йшли на підтримку поточного рівня споживання і добробуту через відмову від нагромадження капіталу (рис. 2.16).

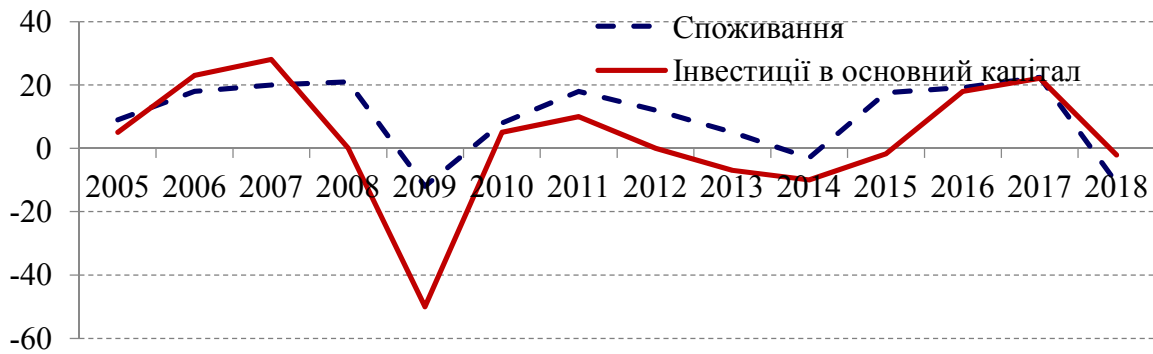

Рис. 2.16. Динаміка реальних споживання та інвестицій України в 2005–2018 рр., % до попереднього року

Джерело: побудовано автором на основі [157]

За даними рис. 2.16 видно, що в 2005–2007 рр. країна накопичувала інвестиції, створюючи інвестиційний потенціал як запоруку довгострокового зростання, однак криза 2008–2009 рр. зруйнувала інвестиційну привабливість держави. Державна політика 2010–2014 рр. привела до того, що більшість вітчизняних та іноземних інвесторів покинули економічне середовище. У зв'язку з цим інвестиційний потенціал України зменшився. Частка інвестицій у структурі ВВП залишилась на рівні 18–19%, що не може забезпечити прискорене економічне відновлення.

Аналогічні висновки можна зробити, досліджуючи інфляційну складову (рис. 2.17). В 2008–2009 рр., 2013–2014 рр. і 2018 р. серед основних факторів стрімкого зростання цін були: девальвація гривні зростання тарифів на житлово-комунальні послуги. Вагомим фактором, який стримував інфляцію, була низька купівельна спроможність через зменшення життєвого рівня.

Дві інфляційні хвилі, що спостерігалися у 2014 р. були зумовлені девальваційним шоком (курс гривні зменшився з 8 грн до 12 грн за долар) та

виконанням державою МВФ – збільшенням житлово-комунальних тарифів. У 2015–2018 рр. девальвація національної валюти продовжувалася. Безрадіним став курс, закладений до бюджету країни на 2019 р. (29,04 гривні за долар), що свідчить про продовження знецінення вітчизняної валюти.

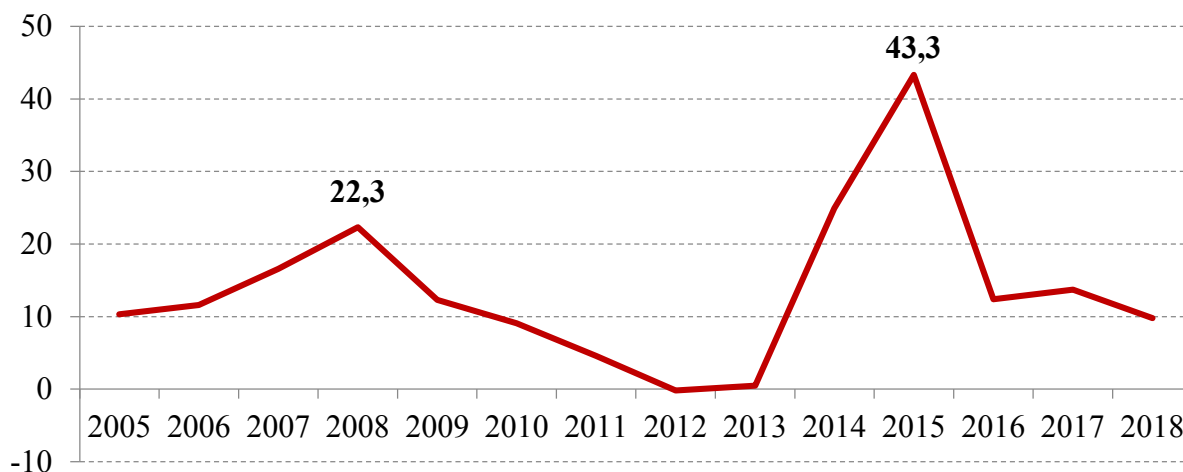

Рис. 2.17. Рівень інфляції в Україні в 2005–2018 рр., % зростання грудень до грудня попереднього року

Джерело: побудовано автором на основі [157]

Відсутність структурних змін в економіці країни лише накопичувала дисбаланси зовнішньоекономічної торгівлі (рис. 2.18).

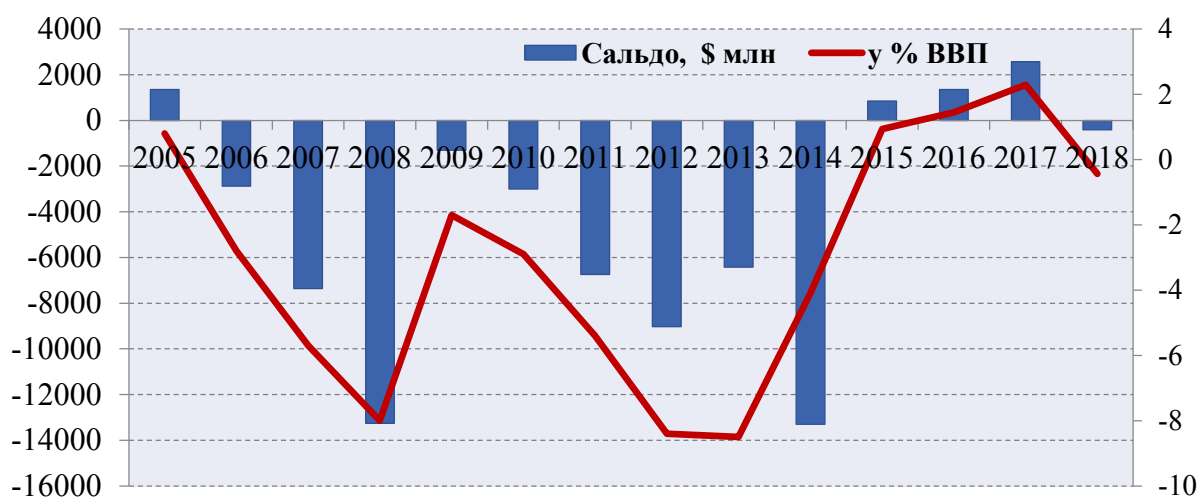

Рис. 2.18. Динаміка сальдо торгового балансу України в 2005–2018 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [157]

За даними рис. 2.18 видно, що протягом дослідженого періоду спостерігалось перманентне поглиблення зовнішньоекономічних дисбалансів

через зростання дефіциту торгового балансу.

Так, починаючи з 2006 р. Україна мала від'ємне зовнішньоторговельне сальдо, при чому дефіцит стрімко зростав, і у 2008 р. досяг катастрофічної відмітки. Причинами цього була відсутність доступу до світових ринків капіталів через валютний обвал у восени 2008 р.

Слід визнати, що знецінення вітчизняної валюти призвело до покращення торгового балансу в 2009 р.

Україна зменшила зовнішньоторговельний дефіцит майже вдвічі в порівнянні з попереднім роком, однак екстенсивна експортно-орієнтована модель та відсутність структурних змін сприяли відновленню негативної динаміки зростання зовнішньоторговельного дефіциту.

Україні вдалося побороти зовнішньоторговельний дефіцит тільки в 2015 р., а в 2016–2017 рр. сальдо платіжного балансу було позитивним, причому в 2017 р. його рівень був найвищим протягом всього дослідженого періоду і склав 2566 млн доларів.

Динаміка всіх досліджених факторів дозволила виявити погіршення добробуту українських громадян (рис. 2.19).

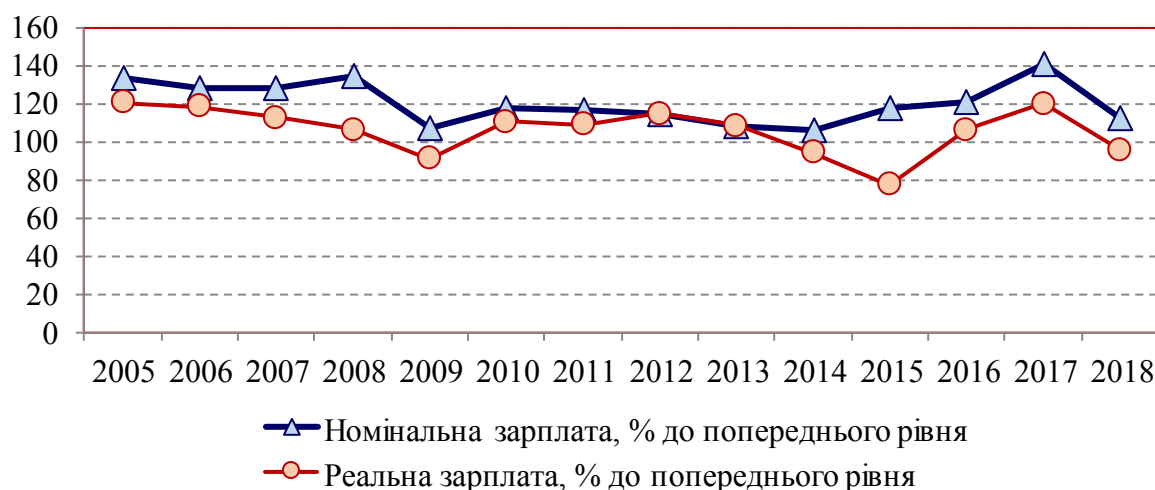

Рис. 2.19. Темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати за 2005–2018 рр. в Україні

Джерело: побудовано автором на основі [157]

За даними рис. 2.19 видно, що номінальна зарплата зросла майже втричі, проте реальні доходи населення зростали повільніше. Через низький рівень

інфляції у 2010–2011 рр. індекс реальної заробітної плати дещо перевищив докризовий рівень. У 2012–2013 рр. зарплати (номінальна та реальна) зростали дещо вищими темпами, проте посилення кризових явищ на початку 2014 р. (у т.ч. висока інфляція) помітно обмежили висхідні тенденції в доходах населення. Пожвавлення економіки України в 2015–2017 рр. позначилося і на динаміці рівнів заробітних плат через зростання соціальних стандартів.

В 2015–2018 рр. відмічається синхронна динаміка темпів зростання реальної та номінальної заробітної плати протягом всього дослідженого періоду, виключенням є 2015 р., коли номінальна зарплата зросла, а реальна зменшилася більш ніж на 20 %. Це пояснювалося щомісячним зменшенням рівня реальної зарплати через девальвацію гривні, високий рівень інфляції (рис. 2.17) та зростання цін і тарифів на житлово-комунальні послуги. Різке зростання номінальної зарплати в 2017 р. майже на 40 % пояснюється збільшенням мінімальної заробітної плати вдвічі (з 1600 грн до 3200) грн. В 2018 р. позитивна динаміка збереглася, однак рівень номінальної зарплати збільшився лише на 10 % через збільшення мінімальної заробітної плати лише на 523 грн. Аналогічну тенденцію мала і реальна зарплата, однак темпи її зростання були меншими в порівнянні з номінальною через інфляційні процеси в економіці країни.

Отже, в 2018 р. Україна знову опинилася в умовах економічного виживання. Однак, через правильно обрану державну політику, прискорене реформування, активне залучення до світових виробничих та фінансових потоків, зберігаючи свій потенціал відновлення Україна зможе зайняти достойне місце у світовій економіці.

Таким чином, здійснивши дослідження факторів економічної циклічності розвитку України, можна відзначити, що країна включається в процеси міжнародного виробництва на основі доволі деформованої, асиметричної моделі, коли гіперзалежність від зовнішніх ринків збуту напівфабрикатів не супроводжується включенням у міжнародні мережі виробництва по лінії імпорту.

Політика держави протягом дослідженого періоду була фактично

спрямована на «лікування симптомів» кризової динаміки, а не на усунення її причин. Проте, економічне зростання на даному етапі неможливе, на наш погляд, без здійснення структурних економічних трансформацій. Зважаючи на міжнародний досвід економічного розвитку (насамперед багатьох країн Африки), можна стверджувати, що саме такі характеристики є згубними з огляду на довгострокові перспективи розвитку.

Модель розвитку України важко назвати ефективною, вона характеризується такими трансформаційними тенденціями, як: рівень життя населення низький, зростання ВВП незначне, низька частка високотехнологічного експорту, використання застарілих виробничих технологій, висока частка тіньового сектору економіки тощо.

Структурною диспропорцією економіки України є застарілість технологічного укладу виробництва та економіки у цілому. На сьогоднішній день у розвинених країнах переважають технології 5-го укладу і формуються технології 6-го укладу. У промисловості України переважають технології 3-го (технології промисловості будівельних матеріалів, чорної металургії, суднобудування, легкої, деревообробної, целюлозно-паперової промисловості) та 4-го укладу, на які приходить 58% та 38% виробленої в Україні продукції.

Тому, враховуючи це ключовими чинниками структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів є:

використання міжнародного трансферу технологій як інструменту підвищення рівня модернізації та ефективності національної економіки,

підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції шляхом зменшення собівартості при збільшенні її доданої вартості (підвищення рівня її технологічності та інноваційності, зниження енергомісткості та матеріалоемності виробництва);

розвиток торговельних відносин між Україною та Європейським Союзом як рівнозначного партнерства;

створення умов для підвищення привабливості бізнес-середовища країни для європейських інвесторів для залучення ПІІ.

2.3. Методичні підходи до оцінки структурної трансформації країн світу

Структурні трансформації в економіці країн проявляються у формі зміни положення елементів, пропорцій і кількісних характеристик економічної системи. Змістом структурних трансформацій є зміна пропорцій і зв'язків в структурі економіки, а також основних характеристик економічної системи.

У той же час, властивості системи виражаються в певних кількісних показниках: частках, вагах і пропорціях, які характеризують стан елементів в системі.

Аналіз структурного зрізу економічного розвитку України дає змогу розкрити основні макроекономічні диспропорції, притаманні вітчизняній економіці, та показати, що досягнення макроекономічної рівноваги в країні можна лише за умови структурної трансформації.

Використовувані в економічному аналізі показники, такі, наприклад, як продуктивність праці, фондівдача, вихід кінцевого суспільного продукту на одиницю конкретних ресурсів є структурними показниками, що характеризують економічну систему. Питомі витрати виробничих ресурсів на макрорівні відображають не тільки технологічні аспекти відтворення, а й ефективність соціально-економічного механізму системи виробничих відносин.

Структурні трансформації можна кількісно оцінити, провівши аналіз динаміки зміни питомої ваги і частки відповідного структурного елементу або показника в часі. Крім того, будь-яка зміна економічної системи в часі або зміна фактичної структури системи в порівнянні з плановою можна кількісно оцінити і описати за допомогою структурних зрушень.

Для оцінки структурних трансформацій можуть бути використані дві системи показників:

1. Абсолютні показники, що представляють собою різниці між питомою вагою однойменних частин порівнюваних сукупностей;
 2. Відносні показники, які виражають ставлення цих питомих ваг.
- Абсолютні показники структурних трансформацій показують швидкість зміни

питомої ваги окремих частин сукупності за аналізований період. Відносні показники структурних трансформацій відображають інтенсивність зміни питомих ваг окремих частин сукупності.

Структурні трансформації характеризуються як якісними, так і кількісними показниками.

Для кількісної оцінки величини структурних трансформацій в економічній науці застосовуються різні показники.

Найбільш часто в економічній літературі зарубіжних країн аналіз структурних трансформацій здійснюється за допомогою різних підходів (рис. 2.20).

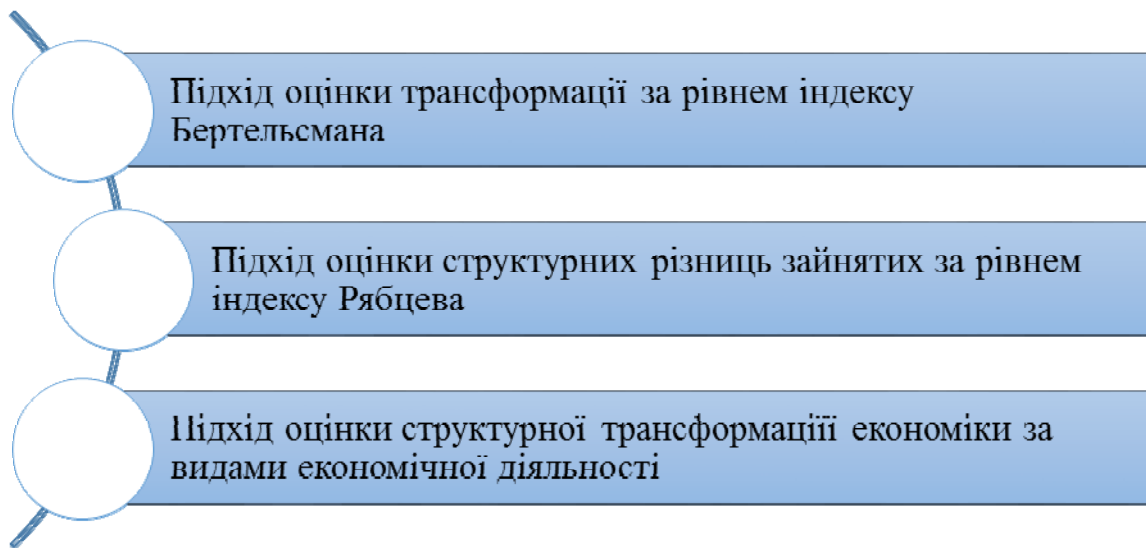

Рис. 2.20. Підходи до оцінки структурної трансформації

Джерело: побудовано автором

Індекс трансформації Бертельсмана (ВТІ – The Bertelsmann Transformation Index) будується на основі даних якісних експертних оцінок в країнах і вимірює як стан базових інститутів суспільства з точки зору їх руху до ліберальної демократії і ринкової економіки, так і якість політичного управління в перехідних суспільствах. відповідно, індекс включає два суб-індексу:

1) «індекс стану» оцінює:

а) **політичну трансформацію** (критерії ролі держави, політичної участі, закону, стабільності демократичних інститутів, політико-соціальної інтеграції) і її результати (тренди трансформації);

б) **економічну трансформацію** – критерії рівня соціо-економічного розвитку, організації ринку і конкуренції, стабільності валютного курсу і цін, приватної власності, соціальної політики, економічних результатів і стійкості) і її результати (тренди економічної трансформації);

2) «індекс управління» оцінює стан політичного управління (здатність виконувати рішення, ресурсна ефективність, досягнення консенсусу, міжнародна кооперація), його результати (тренди) і масштаби труднощів в управлінні.

Індекс трансформації Фонду Бертельсманна (БТІ) аналізує та оцінює як країни формують суспільні зміни до демократії та ринкової економіки. Експерти країни досліджують, наскільки в цілому було виконано 17 критеріїв для кожної з 129 досліджених країн (рис. 2. 21).

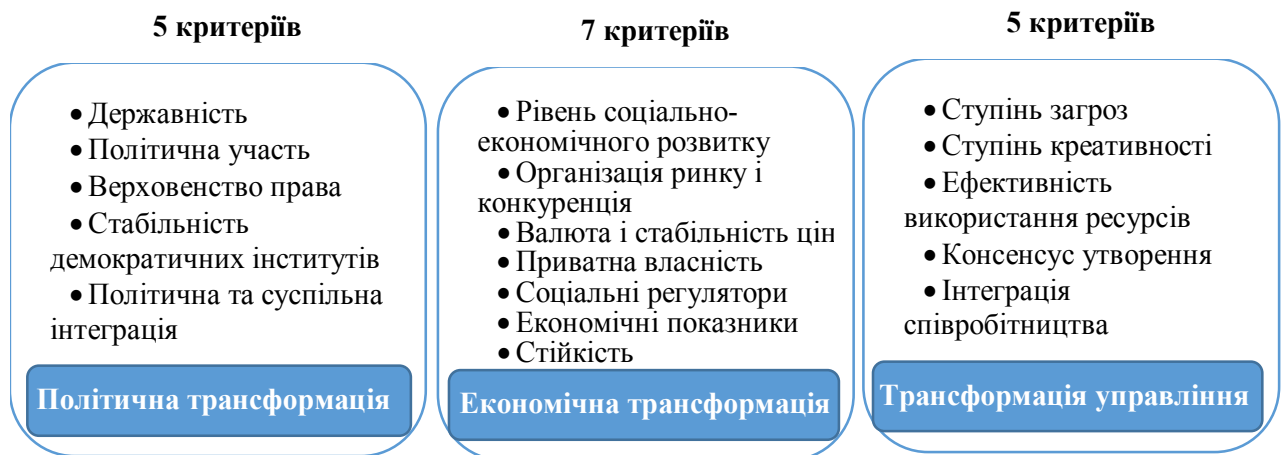

Рис. 2.21. Складові індексу трансформації Фонду Бертельсманна

Джерело: побудовано автором на основі [159]

Таке комплексне оцінювання дозволяє зафіксувати глибину і якість структурної трансформації і провести її порівняння між країнами різного типу.

Розрахуємо індекс трансформації Бертельсмана для України і країн світу і представимо значення і ранги двох суб-індексів індексу трансформації Бертельсмана, які дають наочну картину принципового поділу блоку країн за показниками успішності трансформацій на групи не тільки за класифікацією ООН (розвинені, країни, що розвиваються, з перехідною економікою, малорозвинені країни), але і в межах цих груп (Додаток Г).

За класифікацією ООН Україна – це країна з перехідною економікою, тому систематизуємо індекс трансформації Бертельсмана за 2006–2016 рр. саме для цього блоку країн (табл. 2.12).

За даними додатку Б та табл. 2.12 можна стверджувати, що спостерігається наочно картина щодо розподілу блоку країн з перехідною економікою на європейські та пострадянські країни.

Взаємозв'язок між субіндексами індексу трансформації Бертельсмана для країн з перехідною економікою в 2006–2016 рр. наведені на рис. 2.22–2.23 та Додатку Г.

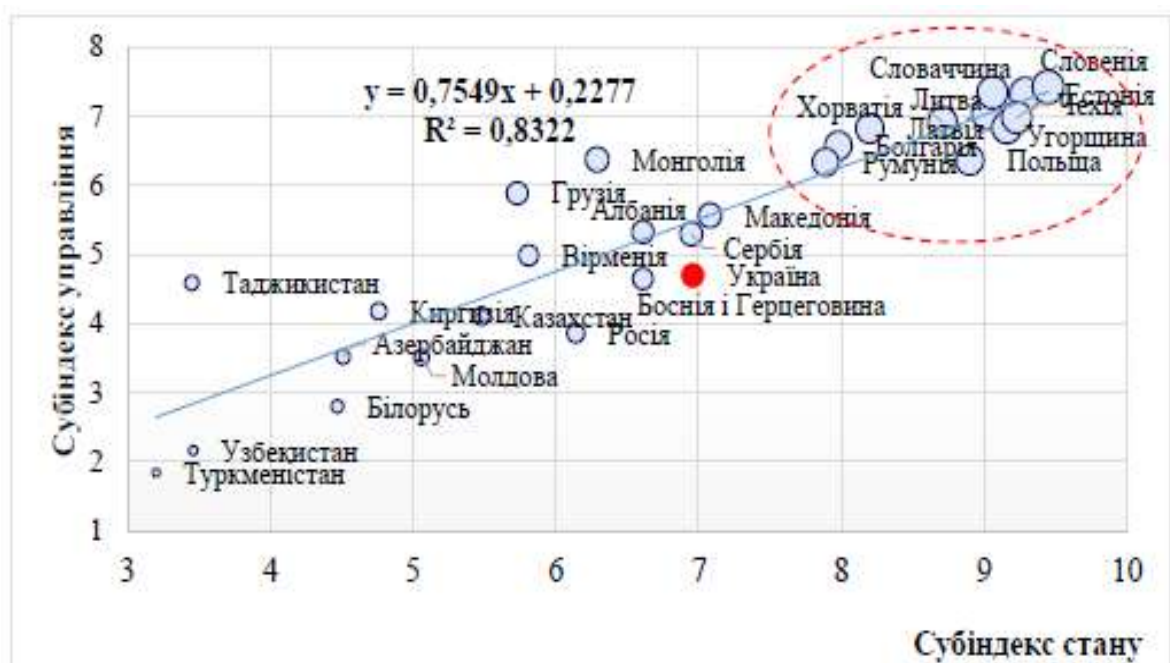

Рис. 2.22. Взаємозв'язок субіндексів індексу трансформації Бертельсмана для країн з перехідною економікою в 2006 р.

Джерело: побудовано автором на основі [159]

Значення та ранги індексу трансформації Бертельсмана (ВТІ) за країнами світу в 2006–2016 рр.

Країна	2006		2008		2010		2012		2014		2016	
	Ранг	ВТІ	Ранг	ВТІ	Ранг	ВТІ	Ранг	ВТІ	Ранг	ВТІ	Ранг	ВТІ
Азербайджан	88	3,98	95	4,16	92	4,43	94	4,40	93	4,31	98	4,06
Албанія	41	5,94	34	6,29	32	6,48	37	6,17	51	5,81	35	6,21
Білорусь	99	3,54	107	3,59	105	3,84	113	3,48	114	3,44	107	3,57
Болгарія	19	7,25	16	7,54	15	7,47	16	7,37	17	7,16	18	6,85
Боснія і Герцеговина	53	5,54	57	5,47	62	5,37	71	5,08	71	5,01	69	5,11
Вірменія	62	5,38	51	5,74	74	4,99	69	5,13	62	5,26	76	4,88
Грузія	44	5,81	33	6,48	45	5,85	54	5,62	42	5,97	40	6,01
Естонія	2	8,25	1	8,37	2	8,27	3	8,29	3	8,27	2	8,38
Казахстан	71	4,75	71	5,09	76	4,96	79	4,91	81	4,86	87	4,55
Киргизія	78	4,46	67	5,20	90	4,54	72	5,08	66	5,12	65	5,22
Косово	н/д	н/д	н/д	н/д	43	5,92	47	5,80	56	5,69	51	5,71
Латвія	16	7,48	12	7,68	14	7,54	13	7,52	13	7,57	9	7,76
Литва	8	7,97	9	7,83	8	7,90	4	8,04	6	7,97	6	8,11
Македонія	35	6,28	21	7,00	21	6,97	23	6,89	26	6,62	34	6,24
Молдова	83	4,21	68	5,15	70	5,10	46	5,80	46	5,90	49	5,76
Монголія	32	6,33	39	6,20	38	6,20	42	6,00	30	6,35	36	6,20
Польща	15	7,53	23	6,79	13	7,60	9	7,84	4	8,13	4	8,16
Росія	68	4,87	80	4,78	93	4,41	83	4,76	89	4,52	100	4,01
Румунія	20	7,07	18	7,34	19	7,18	18	7,20	23	6,77	20	6,83
Сербія	37	6,07	36	6,24	26	6,63	25	6,72	22	6,79	19	6,84
Словаччина	4	8,16	3	8,11	6	8,02	11	7,77	8	7,89	8	7,80
Словенія	1	8,38	5	8,05	9	7,90	7	7,88	12	7,58	12	7,64
Таджикистан	89	3,98	97	4,12	116	3,18	110	3,50	111	3,58	113	3,44
Туркменістан	114	2,43	120	2,58	120	2,84	121	2,79	122	2,74	120	2,85
Угорщина	9	7,92	10	7,82	11	7,65	24	6,81	32	6,32	41	5,99
Узбекистан	110	2,73	117	2,87	122	2,61	124	2,42	124	2,35	123	2,57
Україна	48	5,72	43	6,01	50	5,68	62	5,25	72	5,00	58	5,49
Хорватія	11	7,76	13	7,67	18	7,41	17	7,26	16	7,26	16	7,12
Чеська Республіка	7	8,03	6	7,96	3	8,19	6	7,95	7	7,90	7	8,02
Чорногорія	н/д	н/д	26	6,68	24	6,72	27	6,66	21	6,94	17	6,90

Джерело: систематизовано автором на основі [159]

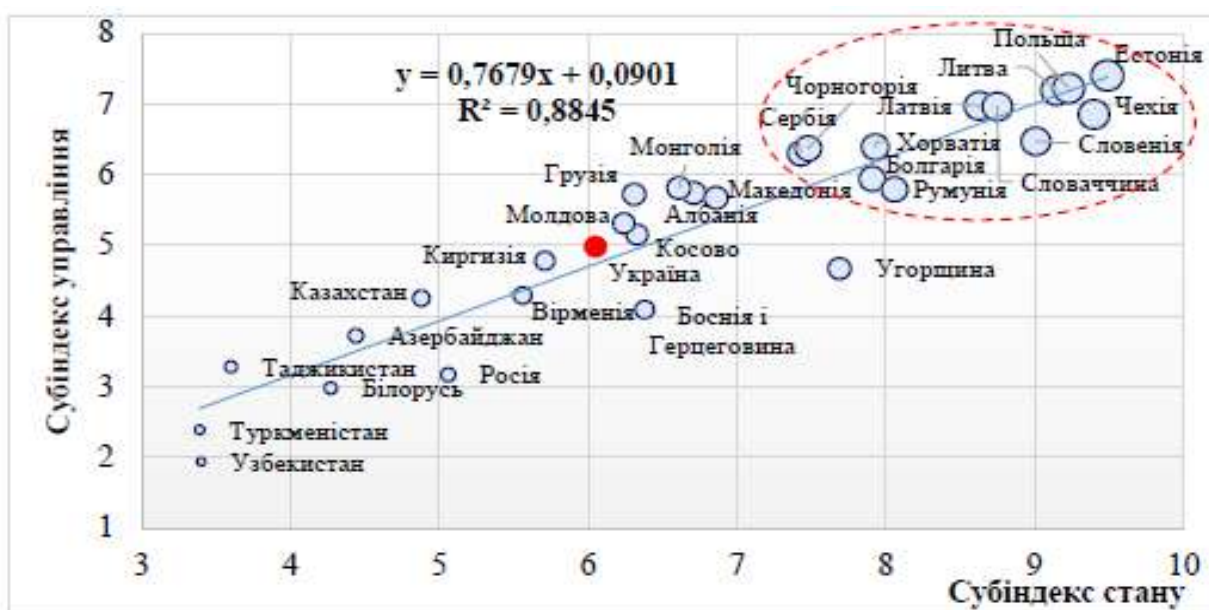

Рис. 2.23. Взаємозв'язок субіндексів індексу трансформації Бертельсмана для країн з перехідною економікою в 2016 р.

Джерело: побудовано автором на основі [159]

Країни Центральної та Східної Європи без країн колишнього СРСР впевнено демонструють більш високі значення субіндексів, однак до 2016 р. розрив між цією групою країн та країн пострадянського простору за економічними індикаторами знизився через фінансово-економічну кризу, яка більш сильно вразила країни найбільше інтегровані до глобального фінансового ринку. За політичними індикаторами відмінності між країнами залишаються більш помітними. Пострадянські країни, які мали схожі початкові умови трансформації та можливості європейської інтеграції, демонструють досить різні результати ринкових трансформацій всередині групи, так країни Балтії, що приєдналися до ЄС ще в 2004 р., сьогодні демонструють економічний розвиток на рівні високорозвинених країн.

Інші тенденції проявляє другий блок країн з перехідною економікою – пострадянські країни, початкові умови трансформації яких були дуже схожими: слабка держава, слабка соціальна солідарність в суспільствах, слабкий приплив прямих іноземних інвестицій, відсутність експортно-орієнтованих ресурсів (за винятком Росії), слабка конкуренція при домінуванні регіональних функціонуючих еліт.

В середині 2000-х рр. в ряді пострадянських країн відкрилися шанси для якісної зміни трансформаційного шляху під впливом масової мобілізації і артикуляції ринково і демократично-орієнтованих інтересів. Це пояснюється європейською інтеграцією економік цих країн (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Розширення Європейського союзу

Дата	Країни	Загальна кількість
25.03.1957	Бельгія, Німеччина, Італія, Люксембург, Нідерланди, Франція	6
01.01.1973	Великобританія, Данія, Ірландія	9
01.01.1981	Греція	10
01.01.1986	Іспанія, Португалія	12
01.01.1995	Австрія, Фінляндія, Швеція	15
01.05.2004	Угорщина, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Чехія, Естонія	25
01.01.2007	Болгарія, Румунія	27
01.07.2013	Хорватія	28

З табл. 2.13 видно, що країни Прибалтики приєдналися до Європейського Союзу ще в 2004 р., і сьогодні демонструють економічний розвиток на рівні високорозвинених країн. Також значущою стала поворотна тенденція консолідації автократії: крім Росії, Білорусі, Азербайджану та Казахстану дані тенденції проявилися також в Киргизстані і Вірменії.

Україна також до кінця 2016 р. погіршила свої показники за субіндексом стану через погіршення показників стану ринкової економіки, зокрема індекс «Валюта і стабільність цін» зменшився з 8,5 (в 2006 р.) до 5,5 (в 2016 р.); «Рівень соціально-економічного розвитку» – з 6,0 до 5,0; «Економічні показники» – з 8,0 до 2,0; «Організація ринку і конкуренція» – з 6,8 до 6,5 тощо.

Отже, за динамікою індексу Бертельсмана для країн з перехідною економікою за 2006–2016 рр. можна зробити висновки щодо їхньої внутрішньої неузгодженості: субсистеми суспільства, як відносно автономні цілісності, здатні реагувати на нові виклики особливим способом. Субсистеми освіти, науки, корпоративної економіки, ринків нерухомості, індустрії дозвілля тощо здатні

сформувати вектор розвитку, який, разом з тим, веде до системної декомпозиції і нестійкості та вимагає «виборчої спорідненості» (в термінології М. Вебера), різнорівневих погоджень з іншими підсистемами з метою забезпечення стійкості і цілісності суспільства. Але до того як узгодження стане актуалізованим, саморозвиток може встигнути сформувати досить стійкі, зовні слабо узгоджені, але внутрішньо узгоджені унікальні форми підсистем (інститутів, практик).

Дане положення підкреслює високу вірогідність трансформаційного процесу, яка – всупереч дії загальних регуляторів – при необхідності виробляє розбіжності в спрямованості і результатах трансформації на різних фазах процесу. Такі розбіжності в структурно-економічній динаміці добре помітні на багатьох прикладах пострадянських країн і країн Східної Європи, які починали цей шлях в кінці 1980-х рр. в подібних умовах.

З метою підтримки власної стійкості країни не можуть не перейматися проблемою подолання декомпозиції і виникнення в зв'язку з цим бар'єрів розвитку, не можуть не потурбуватися про пошук нових способів досягнення згоди і координованої взаємодії підсистем.

Вирішення цього завдання стає виключно специфічним для конкретної країни, разом з тим, його вироблення також набуває характер «виборчої спорідненості» і не може бути вільним від досвіду вирішення подібних завдань країнами-референтами. Все це означає те, що кластерна інтерпретація схильних до трансформації економік, передбачає пояснення специфічного через знаходження подібної в певному класі об'єктів (класів країн або їх угруповань) стає принципово важливою в методології їх вивчення.

Особливу важливість займає потенціал країни в процесі трансформації, який здатний виробляти ефекти системного характеру, долати системні обмеження і створювати нові форми соціальних-економічних відносин і практик. В країнах з перехідною економікою, в силу внутрішньої неузгодженості суспільної системи, високої рухливості і, часто, невизначеності її якісних характеристик, визначальну роль грають не стільки причинні відносини, скільки нелінійні процеси самоорганізації. В цьому процесі принципову роль грають не стільки причинно

обумовлені ланцюжки дій, скільки можливості, що формуються, як результат відповідної ad hoc реакції суспільства на зовнішні і внутрішні втручання, потреба підтримувати конкурентоспроможність в глобальній взаємодії з іншими країнами.

Самоорганізація призводить до спонтанних зрушень системи від дезорганізації до впорядкованості, яка необов'язково стане стійкою.

Емпіричні дослідження показників розвитку країн світу і зокрема країн з перехідною економікою дозволяє виділити специфічні регулятори трансформацій економік:

1) несинхронний характер змін в інституційній та культурній підсистемах суспільства;

2) взаємозв'язок демократичних змін, успіхів економічної лібералізації та культурної модернізації при відносній незалежності економічних успіхів від процесу демократизації і, в свою чергу, залежність демократичних успіхів від соціальної структури і ліберальних (цивільних) цінностей;

3) підвищення ймовірності стабільної демократії при виході країни на більш високий рівень економічного розвитку, який розширює індивідуальні ресурси і можливості індивідуального вибору за умови, якщо такий економічний результат, як доводять К.Вельзель і Р.Інглехарт, поєднується з посиленням значення цінностей свободи і самовираження, що вимагають інституційних, легальних гарантій безпеки індивідуального вибору;

4) характер розгортання і результати трансформацій залежать від предтрансформаційного стану системи, особливостей втрати нею стійкості, що в сукупності повинно обумовлювати домінування ендогенних факторів трансформаційної динаміки;

5) в процесі трансформації об'єктивно неминучою є «транзитна фаза», для якої характерна хаотизація взаємодій в рамках країни: нестабільна «подвійна» інституціоналізація, змаргіналізована соціальна структура і стан аномії;

6) процес і результати трансформації залежать від впливу глобального капіталізму, світових і регіональних центрів панування, геополітичних підтримок.

Для оцінки структурних трансформацій розвитку економіки деякі автори запропонували використовувати ще один *підхід*, який передбачає дослідження *ринкових перетворень ринку праці країни* [174].

Результати та наслідки трансформації соціально-трудоких відносин знайшли своє відображення в зміні зайнятого населення і його структури, які під дією макроекономічних чинників піддаються подальшим спотворенням, що знижує економічну активність і якість життя.

В першу чергу, це пов'язано з перебудовою зайнятості через зміни структури економіки. Тому є правомірним використання його для аналізу структурної трансформації.

Доцільно для дослідження зайнятості населення в країнах світу провести типологію їх згідно із класифікацією країн за методикою ООН, бо країни мають специфічні особливості зайнятості, пріоритети і перспективи розвитку.

Для аналізу зайнятості населення використовувалися за часовий період – 2006–2018 рр. – значення наступних показників:

- чисельність зайнятого населення (всього), осіб, розрахована за методологією МОП за даними вибіркового обстеження з проблем зайнятості на кінець року;
- середньорічна чисельність працівників, зайнятих в основних секторах згідно з Міжнародною стандартною галузевою класифікацією (МСГК) всіх видів економічної діяльності, осіб.

Перехід до ринкових відносин призвів до трансформації економіки, об'єктивне відображення якої багато в чому визначається наявністю узагальнюючої інформації про структурні зміни.

Пріоритетність дослідження показників структури, їх динаміки обумовлені необхідністю подання об'єктивної, якісної, повної інформації, що адекватно відображає аналізовані напрямки в зайнятості, керівникам органів влади для прийняття ефективних управлінських рішень [119].

Розглянемо структуру зайнятих в економіці України в розрізі видів економічної діяльності за 1991-2018 рр. (табл. 2.14) [157].

Таблиця 2.14

Структура зайнятих в економіці України за видами економічної діяльності в 1991-2018 рр., %

Роки	Всього	Сільське господарство	Промисловість	Будівництво	Видобуток корисних копалин; електрика, газо- та водопостачання	Торгівля, транспорт, харчування, а також ділові та адміністративні послуги	Державне управління, громадські, соціальні та інші послуги і заходи
1	2	3	4	5	6	7	8
1991	100	22,0	16,0	6,7	5,0	26,2	24,1
1992	100	22,0	15,9	6,5	5,0	26,4	24,2
1993	100	21,7	15,6	6,2	5,4	27,0	24,1
1994	100	22,1	15,8	6,2	5,2	26,4	24,3
1995	100	22,1	15,7	6,1	5,2	26,5	24,4
1996	100	22,2	15,7	6,0	5,2	26,6	24,3
1997	100	22,1	15,5	5,9	5,3	26,8	24,4
1998	100	22,1	15,4	5,9	5,3	26,9	24,4
1999	100	22,1	15,4	5,9	5,3	27,0	24,3
2000	100	21,9	15,2	5,9	5,4	27,3	24,3
2001	100	21,6	14,9	6,0	5,5	27,8	24,2
2002	100	21,5	14,7	6,1	5,5	28,1	24,1
2003	100	21,2	14,5	6,2	5,6	28,5	24,0
2004	100	20,9	14,2	6,3	5,6	29,1	23,9
2005	100	20,9	14,1	6,4	5,6	29,3	23,7
2006	100	20,7	13,9	6,5	5,6	29,6	23,7
2007	100	20,5	13,7	6,6	5,7	30,0	23,5
2008	100	20,4	13,5	6,5	5,7	30,4	23,5
2009	100	20,4	13,5	6,3	5,8	30,4	23,6
2010	100	20,3	13,4	6,5	5,8	30,5	23,5
2011	100	20,3	13,1	6,5	6,1	30,7	23,3
2012	100	19,9	13,3	6,3	6,2	31,2	23,1
2013	100	20,0	12,6	6,1	6,1	32,2	23,0
2014	100	14,8	13,0	6,3	6,9	32,9	26,1
2015	100	15,3	12,5	6,8	5,3	34,0	26,1
2016	100	15,6	12,3	6,6	5,4	33,6	26,5
2017	100	15,4	12,4	6,6	5,4	34,0	26,2
2018	100	15,3	12,2	6,6	5,4	34,2	26,3

Джерело: побудовано автором на основі [157]

Як випливає з табл. 2.14, провідними видами економічної діяльності, що забезпечують зайнятість населення країни, є торгівля, транспорт, харчування, а також ділові та адміністративні послуги та державне управління, громадські, соціальні та інші послуги і заходи. Так, в 1991 р. їх питома вага в загальній зайнятості складала 26,2 % і 24,2 % відповідно.

Висока питома вага зайнятих приходилася також і на сільське господарство – 22,0 %. В 2018 р. лівова частка у структурі зайнятих в Україні припадала на торгівлю, транспорт, харчування, а також ділові та адміністративні послуги. Їхня

питома вага збільшилася на 8 % і склала в 2018 р. 34,2 %. Збільшення відбулося і відносно державного управління на 2,1 % і склала 26,3%.

Що стосується сільського господарства, то в 2018 р. його питома вага склала лише 15,3 % , тобто зменшилася на 6,7 %.

За досліджуваний період 1991-2018 рр. структура зайнятих за видами економічної діяльності зазнала помітних змін.

При цьому за суміжні періоди часу розбіжності в структурі загальної чисельності працездатного населення інтерпретувалися в більшості своїй як «тотожність структур» за видами економічної діяльності, використовувався індекс В. М. Рябцева – інтегральний коефіцієнт структурних відмінностей [161]:

$$I_R = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (d_2 - d_1)^2}{\sum_{i=1}^n (d_2 + d_1)^2}}, \quad (2.4)$$

де d_1 , і d_2 – питомі градації двох структур; $i = 1, 2, 3, \dots, n$ – число градацій.

Перевага даного індексу перед іншими методиками вимірювання структурної трансформації через чисельність зайнятого населення за видами економічної діяльності полягає в тому, що його величина не залежить від числа градацій структур, тобто від числа видів економічної діяльності, тому не відбувається завищення структурних змін, а також в наявності шкали оцінки заходів суттєвості відмінностей структур за індексом (табл. 2.15) [162].

Таблиця 2.15

Шкала оцінки заходів суттєвості відмінностей в чисельності зайнятих за видами економічної діяльності за індексом Рябцева

Інтервал значень I_R	Характеристика міри структурних відмінностей
0,000 – 0,030	Тотожність структур
0,031 – 0,070	Вельми низький рівень відмінності структур
0,071 – 0,150	Низький рівень відмінності структур
0,151 – 0,300	Суттєвий рівень відмінності структур
0,301 – 0,500	Значний рівень відмінності структур
0,501 – 0,700	Вельми значний рівень відмінностей структур
0,701 – 0,900	Протилежний тип структур
0,901 і вище	Повна протилежність структур

Результати розрахунків індексу Рябцева за чисельністю зайнятих за видами економічної діяльності в Україні за 1991–2018 рр. і оцінка суттєвості відмінностей структур в певні періоди часу наведені в табл. 2.16, рис. 2.24.

Таблиця 2.16

Оцінка суттєвості структурних відмінностей в чисельності зайнятих за видами економічної діяльності в Україні за 1991-2018 рр.

Період	Індекс Рябцева	Інтерпретація
1	2	3
1992–1991	0,003465	Тотожність структур
1993–1992	0,009785	Тотожність структур
1994–1993	0,008747	Тотожність структур
1995–1994	0,002185	Тотожність структур
1996–1995	0,002183	Тотожність структур
1997–1996	0,003777	Тотожність структур
1998–1997	0,001541	Тотожність структур
1999–1998	0,001540	Тотожність структур
2000–1999	0,004619	Тотожність структур
2001–2000	0,007380	Тотожність структур
2002–2001	0,004349	Тотожність структур
2003–2002	0,006147	Тотожність структур
2004–2003	0,008122	Тотожність структур
2005–2004	0,003428	Тотожність структур
2006–2005	0,004596	Тотожність структур
2007–2006	0,005927	Тотожність структур
2008–2007	0,005066	Тотожність структур
2009–2008	0,002641	Тотожність структур
2010–2009	0,003049	Тотожність структур
2011–2010	0,005499	Тотожність структур
2012–2011	0,007918	Тотожність структур
2013–2012	0,013381	Тотожність структур
2014–2013	0,065554	Вельми низький рівень відмінності структур
2015–2014	0,022315	Тотожність структур
2016–2015	0,007372	Тотожність структур
2017–2016	0,005708	Тотожність структур
2018–2017	0,003289	Тотожність структур
2018–1991	0,121738	Низький рівень відмінності структур

Джерело: розраховано автором

За даними табл. 2.16 та рис. 2.24, за суміжні періоди часу розбіжності в структурі чисельності зайнятих за видами економічної діяльності в Україні за

1991–2018 рр. інтерпретуються в більшості своїй як тотожні структури. Найбільш помітні структурні зрушення в досліджуваному періоді мали місце в 2013–2014 рр., які за шкалою оцінки заходів суттєвості відмінностей структур оцінюються як вельми низькі.

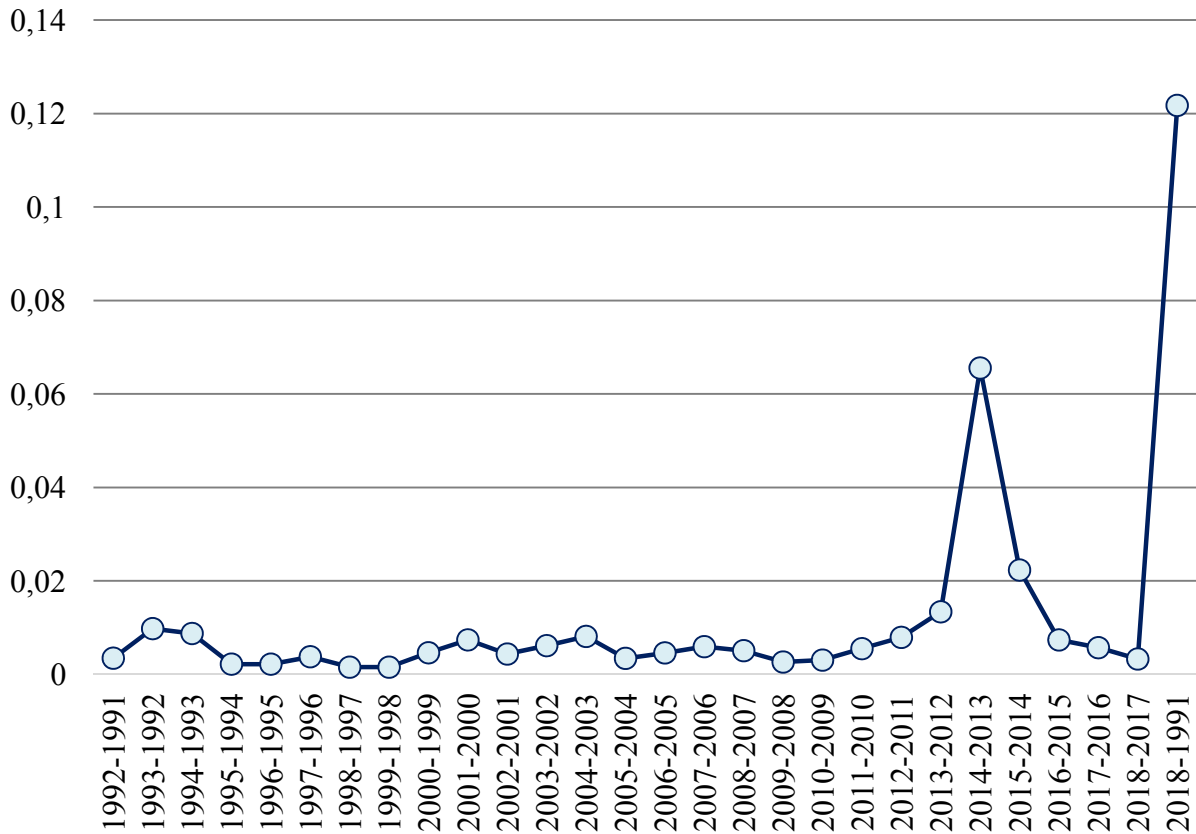

Рис. 2.24. Індекс Рябцева за зайнятими за видами економічної діяльності в Україні в 1991–2018 рр.

Джерело: розраховано автором

Однак індекс Рябцева, розрахований за період 1991–2018 рр. свідчить про низький рівень зміни структури зайнятості за видами економічної діяльності.

Дослідимо зміни структури зайнятих за видами економічної діяльності за всіма країнами з перехідною економікою за 1991 р., 2006-2018 рр. (рис. 2.25, 2.26, Додаток Д).

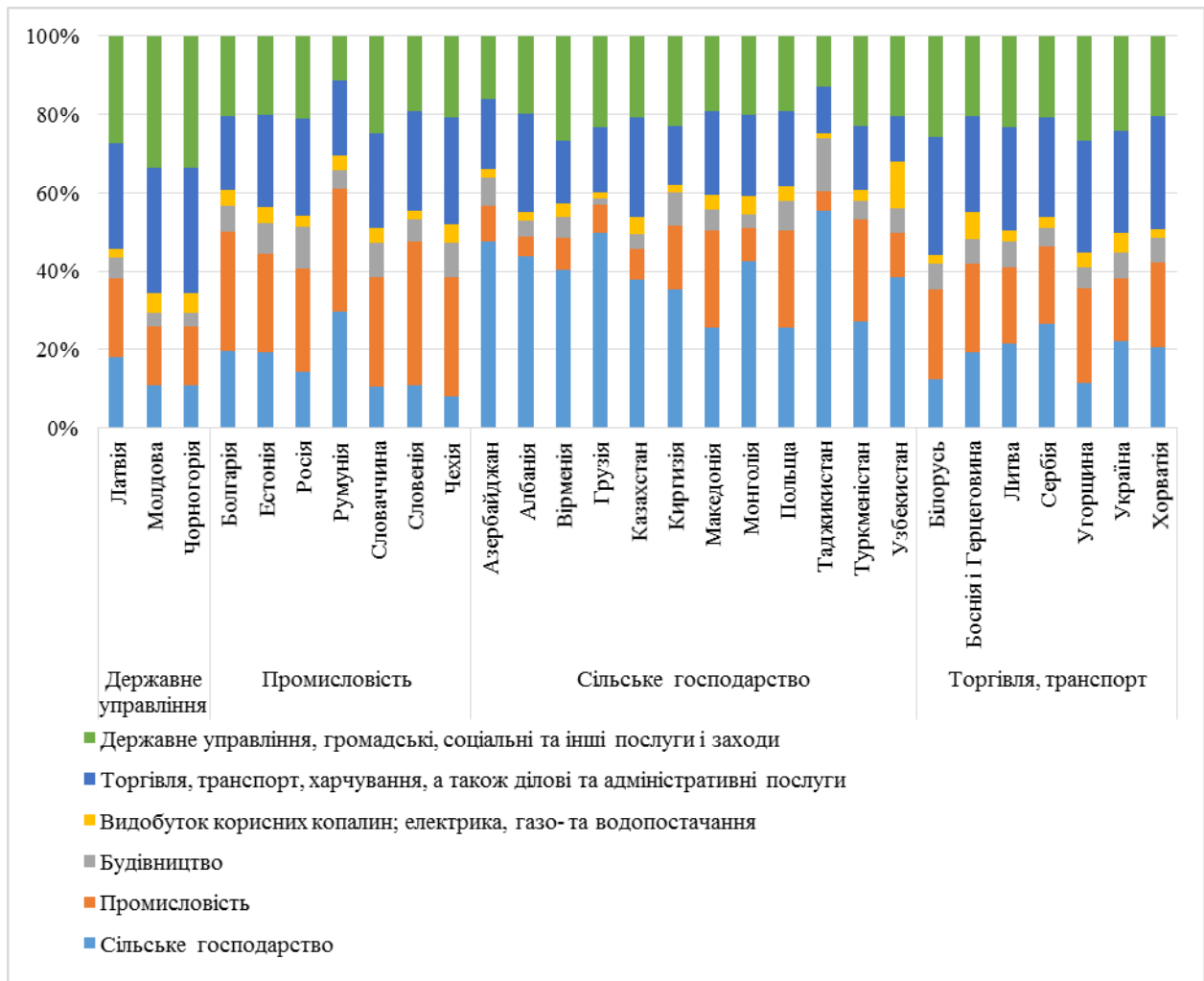

Рис. 2.25. Структура зайнятих за видами економічної діяльності за всіма країнами з перехідною економікою в 1991 р., %

Джерело: побудовано автором на основі [157]

За даними рис. 2.25 видно, що в 1991 р. структура економіки за зайнятістю була однорідною – практично однакові частки мали сільське господарство, промисловість та торгівля і транспорт. Причому левову питому вагу зайнятих за видами економічної діяльності «Промисловість» та «Торгівля, транспорт, харчування, а також ділові та адміністративні послуги» мали по сім країн; за видом економічної діяльності «Сільське господарство» – дванадцять країн; за «Державне управління, громадські, соціальні та інші послуги і заходи» – три країни.

З часом структура зайнятих за видами економічної діяльності в країнах з перехідною економікою дещо змінилася (рис. 2.26).

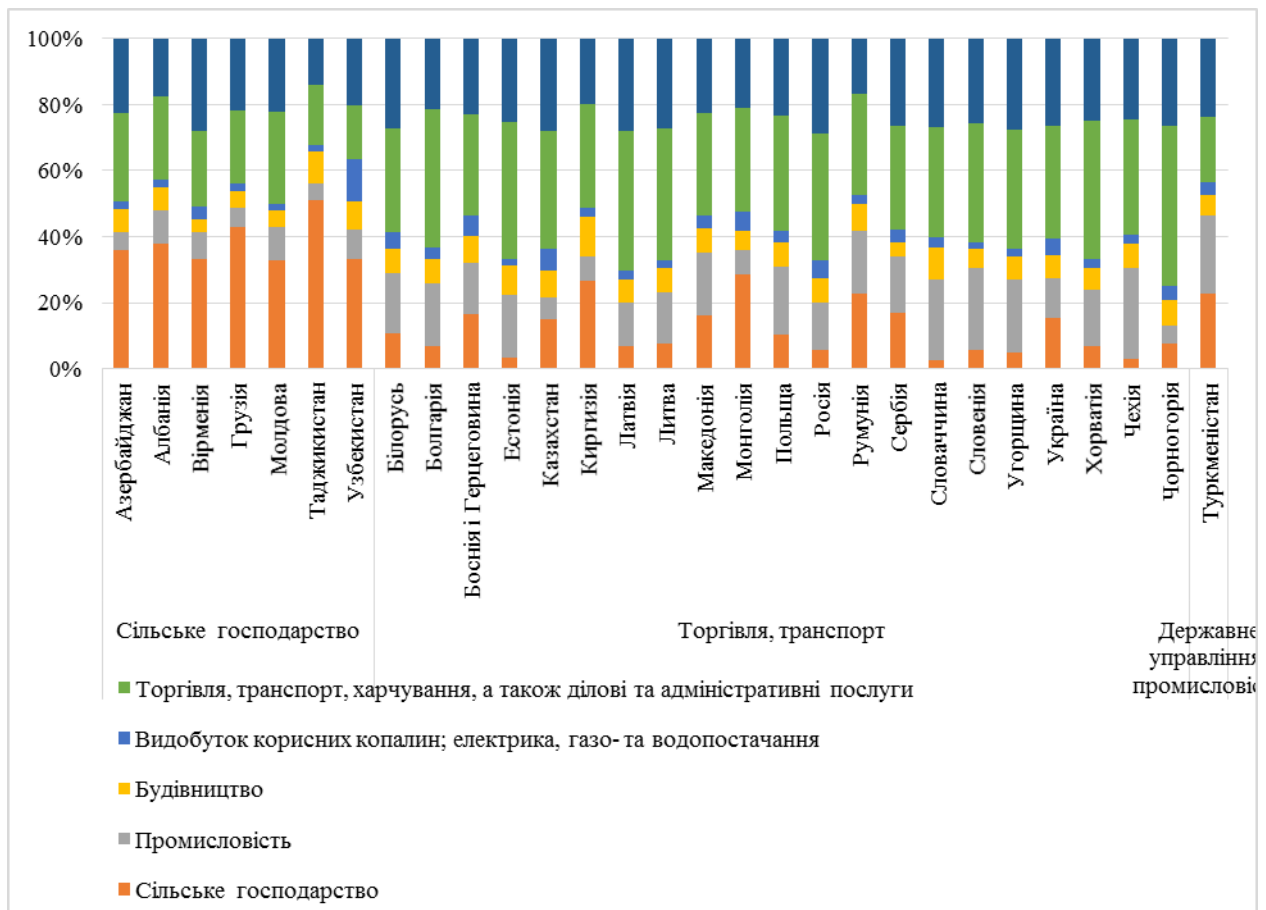

Рис. 2.26. Структура зайнятих за видами економічної діяльності за всіма країнами з перехідною економікою в 2018 р., %

Джерело: побудовано автором на основі [157]

За даними рис. 2.26 видно, що в 2018 р. структура зайнятих за видами економічної діяльності вельми неоднорідна і в просторі, що обумовлено географічним розташуванням окремих країн, рівнем розвитку продуктивних сил в різних країнах, іншими факторами. В 2018 р. в більшості країнах з перехідною економікою приваляють зайняті в «Торгівля, транспорт, харчування, а також ділові та адміністративні послуги» – 21 країна, тільки в одній країні – Туркменістан однакова частка зайнятих в двох секторах – «Промисловість» та «Державне управління, громадські, соціальні та інші послуги і заходи» по 23,8%.

Для порівняльної характеристики структури зайнятих за видами економічної діяльності в країнах з перехідною економікою розрахуємо індекс Рябцева, порівнюючи структуру зайнятості в конкретній країні та країнах з перехідною економікою взагалі в 1991 р. та 2018 р. (табл. 2.17).

В цілому розрахунок характеристик структурних зрушень за видами економічної діяльності в країнах з перехідною економікою 2014-2018 рр. не виявляється значними структурними відмінностями.

Однак оцінка структур зайнятості за видами економічної діяльності за період 1991–2013 рр. виявляє значний рівень структурних зрушень (рис. 2.27).

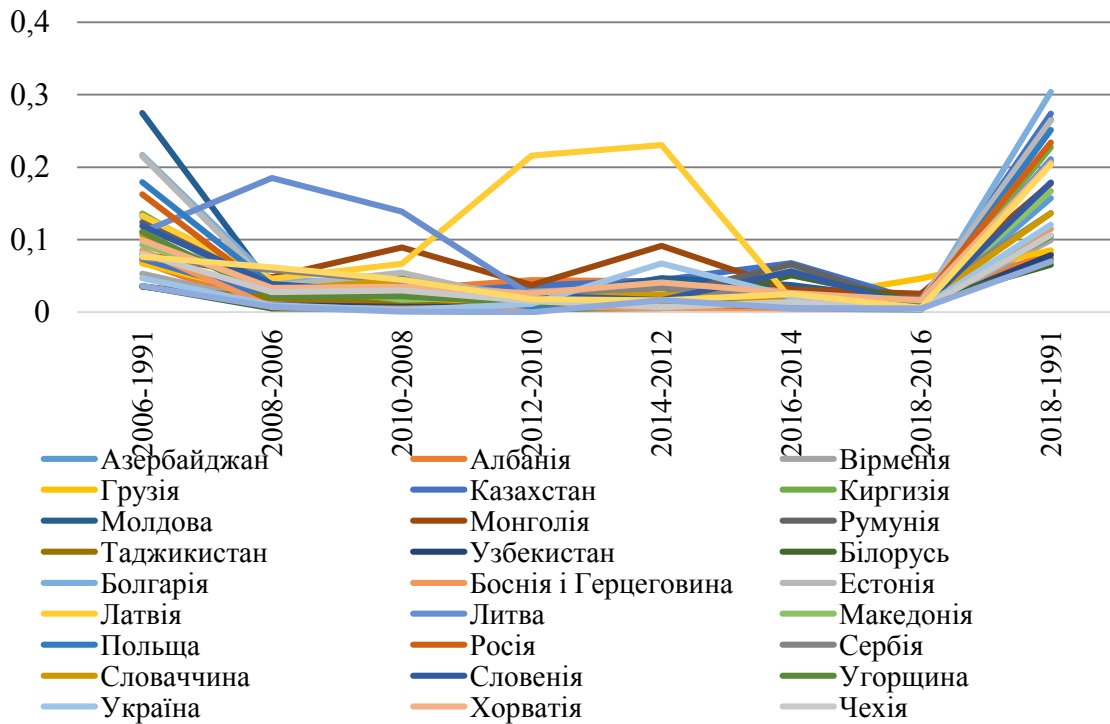

Рис. 2.27. Індекс Рябцева за зайнятими за видами економічної діяльності в країнах з перехідною економікою в 1991–2018 рр.

Джерело: побудовано автором

Наявність значних структурних відмінностей в економіці за розглянутий період пояснюється порівнянням структур, що відносяться до різних фаз п'ятої «посткондратьєвської» довгої хвилі: висхідної і низхідної фази [163, с. 77].

Світова економіка 2017 р. входить в спадну фазу, економіка 1990-х рр. – у висхідну, що обумовлює наявністю значного рівня структурних відмінностей порівнюваних економічних систем.

Оцінка суттєвості структурних відмінностей в чисельності зайнятих в країнах з перехідною економікою в 1991 р. та 2018 р.

Країни	Індекс Рябцева 1991	Інтерпретація	Країни	Індекс Рябцева 2018	Інтерпретація
Латвія	0,098663	Вельми низький рівень відмінності структур	Білорусь	0,059667	Вельми низький рівень відмінності структур
Естонія	0,041692		Болгарія	0,125137	
Македонія	0,064746		Боснія і Герцеговина	0,053794	
Боснія і Герцеговина	0,049552		Естонія	0,139699	
Литва	0,054950		Казахстан	0,092700	
Болгарія	0,105453		Латвія	0,115921	
Росія	0,101328		Сербія	0,061677	
Словаччина	0,144569		Україна	0,032501	
Польща	0,071983		Литва	0,094099	
Туркменістан	0,114831		Македонія	0,071631	
Білорусь	0,137929	Польща	0,081156	Низький рівень відмінності структур	
Сербія	0,072517	Росія	0,099324		
Угорщина	0,144995	Румунія	0,149456		
Україна	0,198663	Хорватія	0,111954		
Молдова	0,223095	Словенія	0,142342		
Чорногорія	0,223095	Угорщина	0,125836		
Румунія	0,175815	Азербайджан	0,268340		
Словенія	0,197798	Албанія	0,292153		
Чехія	0,181658	Вірменія	0,250479		
Албанія	0,296647	Молдова	0,220550		
Вірменія	0,269985	Монголія	0,185034	Істотний рівень відмінності структур	
Казахстан	0,235207	Словаччина	0,156452		
Киргизія	0,189755	Чорногорія	0,182357		
Монголія	0,272337	Туркменістан	0,209994		
Узбекистан	0,273468	Киргизія	0,178673		
Молдова	0,223095	Чехія	0,176681		
Азербайджан	0,313069	Грузія	0,345101		
Грузія	0,339490	Таджикистан	0,451714		
Таджикистан	0,417223	Узбекистан	0,322073		
		Значний рівень відмінності структур			

Джерело: розраховано автором

Отже, структура економіки України за зайнятими наблизилася до середньої структури за всіма країнами з перехідною економікою за видами економічної діяльності. Так, в 1991 р. Україна мала практично рівномірну структуру зайнятих з невеликим превалюванням зайнятих в «Торгівля, транспорт, харчування, а також ділові та адміністративні послуги», що фактично відповідало середній структурі за країнами з перехідною економікою.

В 2018 р. середня структура по країнах з перехідною економікою під впливом загальних тенденцій змінюється: зменшується чисельність зайнятих в сільському господарстві та промисловості, збільшується в сфері послуг. Аналогічних змін зазнала і Україна.

В табл. Д9 Додатку Д проведений аналіз структурних відмінностей в чисельності зайнятих проведений за всіма країнами з перехідною економікою за 1991-2018 рр. при порівнянні структури зайнятих за конкретною країною. Найбільші відмінності структура зайнятих зазнала в Болгарії (0,31) і при низькому рівні відмінності її структури від середньої, це свідчить про структурну трансформацію економіки, що забезпечила розвиток економіки країни. Аналогічні висновки можна зробити і відносно Польщі, Естонії, Латвії, Литви тощо. Що стосується України, то маючи практично ідентичну середній структуру зайнятих, за 1991-2018 рр. вона не змінила структуру економіки, що свідчить про екстенсивне зростання.

Україна повинна прагнути наблизити структуру зайнятих в економіці відповідно до структур більш розвинених країн з перехідною економікою, таких як: Польща, Естонія, Литва тощо, за рахунок більш інтенсивного впровадження інновацій з метою вивільнення зайнятих з першого та другого секторів економіки.

Одним з підходів оцінки структурної трансформації економіки країни запропоновано використати *оцінку структурної трансформації економіки за видами економічної діяльності*, який заснований на індексному методі. Базовим індикатором розвитку економіки країни, що характеризує структурно-економічні пропорції і кількісний результат виробництва товарів і послуг

традиційно використовується валовий внутрішній продукт. Структурні зрушення в економіці країн носять системний характер і є частиною глобального макрозрушення, що визначає перехід від індустріального до постіндустріального суспільства. Зміна галузевої структури здійснюється за такими основними напрямками [164-168]:

- 1) принципова зміна технологій виробництва;
- 2) домінування обробної галузі в порівнянні з добувною;
- 3) розвиток наукомістких галузей національної економіки;
- 4) зміщення центру ваги в бік невиробничих галузей.

Сучасна галузева структура національної економіки України характеризується переважанням ГМК. Він є однією з найбільш капіталоемних галузей, в зв'язку з чим, відбувається відтік капіталу від інших галузей. Орієнтація ГМК на міжнародний ринок робить Україну залежною від світового коливання цін. В результаті чого більше половини ВВП країни формується від продажу ресурсів. Переважання видобувних галузей економіки негативним чином позначається на загальних темпах розвитку національної економіки. Домінування ГМК перешкоджає розвитку наукомістких галузей економіки [164]. Поняття «виробнича» і «невиробнича» сфери є одними з найбільших структурними характеристиками економіки.

Невиробнича сфера (або сфера послуг) включає види діяльності, які не створюють матеріального (речового) продукту. Як правило, виділяються наступні галузі невиробничої сфери: житлово-комунальне господарство; невиробничі види побутового обслуговування населення; охорона здоров'я, фізична культура і соціальне забезпечення; освіта; фінанси, кредит, страхування, пенсійне забезпечення; культура і мистецтво; наука і наукове обслуговування; управління; громадські об'єднання.

Виробнича сфера («реальний сектор» – в сучасній термінології) представляє собою сукупність виробництв і видів діяльності, результатом яких є матеріальний продукт (товар). До складу галузей матеріального виробництва зазвичай включаються промисловість, сільське господарство,

транспорт, зв'язок. Для дослідження особливостей і закономірностей розвитку економіки України, визначення прогнозних оцінок потрібно структурувати її елементи.

Як було відзначено раніше, найбільш поширеною є галузева класифікація економіки, при якій всі економічні агенти (підприємства, організації, підприємці) групуються за галузями на основі ознак виробничо-технологічної та товарної спільності. Виділення галузей здійснюється в повній відповідності до діючої в Україні класифікації.

Система показників оцінки структурних зрушень дозволяє оцінити структуру економіки країни і структурні зрушення в співвідношенні з відповідними процесами, виявити певні особливості промислової структури і її зміни. Основними факторами, що діють в даній системі, є: власний ресурсний потенціал країни (трудові, природні, виробничі, фінансові, інвестиційні ресурси) і залучені в країну ресурси (іноземні капітальні вкладення), і реальні процеси суспільного виробництва.

У статистиці під структурою розуміють сукупність одиниць, що володіють визначеною стійкістю внутрішньогрупових зв'язків при збереженні основних ознак, що характеризують цю сукупність як ціле. Динаміка структури викликає зміну внутрішнього змісту досліджуваних об'єктів і їх економічної інтерпретації, призводить до зміни причинно-наслідкових зв'язків. Одним з методів аналізу структурних зрушень є індексний метод.

Головна задача індексного аналізу полягає у визначенні ступеня впливу факторних змін значення усередненого показника і змін структури явища. Вирішується це завдання шляхом побудови системи взаємопов'язаних індексів. Аналіз структурних змін явища заключається у визначенні узагальнюючих показників структурних зрушень.

У розробці системи інтегральних показників велика роль належить роботам вчених-статистиків: К. Гатєва, Л. С. Казинця, В. М. Рябцева, А. Салаї та ін. [169]. До найбільш поширених зведених показників відносяться наступні:

Інтегральний коефіцієнт К. Гатєва:

$$I_G = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (d_2 - d_1)^2}{\sum_{i=1}^n d_2^2 + \sum_{i=1}^n d_1^2}}, \quad (2.5)$$

де d_1 і d_2 – питома вага частини сукупності за базовий та звітний період відповідно;

Індекс структурних зрушень А. Салаї:

$$I_S = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n \left(\frac{d_2 - d_1}{d_2 + d_1} \right)^2}{n}}, \quad (2.6)$$

Критерій В. М. Рябцева: використовувався при розрахунку структурної трансформації економіки країни за чисельністю зайнятих за видами економічної діяльності.

Коефіцієнт К. Гатєва, індекс А. Салаї і індекс В. М. Рябцева є найбільш точними і зручними інструментами для вирішення поставленої у дослідженні мети.

Основна проблема використання індексів з соціально-економічної статистики – відсутність інтуїтивного розуміння і, як наслідок, складність вибору між ними. Індeksi Рябцева і Гатєва відрізняються тільки знаменником, але відсутність ясної інтерпретації не дозволяє виділити кращий [170, с. 14].

Здійснимо апробування методики розрахунку структурних змін в галузевій структурі України за період 2001-2017 рр., скоригувавши ВВП країни на індекс цін (табл. Ж 1-Ж 3 Додатку Ж).

Швидкі і глибокі перетворення всіх боків соціально-економічного життя, зумовлені як фундаментальними технологічними інноваціями, так і колосальними соціокультурними зрушеннями глобального масштабу. Тому кардинальні зміни породжують серйозні структурні зрушення в економіці всіх країн світу. Однак

найбільших структурних перетворень зазнали саме країни з перехідною економікою через бажання вписатися у глобальний тренд постіндустріалізації – випереджаючий розвиток третинного сектора – сектора послуг.

Україна теж намагається дотримуватися постіндустріалізації: за роки незалежності фактично подвоїла частка послуг у ВВП країни, хоча і не досягла загальносвітового рівня – 69%.

Україна продемонструвала:

– вражаючий за масштабом процес відносного стиснення сектора промисловості;

– випереджаючий розвиток сектора послуг;

– виразно знижувальний тренд частки сільського господарства у ВВП з переходом на період стрімкої аграризації, що пояснюється низькою (порівняно із передовим світовим рівнем) продуктивністю; та стагнацією інших секторів економіки, коли сільське господарство і виробництво продовольства стають стабілізатором економіки саме тому, що спираються на первинні потреби населення.

Розрахувавши індекси В.М. Рябцева, К. Гатєва і А. Салаї дозволяє зробити висновок про наявність структурних змін (табл. Ж 4, рис. 2.28).

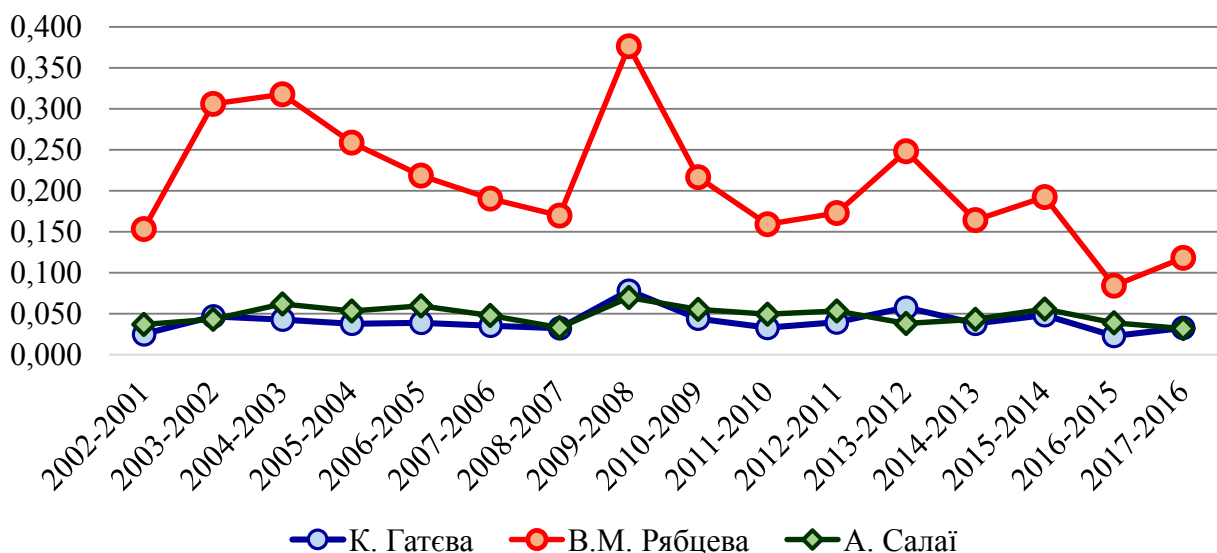

Рис. 2.28. Графік динаміки структурних змін економіки України за індексами А. Салаї, К. Гатєва та В. М. Рябцева за період 2001–2017 рр.

Джерело: розраховано автором на основі [157]

Достовірність розрахунків підтверджується виконанням нерівності, виробленої В. М. Рябцевим [171, с. 25]:

$$I_R < I_G < I_S. \quad (2.7)$$

Як випливає з результатів динаміки індексів, представлених на рис. 2.28, авторські розрахунки вірні.

Розрахункові дані маси структурних зрушень показують, що маса зсуву по галузі сільського господарства негативна, що свідчить про зниження частки даної галузі в загальній структурі ВВП. Також знижується частка обробного виробництва. Зниження швидкості і індексу структурних зрушень в галузях сільського господарства та обробної промисловості підтверджує зменшення питомої ваги частки цих галузей в структурі господарської системи та їх стагнацію. Позитивною динамікою відрізняються галузі будівництва, готельного та ресторанного бізнесу, операцій з нерухомим майном, державного управління і охорони здоров'я.

Таким чином, аналіз динаміки макроекономічних пропорцій виробництва, розподілу та перерозподілу ВВП дозволив окреслити вектор трансформації існуючої моделі розвитку України:

- на підставі розрахунку маси, швидкості і індексу структурних зрушень визначена негативна динаміка в галузях сільського господарства та обробної промисловості;

- протягом 2000–2016 рр. в національній економіці, незважаючи на періодичні кризи, прослідковувалася чітка тенденція до переструктурування випуску в напрямку зростання частки галузей, котрі надають послуги;

- принципове зміщення акценту на користь галузей, які надають послуги, частка яких зросла майже на 30 % і становила близько 60 % валової доданої вартості. Хоча ця пропорція ще відрізняється від країн ЄС, проте, напрямок концентрації виробництва в сфері послуг відповідає загальноєвропейським тенденціям і вказує на активне формування сервісної економіки і розбудову

основ постіндустріального суспільства [135; 157];

– за період 1991-2018 рр. структура економіки України характеризується значними структурними відмінностями, обумовленими приналежністю господарських систем до різних фаз економічного циклу, що підтверджує вплив нових ключових чинників розвитку на існуючу систему господарської діяльності.

Висновки до розділу 2

Емпіричні дослідження структурної трансформації моделі розвитку економіки країн в умовах глобалізаційних викликів дозволили зробити наступні висновки.

1. Проаналізовано стан та сформульовані загальні тенденції розвитку сучасної світової економіки. Визначено, що сучасний світовий економічний розвиток характеризується глобалізаційними викликами та нерівномірністю розвитку окремих регіонів світу, посилення впливу окремих держав на хід економічного розвитку.

За результатами статистичного аналізу дійшли до висновку, що розвиток світової економіки в умовах глобалізаційних викликів має циклічний характер світової динаміки.

2. Обґрунтовано, що лідерами нинішнього періоду економічного відновлення виступають торгівля та інвестиції. Проаналізувавши темпи зростання ПІП світу та груп країн, виявили, що найбільшу інтенсивність ПІП мали країни, що розвиваються – за 1970-2017 рр. їх рівень збільшився в 178 рази, а з 1991 р. привабливими для іноземних інвесторів стали країни з перехідною економікою. У ході аналізу встановлено, що основними країнами-драйверами глобального економічного розвитку є розвинені країни, у той час як країни, що розвиваються, є найбільш чутливими до змін глобальної економічної кон'юнктури.

Аналіз торговельних трендів в світовій економіці дозволив визначити Казахстан, як країну, що мала в 2017 р. найбільший спектр товарів, що

експортується, а Албанію, як країну, структура експорту якої дуже близька до світової. Що стосується України, то вона експортує та імпортує широкий спектр товарів, однак за структурою відповідає світовій лише на 40%.

3. В роботі сформовано модель світової економічної динаміки як інструменту запобігання негативним проявам розвитку. Модель відбиває тісний зв'язок між світовим ВВП та приватними інвестиціями, капітальними вкладеннями, споживчими витратами, експортом та імпортом, що доведено результатами перевірки на достовірність.

4. Дослідження факторів економічної циклічності розвитку України в умовах глобалізації дозволило відмітити часткову стабілізацію макроекономічних показників за умов структурних диспропорцій економічного розвитку, що унеможливорює забезпечення економіки країни від імовірних фінансово-економічних потрясінь: руйнування інвестиційної привабливості держави, девальвації гривні, низької купівельної спроможності через зменшення життєвого рівня, дисбаланси зовнішньоекономічної торгівлі.

5. В дисертаційній роботі визначено і розкрито зміст методології дослідження структурної трансформації моделей розвитку світової економіки в умовах глобалізації як сукупності наукових теорій та ідей, принципів, методів і моделей, спрямованих на оцінку структурної трансформації економіки країн з виділенням інтегральних, групових та одиничних показників на основі індексного методу, що дозволило комплексно оцінити рівень здатності економіки країни до структурної трансформації на основі оцінки соціо-економіко-інституційних складових розвитку СЕС (індекс Бертельсмана), зміни структури зайнятості в економіці країн (індекс Рябцева) та ВВП країни (індекси Салаї, Гатєва та Рябцева).

Результати оцінки структурної трансформації за рівнем індексу Бертельсмана дали можливість стверджувати, що спостерігається розподіл країн з перехідною економікою на європейські та пострадянські країни. Для країн східно-центральної Європи стійко демонструє більш високі значення суб-індексів, однак до 2016 р. розрив за економічними індикаторами знизився,

через фінансово-економічну кризу, яка більш сильно вразила більш успішні країни, а ось за політичними індикаторами відмінності між країнами залишаються помітними. Пострадянські країни мали інші тенденції – схожі початкові умови трансформації з можливістю європейської інтеграції економік. Країни Прибалтики приєдналися до ЄС ще в 2004 р., і сьогодні демонструють економічний розвиток на рівні високорозвинених країн. Дане положення підкреслює високу вірогідність трансформаційного процесу.

На основі аналізу рівня ринкових перетворень ринку праці України зробили висновки, що найбільш помітні структурні зрушення мали місце в 2013–2014 рр., які за шкалою оцінки заходів суттєвості відмінностей структур оцінюються як вельми низькі.

Аналіз рівня ринкових перетворень ринку праці за всіма країнами з перехідною економікою за 1991–2018 рр. виявив відсутність значних структурних зрушень в 2014–2018 рр., а за 1991–2013 рр. – значний рівень структурних зрушень, що пов'язано зі структурними відмінностями порівнюваних економічних систем.

Оцінка структурної трансформації економіки країни за видами економічної діяльності дозволила зробити висновки:

– Україна вступила в епоху глобальних трансформацій з істотно деформованою структурою економіки, яка зазнала очевидного структурного спрощення та наблизилась до структурних характеристик менш розвинених країн світу;

– на основі структурно-динамічного аналізу макроекономічних показників виявлено високий ступінь залежності економіки країни від зовнішніх ринків збуту сировини без включення у міжнародні мережі виробництва за імпортом, що призвело до асиметричності моделі розвитку національної економіки;

– істотна деформація структури економіки значною мірою зумовлена існуванням завищеної частки приватного споживання і критично низькими рівнями інвестицій в основний капітал;

– екстенсивний характер економічного зростання породжує консервацію економічної відсталості та низький рівень міжнародної конкурентоспроможності країни.

За результатами проведеного аналізу, виділено особливості трансформації України, до яких слід віднести: інверсійний характер перетворень, їх стихійність та безсистемність, значна залежність від зовнішніх чинників. Це дозволило стверджувати, що економіка України трансформується за власним зразком, але має багато спільного з іншими пострадянськими країнами.

Основні результати проведеного дослідження опубліковані в працях [175–180].

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ СТРУКТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

3.1. Стратегічні пріоритети розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів

Глобалізаційні виклики світової економіки поставили перед Україною об'єктивну необхідність розвитку за умов неготовності країни до глобальної конкуренції і глобальної інтеграції. Розвиток економіки України в умовах глобалізації відбувається в умовах незавершеної системної соціально-економічної і політичної трансформації, що породжує проблеми, пов'язані з оптимальним включенням економіки країни в глобальну економіку.

За результатами дослідження доведено, що починаючи з 1991 р., для країн з перехідною економікою характерними є більш інтенсивні коливання темпів зростання ВВП, що є наслідком структурної трансформації моделі економічного розвитку цих країн.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що економічний розвиток в умовах глобальних трансформацій проходить через складні періоди перерозподілу часток в створенні світового ВВП між розвиненими країнами (зменшення питомої ваги з 70,7% до 64,0%) та країнами, що розвиваються (збільшення з 20,5% до 32,9%).

Констатовано, що перспективою розвитку світової економіки стануть: уповільнення темпів зростання економіки Китаю у довгостроковому періоді через старіння населення країни, зниження прибутковості інвестицій і активізації впровадження інновацій для підвищення продуктивності праці на тлі прискорення темпів зростання економіки Індії та зростання економіки

Колумбії та Польщі швидшими темпами ніж Бразилії та Російської Федерації до 2050 р.

Сучасний стан розвитку економіки України є критичним. Деструктивна діяльність окремих власників ресурсів, політиків та державних службовців одночасно з негативним впливом міжнародної конкуренції призвела до глибокого розбалансування суспільства, втрати керованості та авторитету владою, а також до падіння міжнародного іміджу України. Ті зміни, які відбуваються у суспільстві, характеризують скоріше заперечення визначених детермінант соціально-економічного розвитку, ніж цілеспрямовані дії з їх досягнення.

В умовах обмеженості державних ресурсів, що можуть бути спрямовані на соціально-економічний розвиток України, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, нагальним питанням є переосмислення сутності національних пріоритетів та стратегічних цілей на основі узагальнення підсумків пройденого державою шляху, аналізу його суперечностей та оцінки можливих напрямів подальшого розвитку [181].

Сучасна трансформація економіки України не відповідає ні часовому, ні ідеологічному поняттю, тобто досягненню поставленої мети (у даному випадку розвинутій ринковій економіці) [182, с. 5]. Тому при визначенні етапу трансформації, у якому знаходиться Україна на сьогоднішній момент, найчастіше використовують термін пост-перехідної або пост-транзитивної економіки [183, с. 148].

Структурна трансформація моделі розвитку економіки України відповідно до глобалізаційних викликів XXI ст., на наш погляд, повинна ґрунтуватися на:

- загальносвітових умовах і чинниках, що формують систему координат сучасного світового господарства:
- стратегічних пріоритетах і національних особливостях;
- реальному стані економіки України, що є головним вихідним параметром, першоосновою, фундаментом, на якому будується нова модел розвитку економіки країни.

Сучасна модель розвитку економіки України повинна враховувати глобалізаційні виклики.

У світлі сучасних глобалізаційних викликів та нового етапу економічного розвитку України зростає значущість наукового обґрунтування національних економічних пріоритетів, формування на їх основі ефективної державної економічної політики. Важливим є формування нового бачення щодо вибору пріоритетів, яке базуватиметься на наукових знаннях, з'ясованих закономірностях сучасного соціально-економічного розвитку та чіткому розумінні можливостей випереджаючого розвитку.

Вибір пріоритетів соціально-економічного розвитку потребує теоретичного осмислення суті, видів, визначення їх місця в системі державного управління соціально-економічним розвитком. Термін «пріоритет» походить від нім. *Priorität*, або від лат. *prior* – перший, старший. У словникових виданнях пріоритет трактується по-різному (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Трактування терміну «пріоритет»

Джерело	Характеристика
1	2
Велика радянська енциклопедія [185]	першість за часом в здійсненні будь-якої діяльності
Вікіпедія [186]	переваги; переважне, головне значення чого-небудь
Словник-порадник фінансового менеджера [187]	першість, перше місце за часом у відкритті, винаході, формулюванні якої-небудь ідеї
Словник іноземних слів [188]	переважне право на що-небудь
Азарян О.М. [189]	першість, перевага
Сучасний економічний словник [190]	переважне, головне за часом значення, положення, право
Амоша О.І., Іванов Є.Т. [191]	те, що представляється найбільш важливим, вимагає до себе першочергової уваги

Джерело: складено автором

Вікісловник [186] виставляє наступні синоніми слову «пріоритет» – першість; перевага; мета.

Проведені дослідження свідчать, що сутність пріоритетів розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів полягає у визначенні координуючих, «вузлових» цілей розвитку економіки України.

І як для будь-якої складної системи, умовами забезпечення цілісності національної економіки є формалізованість, координованість та агрегованість цілей розвитку, що передбачає чітке завдання несуперечливого вектору пріоритетів. Підхід до побудови системи пріоритетів (інакше – дерева цілей соціально-економічного розвитку) передбачає:

підпорядкованість єдиній цілі розвитку суспільства – місії національної економіки;

несуперечливість ієрархічних цілей одного рівня;

обмежену кількість пріоритетів, оскільки їх завданням є визначати напрям розвитку й координувати розподіл зусиль та ресурсів.

Цілепокладання пріоритетів розвитку економіки країни в умовах глобалізаційних викликів оформлюється в політичних документах, які, як правило, мають форму доповідей глав урядів. Реалізація пріоритетів здійснюється через цільові програми, державний бюджет і законодавство. Місія розвитку суспільства, суть існування України як суверенної держави проголошена у Конституції України, де, зокрема, зазначається, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [192].

З огляду на економіку України необхідно виділяти внутрішні та зовнішні прояви формування пріоритетів розвитку економіки країни в умовах глобалізаційних викликів. До внутрішніх належать прояви, виявлені у процесі інтернаціоналізації (імпорт товарів, послуг, капіталів, трудова імміграція), а до зовнішніх її прояви (експорт товарів, послуг, капіталів, трудова еміграція) [193; 194].

Об'єктивними вимогами щодо визначення пріоритетів розвитку економіки країни в умовах глобалізаційних викликів є «...з науково-технічної точки зору пріоритети, що обираються, повинні відповідати перспективним напрямам формування сучасного технологічного укладу і

своєчасного створення підґрунтя становлення наступного. З економічної точки зору державна підтримка пріоритетних напрямів повинна характеризуватися двома найважливішими ознаками: володіти значним зовнішнім ефектом, поліпшуючи загальне господарське середовище та умови розвитку ділової активності, ініціювати її зростання в широкому комплексі галузей, пов'язаних з пріоритетними виробництвами. З виробничої точки зору державне стимулювання повинно призводити до такого зростання конкурентоспроможності відповідних виробництв, при якому вони, починаючи з певного моменту, виходять на самостійну траєкторію розширеного відтворення в масштабах світового ринку, виконуючи роль локомотивів зростання для всієї економіки. З соціальної точки зору реалізація пріоритетних напрямів структурної перебудови повинна супроводжуватися розширенням зайнятості, підвищенням реальної зарплати і кваліфікації працюючого населення, загальним зростанням добробуту народу» [195].

Кожному етапу розвитку економічних систем властивий свій специфічний масив пріоритетів розвитку економіки країни в умовах глобалізаційних викликів. Має певний інтерес дослідження еволюції підходів до визначення цих масивів пріоритетів, етапи якої визначаються впливом певних політичних сил та настроїв суспільства.

Аналіз програмних та стратегічних документів, які визначають вектор розвитку України, ілюструє еволюційну зміну пріоритетних цілей соціально-економічного розвитку (табл. 3.2).

Проведені дослідження свідчать, що головним пріоритетом розвитку України є стале економічне зростання, його проголошено у Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», у Проекті Стратегії сталого розвитку України до 2030 року та Національному плані дій до 2020 року по впровадженню Стратегії.

Цей пріоритет відповідає логіці, оскільки формує економічну базу для інших перетворень і зумовлений чинниками внутрішнього і зовнішнього характеру:

Пріоритети розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів в програмних документах

№ з/п	Програмний/стратегічний документ	Визначені пріоритетні напрямки
1	2	3
1	Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» [201]	<p>1. Забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя.</p> <p>Забезпечення гарантій безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій і приватної власності. Україна має стати державою, що здатна захистити свої кордони та забезпечити мир не тільки на своїй території, а й у європейському регіоні.</p> <p>3. Забезпечення гарантій, що кожен громадянин, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, матиме доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг в державному та приватному секторах</p>
2	Проект Стратегії сталого розвитку України до 2030 року та Національний план дій до 2020 року по впровадженню Стратегії [202]	<p>1. Сприяння інклюзивному збалансованому низьковуглецевому економічному зростанню та життєстійкій інфраструктурі.</p> <p>2. Забезпечення сталого галузевого та регіонального розвитку.</p> <p>3. Подолання бідності та скорочення нерівності, зокрема гендерної.</p> <p>4. Забезпечення охорони громадського здоров'я, благополуччя та якісної освіти в безпечних і життєстійких населених пунктах</p>

Джерело: складено автором

в Україні внаслідок домінування протягом багатьох років ресурсо- та енергоємних галузей і технологій, сировинної орієнтації експорту та надмірної концентрації виробництва сформувалася така структура управління розвитком, яка загалом є неефективною та екологічно небезпечною;

рівень економічного розвитку та добробуту населення не відповідає природному, науково-технічному, аграрно-промисловому потенціалу України та кваліфікаційно-освітньому рівню населення, соціально-історичним і культурним традиціям народу України;

Україна має міжнародні зобов'язання щодо сталого розвитку, визначені стратегічними документами ООН;

основою для впровадження інноваційних перетворень в Україні у напрямі сталого розвитку є Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом;

у розроблених та затверджених стратегічних документах не повною мірою відображені цілі та завдання сталого розвитку;

українські вчені підготували наукове обґрунтування переходу України до сталого розвитку та була сформована відповідна громадська підтримка цього процесу [202].

Стратегічне бачення сталого розвитку України ґрунтується на забезпеченні національних інтересів та виконанні міжнародних зобов'язань України щодо переходу до сталого розвитку.

Такий розвиток передбачає:

подолання дисбалансів в економічній, соціальній та екологічній сферах;

трансформацію економічної діяльності, перехід на засади «зеленої економіки»;

побудову мирного та безпечного, соціально згуртованого суспільства з належним врядуванням та інклюзивними інституціями;

забезпечення партнерської взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, бізнесу, науки, освіти та організацій громадянського суспільства;

повну зайнятість населення;

високий рівень науки, освіти та охорони здоров'я;

підтримання довкілля в належному стані, який забезпечуватиме якісне життя та благополуччя теперішнього і майбутніх поколінь;

збереження національних культурних цінностей і традицій [202].

Окрім стратегічних пріоритетів, необхідно визначити перетворення, які слід розглядати як цілі більш низького рівня (Додаток Н).

Визначені пріоритети у Проекті Стратегії сталого розвитку України до

2030 року мають під собою ґрунтовне наукове забезпечення і передбачають конкретизацію напрямів дій розвитку України (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Перетворення та напрями дій розвитку України

№	Необхідні перетворення	Необхідні умови / напрями дії
1	2	3
1.	Інституційні перетворення – формування інституційного середовища, яке б стимулювало, з одного боку, підприємницьку активність, економічне зростання на основі структурно-інноваційних перетворень, утвердження сучасної соціальної інфраструктури, механізмів соціально-ринкової економіки, а з іншого – подолання нагромадження суперечностей між економікою та суспільством	Підвищення дієздатності держави. Новий етап адміністративної реформи. Подолання корупції та тінізації економіки. Дебюрократизація економіки. Інституювання ринкових механізмів. Формування ефективного конкурентного середовища. Удосконалення відносин власності. Державна підтримка малого підприємництва. Розвиток інституту банкрутства та захист прав кредиторів
2.	Стратегія макроекономічної політики – забезпечення умов стійкого довготривалого зростання, структурно-інноваційна та соціальна переорієнтація економіки, формування сприятливого інвестиційного середовища	Трансформація бюджетних ресурсів у чинник ефективного соціально орієнтованого економічного зростання. Зниження податкового навантаження. Обмеження боргової залежності держави. Підвищення надійності грошової стабілізації
3.	Стратегія розвитку внутрішнього ринку та реального сектора економіки – реалізація комбінованої моделі економічного зростання зі збалансуванням її внутрішньої і зовнішньої складових за умови випереджаючого зростання внутрішнього споживання, нарощування його питомої ваги у структурі ВВП	Механізми захисту внутрішнього ринку. Модернізація промисловості. Формування внутрішнього ринку високих технологій. Розвиток телекомунікацій та інформаційної інфраструктури. Технічне переоснащення Збройних Сил на базі вітчизняної промисловості. Поглиблення реформ в аграрному секторі економіки. Енергетична стратегія. Використання геостратегічного потенціалу. Модернізація туристичної та рекреаційної сфери
4.	Інвестиційна та структурно-інноваційна політика	Формування інвестиційного потенціалу. Розвиток фінансової інфраструктури та фінансового посередництва. Державна науково-технічна та інноваційна політика. Реструктуризація державних підприємств. Розвиток людського потенціалу – основа стратегії структурно-інноваційного розвитку

Продовження табл. 3.3

1	2	3
5.	Стратегія доходів та основні завдання соціальної політики – спроможність держави використати для забезпечення відчутного перелому в задоволенні життєвих потреб населення нові економічні умови, результати стабілізації та зростання	Нові акценти політики доходів. Зміцнення позицій середнього класу. Політика продуктивної зайнятості. Пенсійна реформа. Реформування системи охорони здоров'я. Житлова політика
6.	Зовнішньоекономічна стратегія – забезпечення відповідно до світових стандартів та критеріїв оптимальних параметрів відкритості української економіки, дотримання яких сприятиме економічній безпеці держави, забезпечуватиме тісніше поєднання внутрішньої та зовнішньої економічної політики	Створення реальних передумов для вступу України до ЄС. Співробітництво з іншими країнами світу. Євроатлантична інтеграція
7.	Здійснення активної державної регіональної політики – створення умов для динамічного, збалансованого розвитку територій, усунення основних регіональних диспропорцій	
8.	Економічна та екологічна безпека	

Джерело: складено автором

Згідно з пріоритетами економічного розвитку держави формуються пріоритети галузевого розвитку, визначальним з яких є інноваційне спрямування розвитку, засноване на активному використанні знань і наукових досягнень, стимулюванні інноваційної діяльності, створенні сприятливого інвестиційного клімату, оновленні виробничих фондів, формуванні високотехнологічних видів діяльності та галузей економіки, підвищенні енергоефективності виробництва, стимулюванні збалансованого економічного зростання, основаному на залученні інвестицій у використання відновлюваних джерел енергії, в екологічно безпечне виробництво та «зелені» технології.

Так, було визначено п'ять пріоритетних галузей економіки: «...агропромисловий комплекс і переробна промисловість, де Україна займає провідні позиції у світі. Другим і третім напрямком власної економічної стратегії є ІТ-індустрію та інтернет-технології й машинобудування. Четверте – це

використання унікального географічного положення України й створення на базі України логістичного хабу. П'ятим напрямком розвитку ... має стати туризм» [167].

Проекті Стратегії сталого розвитку України до 2030 року та Національному плані дій до 2020 року по впровадженню Стратегії [202] визначено заходи щодо реалізації означеного пріоритету «Забезпечення сталого галузевого та регіонального розвитку» (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Заходи щодо реалізації означеного пріоритету «Забезпечення сталого галузевого та регіонального розвитку»

Джерело: складено автором на основі [204]

У Доктрині збалансованого розвитку «Україна-2030» визначено, що «Україна має до 2020 р. здійснити структурні реформи, які створять передумови для збалансованого розвитку і всеохопного зростання. Як уже

ззначалося вище, структурна трансформація національної економіки є механізмом інтеграції в міжнародні виробничі ланцюги та адаптації до зміни глобального попиту. Головний акцент таких структурних реформ робиться на технологічній модернізації інфраструктури та промислового комплексу, де реіндустріалізація відбувається шляхом активної інноваційної державної політики через створення національної мережі інноваційних полюсів зростання» [204].

Отже, слід відмітити, що у структурі промислового виробництва переважають сировинні виробництва третього та четвертого технологічних укладів, залежні від кон'юнктурних циклів на світових ринках, на які припадає 58% і 38% продукції відповідно.

На п'ятий технологічний уклад припадає лише 4% продукції, виробництво товарів шостого технологічного укладу практично відсутнє (0,1%). Частка промислових підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, є вкрай низькою – близько 15%.

Частка реалізованої інноваційної продукції не перевищує 2%. В абсолютному вимірі показники на порядок нижчі, ніж в економічно розвинених країнах [205, с. 74].

Отже, в умовах поширення п'ятого (з 2010 р. – кінець фази швидкого зростання) та переходу розвинених країн до шостого технологічного циклу (2010 р. – початок розвитку технологій, з 2018 р. – період широкого розповсюдження) збереження такої структури промисловості й експорту, рівня фінансування наукових і науково-технічних робіт обумовлюватиме безнадійне відставання розвитку України.

Для підвищення конкурентомпроможності національної економіки в умовах високої глобальної конкуренції Стратегію розвитку (модернізації) промислового комплексу з врахуванням національних та глобалізаційних викликів.

Стратегія має створювати умови для використання європейських програм «Розумні спеціалізації», «Європейська кластерна програма», «Горизонт 2020»,

«Європейська програма підтримки малого та середнього бізнесу» (COSME) та залучення додаткової підтримки за рахунок участі країни у регіональних і глобальних програмах ЄС.

Формування структури нової сталої економіки, напрямів її диверсифікації, децентралізації та кластеризації, запровадження інструментів розумних спеціалізацій та посилення ролі регіонів має відбуватися з урахуванням оцінки впливу заходів на зростання доданої вартості та зайнятості [205].

Основними цілями стратегії структурної трансформації економіки є: підвищення життєвого рівня населення, підвищення обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції, зростання продуктивності праці і зростання зайнятості населення, подолання незбалансованості природноресурсного та народногосподарського потенціалів регіонів, вдосконалення їх господарської спеціалізації, перехід реального сектора економіки на інноваційний режим функціонування з виходом на споживчі ринки товарів з високою доданою вартістю, придбаной в процесі виготовлення, обробки і доопрацювання даного товару.

Отже, економічна політика держави має бути спрямована на зміцнення конкурентоспроможності вітчизняної економіки, розширення внутрішнього попиту і закріплення на цій основі економічної стабілізації і досить високих темпів зростання. У зв'язку з цим першочерговим завданням держави є:

- 1) створення *ефективно працюючого інвестиційного механізму*;
- 2) виявлення галузевих «точок зростання», тобто тих галузей національного господарства, вкладення коштів у які дасть можливість поширити імпульс зростання на суміжні виробництва;
- 3) підтримка підприємств, що потенційно здатні налагодити випуск продукції, конкурентоспроможної на зовнішньому ринку (агропромислові підприємства).

Фінансові пріоритети моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів мають бути спрямовані на стимулювання

інвестиційно-інноваційного зростання національної економіки:

1) насиченості економіки грошима та збереження тенденції керованого зростання грошової маси;

2) утримання інфляції для зменшення знецінення потенціалу економічного зростання;

3) зниження податкового пресингу на вітчизняного виробника, максимальне спрощення процедури оподаткування, запровадження податкових стимулів інвестиційної діяльності та накопичення капіталу;

4) розвиток державного фінансування пріоритетних галузей національної соціально-економічної системи, що надасть можливість запуснути велику хвилю інвестиційного потоку в економіку України;

5) подальша монетизація економіки шляхом зниження вартості кредитних ресурсів комерційних банків через введення монетарних стимулів для банків, основна діяльність яких має інвестиційне спрямування.

б) стабілізація національної валюти.

Соціальна політика держави має бути спрямована на збільшення доходів населення – важливий структурний фактор стимулювання економічного зростання в країні. За рахунок більш високої оплати праці, забезпечення своєчасності виплат всіх видів доходів (пенсій, стипендій, дивідендів) можна значно розширити внутрішнє споживання.

У зв'язку з цим необхідно сформувати національну виробничу систему на основі оптимального поєднання виробничого капіталу і державних важелів регулювання. Фінансова стабілізація економіки повинна стати монетарною основою стимулювання структурних факторів економічного зростання.

Відновлення економічного зростання потребує активізації структурної трансформації економіки країни, що вимагає використання інструментів економічної та інвестиційно-інноваційної політики, які враховують вимоги фінансової стабілізації, стан природно-ресурсного потенціалу. Структурна трансформація розвитку економіки України повинна стати комплексним

процесом, що враховує економічні, соціальні та технологічні чинники реструктуризації виробництва, з урахуванням реформування відносин власності, трансформації фінансової сфери, інших необхідних для ринкових умов інституціональних змін.

Отже, сучасна модель розвитку економіки України повинна враховувати глобалізаційні виклики, на основі яких формуються стратегічні пріоритети розвитку економіки України за такими складовими: **економічні, фінансові та соціальні**.

До *економічних пріоритетів* відносяться: створення ефективного працюючого інвестиційного механізму; виявлення галузевих «точок зростання», розвиток яких сприятиме поширенню імпульсу зростання на суміжні виробництва; збільшення виробництва доданої вартості у високотехнологічних секторах, збільшення обсягів експорту проміжних і кінцевих товарів.

До *фінансових пріоритетів*: стабілізація національної валюти; утримання інфляції для зменшення знецінення потенціалу економічного зростання; запровадження податкових стимулів інвестиційної діяльності та накопичення капіталу; розвиток державного фінансування пріоритетних галузей національної соціально-економічної системи, що надасть можливість збільшити інвестиційний потік в економіку України.

Соціальними пріоритетами є: розвиток людського потенціалу, підвищення рівня життя та соціальної захищеності населення, створення умов для зайнятості населення, що зменшить еміграцію з країни. Реалізація цих стратегічних пріоритетів розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів сприятиме досягненню компромісу інтересів між суб'єктами національної економіки.

Для того, щоб ефективно здійснити реалізацію стратегічних пріоритетів розвитку економіки держава повинна повинна в найближчу перспективу забезпечити виконання низки основних завдань, які доцільно поділити на такі напрямки:

1) забезпечення стійкого економічного зростання та прискорене подолання розриву в обсягах ВВП на одну особу між Україною та розвиненими країнами;

2) забезпечення суттєвого зростання конкурентоспроможності економіки країни за рахунок підвищення продуктивності шляхом диверсифікації, технічної модернізації та інноваційної діяльності, в тому числі приділенням особливої уваги секторам з високою доданою вартістю і праце містким секторам;

3) підвищення рівня та якості життєвих стандартів населення, зокрема: здійснення державного стимулювання випереджального (порівняно з темпами ВВП) зростання заробітної плати населення; випереджальний розвиток соціальних інститутів (освіти, медицини, культури) та відповідне зростання соціальних інвестицій, безпосередньо спрямованих на розвиток людини;

4) підвищення ефективності використання ресурсів у системах споживання і виробництва та прагнення до покращення стану навколишнього середовища, як це передбачається Десятирічною стратегією дій з переходу до використання раціональних моделей споживання і виробництва;

5) забезпечення повної і продуктивної зайнятості та гідної праці та рівної оплати за працю рівної цінності;

6) запровадження державної політики подолання бідності, зокрема: створення економічно-правових умов для збільшення доходів і зростання економічної активності працездатних громадян та рівня зайнятості.

Для реалізації стратегічних пріоритетів розвитку національної економіки, потрібне забезпечення стабільності економічної політики, спрямованої на забезпечення гарантій збалансованого та гармонійного розвитку України.

3.2. Моделювання структурної трансформації економіки України в умовах глобалізації

Дослідження країни як соціально-економічної системи вимагає вивчення її структурної динаміки, вивчення процесів державного регулювання, а також аналізу еволюції галузевої структури, нововведень [170], що було розкрито в п. 2.3 дисертаційної роботи.

Прогнозування галузевої структури на основі індексного методу здійснити складно, воно можливе на основі математичного моделювання. Широке поширення в практиці прогнозування отримали методи екстраполяції, засновані на виявленні тенденцій досліджуваних показників [170]. Прогноз здійснюється на основі перенесення на майбутнє вихідного стану показника за умовою, що досліджуваний процес, що характеризується обраним показником, буде відчувати ті ж зовнішні впливи. Екстраполяційний підхід застосовується при прогнозуванні показників виробничого потенціалу країн, що мають стійке економічне зростання. Зміни ВВП України за останні роки показали нестійкість економічного зростання, що полягає в спаді, а потім деякому його збільшенні. Тому використання екстраполяційних методів може дати прогнозні значення стану досліджуваних процесів зі значною похибкою. Пропонована модель прогнозування економіки країни представляє собою систему економетричних рівнянь вигляду (3.1):

$$\begin{cases} D_t = \alpha + \beta t + \gamma t^2 \\ I_{i,t} = \alpha + \beta I_{i,t-1} + \gamma D_t \\ F_{i,t} = \alpha + \beta F_{i,t-1} + \gamma I_{i,t} \\ Z_{i,t} = \alpha + \beta t \\ V_{i,t} = \alpha + \beta F_{i,t-1} + \gamma D Z_{i,t} \end{cases}, \quad (3.1)$$

де D_t – доходи бюджету країни;

$I_{i,t}$ – інвестиції в основний капітал;

$F_{i,t}$ – обсяг основних фондів в i -тій галузі виробництва;

$Z_{i,t}$ – чисельність зайнятих в i -тій галузі виробництва;

$V_{i,t}$ – випуск товарів та послуг за i -тою галуззю виробництва;

ε – вільний член системи економетричних рівнянь;

β і γ – коефіцієнти системи економетричних рівнянь.

В якості факторів, що визначають валовий випуск, обрані показники, які є найбільш значущими для економіки країни.

Вже згадана нами модель є системою взаємопов'язаних рівнянь. При прогнозуванні обсягів інвестицій в основний капітал екзогенними змінними є інвестиції в основний капітал за попередній період і доходи бюджету країни. В свою чергу прогноз основних фондів проводиться на основі значень основних фондів та обсягів інвестицій в основний капітал за попередній період. Поряд з основними фондами при прогнозуванні випуску товарів та послуг використовується чисельність зайнятих в економіці, що розраховується на основі полінома другого ступеня.

«Стохастичні залежності в яких враховують вплив декількох факторів на результативну ознаку описують засобами кореляційного аналізу. Залежності представляють у вигляді аналітичних рівнянь (функцій)» [207, с.10].

Для опису залежності доходів зведеного бюджету України в 2001–2018 рр. скористуємося можливостями пакету прикладних програм Microsoft Office, зокрема можливості моделювання стохастичних взаємозв'язків у табличному редакторі Microsoft Excel.

Рівень наближення аналітичного представлення стохастичної залежності до вибраного типу рівняння визначає коефіцієнт множинної детермінації, що розраховується за формулою [208, с. 120]:

$$R^2 = 1 - \frac{\sum_{i=1}^n l_i^2}{\sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}, \quad (3.2)$$

де y_i – фактичний рівень i -того показника;

\bar{y} – середнє значення;

l_i – відхилення фактичного рівня i -того показника від оціночного.

Дослідимо динаміку доходів зведеного бюджету України в 2001-2018 рр. і сформуємо поліном (рис. 3.2).

Результати, наведені на рис. 3.2 свідчать про суттєвий вплив часу на рівень доходів зведеного бюджету України $R^2 = 0,9571$.

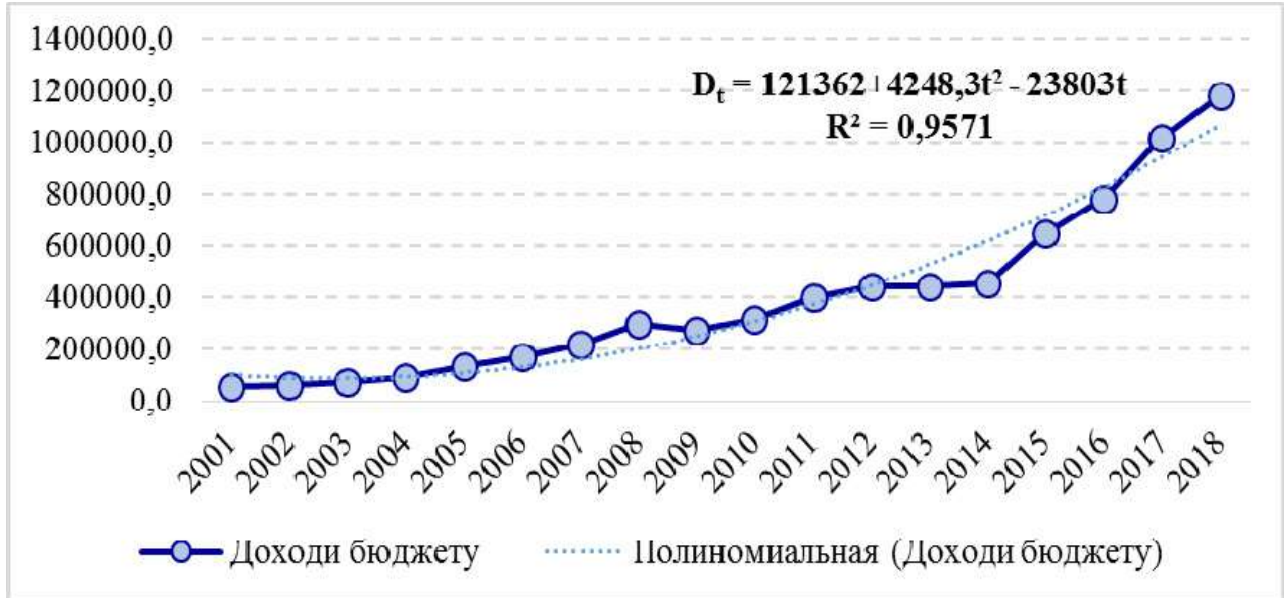

Рис. 3.2. Динаміка доходів зведеного бюджету України в 2001-2018 рр., млн грн

Джерело: складено автором за даними [173]

Таким чином, регресійне рівняння залежності доходів зведеного бюджету України буде мати вигляд:

$$D_t = 121362 + 4248,3t^2 - 23803t, \quad (3.3)$$

Дана модель є адекватною за критеріями F – фактичне значення критерія Фішера (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Параметри перевірки якості моделей

Критерії	D_t
R^2	0,9571
F	379,27

Джерело: складено та розраховано автором

Розрахунки за промисловістю України проведемо відносно даних табл. 3.5.

Дослідимо взаємозалежність між інвестиціями в основний капітал в промисловість України в 2001-2018 рр. та сумами доходів зведеного бюджету (рис. 3.2). Використовуючи графічні можливості табличного редактора Microsoft Excel побудуємо регресійне рівняння залежності суми інвестицій в основний капітал за промисловістю України виключно від суми доходів зведеного бюджету.

Таблиця 3.5

Вихідні дані для формування моделей за промисловістю України в 2001–2018 рр.

Роки	D_t , млн грн	I_t , млн грн	$F_{t,t}$, млн грн	$Z_{t,t}$, тис. осіб	$V_{t,t}$, млн грн
2001	54934,6	12127,9	311089,0	4390,3	222045,0
2002	61954,3	13989,7	339259,0	4220,4	241694,0
2003	75285,8	18246,8	362598,0	4123,2	289599,0
2004	91529,4	28190,8	420080,0	4077,1	388838,0
2005	134183,2	35031,1	456738,0	4072,4	479402,0
2006	171812,0	44803,7	525222,0	4036,9	553519,0
2007	219937,0	64341,4	660369,0	3973,0	710209,0
2008	297844,0	76617,7	760194,0	3871,4	925453,0
2009	272967,0	57657,6	970942,0	3546,9	799496,0
2010	314506,3	58558,2	1101199,0	3461,5	1004608,0
2011	398553,6	86312,8	1116367,0	3352,7	1228141,0
2012	445525,3	58558,2	1603646,0	3236,7	1242188,0
2013	442788,7	101858,0	1749110,0	3170,0	1171899,0
2014	456067,3	82743,8	1937821,0	2898,2	1280275,0
2015	652031,0	84168,0	3842517,0	2573,9	1569009,0
2016	782748,5	108635,2	3072954,0	2494,8	1954792,0
2017	1016788,3	136490,1	2454483,0	2440,6	2433239,0
2018	1184278,1	65901,1	2916938,9	2411,3	2423918,7
R^2	0,9571	0,7463	0,7648	0,9615	0,9258
F	379,27	50,01	55,28	424,56	212,11

Джерело: складено та розраховано автором

Накладемо на лінію розподілу інвестицій в основний капітал в промисловість України в 2001–2018 рр. та сумами доходів зведеного бюджету

країни лінію регресії, підбравши такий її вигляд, що відповідає максимальному значенню коефіцієнта детермінації (рис. 3.3).

Отримуємо рівняння інвестицій в основний капітал промисловості у вигляді лінійної функції:

$$I_{i,t} = 0,078Dt + 32308,6, \quad (3.4)$$

Отримане рівняння регресії зрівноважує коливання та визначає основну тенденцію з коефіцієнтом множинної детермінації, що дорівнює $R^2 = 0,7491$.

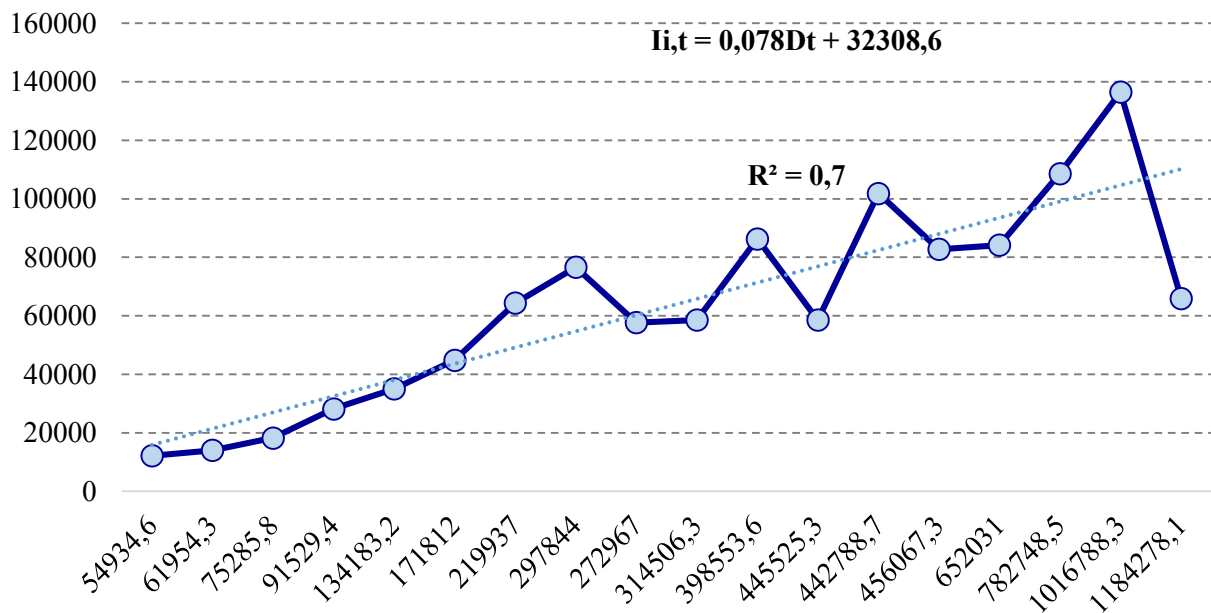

Рис. 3.3. Залежність суми інвестицій в основний капітал промисловості від доходів зведеного бюджету України за 2001–2018 рр., млн грн

Джерело: складено та розраховано автором

Отже, можливо узагальнити, що у випадку збереження попередніх умов розвитку, на 74,91 % варіація інвестицій в основний капітал промисловості України в 2001–2018 рр. може бути представлена у вигляді лінійної функції залежності від суми доходів зведеного бюджету.

Використовуючи графічні можливості табличного редактора Microsoft Excel побудуємо регресійне рівняння залежності вартості основних фондів

промисловості України від суми доходів інвестицій в основний капітал промисловості та потоку вартості основних фондів промисловості на період $t-1$.

У результаті була регресійного аналізу специфікована модель:

$$y = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + a_3x_3. \quad (3.5)$$

Використовуючи метод найменших квадратів для множинної регресії отримані такі значення невідомих параметрів рівняння вартості основних фондів промисловості України від суми доходів інвестицій в основний капітал промисловості та потоку вартості основних фондів промисловості на період $t-1$:

$$F_{i,t} = 237957,4 + 0,502I_{i,t} + 0,899F_{i,t-1}, \quad (3.6)$$

Перевірка моделі на адекватність дозволила обчислити певні її характеристики (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Характеристики моделі

Характеристики моделі	Значення	Характеристики моделі	Значення
Коефіцієнт множинної кореляції (R_{xy})	0,875	Парні коефіцієнти кореляції: в т.ч.	
Коефіцієнт детермінації (d)	0,765	1) Інвестиції в основний капітал промисловості (r_{x1y})	0,765
F-критерій розрахунковий ($F_{розр}$)	55,28	2) Потік вартості основних фондів промисловості на період $t-1$ (r_{x2y})	0,875

Джерело: складено та розраховано автором

За даними табл. 3.6 можна зробити висновки:

1) між чинниками, які досліджувались в моделі та вартістю основних фондів промисловості України існує суттєвий зв'язок ($R_{xy} = 0,875$);

2) коефіцієнт детермінації свідчить, що 76,5 % зміни вартості основних фондів промисловості України залежить від факторів, які включені до моделі, а

23,5 % – це вплив інших чинників, що наразі не досліджувались;

3) попарні коефіцієнти кореляції вказують, що найбільший зв'язок ($r_{x_2y}=0,875$) існує між вартістю основних фондів промисловості України та їх вартістю за потоком $t-1$. Значення коефіцієнта парної кореляції показує: чим вищою є вартість основних фондів в попередньому році, тим вона більша і наступному.

Дослідимо динаміку зміни чисельності зайнятих в промисловості України за 2001–2018 рр. Використовуючи графічні можливості табличного редактора Microsoft Excel побудуємо регресійне рівняння чисельності зайнятих в промисловості України, що відповідає максимальному значенню коефіцієнта детермінації (рис. 3.4).

Отримуємо рівняння чисельності зайнятих в сільському господарстві у вигляді лінійної функції:

$$Z_{i,t} = 4640,5 - 123,84t, \quad (3.7)$$

Отримане рівняння регресії зрівноважує коливання та визначає основну тенденцію з коефіцієнтом множинної детермінації, що дорівнює $R^2 = 0,9615$.

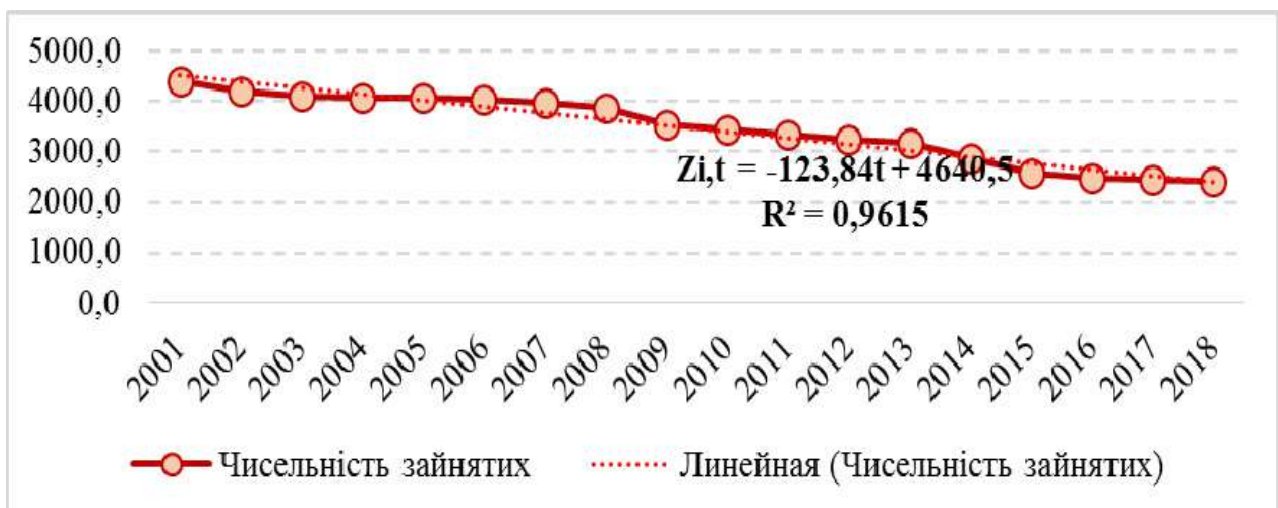

Рис. 3.4. Динаміка зайнятих в промисловості України в 2001–2017 рр., тис. осіб

Джерело: складено та розраховано автором за даними [173]

Отже, можливо узагальнити, що у випадку збереження попередніх умов розвитку, на 96,15 % варіація чисельності зайнятих в промисловість України в 2001–2018 рр. може бути представлена у вигляді лінійної функції.

За допомогою Microsoft Excel побудуємо регресійне рівняння залежності вартості валового випуску товарів та послуг у промисловості України від суми вартості основних фондів промисловості України та чисельності зайнятих в промисловості.

У середовищі MS Excel проведено регресійний аналіз впливу суми вартості основних фондів промисловості України та чисельності зайнятих в промисловості на вартість валового випуску промисловості України за 2001–2017 рр. Вихідні данні для регресійного аналізу наведені в табл. 3.4.

Для визначення тісноти зв'язку між визначеними параметрами побудуємо матрицю парних коефіцієнтів кореляції рівня випуску товарів та послуг у промисловості України, суми вартості основних фондів промисловості України та чисельності зайнятих в промисловості (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Матриця парних коефіцієнтів кореляції факторів випуску товарів та послуг промисловості України

	Вартість валового випуску промисловості України ($V_{i,t}$)	Суми вартості основних фондів промисловості ($F_{i,t}$)	Чисельність зайнятих в промисловості ($Z_{i,t}$)
$V_{i,t}$	1,0000		
$F_{i,t}$	0,8712	1,0000	
$Z_{i,t}$	-0,9566	-0,9458	1,0000

Джерело: складено та розраховано автором

Отже, можна зробити висновок, що найбільш повно описує залежність між досліджуваними чинниками факторна модель, що має вигляд:

$$V_{i,t} = 5800427 - 0,203F_{i,t} - 1290,89Z_{i,t}, \quad (3.8)$$

Коефіцієнти рівняння показують кількісний вплив кожного фактора на результативний показник при незмінності інших. Вартість випуску товарів та послуг у промисловості України при збільшенні вартості основних фондів промисловості України на 1 пункт зменшиться на 0,203 пункти, при збільшенні чисельності зайнятих в промисловості на 1 пункт зменшиться на 1290,89 пункти.

Наступним кроком доцільно провести оцінку достовірності отриманої моделі, результат якої подано у табл. 3.8.

Тобто результати розрахунку за Microsoft Excel дають найбільшу кількість характеристик тісноти взаємозв'язку.

Коефіцієнт детермінації для лінійної моделі показує, що варіація випуску товарів та послуг у промисловості України на 92,58 % визначається варіацією досліджуваних факторів. Коефіцієнт кореляції свідчить, що між вартістю випуску товарів та послуг у промисловості України, з одного боку, та вартістю основних фондів промисловості України та чисельністю зайнятих в промисловості, з іншого, існує дуже тісний зв'язок.

Таблиця 3.8

Оцінка достовірності економетричної моделі випуску товарів та послуг у промисловості України

Регресійна статистика	
Коефіцієнт кореляції (множинний R)	0,9622
Коефіцієнт детермінації R ²	0,9258
Нормований R ²	0,9159
Стандартна помилка	200717
Спостереження	18

Джерело: складено та розраховано автором

Для того щоб оцінити достовірність економетричної моделі в цілому, обчислимо критерій Фішера (F-критерій) за формулою:

$$F = \frac{\frac{R^2}{(m-1)}}{\frac{(1-R^2)}{(n-m)}}. \quad (3.9)$$

Результати оцінки зведено до табл. 3.9.

Таблиця 3.9

Оцінка достовірності моделі випуску товарів та послуг у промисловості України за критерієм Фішера

Дисперсійний аналіз	df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	2	7,5E+12	3,8E+12	9,4E+01	3,4E-09
Залишок	15	6,0E+11	4,0E+10		
Разом	17	8,1E+12			

Джерело: складено та розраховано автором

Оскільки $F = 9,4E+01$, а значущість $F = 3,4E-09$, то модель в цілому значуща. Оскільки $F_{факт} > F_{табл}$, то гіпотеза про значущість зв'язку приймається і модель випуску товарів та послуг у промисловості України є статистично значуща.

Зауважимо, що достовірність економетричної моделі може бути досягнута лише за рахунок окремих параметрів, а інші можуть бути не достовірними, тому доцільно оцінити значущість кожного параметра моделей. Для цього обчислимо t-критерій (критерій Стьюдента) за формулою (3.10):

$$t_{a_j} = \frac{|a_j|}{S_{a_j}}, \quad (3.10)$$

де a_j – оцінка параметра моделі;

S_{a_j} – стандартна похибка параметра.

Результати обчислення t-критерію для визначеної економетричної моделі випуску товарів та послуг у промисловості України зведено до табл. 3.10.

**Оцінка достовірності моделі випуску товарів та послуг у
промисловості України за критерієм Стьюдента**

	Коефіцієнти	Стандартна помилка	t-статистика	P-значення
Y-перетинання	5800427,30	952022,00	6,09	0,00
Змінна $F_{i,t}$	-0,20	0,14	-1,47	0,16
Змінна $Z_{i,t}$	-1290,89	222,26	-5,81	0,00

Джерело: складено та розраховано автором

Таким чином, згідно з обчисленими характеристиками (коефіцієнти детермінації, кореляції, критерії Фішера та Стьюдента), які використані для оцінювання достовірності моделі, можна зробити висновок, що побудована нами модель відбиває тісний зв'язок між валовим випуском товарів і послуг у промисловості України та вартістю основних фондів промисловості і чисельністю зайнятих в промисловості.

Отже, у результаті розрахунків для промисловості України отримана система рівнянь [210]:

$$\begin{cases} D_t = 121362 + 4248,3t^2 - 23803t \\ I_{i,t} = 0,078D_t + 32308,6 \\ F_{i,t} = 237957,4 + 0,502I_{i,t} + 0,899F_{i,t-1} \\ Z_{i,t} = 4640,5 - 123,84t \\ V_{i,t} = 5800427 - 0,203F_{i,t} - 1290,89Z_{i,t} \end{cases} \quad (3.11)$$

де D_t – доходи бюджету країни;

$I_{i,t}$ – інвестиції в основний капітал промисловості;

$F_{i,t}$ – обсяг основних фондів промисловості;

$Z_{i,t}$ – чисельність зайнятих у промисловості;

$V_{i,t}$ – випуск товарів та послуг у промисловості.

Проведемо аналогічні розрахунки щодо розробки системи економетричних моделей за такими видами діяльності в Україні як сільське господарство, будівництво, транспорт та зв'язок, щоб провести прогнозування структури економіки України за видами діяльності. Вихідні данні для проведення регресійного аналізу за сільським господарством України наведені в табл. 3.11.

Таблиця 3.11

Вихідні дані для формування моделей за сільським господарством в 2001–2018 рр.

Роки	D_t , млн грн	I_t , млн грн	$F_{t,t}$, млн грн	$Z_{t,t}$, тис. осіб	$V_{t,t}$, млн грн
1	2	3	4	5	6
2001	54934,6	1471,0	93392,0	4148,1	66788,0
2002	61954,3	1969,4	86192,0	4135,8	66902,0
2003	75285,8	2999,2	77979,0	4105,7	66602,0
2004	91529,4	3419,2	75447,0	3998,3	86216,0
2005	134183,2	4931,5	76034,0	4005,5	95520,0
2006	171812,0	7364,3	75511,0	3652,6	99154,0
2007	219937,0	9554,9	78978,0	3484,5	114031,0
2008	297844,0	12469,1	95880,0	3322,1	157208,0
2009	272967,0	5324,9	103187,0	3152,2	159187,0
2010	314506,3	12296,8	113388,0	3115,6	189373,0
2011	398553,6	18319,7	118019,0	3410,3	253485,0
2012	445525,3	12296,8	137640,0	3308,5	261707,0
2013	442788,7	16526,9	156013,0	3389,0	306998,0
2014	456067,3	17137,3	171392,0	3091,4	381227,0
2015	652031,0	27900,0	210169,0	2870,6	558788,0
2016	782748,5	45042,4	270467,0	2866,5	655569,0
2017	1016788,3	57804,7	341622,0	2860,7	727352,0
2018	1184278,1	65901,1	247809,2	2694,1	757896,0
R^2	0,9571	0,9043	0,9040	0,8921	0,9548
F	379,27	160,64	160,08	140,55	359,11

Джерело: складено та розраховано автором

Попередні розрахунки щодо визначення системи рівнянь для сільського господарства наведені в Додатку И.

Отже, за результатами розрахунків у Додатку И для сільського господарства України отримана система рівнянь [210]:

$$\begin{cases} D_t = 121362 + 4248,3t^2 - 23803t \\ I_{i,t} = -4595,7 + 0,057D_t \\ F_{i,t} = 61412,7 + 3,13I_{i,t} + 0,174F_{i,t-1} \\ Z_{i,t} = 4237,4 - 85,74t \\ V_{i,t} = 331473 - 2,39F_{i,t} - 113,69Z_{i,t} \end{cases} \quad (3.12)$$

Для проведення регресійного аналізу для розробки системи моделей для прогнозування виробничого потенціалу економіки України показники за 2001-2018 рр. за будівництвом України наведені в табл. 3.12.

Попередні розрахунки щодо визначення системи рівнянь для будівництва наведені в Додатку К.

Таблиця 3.12

Вихідні дані для формування моделей за будівництвом в 2001–2018 рр.

Роки	D_t , млн грн	I_t , млн грн	$F_{i,t}$, млн грн	$Z_{i,t}$, тис. осіб	$V_{i,t}$, млн грн
1	2	3	4	5	6
2001	54934,6	2011,1	60130,0	865,4	23792,0
2002	61954,3	1968,4	62543,0	838,9	25065,0
2003	75285,8	2565,8	66974,0	833,5	33440,0
2004	91529,4	4674,6	74878,0	907,5	48808,0
2005	134183,2	4929,0	80012,0	941,5	59976,0
2006	171812,0	6300,2	87562,0	987,1	82667,0
2007	219937,0	9106,6	95006,0	1030,2	121864,0
2008	297844,0	16951,6	109677,0	1043,4	151519,0
2009	272967,0	9404,0	127723,0	966,2	115952,0
2010	314506,3	4966,2	141164,0	943,0	132351,0
2011	398553,6	8541,1	204255,0	924,5	159378,0
2012	445525,3	4966,2	231128,0	836,4	178225,0
2013	442788,7	43442,0	82646,0	841,1	167196,0
2014	456067,3	33869,5	64352,0	746,4	162551,0
2015	652031,0	40931,5	62090,0	642,1	188595,0
2016	782748,5	40933,3	72810,0	644,5	240327,0
2017	1016788,3	50640,4	78704,0	644,3	326496,0
2018	1184278,1	51902,4	118400,5	723,1	357896,0
R^2	0,9571	0,9582	0,7496	0,4937	0,7673
F	379,27	389,70	50,89	16,58	56,06

Джерело: складено та розраховано автором

Отже, за результатами розрахунків у Додатку К для будівництва України отримана система рівнянь [210]:

$$\begin{cases} D_t = 121362 + 4248,3t^2 - 23803t \\ I_{i,t} = 0,051t - 1114,2 \\ F_{i,t} = 55757,1 - 0,875I_{i,t} + 0,633F_{i,t-1} \\ Z_{i,t} = 798,12 - 3,1684t^2 + 44,884t \\ V_{i,t} = 509138 + 0,704F_{i,t} - 511,168Z_{i,t} \end{cases} \quad (3.13)$$

Для проведення регресійного аналізу для розробки системи моделей для прогнозування виробничого потенціалу економіки України за транспортом та зв'язком України показники за 2001–2018 рр. наведені в табл. 3.13.

Попередні розрахунки щодо визначення системи рівнянь для транспорту та зв'язку наведені в Додатку Л.

Отже, за результатами розрахунків у Додатку Л для транспорту та зв'язку України отримана система рівнянь [210]:

$$\begin{cases} D_t = 121362 + 4248,3t^2 - 23803t \\ I_{i,t} = 11,166D_t^4 - 379,58D_t^3 + 3907,6D_t^2 - 10612D_t + 1429 \\ F_{i,t} = -375268 + 63,973I_{i,t} + 0,621F_{i,t-1} \\ Z_{i,t} = -3,1684t^2 + 44,884t + 798,1 \\ V_{i,t} = 911319 + 0,005F_{i,t} - 585,866Z_{i,t} \end{cases} \quad (3.14)$$

Таблиця 3.13

Вихідні дані для формування моделей за транспортом та зв'язком в 2001–2018 рр.

Роки	D_t , млн грн	I_t , млн грн	$F_{i,t}$, млн грн	$Z_{i,t}$, тис. осіб	$V_{i,t}$, млн грн
1	2	3	4	5	6
2001	54934,6	6459,7	130634,0	1325,9	33415,0
2002	61954,3	6744,0	141826,0	1353,5	37987,0
2003	75285,8	8279,0	151164,0	1361,4	48542,0
2004	91529,4	15015,3	167538,0	1374,9	60874,0

Продовження табл. 3.13

1	2	3	4	5	6
2005	134183,2	16887,5	184342,0	1400,5	73812,0
2006	171812,0	20328,5	306919,0	1428,3	87093,0
2007	219937,0	31709,4	453835,0	1451,9	109299,0
2008	297844,0	32558,4	1208195,0	1465,8	139560,0
2009	272967,0	24555,1	1366919,0	1387,9	147723,0
2010	314506,3	29084,5	3816055,0	1389,7	132351,0
2011	398553,6	39375,1	4620921,0	1379,5	159378,0
2012	445525,3	29084,5	5634650,0	1150,9	178225,0
2013	442788,7	16497,6	6403272,0	1163,6	167196,0
2014	456067,3	13956,0	9752902,0	1113,4	162551,0
2015	652031,0	16278,0	1418312,0	998,0	188595,0
2016	782748,5	24737,7	1562079,0	997,2	240327,0
2017	1016788,3	35702,2	1280369,0	991,6	326496,0
2018	1184278,1	44920,5	5060370,4	1043,4	357896,0
R^2	0,9571	0,8539	0,4400	0,8489	0,7113
F	379,27	99,36	13,36	95,51	41,88

Джерело: складено та розраховано автором

Для проведення регресійного аналізу для розробки системи моделей для прогнозування виробничого потенціалу економіки України за сферою послуг України показники за 2001–2018 рр. наведені в табл. 3.14.

Попередні розрахунки щодо визначення системи рівнянь для сфери послуг наведені в Додатку М.

Таблиця 3.14

Вихідні дані для формування за сферою послуг в 2001–2018 рр.

Роки	D_t , млн грн	I_t , млн грн	$F_{t,c}$, млн грн	$Z_{t,c}$, тис. осіб	$V_{t,c}$, млн грн
1	2	3	4	5	6
2001	54934,6	10503,4	320232,0	9241,8	153051,0
2002	61954,3	2013,8	334994,0	9542,6	173372,0
2003	75285,8	18920,2	367448,0	9739,5	213238,0
2004	91529,4	24414,6	403126,0	9937,9	287596,0
2005	134183,2	5042,7	479075,0	10260,1	379672,0
2006	171812,0	46457,0	573676,0	10625,5	478809,0
2007	219937,0	73773,7	759176,0	10965,1	661255,0
2008	297844,0	94484,2	975681,0	11269,6	903072,0
2009	272967,0	54835,2	1334943,0	11138,3	915478,0

Продовження табл. 3.14

1	2	3	4	5	6
2010	314506,3	66186,3	1477055,0	11356,2	1019328,0
2011	398553,6	85625,9	1337390,0	11257,2	1198285,0
2012	445525,3	66186,2	1540953,0	10728,9	1339768,0
2013	442788,7	69566,8	2010283,0	10750,5	1394569,0
2014	456067,3	56355,1	1825650,0	10223,9	1516883,0
2015	652031,0	81876,8	2108269,0	9358,6	1876372,0
2016	782748,5	106815,1	3199098,0	9273,9	2227807,0
2017	1016788,3	132175,3	3578727,0	9219,2	2812147,0
2018	1184278,1	297716,7	2971193,4	10288,1	2954256,0
R^2	0,9571	0,9361	0,9072	0,7131	0,9520
F	379,27	249,04	166,19	42,25	337,17

Джерело: складено та розраховано автором

Отже, за результатами розрахунків у Додатку М для сфери послуг України отримана система рівнянь [210]:

$$\begin{cases} D_t = 121362 + 4248,3t^2 - 23803t \\ I_{i,t} = 51,317D_t^4 - 1715,7D_t^3 + 18322D_t^2 - 61414D_t + 63105 \\ F_{i,t} = 155795 + 0,64I_{i,t} + 1,2F_{i,t-1} \\ Z_{i,t} = 1,332t^3 - 63,345t^2 + 778,72t + 8147,9 \\ V_{i,t} = -537132 + 0,833F_{i,t} + 47,747Z_{i,t} \end{cases} \quad (3.15)$$

Отримані моделі адекватні за розглянутими параметрами. У табл. 3.15 представлені параметри, що характеризують якість отриманих моделей: R^2 – коефіцієнт детермінації; F – фактичне значення критерія Фішера.

На основі отриманих моделей проведений прогноз досліджуваних показників. У табл. 3.16 представлена динаміка зміни досліджених показників та їхній прогноз до 2022 р.

За результатами прогнозних значень спостерігається збільшення випуску товарів та послуг в ринкових цінах показників в 2022 р. порівняно з 2001 р. в цілому за економікою в 17,3 рази, промисловості – в 13 разів, сільському

господарстві – майже в 15 разів, будівництві – в 16 разів, на транспорті і зв'язку – в 26,6 рази, послуги – в 22,7 рази.

Таблиця 3.15

Параметри перевірки якості моделей

Критерії	Показники				
	D_t	$I_{t,t}$	$F_{t,t}$	$Z_{t,t}$	$V_{t,t}$
Промисловість					
R^2	0,9571	0,7463	0,7648	0,9615	0,9258
F	379,27	50,01	55,28	424,56	212,11
Сільське господарство					
R^2	0,9571	0,9290	0,9040	0,8921	0,9548
F	379,27	222,44	160,08	140,55	359,11
Будівництво					
R^2	0,9571	0,9571	0,7496	0,4937	0,7673
F	379,27	379,27	50,89	16,58	56,06
Транспорт і зв'язок					
R^2	0,9571	0,8539	0,4400	0,8489	0,7113
F	379,27	99,36	13,36	95,51	41,88
Сфера послуг					
R^2	0,9571	0,9361	0,9072	0,7131	0,9520
F	379,27	249,04	166,19	42,25	337,17

Джерело: складено та розраховано автором

Якщо порівняти прогностні значення з останнім фактичним періодом – 2018 р., то за результатами прогностних значень спостерігається збільшення випуску товарів та послуг в ринкових цінах показників в 2022 р. порівняно з 2001 р. в цілому за економікою на 24,1 %, промисловості – на 19,1 %, сільському господарстві – майже на 29,9 %, будівництві – на 6,4 %, на транспорті і зв'язку – на 96,6 %, послуги – на 17,8 %.

Вихідні та прогнозні данні суми випуску товарів та послуг в ринкових цінах та вклад видів економічної діяльності України за 2001–2022 рр., млн грн

Роки	Випуск товарів та послуг	Промисловість	Сільське господарство	Будівництво	Транспорт та зв'язок	Послуги
1	2	3	4	5	6	7
2001	346040	222045,0	66788,0	23792,0	33415,0	153051,0
2002	371648	241694,0	66902,0	25065,0	37987,0	173372,0
2003	438183	289599,0	66602,0	33440,0	48542,0	213238,0
2004	584736	388838,0	86216,0	48808,0	60874,0	287596,0
2005	708710	479402,0	95520,0	59976,0	73812,0	379672,0
2006	822433	553519,0	99154,0	82667,0	87093,0	478809,0
2007	1055403	710209,0	114031,0	121864,0	109299,0	661255,0
2008	1373740	925453,0	157208,0	151519,0	139560,0	903072,0
2009	1222358	799496,0	159187,0	115952,0	147723,0	915478,0
2010	1488111	1004608,0	189373,0	132351,0	161779,0	1019328,0
2011	1846956	1228141,0	253485,0	159378,0	205952,0	1198285,0
2012	1894406	1242188,0	261707,0	178225,0	212286,0	1339768,0
2013	1865984	1171899,0	306998,0	167196,0	219891,0	1394569,0
2014	2041340	1280275,0	381227,0	162551,0	217287,0	1516883,0
2015	2612026	1569009,0	558788,0	188595,0	295634,0	1876372,0
2016	3192626	1954792,0	655569,0	240327,0	341938,0	2227807,0

Продовження табл. 3.16

1	2	3	4	5	6	7
2017	3907571	2433239,0	727352,0	326496,0	420484,0	2812147,0
2018	3991496	2423918,7	757896,0	357896,0	451785,0	2954256,0
2019	4080634	2414704,1	719067,3	296272,7	649903,4	2770056,3
2020	4415398	2573003,6	805653,0	320184,0	715436,9	3114886,8
2021	4767737	2730265,9	893221,2	348637,1	794218,4	3373388,4
2022	5141990	2886528,0	984601,9	380888,6	888403,2	3479211,0
Коефіцієнт зростання 2022 до 2001, рази	17,3	13,0	14,7	16,0	26,6	22,7
Темп зростання 2022 до 2018, %	124,1	119,1	129,9	106,4	196,6	117,8

Джерело: складено та розраховано автором [210]

На основі отриманих в табл. 3.17 прогнозних значень випуску товарів та послуг в ринкових цінах за видами економічної діяльності представимо структуру економіки України за 2001–2022 рр. (табл. 3.17).

Таблиця 3.17

Структура випуску товарів та послуг в ринкових цінах за видами економічної діяльності України за 2001–2022 рр., %

Роки	Промисловість	Сільське господарство	Будівництво	Транспорт та зв'язок	Послуги
2001	44,5	13,4	4,8	6,7	30,7
2002	44,3	12,3	4,6	7,0	31,8
2003	44,5	10,2	5,1	7,5	32,7
2004	44,6	9,9	5,6	7,0	33,0
2005	44,0	8,8	5,5	6,8	34,9
2006	42,5	7,6	6,4	6,7	36,8
2007	41,4	6,6	7,1	6,4	38,5
2008	40,6	6,9	6,7	6,1	39,7
2009	37,4	7,4	5,4	6,9	42,8
2010	40,1	7,6	5,3	6,5	40,7
2011	40,3	8,3	5,2	6,8	39,3
2012	38,4	8,1	5,5	6,6	41,4
2013	35,9	9,4	5,1	6,7	42,8
2014	36,0	10,7	4,6	6,1	42,6
2015	35,0	12,4	4,2	6,6	41,8
2016	36,1	12,1	4,4	6,3	41,1
2017	36,2	10,8	4,9	6,3	41,8
2018	34,9	10,9	5,2	6,5	42,5
2019	35,3	10,5	4,3	9,5	40,4
2020	34,2	10,7	4,3	9,5	41,4
2021	33,5	11,0	4,3	9,8	41,4
2022	33,5	11,4	4,4	10,3	40,4

Джерело: складено та розраховано автором [210]

Як видно з представлених в табл. 3.17 даних, галузева структура економіки України майже не змінилася і не зазнає суттєвих змін в 2019-2022 рр.

На рис. 3.5 представлена динаміка зміни частки найважливіших сфер діяльності: видобуток корисних копалин і обробні виробництва.

До 2009 р. в Україні основний внесок у випуск товарів та послуг в ринкових цінах здійснює промисловість, а починаючи з 2010 р. – сфера послуг. Однак позитивним є та обставини, що збільшується частка в випуску товарів та послуг переробних виробництв (збільшення вдсятеро в 2018 р. порівняно із 2001 р.).

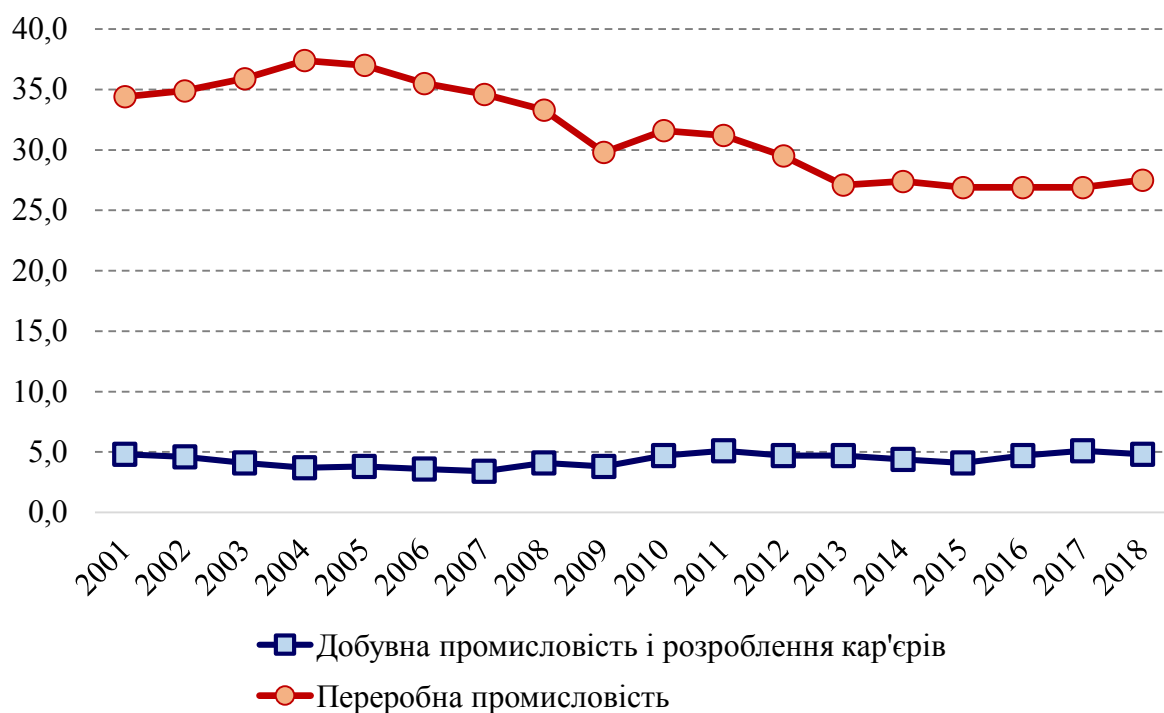

Рис. 3.5. Динаміка зміни частки в випуску товарів та послуг в ринкових цінах найважливіших сфер діяльності: видобуток корисних копалин і переробні виробництва в 2001–2018 рр., %

Джерело: складено та розраховано автором

Розподіл узагальнюючих індексів за 2001–2022 рр. наведений в табл. 3.18.

У 2022 р. в порівнянні з 2001 р. розподіл індексів відносно структурних невідповідностей наступний:

– індекс структурних зрушень А. Салаї:

$$I_S = 0,1352;$$

– інтегральний коефіцієнт К. Гатєва:

$$I_G = 0,0376;$$

– критерій В. М. Рябцева:

$$I_R = 0,1384.$$

Таблиця 3.18

Узагальнюючі індекси за 2001–2022 рр.

Періоди	К. Гатєва	В.М. Рябцева	А. Салаї
2002–2001	0,0204	0,0145	0,0242
2003–2002	0,0295	0,0208	0,0503
2004–2003	0,0098	0,0069	0,0254
2005–2004	0,0282	0,0199	0,0304
2006–2005	0,0347	0,0246	0,0471
2007–2006	0,0299	0,0212	0,0427
2008–2007	0,0180	0,0127	0,0203
2009–2008	0,0584	0,0414	0,0610
2010–2009	0,0423	0,0299	0,0256
2011–2010	0,0192	0,0136	0,0253
2012–2011	0,0351	0,0248	0,0217
2013–2012	0,0385	0,0273	0,0414
2014–2013	0,0192	0,0136	0,0446
2015–2014	0,0281	0,0199	0,0426
2016–2015	0,0176	0,0125	0,0185
2017–2016	0,0192	0,0136	0,0325
2018–2017	0,0191	0,0135	0,0182
2019–2018	0,0475	0,0336	0,0932
2020–2019	0,0183	0,0129	0,0103
2021–2020	0,0094	0,0066	0,0093
2022–2021	0,0167	0,0118	0,0177
2022–2001	0,0376	0,1384	0,1352

Джерело: складено та розраховано автором

Таким чином, за аналізований період 2001–2022 рр. відбулися наступні зміни в моделі розвитку економіки структурі України:

- спостерігається невелика зміна в структурі економіки за видами економічної діяльності;
- загальне співвідношення питомої ваги в випуску товарів та послуг в ринкових цінах за видами економічної діяльності зберігається;
- структурні зрушення галузевої структури змінилися незначно.

На основі прогнозних даних структурної трансформації моделі розвитку економіки країна розробляє заходи державної політики щодо стабілізації економіки від наслідків можливої структурної трансформації.

3.3. Механізм структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів

Реалізація розвитку економіки країни визначається конкретними стратегічними цілями органів державної влади, оформленими у відповідні стратегії. Пріоритетними напрямками розроблення та реалізації таких стратегій для трансформаційних економік є підвищення показників розвитку окремих сфер суспільного життя та створення передумов для розвитку держави загалом. В межах цього аналізу важлива роль має належати розробці та реалізації механізму, який призначений для практичної реалізації державної політики розвитку національної соціально-економічної системи.

Теорія сталого розвитку має загальнонаукове, методологічне значення, є альтернативою парадигмі економічного зростання, що ігнорує низку соціальних, екологічних, техногенних небезпек та ризиків розвитку суспільства за екстенсивною моделлю. Проблема сталого розвитку охоплює широке коло проблем суспільства, які слід вирішувати системно [175].

Для формування умов розвитку економіки країни необхідно зосередитися на парадигмі сталого розвитку [212–215]:

економічна складова передбачає ефективне використання всіх видів ресурсів, орієнтованих на зниження або усунення тиску на природні екосистеми;

екологічна складова визначає шлях відновлення первинної якості стану природного середовища до рівня, що не шкодить здоров'ю людини і природним екосистемам, збереження його на цьому рівні, досягнення його максимально можливого поліпшення;

соціальна складова передбачає підвищення добробуту і якості життя людини, бо саме людина виступає глибинною причиною всіх змін у суспільстві.

Зосередження на цих складових сприятиме посиленню координації дій органів державної влади, неурядових структур, підприємств різних форм власності під час вирішення проблем досягнення розвитку економіки країни на основі структурної перебудови економіки.

Для втілення в життя концепції структурної трансформації моделі розвитку економіки України необхідно мати такий механізм, який спирається на внутрішні й зовнішні економічні інтереси країни, адже центральною рушійною силою будь-якої держави є комплексність її розвитку, що дає змогу забезпечити прогрес у кожній ланці господарства і життєдіяльності людей. Економічна стратегія будь-якої держави визначає трансформацію пріоритетів і механізмів державного втручання в економіку країни для реалізації її стратегічних цілей на довгостроковий період.

Впровадження механізму структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів полягає в забезпеченні збалансованого розвитку всіх сфер народного господарства на основі виваженого використання ресурсів для вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем. Особливу увагу при цьому потрібно приділяти вивченню ролі інвестицій та інновацій, складової управління, ефективній

роботі всіх ланок фінансово-господарського комплексу, а також застосуванню соціальних гарантій та пілг для підвищення якості життя населення.

У науковій літературі наведено різноманітні визначення поняття механізм.

Механізм – це практичні засоби, важелі, стимули, система елементів, система певних взаємодіючих ланок, система органів державної влади, сукупність засобів [216].

Механізм – це складова системи управління, організація практичного здійснення державного управління, інструмент державної організації, суспільна форма руху [217].

Крім того, наявні й тлумачення цього поняття у широкому та вузькому сенсах, де, наприклад, у широкому сенсі механізм співвідносний з практичною реалізацією державної влади, у вузькому - виступає конкретним засобом впливу держави на суспільство для досягнення поставлених завдань [218].

В енциклопедичних словниках категорія «механізм» визначається, як система, пристрій, спосіб, що визначають порядок певного виду діяльності [219; 220].

Під механізмом також розуміється система елементів, цілей, функцій, методів, організаційної структури, суб'єктів та об'єктів управління, в якій відбувається цілеспрямоване перетворення впливу елементів управління на необхідний стан або реакцію об'єктів управління, що має вхідні посилки і результуючу реакцію [221].

Також «механізм» науковці визначають, як штучно створену складну систему, призначену для досягнення поставлених цілей, яка має визначену структуру, сукупність правових норм, методи, засоби, інструменти державного впливу на об'єкт управління [222; 223].

Існують такі механізми, впровадження яких сприяє вдосконаленню соціально-економічного розвитку держави, регіонів, окремих суб'єктів господарювання, а саме: механізм економічного регіонального розвитку;

організаційно-економічний механізм формування стратегічних напрямів розвитку держави; організаційний механізм формування стратегії соціально-економічного розвитку держави; механізм управління процесами соціально-економічного розвитку регіону; механізм розроблення та реалізації прогнозних та програмних документів економічного і соціального розвитку регіонів; механізм реалізації стратегії; механізм регулювання процесів стратегічного планування суб'єктів господарювання, що реалізують стратегію; механізм підвищення конкурентоспроможності національного господарства [224].

Але щоб визнати якийсь об'єкт самостійною соціально-економічною системою необхідна наявність певних системних ознак:

- по-перше, це присутність декількох системоутворюючих елементів;
- по-друге, це належність системоутворюючих елементів до глобальних загальносуспільних економічної та соціальної систем;
- по-третє, у межах системи елементи повинні бути упорядкованими за певною структурою;
- по-четверте, кожний елемент системи повинен мати властиві лише йому якості;
- по-п'яте, між елементами системи мають існувати зв'язки, за допомогою яких вони впливають один на одного;
- по-шосте, соціально-економічна система має існувати у часі та просторі;
- по-сьоме, соціально-економічна система повинна бути вимірною;
- по-восьме, соціально-економічна система повинна створювати суспільний продукт і бути потрібною суспільству.

Кожна національна соціально-економічна система має певні власні системні параметри, які й обумовлюють можливість управління нею [218]. Наприклад, соціально-економічні системи мають ознаки, риси та властивості, що ідентифікують систему як цілісний суспільний організм.

Кожній соціально-економічній системі притаманна певна структура. У соціально-економічних системах виникають підсистеми (стійкі зв'язки між

комплексами елементів), у яких можна виділити ключові функціональні блоки: робочий, репродуктивний, корегувальний.

Національні соціально-економічні системи мають вбудовані властивості: самозбереження, саморозвитку, самознищення, самоорганізації, пам'яті, зворотного зв'язку, рекреації тощо.

Національні соціально-економічні системи виконують функції:

- збирання, зберігання і відтворення інформації;
- забезпечення стабільності структури системи;
- підтримання сталості процесів;
- здійснення трансформаційних процесів;
- транспортування потоків усередині системи;
- відновлення функціональних підсистем;
- споживання із зовнішнього середовища речовин, енергії та інформації;
- видалення в зовнішнє середовище відходів діяльності системи;
- захист системи від негативної дії зовнішнього середовища;
- коригування діяльності окремих підсистем;
- підлаштування, яке відбувається в разі відхилення параметрів потоків

від оптимальних значень та зміни властивостей самої системи.

Національні соціально-економічні системи мають такі характеристики: витривалість, стабільність, стійкість, толерантність, резистентність, еластичність тощо. Крім того, кожна національна соціально-економічна система має своє спрямування, розміри, сферу діяльності і тощо.

Отже, при побудові механізму структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів необхідно враховувати вищенаведені системні ознаки та системні параметри.

Відмінністю національних соціально-економічних систем від інших (природних, біологічних, технічних тощо) є їх штучність, складність, тимчасовість і відкритість, що вимагає необхідність свідомого підходу до механізму структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів.

Умовами структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів є: формалізація внутрішнього середовища, лідерство, влада і вплив. І якщо раніше управління соціально-економічними системами здійснювали виключно її власники, то внаслідок руйнації класів і поширення тенденції поділу праці у суспільстві, управлінська праця також зазнала певної трансформації [225].

Таким чином, термін «механізм структурної трансформації моделі розвитку економіки країни» можна розглядати як сукупність заходів управлінського впливу, таких як вибір середовища функціонування, визначення стратегічних орієнтирів розвитку національної економіки адаптація внутрішнього середовища до законів управління, прийняття ефективних управлінських рішень, отримання позитивних господарських результатів, здійснення заходів розвитку.

Також під «механізмом структурної трансформації моделі розвитку економіки країни» слід розуміти цілісний комплекс взаємопов'язаних засобів управління організаційно-економічного, нормативно-правового, інформаційного, соціального та політичного характеру, за допомогою яких забезпечується реалізація внутрішніх та зовнішніх економічних і соціальних пріоритетів держави [226].

Розроблений механізм структурної трансформації моделі розвитку економіки країни складається з таких елементів: визначення пріоритетів соціально-економічної політики держави, розробка на основі цього моделі реалізації основних положень сталого розвитку національної соціально-економічної системи, науково-методичний підхід щодо забезпечення сталого розвитку національної соціально-економічної системи, організаційне забезпечення та інформаційна складова механізму структурної трансформації моделі розвитку економіки України (рис. 3.6).

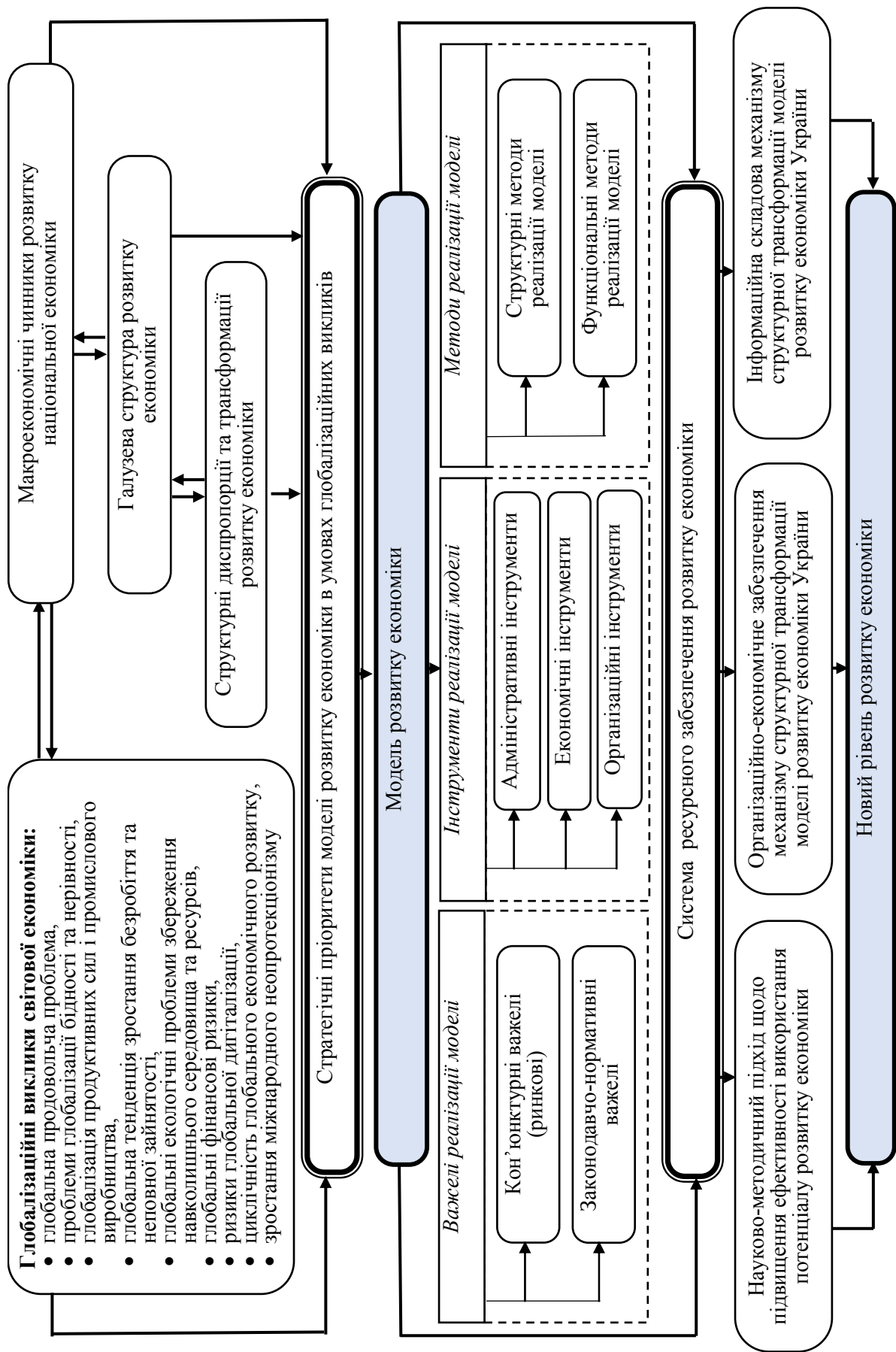

Рис. 3.6. Механізм структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів

Джерело: побудовано автором

Механізм структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів представляє собою проекцію структурної політики держави, через функціонування якого реалізуються стратегічні пріоритети розвитку, визначені державою, які є базою для досягнення визначеного результату в економіці, соціумі тощо.

При формуванні засад державної політики держава спирається на теоретико-методичну базу структурних трансформацій.

Загалом між державною політикою і структурними трансформаціями має місце причинно-наслідковий зв'язок, бо трансформації – це всеохоплюючий процес, який займає не лише механізми економічного розвитку країни, а її функціональну основу – структурно-інституціональний базис. Отже, структурна трансформація – це засіб розвитку економічної системи, що проходить еволюційно або ж революційним шляхом.

Еволюційний шлях передбачає розвиток держав в рамках усталеної моделі взаємодії продуктивних сил та розвитку виробничих відносин. Революційний шлях передбачає кардинальні фундаментальні трансформації, зміну моделі економічного порядку в державах.

В 1991 р. відбулися революційні перетворення в економіці України в процесі переходу від командно-адміністративної до ринкової моделі. Сьогодні розвиток України відбувається еволюційним шляхом.

Державна політика ж за статусом, методологічним позиціонуванням, може виступати причиною трансформації, а за певних інших умов – наслідком. Проведені дослідження дозволяють визначити наступні стратегічні напрями структурної трансформації економіки України згідно з пріоритетами.

Емпіричні дослідження структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів показують, що пріоритетним завданням вітчизняної економічної політики має стати наближення національної економіки до рівня провідних країн світу через активізацію інноваційного процесу, підвищення стимулів до праці, покращення

інвестиційного клімату, адаптацію законодавства до сучасних умов господарювання, всебічну підтримку підприємництва.

Україна потребує радикального підвищення ефективності національного виробництва як запоруки стабільного соціально-економічного розвитку суспільства в довгостроковій перспективі, що забезпечить якісне поліпшення стандартів життя суспільства.

До основних пріоритетів розвитку економіки можна віднести:

забезпечення економічної свободи в межах чинного законодавства;

повна зайнятість робочої сили й інших факторів виробництва;

забезпечення економічного зростання і економічного розвитку;

реформування системи оподаткування;

охорона довкілля, вирішення проблем утилізації побутового та промислового сміття;

забезпечення захисту підприємницької діяльності й соціального захисту населення;

здійснення активної аграрної політики, яка має спрямовуватися на утвердження України як держави з високоефективним сільським господарством.

Після визначення стратегічних пріоритетів моделі розвитку економіки в умовах глобалізаційних викликів, цілей та завдань розвитку економіки країни, їх узгодження з державними органами управління, створюють робочі групи, які визначають конкретні заходи, терміни їх здійснення, фінансові витрати на їх реалізацію, прогнозують очікувані результати. Запровадження механізму структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів відбувається в процесі розроблення та реалізації на її базі комплексу програмно-планових і нормативних документів щодо реалізації стратегічних пріоритетів.

Механізм структурної трансформації моделі розвитку економіки України повинний врахувати наступні чинники.

1. Основою розвитку будь-якої національної соціально-економічної системи є формування інвестиційних потоків. Структура інвестиційних потоків (як вхідних так і вихідних) має відповідати загальнонаціональним інтересам. Це означає, що в країні має бути створений інвестиційний клімат, який сприяє залученню іноземного капіталу, а національний капітал заохочує працювати в своїй країні.

2. Зважаючи на значну обмеженість фінансових ресурсів, доступних для забезпечення реалізації стратегічних завдань, вхідні інвестиційні потоки мають бути в першу чергу спрямовані на розвиток високотехнологічних галузей промисловості, розвиток яких створює передумови для формування ефективної, конкурентоспроможної національної соціально-економічної системи.

Проведені заходи щодо структурної перебудови національної економіки мають стати економічним підґрунтям формування соціальної складової структурної трансформації моделі розвитку економіки нашої держави (в першу чергу на основі збільшення доходів населення).

3. В країні має бути створено нормативно-правове поле, що забезпечить прозоре конкурентне середовище з рівноправними «правилами гри» для всіх суб'єктів ринку та сприятиме деполітизації та демонополізації ділового середовища, що дозволить максимально скористатися перевагами дії ринкових механізмів регулювання та звести до мінімуму ручне керування й адміністративне втручання в економічні процеси. У свою чергу, ринкові механізми та інструменти стабілізації соціально-економічного розвитку держави мають застосовуватися у відповідності до норм рівності конкурентного середовища.

4. Економічна політика держави має бути спрямована на зміцнення системи національного господарства, що є основою для підвищення рівня протистояння негативним проявам глобалізації, які зростають зі збільшенням відкритості національної соціально-економічної системи. У той самий час, позитиви від міжнародного співробітництва та зовнішньоекономічної інтеграції мають бути використані максимально.

5. Політична стабільність в країні має стати основою для структурної перебудови та модернізації національного господарства. Консолідація влади,

уникнення будь-якої конфронтації її гілок, забезпечення їх ефективної взаємодії та співпраці – це необхідна умова реалізації концепції структурної трансформації моделі розвитку національної економіки [126].

Система ресурсного забезпечення розвитку економіки включає такі складові: науково-методичне забезпечення щодо підвищення ефективності використання потенціалу розвитку економіки, організаційно-економічне забезпечення та інформаційну складову механізму структурної трансформації моделі розвитку економіки України.

Якість структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів багато в чому залежатиме від науково-методичного забезпечення даного процесу.

Для забезпечення обґрунтованості структурної трансформації моделі розвитку економіки країни, досягнення сукупного позитивного ефекту в результаті реалізації розробленого механізму необхідні об'єднання зусиль адміністративно-управлінської, фінансової, виробничої, науково-технічної сфер, максимально можливе залучення та оптимізація природно-ресурсного, людського, науково-технічного та інноваційного потенціалу країни, розвиток науково-інформаційних ресурсів, вивчення та доведення світового досвіду економічного розвитку країн.

Важливим завданням в подальших дослідженнях є розробка та удосконалення методичного інструментарію, розвитку методів моделювання і прогнозування розвитку економіки країни.

Підвищення потребує якості управлінських кадрів, що обумовлює необхідність налагодження національної системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації.

У якості організаційно-економічного забезпечення та координації розробки й реалізації механізму структурної трансформації моделі розвитку економіки країни виступають план заходів та інструменти державної політики (табл. 3.19).

Стратегічні напрями структурної трансформації економіки України

Зміст політики	
Проблеми	Основна мета
1	2
Механізми та інструменти	
3	
Промисловий сектор	
<ul style="list-style-type: none"> 🚧 ресурсні обмеження; 📉 низька конкурентоспроможність товарів; 📈 зростання витрат у енергоємних і ресурсноємних галузях промисловості; 📈 підвищення тарифів на продукцію природних монополій; 📈 скорочення кількості імпортозамінної продукції місцевих виробників 	<p>створення ефективного промислового сектору економіки, здатного виробляти продукцію, конкурентоспроможну на світовому ринку</p>
	<ul style="list-style-type: none"> 🚧 реконструкція та модернізація підприємств; 📈 підтримка ефективного власника, що виробляє конкурентоспроможну продукцію через створення умов і механізмів проведення державної політики, підтримки та розвитку пріоритетних виробництв промислового і сільськогосподарського спрямування; 📈 створення і динамічний розвиток економічних кластерів з повним циклом переробки; 📈 підвищення інноваційної активності та розвиток виробництв наукоємної продукції з метою підвищення експортного потенціалу держави; 📈 збереження існуючого науково-технічного та кадрового потенціалу; 📈 освоєння і впровадження нових енергозберігаючих технологій; 📈 впровадження сучасних стандартів і технічних вимог до продукції, що випускається
Агропромисловий сектор	
<ul style="list-style-type: none"> 🚧 фінансове оздоровлення більшості сільгоспвиробників; 📈 формування системи кредитно-фінансового обслуговування сільського господарства; 📈 створення умов для концентрації землі й капіталу в руках ефективних виробників; 	<p>створення ефективного агропромислового сектору економіки, здатного за безпечити внутрішні потреби кожного регіону в основних видах продовольства і сільськогосподарської сировини, насамперед на основі збереження і переробки сільгосппродукції, перетворити</p>
	<ul style="list-style-type: none"> 📈 проведення інвентаризації сільгоспугідь і структурної реорганізації АПК шляхом внутрішньогалузевої спеціалізації і кооперації, розвитку дрібногосподарного виробництва та сприяння зростання зайнятості населення в селі; 📈 впровадження механізмів ринкового обороту землі за збереження державного регулювання її цільового використання; 📈 фінансове оздоровлення АПК, у тому числі за рахунок реструктуризації заборгованості бюджетам усіх рівнів; 📈 створення агрофірм, малих переробних комплексів і лізингових компаній для підтримки сільського виробника, як основи гнучкого висококорентабельного малого аграрного бізнесу;

1	2	3
<ul style="list-style-type: none"> ▀ технологічне переоснащення аграрного виробництва 	<p>сільгосптоваровиробника в кредитоспроможного та інвестиційно-активного суб'єкта ринкової економіки</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▀ здійснення держпідтримки ефективно працюючих сільгоспвиробників, розвитку соціальної та виробничої інфраструктури в сільській місцевості; ▀ активна підтримка і сприяння налагодженню співпраці сільгоспвиробників з науково-дослідними установами в сфері розробки та впровадження науково-обґрунтованих систем ведення сільськогосподарського виробництва; ▀ реалізація цільових програм з агрохімічного забезпечення сільського господарства, розвитку селекції і насінництва сільгоспкультур, вдосконалення структури посівних площ, створення міцної кормової бази
Фінансово-кредитний сектор		
<ul style="list-style-type: none"> ▀ реформування системи фінансів, спрямоване на досягнення довгострокової макроекономічної стабільності; ▀ реалізація виваженої бюджетно-податкової політики, яка б забезпечувала достатній обсяг фінансових ресурсів та сприяла економічному зростанню 	<p>впровадження механізму пропозиції кредитних ресурсів за доступними для реального сектора економіки ставками кредиту</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▀ пільгове кредитування високоризикових проектів освоєння нових технологій та інноваційних проектів; ▀ обмеження операцій спекулятивного характеру для комерційних банків, встановлення для них нижньої межі активів, які вони зобов'язані направити на кредити в пріоритетні сфери реальної економіки, і верхньої межі активів, які розміщені в державні цінні папери; ▀ залучення позабюджетних джерел фінансування, підвищення ролі банківського і страхового капіталу у фінансуванні інвестиційних процесів у реальному секторі та сприяння розвитку фондового ринку; ▀ збереження бюджетного фінансування переважно для соціально значущих об'єктів, що мають некомерційний характер і не розташовують власними коштами; ▀ розробка та впровадження механізму колективно-пайового гарантування вкладів фізичних осіб з метою збільшення обсягів залучення грошових коштів населення та інвестування їх у реальний сектор економіки; ▀ застосування методів і реалізація процедур ліцензування, пруденційного регулювання комерційних банків, оптимізації оцінки ризиків у діяльності банків; ▀ формування та використання механізму секьтеризації активів комерційних банків, включаючи випуск боргових зобов'язань; ▀ стимулювання повернення українського капіталу, що знаходиться в закордонних банках, і формування умов для запобігання подальшого витоку капіталів з України

1	2	3
<ul style="list-style-type: none"> ✚ погіршення інвестиційного клімату; ✚ несприятливі умови ведення бізнесу; ✚ наявність надмірного регуляторного та податкового тиску на корпоративний сектор 	<p>підвищення інвестиційної активності на всіх рівнях і створення сприятливого інвестиційного клімату</p>	<p style="text-align: center;">Інвестиційна політика</p> <ul style="list-style-type: none"> ✚ створення інституційної інфраструктури, що відповідає міжнародним вимогам, яка надасть іноземному капіталу можливість вибору сфери інвестицій та зниження ризиків за допомогою гарантій банків, державних органів влади; ✚ послідовна децентралізація інвестиційного процесу на основі розвитку різноманітних форм власності, підвищення ролі власних джерел накопичень підприємств для фінансування проектів; ✚ розміщення обмежених централізованих інвестицій і фінансування інвестиційних проектів виключно на конкурсній основі; ✚ розширення практики спільного державно-комерційного фінансування інвестиційних проектів із залученням капіталів інших країн; ✚ забезпечення поєднання галузевого підходу при розподілі коштів держбюджету; ✚ більш повний облік особливостей при проведенні ринкових реформ, прямо не пов'язаних з інвестиційним процесом, але які впливають на нього (приватизація, акціонування, розвиток ринкової інфраструктури); ✚ визначення конкурентних інвестиційних пріоритетів та здійснення на їх основі вкладень у розвиток «точок соціально-економічного зростання»
<ul style="list-style-type: none"> ✚ домінування у структурі економіки сировинних галузей, які менш схильні до інноваційних процесів; ✚ непрямі методи регулювання, які не стимулюють промислові підприємства до активного впровадження інновацій 	<p>забезпечення технологічної модернізації всього виробництва, що визначає такі основні механізми й інструменти підвищення і розвитку інноваційного потенціалу країни</p>	<p style="text-align: center;">Інноваційна політика</p> <ul style="list-style-type: none"> ✚ створення сприятливого середовища, яке стимулює товаровиробників до проведення технологічного оновлення виробництва; ✚ розвиток ринкових реформ у науково-технічній сфері, що сприяють комерціалізації науково-технічних досягнень; ✚ концентрація бюджетних фінансових ресурсів, інших форм державної економічної підтримки, ресурсів позабюджетних і недержавних джерел на пріоритетних напрямках науково-технічного розвитку та технологічного переозброєння виробництва; ✚ створення нових робочих місць у сфері інноваційного підприємництва; ✚ розробка основних положень технологічної стратегії в ході структурної трансформації економіки країни; ✚ створення системи колективного інформаційного простору на основі мережі вузівських і регіональних інформаційних центрів з актуалізацією баз і банків даних для науково-технічного підприємництва;

1	2	3
		<ul style="list-style-type: none"> ✚ створення в цілях акумуляції фінансових ресурсів на розробку та освоєння передових технологій, включаючи їх патентний захист, позабюджетного Фонду підтримки інноваційної діяльності
Політика житлового будівництва		
<ul style="list-style-type: none"> ✚ збільшення потреби в житлі, що є однією з основних потреб людини; ✚ будівництво житла володіє мультиплікативним ефектом і є каталізатором розвитку багатьох інших виробництв (промисловості будівельних матеріалів, виробництва різноманітних споживчих товарів, сфери послуг), вирішує проблему ЖКГ, що дозволяє реально виводити ці виробництва зі стану кризи 	<p>створення умов для здійснення громадянами їх конституційних прав на житло</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✚ зростання доступності житла для більшої частини населення через підвищення платоспроможного попиту на житло, його здешевлення, розширення будівництва не елітного, а відносно дешевого масового житла; ✚ формування фінансово-кредитного механізму будівництва (покупки) житла в розстрочку; ✚ створення принципово нової бази будівельної індустрії для будівництва житла, орієнтованого на індивідуальний попит, яке базується на традиційних підходах (цегляна і дерев'яне житлове будівництво) та використанні сучасних ефективних матеріалів і конструкцій (легких утеплювачів, віконних і дверних блоків, оздоблювальних матеріалів); ✚ переорієнтація ще збережених потужностей великопанельного домобудування на виробництво елементів домобудування підвищеної поверховості; ✚ участь регіональних органів влади у вирішенні житлової проблеми в якості не тільки гарантів житлових позик, але й інвесторів в об'єкти загальнономіський або селищної інфраструктури індивідуального житлового будівництва.
Політика в галузі соціального захисту населення		
<ul style="list-style-type: none"> ✚ соціальна нерівність; ✚ пом'якшення негативних наслідків бідності; ✚ ефективність соціальних допомог та інших форм допомоги малозабезпеченим домогосподарствам і вимушеним переселенцям 	<p>забезпечення загальної доступності та суспільно прийнятної якості базових соціальних благ</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✚ посилення адресності соціальної підтримки; ✚ адаптація системи соціальних виплат і пільг до ринкових відносин; ✚ формування оптимальної мережі закладів соціального обслуговування населення та зміцнення їх матеріально-технічної бази, у тому числі за рахунок залучення недержавних організацій; ✚ розширення спектру та підвищення якості наданих соціальних послуг; ✚ поліпшення становища громадян похилого віку, ветеранів, інвалідів, розвиток сфери санаторно-курортного лікування, дитячого відпочинку та оздоровлення; ✚ зміцнення системи профілактики бездоглядності неповнолітніх та дітей, які залишилися без батьків, розвиток системи їх соціальної реабілітації;

1	2	3
<ul style="list-style-type: none"> ▬ нечіткість закріплення центрів відповідальності; ▬ підміна вирішення завдань стратегічних реагуванням на оперативним реагуванням на соціально-економічну кон'юнктуру 	<p>підвищення ефективності діяльності органів влади та вдосконалення механізмів державного регулювання соціально-економічних процесів</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▬ розвиток закладів державної служби медико-соціальної експертизи, державної служби реабілітації інвалідів та їх соціалізації
Сектор державного управління		
<ul style="list-style-type: none"> ▬ нечіткість закріплення центрів відповідальності; ▬ підміна вирішення завдань стратегічних реагуванням на оперативним реагуванням на соціально-економічну кон'юнктуру 	<p>підвищення ефективності діяльності органів влади та вдосконалення механізмів державного регулювання соціально-економічних процесів</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▬ децентралізація механізмів прийняття рішень, особливо в області розвитку інфраструктури та підтримки новостворених підприємств; ▬ прогнозування показників економічного і соціального характеру з метою вжиття заходів щодо усунення наявних негативних тенденцій економічного і соціального розвитку, щодо їх попередження та локалізації; ▬ встановлення порядку користування ресурсами багатогалузевого використання – земельних і водних ділянок, місцевих природних ресурсів, регулювання процесів, що обумовлюють стан повітря; ▬ створення умов для ефективного використання трудових ресурсів, еквівалентній оплати праці та професійної підготовки та перепідготовки кадрів, перерозподіл їх між галузями і сферами народного господарства із забезпеченням раціональної зайнятості; ▬ розвиток системи навчання сучасним управлінським технологіям керівників і фахівців державних і муніципальних підприємств

Інформаційне забезпечення механізму структурної трансформації моделі розвитку економіки країни передбачає створення за допомогою технічних та інформаційних засобів надійних умов для організації управлінських процесів щодо циркулювання інформації, яка завдяки процесам збору й обробки набуває вигляду інформаційних ресурсів, комплексне використання яких впливає на функціонування інститутів ринкової економіки.

Інформаційне забезпечення потребує дотримання принципів цілісності, ймовірності, контролю, захисту від несанкціонованого доступу, єдності і гнучкості, стандартизації та уніфікації, адаптивності, мінімізації введення й виведення інформації.

Впровадження механізму структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів полягає в забезпеченні збалансованого розвитку всіх сфер народного господарства на основі виваженого використання ресурсів для вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем. Україна володіє великими науково-технічними можливостями, щоб активно підключитися до світової трансформації.

Реалізація запропонованого механізму можлива в умовах тісної економічної і технологічної співпраці з розвинутими країнами, входження України до міжнародних науковотехнічних потоків, що сприятиме модернізації вітчизняного виробництва, забезпеченню конкурентоспроможності основних галузей промисловості.

Таким чином, механізм структурної трансформації моделі розвитку економіки національної економіки спрямований на реалізацію державної соціально-економічної політики, що має забезпечити повне використання потенціалу національного господарства та позитивні зрушення в його структурі задля досягнення прискореного економічного зростання та формування соціальної сфери, послідовного наближення рівня та якості життя населення України до європейських стандартів.

Висновки до розділу 3

Основні практичні рекомендації з питань структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів містять наступні положення:

1. За результатами аналізу програмних та стратегічних документів, що визначають вектор розвитку України та ілюструють еволюційну зміну пріоритетних цілей соціально-економічного розвитку, виділено пріоритети розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів, а саме економічні, фінансові та соціальні.

Доведено, що окрім стратегічних пріоритетів, необхідно визначити перетворення, які слід розглядати як цілі більш низького рівня та запропоновано необхідні перетворення та умови щодо дій розвитку економіки України: інституційні перетворення; стратегія макроекономічної політики; стратегія розвитку внутрішнього ринку та реального сектора економіки; інвестиційна та структурно-інноваційна політика; стратегія доходів та основні завдання соціальної політики; зовнішньоекономічна стратегія; економічна та екологічна безпека.

2. Запропоновано економетричну модель прогнозування економіки країни на основі врахування доходів бюджету країни, інвестицій в основний капітал, обсягів основних фондів в i -тій галузі виробництва, чисельності зайнятих в i -тій галузі виробництва та випуску товарів та послуг за i -тою галуззю виробництва. Обґрунтовано, що між чинниками, які досліджувались в моделі та вартістю основних фондів промисловості України існує суттєвий зв'язок ($R_{xy} = 0,875$); коефіцієнт детермінації свідчить, що 76,5 % зміни вартості основних фондів промисловості України залежить від факторів, які включені до моделі, а 23,5 % – це вплив інших чинників, що наразі не досліджувались; попарні коефіцієнти кореляції вказують, що найбільший зв'язок ($r_{x_2y} = 0,875$) існує між вартістю основних фондів промисловості України та їх вартістю за потоком $t-1$.

3. На основі отриманих економетричних моделей за такими видами діяльності в Україні як сільське господарство, будівництво, транспорт та зв'язок, сфера послуг здійснено прогнозування до 2022 р. структури економіки України у розрізі видів діяльності, що дозволило визначити структуру економіки України за 2001-2022 рр. Результати прогнозування свідчать про наступне: спостерігається збільшення випуску товарів та послуг в ринкових цінах показників в 2022 р. порівняно з 2001 р. в цілому за економікою в 17,3 рази, промисловості – в 13 разів, сільському господарстві – майже в 15 разів, будівництві – в 16 разів, на транспорті і зв'язку – в 26,6 рази, послуги – в 22,7 рази. Також за прогнозними значеннями розраховано індекс структурних зрушень А. Салаї, інтегральний коефіцієнт К. Гатєва та критерій В. М. Рябцева, значення яких свідчать про те, що відбулися наступні зміни в моделі розвитку економіки структурі України: спостерігається невелика зміна в структурі економіки за видами економічної діяльності; загальне співвідношення питомої ваги в випуску товарів та послуг в ринкових цінах за видами економічної діяльності зберігається; структурні зрушення галузевої структури змінилися незначно.

4. Запропоновано механізм структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів, що призначений для практичної реалізації державної політики розвитку національної соціально-економічної системи. Впровадження механізму структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів полягає в забезпеченні збалансованого розвитку всіх сфер народного господарства на основі виваженого використання ресурсів для вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем.

Механізм структурної трансформації моделі розвитку економіки країни складається з таких елементів: визначення пріоритетів соціально-економічної політики держави, розробка на основі цього моделі реалізації основних положень сталого розвитку національної соціально-економічної системи, науково-методичний підхід щодо забезпечення сталого розвитку національної

соціально-економічної системи, організаційне забезпечення та інформаційна складова механізму управління сталим розвитком.

Основні результати проведеного дослідження опубліковані в працях [210].

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження вирішено важливе наукове завдання розвитку теоретико-методичних основ дослідження структурної трансформації моделі розвитку національних економік та розробки науково-практичних рекомендацій щодо формування механізму трансформації економіки України в умовах глобалізаційних викликів, що дозволило зробити такі висновки:

1. Досліджено теоретичні засади структурної трансформації моделі розвитку економіки в умовах глобалізації, що дозволило систематизувати глобалізаційні виклики, як передумови розвитку економіки, виділити екстенсивне та інтенсивне зростання, як основу для структурної трансформації в умовах глобалізації та надати авторське визначення поняття розвитку економіки в умовах глобалізаційних викликів як закономірної, спрямованої і якісної зміни параметрів економічної підсистеми суспільства у результаті ускладнення структури системи з метою скорочення ресурсів на вході для отримання одиниці кінцевого результату на виході системи.

2. Узагальнено теоретико-методологічний підхід до дослідження процесу формування теорії структурних трансформацій моделей розвитку економіки країн під впливом глобалізаційних викликів, який, на відміну від існуючого, дозволяє визначити генезис структурної трансформації на національному і наднаціональному рівнях у контексті систематизації існуючих моделей економічного розвитку країн.

3. Сформовано концепцію структурної трансформації моделі розвитку національної економіки, як теоретичний імператив розвитку, що базується на засадах розробки теоретико-методологічних положень і методичних підходів, а також інструментального забезпечення, організаційних, економічних, інформаційних і модельних складових, реалізація якої створює зміст і сутність функціонування ефективного механізму структурної трансформації моделі

розвитку економіки країни в умовах глобалізації з метою її стабілізації та розвитку.

4. Кінець ХХ ст. ознаменувався масштабними трансформаціями одночасно на глобальному, регіональному та національному рівнях. Декомпозиція показника динаміки світового ВВП на душу населення за показниками темпів зростання ВВП на душу населення за групами країн довела визначальне значення початку демократичних і ринкових трансформацій в країнах Східної і Центральної Європи та пострадянському просторі, а також темпів зростання ВВП на душу населення країн, що розвиваються, для формування висхідних хвиль економічних циклів світової економіки. Доведено, що макроекономічна стійкість країн до зовнішніх шоків значною мірою залежить від їх спроможності протидіяти зменшенню інвестиційної привабливості та, як наслідок, скороченню інвестиційних ресурсів.

5. Дослідження факторів економічної циклічності розвитку України дозволило зробити висновок, що країна включається в процеси міжнародного виробництва на тлі деформованої, асиметричної моделі економічного розвитку. Динаміка показників економічного розвитку та можливість ринкових трансформацій в країні обумовлена, як циклічністю глобального економічного розвитку, так і факторами внутрішньої економічної і політичної нестабільності (високим рівнем експортної орієнтації та відповідної залежності національної економіки від кон'юнктури світових товарних ринків, структурними диспропорціями моделі розвитку національної економіки в бік переважання сировинних галузей низької доданої вартості, низьким рівнем добробуту населення, що обмежує попит на інноваційні товари і, відповідно, стимулювання виробництва інноваційних товарів, а також можливості нагромадження інвестиційного капіталу із сфери заощадження; девальваційними шоками, що обумовили зубожіння значної частки населення, високим рівнем енергетичної залежності економіки країни, що обумовлює її тривалий зовнішньоторговельний дисбаланс; політичною нестабільністю;

військовою агресією та окупацією частини території зі значним промисловим потенціалом країни).

6. Систематизовано методичні підходи щодо оцінки структурної трансформації економік країн з виділенням інтегральних, групових та одиничних показників на основі індексного методу, що дозволило комплексно оцінити рівень здатності економіки країни до структурної трансформації на основі оцінки соціальних, економічних, інституційних складових розвитку соціальних економічних систем (індекс Бертельсмана), зміни структури зайнятості в економіці країн (індекс Рябцева) та ВВП країни (індекси Салаї, Гатєва та Рябцева).

7. Обґрунтовано стратегічні пріоритети розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів, а саме: економічні: створення ефективно працюючого інвестиційного механізму; виявлення галузевих «точок зростання», розвиток яких сприятиме поширенню імпульсу зростання на суміжні виробництва; збільшення виробництва доданої вартості у високотехнологічних секторах, збільшення обсягів експорту проміжних і кінцевих товарів; фінансові: стабілізація національної валюти; утримання інфляції для зменшення знецінення потенціалу економічного зростання; запровадження податкових стимулів інвестиційної діяльності та накопичення капіталу; розвиток державного фінансування пріоритетних галузей національної соціально-економічної системи, що надасть можливість збільшити інвестиційний потік в економіку України; соціальні: розвиток людського потенціалу, підвищення рівня життя та соціальної захищеності населення, створення умов для зайнятості населення, що зменшить еміграцію з країни. Реалізація цих стратегічних пріоритетів розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів сприятиме досягненню компромісу інтересів між суб'єктами національної економіки.

8. Удосконалено методичний підхід до побудови моделей розвитку потенціалу економіки країни за видами економічної діяльності, який базується на одночасному використанні статистичних методів, методів економетрії та

економічного аналізу оцінки пріоритетності впливу окремих чинників, що відображають зміни доходів зведеного бюджету країни, суми інвестицій в основний капітал, вартості основних фондів, чисельності зайнятих, та дозволив спрогнозувати структуру економіки країни за видами економічної діяльності з можливістю подальшої розробки заходів національної та міжнародної економічної політики, спрямованих на нейтралізацію можливих негативних наслідків структурних трансформацій економіки та викликів глобального економічного розвитку.

9. Удосконалено механізм структурної трансформації моделі розвитку соціально-економічної системи України, який, на відміну від наявних, враховує глобалізаційні виклики розвитку і дозволяє на основі вивчення сучасного стану і архітектури економіки країни визначити стратегічні пріоритети структурної трансформації її економіки для подальшого збалансованого соціально-економічного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Список використаних джерел до розділу 1

1. Тарасова О. А. Глобализация как экономический процесс: понятие, этапы. *Вестник ЯрГУ. Серия «Гуманитарные науки»*. 2013. № 1 (23). С. 168–172.
2. Синев В. М. Влияние глобализации на банковский бизнес [Текст]. *Деньги и кредит*. 2006. № 3. С. 53–55.
3. Базилевич В. Д. Ринкова економіка: основні поняття і категорії: навч. посіб. / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2008. – 263 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
4. Giddens A. *The Consequences of Modernity*. Stanford, 1990. 412 p.
5. Интрилигейтор М. Д. Глобализация как источник международных конфликтов и обострения конкуренции. *Сценарии Интернет*. № 6 (10 июня). 2001 г.
6. Михеев В. В. Глобализация и азиатский регионализм: вызовы для России. М.: РАН. Институт Дальнего Востока, 2001. – 224 с.
7. Тейт А. Глобализация – угроза или новые возможности для Европы? URL: <http://ptpu.ru/Issues/5-98/pu12.htm>.
8. Шишков Ю. В. Эволюция мирового сообщества: поляризация или возрастание гомогенности? *МэиМО*. 1998. № 9. С. 19.
9. Глобализация, рост и бедность. Построение всеобщей мировой экономики. Пер. с англ. М.: Издательство «Весь Мир», 2004. 216 с.
10. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.2. К.: Видавничий центр «Академія», 2002. 1150 с.
11. Чумаков А. Н. Глобализация. Контуры целостного мира. М., 2005. 430 с.
12. Кондратьева Т. С. К вопросу о понятии «глобализация». *Актуальные проблемы Европы*. 2000. № 4. С. 9–18. (18).

13. Калугин В., Ильичев Р. Железные объятия глобализации. *Бизнес.* – № 30 (549). 28 июля. 2003. С. 58–65.
14. Колодко Г. В. Глобализация, трансформация, кризис – что дальше? М., Магистр, 2011, 176 с.
15. Сорос Дж. О глобализации. Дж. Сорос; пер. с англ. Л. Баширова. М.: Эксмо, 2004. 244 с.
16. Friedman Thomas L. The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization. N.-Y., 2000. 512 p.
17. Хоффман С. Столкновение глобализаций. *Россия в глобальной политике.* Т. 1. М., 2003. С. 78–91.
18. Ильин М. В. Слуга двух господ (О пересечении компетенций политической науки и международных исследований). Полис. Политические исследования. 2004. № 5. С. 120–130.
19. Панарин А. С. Искушение глобализмом. М.: Эксмо, 2003. 416 с.
20. Уткин А. И. Глобализация: процесс и осмысление. М.: Логос, 2001. 254 с.
21. Білорус О., Пахомов Ю. Глобалізація і безпека розвитку. К., 2001. 601 с.
22. Вебер А. Б. Актуальные вопросы глобализации. *Космополис.* 1999. №5.
23. Иноземцев В. Л. Глобализация: иллюзии и реальность. Свободная мысль. 2000. № 1. С. 81–88.
24. Лукашевич В. М. Глобалістика: [навч. посіб.]; [2-ге вид., доповн. та випр.]. Львів: «Новий Світ–2000», 2005. 440 с.
25. Стігліц Дж. Глобалізація та її тягар. К. : Вид. дім «КМ Академія», 2003. 252 с.
26. Archer M.S. Sociology for One World: Unity and Diversity. *International Sociology.* 1991. Vol. 6. № 2. P. 133–138.
27. Badie B. L'impuissance de La puissance. Paris: Fayard, 2004. 294 p.

28. Kenichi Ohmae, *The Borderless World: Power and Strategy in the Interlinked Economy*. N. Y. : Harper & Row, 1990.

29. Делягин М. Мировой кризис. Общая теория глобализации. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Инфра-М, 2003. 767 с.

30. Пахомов Ю. Н. Цивилизационные модели современности и исторические корни. К.: Наукова думка, 2002.

31. Кальченко Т. В. Концептуальні засади теоретичної ідентифікації часових кордонів глобалізації. *Міжнародна економічна політика*. Науковий журнал. К.:КНЕУ імені Вадима Гетьмана. 2005. №3. С.52–67.

32. Глобальное экономическое развитие: тенденции, асимметрии, регулирование: монография / [Д. Лукьяненко, В. Колесов, А. Колот, Я. Столярчук и др.]; под науч. ред. профессоров Д. Лукьяненко, А. Поручника, В. Колесова. К.: КНЭУ, 2013. 466 с.

33. Базилевич В. Современная экономическая теория: в поисках новой парадигмы. *Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка. Економіка*. 2013. № 146. С. 5–6.

34. Аналіз сталого розвитку – глобальний і регіональний контексти. Міжнар. Рада з науки (ICSU) [та ін.]; наук. кер. М. З. Згуровський. К.: НТУУ «КПІ», 2010. Ч. 1. Глобальний аналіз якості та безпеки життя людей. 252 с.

35. Ремньова Л. М., Ніколаєнко Ю. В. Концептуалізація парадигмальних зрушень у системі фінансового менеджменту під впливом глобальних мегатрендів економічного розвитку. *Науковий вісник Полісся*, [S.l.], п. 2 (2015), с. 139–147

36. Сіденко В. Р. Перспективи глобалізації економіки у контексті хвилеподібного характеру розвитку (теоретичний підхід). *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2014. Вип. 121(2). С. 16–25. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2014_121\(2\)__5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2014_121(2)__5).

37. Сардак С. Е. Управлінсько-регуляторні аспекти розвитку людських ресурсів в умовах глобалізації. National master. URL: <http://www.nationmaster.com>.

38. Макогон Ю. В., Орехова Т. В. Глобализация и Украина в мировой экономике. Донецк: ДонНУ, 2004. 478 с.

39. World Economic Forum. (2015). 10 global challenges. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2015/01/10-global-challenges-10-expert-views-from-davos> (Дата звернення: 05.11.2018).
40. Gelsdorf K. Global Challenges and their Impact on International Humanitarian Action. OCHA, PDSB. 2010.
41. Сардак С. Е., Сухотеплий В. Т. Періодизація та прогноз глобальної динаміки розвитку людських ресурсів. *Економічний часопис – XXI*. 2013. № 3–4. С. 3–6.
42. Философский энциклопедический словарь / глав. редакция Л.Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. М.: Советская энциклопедия, 1989. 1068 с.
43. Месарович М., Тахакара Я. Общая теория систем: математические основы. М.: МИР, 1978. 311 с.
44. Новая философская энциклопедия в 4-х т. / [под ред. В. С. Степина]; Ин-т философии РАН; Нац. обществ.-науч. фонд. М.: Мысль, 2010. Т. 3. 692 с.
45. Кондрашин И. И. Глоссарий философских терминов. М.: ИНФРА-М, 2006. URL: <http://www.psyoffice.ru/slovar-s308.htm>.
46. Философская энциклопедия. Т.4 «Наука–логики» Сигети. Гл. ред. Ф. В. Константинов. М.: «Советская энциклопедия», 1967. 592 с.
47. Ільїн В. В., Кулагін Ю. І. Людини і світ. Навчальний посібник. К.: Київ.нац.торг.-екон. ун–т, 2003. 283 с.
48. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. 6-е изд., перераб. и доп. М.: Политиздат, 1991. 560 с.
49. Раєвнева О. В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі: Монографія. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. 496 с.
50. Современная философия: Словарь хрестоматия. Ростов – на – Дону, Феникс, 1995. 511 с.
51. Ожегов М. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. Русская академия наук. М.: Азбуковник, 1998. 944 с.

52. Залуцький В. П. Сутність соціально-економічного розвитку машинобудівних підприємств: методи та принципи їх забезпечення. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2009. Вип. 19.11. С. 163–169.
53. Воронков Д. К., Погорелов Ю. С. Розвиток підприємства: управління змінами та інновації: [монографія]. Харків: АдВАТМ, 2009. 436 с.
54. Ивин А. А., Никифоров А. Л. Словарь по логике. М.: Туманит, изд. центр ВЛАДОС, 1997. 384 с.
55. Гапоненко А. Л., Панкрухин А. П. Стратегическое управление: учеб. Для вузов, обучающихся по специальности 061100 «Менеджмент организаций». 2-е изд., стер. М.: Издательство ОМЕГА–Л, 2006. 464 с.
56. Забродська Л. Д. Стратегічне управління: реалізація стратегії: Навч. посібник для студ. екон. спец. Харків: Консул, 2004. 208 с.
57. Василенко В. А. Организационно–циклическая и структурно-функциональная модели развития организации. *Культура народов Причерноморья*. С. 100–107.
58. Коротков Э. М. Концепция менеджмента. М.: Дека, 1997. 304 с.
59. Богатирьев І. О. Ефективність розвитку підприємства. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2003. № 7-8 (26-27). С. 73-79.
60. Ерохина Е. А. Теория экономического развития: системно-синергетический подход. Томск : Изд-во Томского университета, 1999. 78 с.
61. Афанасьев Н. В., Рогожин В. Д., Рудыка В. И. Управление развитием предприятия: Монография. Х.: Издательский Дом «ИНЖЭК», 2003. 184 с.
62. Лафта Дж. К. Теорія організації: учебное пособие. М.: ТК Велби, проспект, 2006. 416 с.
63. Пономаренко В. С., Тридід О. М., Кизим М. О. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи: Монографія. Х.: Видавничий Дім «ИНЖЕК», 2003. 328 с.
64. Бузько І. Р., Дмитренко І. Е., Сущенко Е. А. Стратегический потенциал и формирование приоритетов в развитии предприятий: Монография. Алчевск: ДГМИ, 2002. 217 с.

65. Маслеченков Ю. С. Технология и организация работы банка: теория и практика. М.: Дека, 1998. 432 с.
66. Путятин Ю. А., Пушкарь А. И., Тридед А. Н. Финансовые механизмы стратегического управления развитием предприятия. Х.: Основа, 1999. 488 с.
67. Пригожин И. От существующего к возникающему. М.: Наука, 1985. 326 с.
68. Смирнов Э. А. Основы теории организации: Учебное пособие для вузов. М.: ЮНИТИ, 2000. 375 с.
69. Мочерний С. В. Методологія економічного дослідження: монографія. Львів: Світ, 2001. 416 с.
70. Шумпетер Й. Теория экономического развития. М.: Прогрес. 1982. 456 с.
71. Мескон М. Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. М.: Дело, 1994. 680 с.
72. Базаровский И. Надежность. Теория и практика. Москва: Мир, 1965. 332 с.
73. Афанасьев В. Г. Проблема целостности в философии и биологии. Москва: Политиздат, 1964. 408 с.
74. Малік М. Й. Науково-методичне забезпечення розвитку кооперації в аграрній сфері економіки. *Економіка АПК*. 2010. № 12. С. 103–108.
75. Акофф Р., Эмери Ф. О целеустремленных системах. Москва: Советское радио, 1974. 272 с.
76. Федоренко Н.П. Методологические проблемы совершенствования управления экономикой. *Вопросы философии*. 1974. № 6. С. 3–15.
77. Управління розвитком компанії. URL: <http://posibniki.com.ua/post-rozvitok-yak-filosofska-ta-ekonomichna-kategoriy>.
78. Акофф Р. Планування майбутнього корпорації /Пер. з англ. під ред. В.И. Данилова -Данильяна. М.: Прогрес, 1985. 328 с.
79. Попович З. Економічне зростання і перспективи інноваційного розвитку. *Економіка України*. 2004. № 12.

80. Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка. К.: Атака, 2002. 366 с.
81. Кулішов В. В. Макроекономіка: основи теорії і практики. Львів: Магнолія-плюс, 2004. 252 с.
82. Перес К. Технологический прогрес и возможности для развития в качестве динамической цели. Женева: ЮНКТАД, 1999. 50 с.
83. Чепінога В. Г. Основи економічної теорії: Навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2003. 456 с.
84. Новий тлумачний словник української мови: В 4-х т. / Укл.: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. К.: Аконт, 2001. 911 с.
85. Кемпбелл Р. М., Брю С. Л. Аналітична економія: принципи, проблеми і політика / Пер. з англ. Львів: Просвіта, 1997. Ч. 1: Макроекономіка. 671 с.
86. Дорнбуш Р., Фішер С. Макроекономіка / Пер. з англ. В. Мусієнко, В. Овсієнко. К.: Основи, 1996. 814 с.
87. Шніцер М. Порівняння економічних систем / Пер. з англ. К.: Основи, 1997. 519 с.
88. Дзюбик С. Д. Механізм регулювання ринкової економіки. К.: ІДУС, 1995. 66 с.
89. Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект): Монографія. К.: Світ знань, 2002. 528 с.
90. Висоцька І. Б. Чинники економічного зростання. *Фактори економічного зростання: Збірник наук. праць Інституту економіки НАН України*. К., 2001. С. 4–11.
91. Самуельсон П., Нордхаус В. Економіка. Economics: Учеб. пособие / Пер. с англ. 16-е изд. М.; СПб.; К.: Вильямс, 2000. 688 с.
92. Безугла В. О. Парадигма економічного зростання в умовах відкритої економіки. *Modern trends in scientific thought development: Materials Digest of the 2nd International Scientific and Practical Conference Economic Sciences*. Odessa: InPress, 2011. P. 160–163.

93. Bade R., Parkin M. *Foundations of Macroeconomics*. 4th Edition. Boston: Addison Wesley Higher Education, 2003. 250 p.
94. Kuznets S. *Modern Economic Growth*. Yale University Press: New Haven, 1966 230 p.
95. Кабаці Б.І. Теоретичні аспекти дослідження впливу фінансово-кредитного механізму регулювання на економічне зростання. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.17. С. 210–217.
96. Шумпетер Й. А. Капіталізм, соціалізм и демократія / Пер. с англ.; Предисл. и общ. ред. В. С. Автономова. М.: Экономика, 1995. 540 с.
97. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. М.: Сов. Энциклопедия, 1983. 840 с.
98. Кононенко І. В. Управління розвитком підприємства: Навч. посібник. Х.: НТУ «ХП», 2001. 134с.
99. Євдокимова Д. М. Державне регулювання економічного розвитку: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.01.01 «Економічна теорія» / Д.М. Євдокимова. К., 2002. 20 с.
100. Афанасьев Н. В., Рогожин В. Д., Рудыка В. И. Управление развитием предприятия. Х.: «ИНЖЭК», 2003. 184 с.
101. Богатирьов І. О. Управління розвитком підприємства (за матеріалами малих підприємств меблевої промисловості України): автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами». Європейський ун-т фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу. К., 2004. 24 с.
102. Запасна Л. С. Економічна сутність розвитку підприємства. *Культура народів Причорномор'я*. 2006. № 96. С. 33–37.
103. Мала Н. Т., Грабельська О. В. Економічний розвиток підприємства: планування та моделювання. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення*

і проблеми розвитку». Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка». 2012. № 739. С. 22–28.

104. Сурмин Ю.П. Теория систем и системный анализ: учеб. пособие. К.: МАУП, 2003. 368 с.

105. Тюха І.В. Соціально-економічний розвиток підприємства: сутність та видові прояви. Ефективна економіка. 2012. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>.

106. Черненко В. П. Економічний розвиток підприємства: сутність та види. *Формування ринкової економіки*. 2010. № 23. С. 116–126.

107. Шинкаренко В. Г., Бурмака М. М. Дослідження сутності поняття «Розвиток соціально-економічної системи». *Економіка транспортного комплексу*. Х.: ХНАДУ, 2013. Вип. 21. С. 73–86.

108. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс. М.: Гелиос АРВ, 2002. 352 с. Глава 8: Склонность к потреблению URL: <http://www.alleng.ru/d/econ/econ242.htm>.

109. Харрод Р. Ф. К теории экономической динамики. М.: Иноиздат, 1959. 202 с.

110. Solow Robert. A Contribution to the Theory of Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics*. Vol. 70. 1956. P. 65–94.

111. Romer P. Increasing Returns and Long Run Growth. *Journal of Political Economy*. 1986. Vol.94. P. 1002–1037.

112. Lucas R. E. On the Mechanics of Economic Development. *Journal of Monetary Economics*. 1988. Vol. 22. P. 3–42.

113. Томский И. Е. Мальтус. Кейнс. Маркс: [учеб. пособ.]. Якутск: Издательство Якутского ун-та, 1995. 58 с.

114. Смит А. Исследование о причинах и богатстве народов (книги I–III). М.: Наука, 1992. 572 с.

115. Классика экономической мысли: Сочинения. М.: Эксмо-Пресс, 2000. 895 с.

116. Myrdal Gunnar. Finans politikens ekonomis kaverkningar. *Economic Effects of Fiscal Policy*. SOU 1934:1. Stockholm: P. A. Norstedt&Söner.

117. Милль Д.С. Основы политической экономии с некоторыми приложениями к социальной философии: науч. изд. / Д.С. Милль ; пер. с англ. В.Б. Боброва [и др.]. М.: Эксмо, 2007. 1038 с.

118. Геєць В. М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку. НАН України ; Ін-т екон. та прогнозів. НАН України. К., 2009. 864 с.

119. Довбенко М.В. Современные экономические теории в трудах нобелиантов: [учеб. пособ.] / М. В. Довбенко, Ю. И. Осик. М.: Акад. естествознания, 2011 (Пенза). 305 с. URL: <http://www.monographies.ru/129-4204>.

120. Мочерний С. В. Історія економічних вчень (Сучасна економічна думка). Навчальний посібник / С. В. Мочерний, М. В. Довбенко / За ред. Мочерного С. В. Львів: «Новий Світ 2000», 2006. 488 с.

121. E. D. Domar, How I Tried to Become an Economist, в кн. *Eminent Economists: Their Life Philosophies* под ред. M. Szenberg (Cambridge University Press, 1992).

122. Форрестер Дж. Мировая динамика. М.: Наука, 1978.

123. North Douglass C. Location Theory and Regional Economic Growth. *Journal of Political Economy*, 63: 1955, p. 243–258.

124. Lewis W. A. Economic Development with Unlimited Supplies of Labour. The Manchester School. 1954. p. 400–449.

125. Елвін Тоффлер. Третя хвиля / Перекладач: Андрій Євса, за редакцією Віктора Шовкуна. К.: Видавничий дім «Всесвіт», 2000. 480 с.

126. Ягельська К. Ю. Гносеологія економічного розвитку. *Пріоритетні напрями розвитку національної економіки*: Зб. наук. праць Донецького державного університету управління. Донецьк: ДонДДУ, 2011. Т. XII. С. 148–156.

127. Прушківська Е.В. Еволюція концепцій структурування національної економіки. *Проблеми економіки*. №2, 2013. с. 87-94.

128. Мартянов М. Структурно-інноваційна модель економічного розвитку регіонів України. *Вісник КНТЕУ*. 2015. № 1. С. 34–44.
129. Забродский В. А., Кизим М. А. Оценка финансовой устойчивости производственно-экономических систем. Х.: *Бизнес Информ*, 2000. 82 с.
130. Онищенко В.П., Пашков С.О. Оцінка потенціалу країн до галузевих структурних зрушень в контексті світових тенденцій. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2010, № 10. С. 36–39.
131. Сторонянська І. З., Пелехатий А. О. Фінансове забезпечення розвитку територіальних громад у контексті адміністративно-територіальної реформи. *Регіональна економіка*. 2014. №3. С. 228–238.
132. Желюк Т. Структурні трансформації як джерело формування нової якості економічного зростання. *Світ фінансів*. Наук. журнал. ТНЕУ, 2010. Вип. 2. С. 7–17.
133. Бык Ф. Л., Китушин В. Г. Понятийные аспекты новой парадигму управления. *Менеджмент в России и за рубежом*. 2007, № 5. С. 3–8.
134. Усик І. О., Хаджинов І. В. Концептуальні основи структурної трансформації моделі розвитку економіки країни в умовах глобалізаційних викликів. *Вісник НУВГК*. Збірник наукових праць. 2018. Випуск 4 (84). С. 158-166.

Список використаних джерел до розділу 2

135. Gross domestic product: Total, 1970–2017. 2018. URL: <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=96>
136. Gross domestic product: per capita, 1970–2017. 2018. URL: <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=96>
137. PwC: Економічний прогноз «Світ у 2050 році». URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/press-room/2015/the-world-in-2050.html>.
138. Навроцька Н. А. Систематизація інвестицій у міжнародному інвестиційному процесі. *Вісник Академії митної служби України. Сер.: Економіка*. 2012. № 2. С. 94-99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsue_2012_2_15.

139. Global Investment Trends Monitor URL: [http://unctad.org/en/Pages/Publications/Global-Investment-Trends-Monitor-\(Series\).aspx](http://unctad.org/en/Pages/Publications/Global-Investment-Trends-Monitor-(Series).aspx).

140. Орехова Т.В. Транснаціоналізація економічних систем умовах глобалізації: Монографія; за наук. ред. Макогона Ю.В. Донецьк: ДонНУ, 2007. – 394 с.

141. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України URL: <http://www.kmu.gov.ua>.

142. Foreign direct investment: Inward and outward flows and stock, annual, 1970–2017. 2018. URL: <https://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx>

143. IMF World Economic Outlook [WEO], 2009-2017.

144. Экономический рост в мире и еврозоне ускоряется, но нужно увеличивать частные инвестиции – ОЭСР. URL: <https://www.vedomosti.ru/economics/news/2017/09/21/734801-ekonomicheskii-evrozone-uskoryaetsya-chastnie>.

145. Emerging Market Quartely, Credit Suisse [EMQ], 2017.

146. Merchandise: Product concentration and diversification indices of exports and imports, annual, 2017. URL: <https://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx>.

147. Макроэкономические исследования, 1970-2016. URL: <http://be5.biz/makroekonomika/gdp/pl.html>.

148. Burns Arthur F. New Facts on Business Cycles (1950) / reprinted in Arthur F. Burns, ed., The Frontiers of Economic Knowledge. Princeton: Princeton University Press, 1954. 312 p.

149. Hall Robert, Feldstein Martin, Frankel Jeffrey, Gordon Robert, Romer Cristina, Romer David, Zarnowitz Victor. The NBERR's Business-Cycle Dating Procedure. Business Cycle Dating Committee, National Bureau of Economic Research. 2003. July.

150. Шумпетер Йозеф Алоиз. Теория экономического развития; Капитализм, социализм и демократия / В.С. Автономов (пер.с нем.,англ.). М.: Эксмо, 2008. 863 с.
151. Андрукович П. Ф. Долгосрочная и среднесрочная динамика индекса ДоуДжонса. *Проблемы прогнозирования*. 2005. № 2.
152. Любушин Н. П., Бабичева Н. Э., Королев Д. С. Экономический анализ возможностей технологического развития России (на примере нанотехнологий). *Экономический анализ: теория и практика*. 2012. № 9 (264). С. 2–11.
153. Алтаев В. Я. Поманский А. Б., Трофимов Г. Ю. Современные направления теории экономического развития. *Экономика и математические методы*. 1989. Т. XXV. – Вып. 1.
154. Красильников О. Ю. Перспективы развития экономики России в преддверии новой волны структурного кризиса. *Известия Саратовского университета. Сер. Экономика. Управление. Право*. 2011. Т. 11. Вып. 1. С. 3–7.
155. Бураковський І. В. Глобальна фінансова криза: уроки для світу та України. Харків: Фоліо, 2009. 299 с.
156. Корнійчук О. П. Розвиток фінансово-економічної системи України в умовах кризи. *Нац. госп-во України: теорія та практика управління. Збірник наук. Праць*. К. Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України. 2010.
157. Державний комітет статистики України. Офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
158. IMF World Economic Outlook [WEO], 2005–2018.
159. Transformation Index BTI. URL: <http://www.bertelsmann-transformation-index.de>.
160. Утинова С. С. Занятость и рынок труда в условиях трансформации российской экономики : автореф. дис. ... докт. экон. наук. М., 2003. 48 с.
161. Бреднева Л. Б. Исследование структуры и структурных различий в экономике Хабаровского края. *Вестник ХГАЭП*. 2011. № 1 (52). С. 4–10.

162. Региональная статистика: учебник / под ред. Е. В. Заровой, Г. И. Чудилина. М.: Финансы и статистика, 2009.
163. Садовничий В. А., Акаев А. А., Коротаев А. В., Малков С. Ю. Моделирование и прогнозирование мировой динамики. М.: ИСПИ РАН, 2012.
164. Структурні реформи економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України / О. І. Амоша, С. С. Аптекар, М. Г. Білопольський, С. І. Юрій, Б. М. Андрушків. Донецьк, 2011. 846 с.
165. Геєць В. М., Шинкарук Л. В., Артьомова Т. І. Структурні зміни та економічний розвиток України. К.: Експрес, 2011. 696 с.
166. Кіндзерський Ю. В. Промисловість України: стратегія і політика структурно-технологічної модернізації. К., 2013. 536 с.
167. Крючкова І. В. Структурна гармонізація економіки України як чинник економічного зростання. К.: Експрес, 2007. 520 с.
168. Федулова Л. І. Технологічна модернізація промисловості України. К., 2008. 472 с.
169. Статистика: учебник / под ред. А. Е. Суринова. М.: РАГС, 2005. 656 с.
170. Карпов А. В. Измерение представительности парламента в избирательных пропорциональных системах. *Моделирование в социально-политической сфере*. 2008. № 1 (2). С. 10–21.
171. Аралбаева Г. Г., Афанасьев В. Н. Прогнозирование структурных сдвигов в отраслевой структуре экономики Оренбургской области на основе системы эконометрических уравнений. Вестник ОГУ. 2011. № 13 (132). С. 23–29.
172. Король С. М. Нормативно-правове забезпечення регіональної політики в контексті євроінтеграційних процесів. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского Серия «Философия. Культурология. Политология. Социология»*. Том 24 (65). 2012. № 4. С. 254–260.
173. International Labour Organization (ILO). URL: <https://www.ilo.org>.

174. Сарычева Т. В. Статистическое исследование диспропорций в занятости на муниципальном уровне Республики Марий Эл. URL: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=6865>.

175. Усик І. О. Тенденції економічного розвитку територій України. *Схід*. 2017. № 2 (148) березень-квітень. С. 22-27.

176. Усик І. О. Інвестиційні аспекти циклічності економічного розвитку. *Економіка і організація управління*. 2017. № 4 (28). С. 224-232.

177. Усик І. О., Шаульська Л. В., Савченко М. В. Моделювання світової динаміки економічної циклічності. *Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Серія «Економіка»*, 2018. Випуск 308. С. 46–54.

178. Шаульська Л. В., Усик І. О. Дослідження факторів економічної циклічності розвитку України в умовах глобалізації. *Бізнес Інформ*. 2018. № 12. С. 51–58.

179. Усик І. О. Методичні підходи оцінки структурної трансформації країн світу і України в умовах глобалізації. *Економіка і організація управління*. 2018. № 4 (32). С. 180–188.

180. Усик І. О. Методичний підхід оцінки структурної трансформації країн за рівнем індексу Бертельсмана. *Научные разработки: вчера, сегодня, завтра '2019*: Сборник тезисов. Минск: Ёлнать, 2019. 93 с. С. 39–43.

Список використаних джерел до розділу 3

181. Бронікова С. А. Механізм як наукова метафора. URL: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_upravl/2011_2/9.pdf.

182. Адаманова З. О. Формування пріоритетів соціально-економічного розвитку в посттранзитивних економіках. *Бізнес Інформ*. № 9. 2011. С. 4-7.

183. Радченко О. П., Шавалюк О. І. Особливості трансформації економіки України. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. Том 16. Вип. 2 (36). С. 145–154.

184. O'Rourke K.H., Williamson J.G. Globalization and history. Cambridge: The MIT Press, 2003. 402 p.
185. Большая советская энциклопедия / под ред. Б. А. Введенского. М.: Советская энциклопедия, 1957. Т.40. 645 с.
186. Приоритет. Материал из Википедии. URL: <http://ru.wiktionary.org/wiki/>.
187. Бланк И. А. Словарь-справочник финансового менеджера. К.: Никацентр, 1998. 480 с.
188. Комлев Н. Г. Словарь иностранных слов: [Более 4500 слов и выражений]. М.: ЭКСМО, 2006. 669 с.
189. Азарян О. М. Формування комплексного підходу до зростання національної економіки. *Прометей*. Донецьк, 2007. Вип. 23. С. 40-43.
190. Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. Современный экономический словарь. М.: ИНФРА-М, 1999. 479 с.
191. Амоша А.И., Иванов Е.Т. Каноны рынка и законы экономики. Кн.2. Процесс производства. Донецк: ИЭП НПН Украины, 1999. 518 с.
192. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. К.: Феміна, 1996. 78 с.
193. Адаманова З. О. Формування пріоритетів соціально-економічного розвитку в посттранзитивних економіках. *Бізнес Інформ*. Харків, 2011. № 9. С. 4–7.
194. Савчук В. В. Трансформаційна економіка: навч. посіб. [В. В. Савчук, Ю. К. Зайцев, І. Й. Малий та ін. К.: КНЕУ, 2006. 612 с.
195. Глазьев С. Управление развитием – фактор устойчивого экономического роста. URL: http://vasilieva.a.narod.ru/ptpu/5_4_99.htm.
196. Цілі Розвитку Тисячоліття Україна: 2000–2015[^] національна доповідь. К., 2015. URL: un.org.ua/images/stories/docs/2015_MDGs_Ukraine_Report_ukr.pdf.
197. Послання Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 рр.» URL:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-02>.

198. Послання Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 рр.» [URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-02>].

199. Програма економічних реформ на 2010-2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». URL: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf

200. Державна програма економічного і соціального розвитку України на 2012 рік та основних напрямках розвитку на 2013 і 2014 рр. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=41158.

201. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020». № 5/2015 від 12 січня 2015 р. URL: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

202. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. URL: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf.

203. Порошенко назвав п'ять пріоритетних напрямків розвитку економіки України. URL: <https://prm.ua/poroshenko-nazvav-p-yat-prioritetnih-napryamkiv-rozvitku-ekonomiki-ukrayini>.

204. Доктрина збалансованого розвитку «Україна-2030». URL: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/E-Book-Doctrine-2030.pdf>.

205. Цілі Сталого Розвитку: Україна: національна доповідь, 2017. URL: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf.

206. Козина Л. Ф., Зеленцова Л. С. Проблемы социально-экономического прогнозирования. *Социально-экономическое развитие г. Оренбурга: итоги, проблемы, перспективы*: материалы науч.практич. конф. посвящ. 260летию г. Оренбурга / под ред. В.А. Бондаренко; Администрация г. Оренбурга; ГОУ ОГУ. Оренбург: ОГУ, 2003. С. 221–224.

207. Руська Р. В. Економетрика: навч. посібник. Тернопіль: Тайп, 2012. 224 с.
208. Сиегней М. І., Іртищева І. О. Статистика: кредитно-модульний курс: навчю посіб. Реком. МОНмолодьспорт України для студ. ВНЗ. К.: Кондор, 2012. 306 с.
209. URL: <https://index.minfin.com.ua>.
210. Усик І. О. Моделювання структурної трансформації економіки країни в умовах глобалізаційних викликів. *Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління. Серія «Економіка»*. 2019. №2 (83). С. 117–129.
211. Вербицька Г. Л. Основні пріоритети економічної політики України URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Menegment/2011_714/70.pdf.
212. Буднікевич І. М., Школа І. М. Становлення регіонального ринку інновацій в Україні. Чернівці: «Зелена Буковина», 2002. 200 с.
213. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України. *Урядовий кур'єр*. 1997. № 21–22. С.11–12.
214. Кудріна О. Ю. Формування моделі стійкого розвитку економіки регіону. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/epravo/2011_3/26.pdf.
215. Нагорская М. Н. Тенденции социально-экономических преобразований в Крыму. *Экономист*. 2002. № 1. С.2–7.
216. Яремко І.І. Економічний потенціал національної економіки: формування та реалізація. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlca_ekon/2011_35/96.pdf
217. Артем'єв Б. В. Аналіз сучасних підходів до визначення сутності економічного потенціалу. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2011_8_1/Artemev.pdf.
218. Скоропад І. С. Фіскальна політика як спосіб наповнення державного бюджету. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Menegment/2011_714/79.pdf.

219. Економічна енциклопедія: у 3-х т. / [відп. ред. С. В. Мочерний]. К.: Академія, 2002. Т.3. 952 с.

220. Енциклопедичний словник: Сучасна ринкова економіка: Державне регулювання економічних процесів / ред. В. И. Кунелин, В. П. Чичканов. К.: ЦУЛ, 2004. 744 с.

221. Кульман А. Экономические механизмы; под общ. ред. Н.И. Хрустальной: пер. с франц. М.: Прогресс, Универс, 1993. 192 с.

222. Нікітов В. А., Орлов Є. І., Старовойтов А. В., Савін Г. І. Інформаційне забезпечення державного управління; під ред. Ю. В. Гуляєва. М.: Слов'янський діалог, 2000. 415 с.

223. Рудніцька Р. М., Сидорчук О. Г., Стельмах О. М. Механізми державного управління: сутність і зміст; за наук. ред. М. Д. Лесечка, А. О. Чемериса. Львів: ЛІДУ НАДУ, 2005. 287 с.

224. Мельник Ю. М. Адміністративні та ринкові інструменти забезпечення сталого розвитку регіону. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltnu/19_15/70_Mel.pdf.

225. Сардак С. Е. Механізм управління соціально-економічною системою. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ever/2010_1/26.pdf.

226. Усик І. О. Механізм структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів. Наука, освіта, суспільство: реалії, виклики, перспективи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 16–17 травня 2019 р. Вінниця: ДонНУ, 2019. С. 167–169.

ДОДАТКИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ПРОМИСЛОВОСТІ

вул. Марії Капніст, 2, м. Київ, 03057, e-mail: admin@econindustry.org, тел. (044) 200-55-71
ЄДРПОУ 05420557

« 24 » КВІТНЯ 2019 р. № 127/к-82

На № _____ від « ____ » _____

Спеціалізована вчена рада
Д 11.051.03 Донецького національного
університету імені Василя Стуса
Міністерства освіти і науки України

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук,
Усика Ігоря Олександровича

Матеріали дисертаційного дослідження І.О. Усика були використані в роботі інституту при підготовці науково-аналітичної записки «Пропозиції до засідання (8 квітня 2019 р.) робочої групи з підготовки проектів стратегії розвитку Донецької області на період до 2027 р. та плану заходів з її реалізації за стратегічним напрямом “Економічний розвиток і зайнятість населення» (виконана в рамках досліджень за науково-дослідною роботою «Формування інституційного середовища модернізації економіки старопромислових регіонів України», номер державної реєстрації 0118U004441), на яку отримано позитивний відгук Департаменту економіки Донецької обласної державної адміністрації (лист № 6/554/40-19/09 від 05.04.2019 р.).

Учений секретар інституту
к.е.н.

М.О. Солдак

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА
"ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ"**

вул. П. Мирного, 26
м. Київ, 01011

Тел.: (044) 280-12-34
Тел./факс: (044) 280-88-69

02.04.2019р № *135-15/464*

На № _____ від _____

Для пред'явлення у Спеціалізовану
вчену раду Д 11.051.03
Донецького національного університету
імені Василя Стуса
Міністерства освіти і науки України

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації Усика Ігоря Олександровича на тему
«Структурна трансформація моделі розвитку економіки України в умовах
глобалізаційних викликів», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата
економічних наук

Видана здобувачу наукового ступеня кандидата економічних наук Усику Ігорю Олександровичу про те, що запропоновані здобувачем наукові методологічні та методичні положення впроваджено при виконанні науково-дослідної роботи відомчої тематики «Розвиток фінансових інститутів ЄС і виклики для фінансової політики України» (1 кв. 2017 – 2 кв. 2019рр.) сектором міжнародних фінансових досліджень ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» (ПК №0116U008264).

Зокрема використано методологічний підхід до побудови моделей розвитку економіки країни за засадах наднаціональної теорії структурних трансформацій і теорії «мультирівневого управління» (підрозділ 1.1 звіту), та впроваджено положення здобувача щодо специфічних регуляторів трансформацій економік, зокрема щодо несинхронного характеру змін в інституційній та культурній підсистемах суспільства (підрозділ 1.4 звіту).

Директор Інституту,
академік НАН України

Вчений секретар Інституту,
к.т.н.

Борзенко О.О.
(044) 288-92-34

В.М. Геєць

В.К. Хаустов

004217

УКРАЇНА
ВІННИЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
ТА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

21036, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 7, тел. (0432) 66-14-38, факс (0432) 53-09-59
<http://www.vin.gov.ua> E-mail: ums@vin.gov.ua

24.07.2019 № 1240/6-0
 на № _____ від _____

До спеціалізованої вченої ради

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
 Усика Ігоря Олександровича
 «Структурна трансформація моделі розвитку економіки України в умовах
 глобалізаційних викликів»

Теоретичні та практичні положення, розроблені Усиком І. О. в дисертаційній роботі на тему «Структурна трансформація моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів» розглянуто і впроваджено Вінницькою обласною державною адміністрацією.

Основні результати дослідження були використані Департаментом міжнародного співробітництва та регіонального розвитку Вінницької обласної державної адміністрації при виявленні структурних зрушень у валовому регіональному продукті за видами економічної діяльності Вінницької області на основі запропонованого в дисертації методичного підходу щодо оцінки структурних трансформацій регіонального розвитку соціально-економічних систем.

Також в діяльність Департаменту міжнародного співробітництва та регіонального розвитку Вінницької обласної державної адміністрації Вінницької обласної державної адміністрації впроваджено механізм структурної трансформації моделі розвитку соціально-економічної системи, який враховує глобалізаційні виклики розвитку і дозволяє на основі вивчення сучасного стану і структури соціально-економічної системи визначити напрями структурної трансформації з метою досягнення соціально-економічного розвитку Вінницької області.

Впровадження в практику зазначених положень дозволить підвищити ефективність функціонування реального сектору економіки та сприятиме стабілізації економічної ситуації як на рівні регіонів та країни в цілому.

Заступник директора Департаменту
 міжнародного співробітництва
 та регіонального розвитку
 облдержадміністрації, к.е.н.

В.Г. Кулявець

ДОНЕЦЬКА ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА ПАЛАТА
 ВІДДІЛЕННЯ У МІСТІ МАРІУПОЛЬ
ДОНЕЦЬКОЇ ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВОЇ ПАЛАТИ

87506, Маріуполь, пр. Будівельників, 143, тел.: (+38/0629) 52-33-96, факс: (+38/0629) 52-33-96
 Е-Mail: staffmarecci@gmail.com URL: <http://donetskcci.com/>
 Поточний рахунок 26007000000442 в АТ «Укресімбанк», філія у м. Маріуполь МФО 322313,
 Індивідуальний податковий номер 029446705092, свідоцтво 40378662, Код ЄДРПОУ 33621348

Для пред'явлення у Спеціалізовану вчену раду Д 11.051.03 Донецького національного університету імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
 Усика Ігоря Олександровича
 на тему «Структурна трансформація моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів»

Теоретичні та практичні положення розроблені Усиком І.О. в дисертації на тему «Структурна трансформація моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів» розглянуто і впроваджено на базі Донецької торгово-промислової палати.

В процесі розробки стратегічних напрямів та цільових орієнтирів діяльності Донецької торгово-промислової палати враховано наступні положення, висновки та рекомендації дослідження Усика І. О.:

пріоритетні напрямки щодо трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів, реалізація яких сприятиме досягненню компромісу інтересів між суб'єктами економіки;

систему підходів щодо оцінки структурної трансформації економіки країн з виділенням інтегральних, групових та одиничних показників на основі індексного методу, що дозволяє комплексно оцінити рівень здатності економіки країни до структурної трансформації на основі оцінки соціо-економіко-інституційних складових розвитку СЕС (індекс Бертельсмана), зміни структури зайнятості в економіці країн (індекс Рябцева) та ВВП країни (індекси Салаї, Гатєва та Рябцева).

Визначені концептуальні положення дозволяють підвищити ефективність існуючого механізму структурної трансформації моделі розвитку соціально-економічної системи України.

Віце-президент
 Донецької ТПП

О.А.Політік

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

вул. 600-річчя, 21, м. Вінниця, 21021, тел. приймальні: +38 (0432) 50-89-30,
 факс: +38 (0432) 50-87-78, E-mail: rector@donnu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02070803

«10» квітня 2019 №254/01-3/01.1.3-45

До спеціалізованої вченої ради

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Усика Ігоря Олександровича

на тему «**Структурна трансформація моделі розвитку економіки
 України в умовах глобалізаційних викликів**»,

поданої на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за
 спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні
 відносини

Дисертаційну роботу Усика І.О. виконано відповідно до тематики науково-дослідної роботи кафедри міжнародних економічних відносин Донецького національного університету імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України за держбюджетними темами: «Формування міжнародної конкурентоспроможності регіону на основі інноваційно-інвестиційної моделі розвитку» (номер державної реєстрації 0113U003659, 2013–2017 рр.), у рамках якої здійснено оцінку структурних трансформацій в галузевій структурі України за регіонами; «Інтеграція України в процес інтернаціоналізації сфери освітніх послуг» (номер державної реєстрації 0113U003658, 2013–2017 рр.), у рамках якої розроблено логіко-структурну схему теоретико-методологічного підґрунтя розвитку економіки соціально-економічної системи; «Формування конкурентних стратегій національних виробників в сучасній парадигмі глобального економічного середовища» (номер державної реєстрації 0118U002395, 2018–2020 рр.), у рамках якої розроблено моделі розвитку економіки країни за видами економічної діяльності.

Отримані наукові результати також використовуються у навчальному процесі Донецького національного університету імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України при розробці навчально-методичних комплексів і викладанні дисциплін «Макроекономіка», «Міжнародні економічні відносини», «Міжнародна економічна діяльність України» та «Міжнародні стратегії економічного розвитку».

Проректор з наукової роботи

І.В. Хаджинов

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ***Статті у наукових фахових виданнях***

1. Усик І. О. Циклічність розвитку економіки – виклики для України. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2015. Випуск 2 (12), Том 3. С. 78–84 (0,55 д.а.).

2. Усик І. О. Інвестиційні аспекти циклічності економічного розвитку. *Економіка і організація управління*. 2017. № 4 (28). С. 224–232 (0,6 д.а.).

3. Усик І. О., Шаульська Л. В., Савченко М. В. Моделювання світової динаміки економічної циклічності. *Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Серія «Економіка»*. 2018. Випуск 308. С. 46–54 (0,6 д.а./0,25 д.а). *Особистий внесок здобувача полягає у моделюванні світової динаміки економічної циклічності*.

4. Усик І. О., Хаджинов І. В. Концептуальні основи структурної трансформації моделі розвитку економіки країни в умовах глобалізаційних викликів. *Вісник НУВГК. Збірник наукових праць*. 2018. Випуск 4 (84). С. 158–166 (0,6 д.а./0,4 д.а). *Особистий внесок здобувача полягає у дослідженні концептуальних основ структурної трансформації моделі розвитку економіки країни в умовах глобалізаційних викликів*.

5. Усик І. О. Методичні підходи оцінки структурної трансформації країн світу і України в умовах глобалізації. *Економіка і організація управління*. 2018. № 4 (32). С. 180-188 (0,6 д.а.).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

6. Усик І. О. Тенденції економічного розвитку територій України. *Схід*. 2017. № 2 (148). С. 22–27 (*Index Copernicus та інші*) (0,6 д.а.).

7. Усик І. О., Шаульська Л. В. Дослідження факторів економічної циклічності розвитку України в умовах глобалізації. *Бізнес Інформ*. 2018. № 12. С. 51–58 (*Index Copernicus та інші*) (0,6 д.а./0,4 д.а). *Особистий внесок здобувача полягає у дослідженні факторів економічної циклічності розвитку України в умовах глобалізації.*

8. Усик І. О. Моделювання структурної трансформації економіки країни в умовах глобалізаційних викликів. *Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління. Серія «Економіка»*. 2019. №2 (83). С. 117–129 (*Index Copernicus та інші*) (0,6 д.а.).

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

1. «Проблеми розвитку соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання» (м. Вінниця, 19–21 квітня 2016 р.), виступ з доповіддю.

2. «Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання» (м. Вінниця, 4–6 грудня 2017 р.), виступ з доповіддю.

3. «Проблеми розвитку соціально-економічних систем в національній та глобальній економіці» (м. Вінниця, 24–25 квітня 2018 р.), виступ з доповіддю.

4. «Наука, освіта, суспільство: реалії, виклики, перспективи» (м. Вінниця, 16–17 травня 2019 р.), виступ з доповіддю.

5. «Научные разработки: вчера, сегодня, завтра – 2019», (м. Мінськ, 20–21 мая 2019 р.), дистанційна участь.

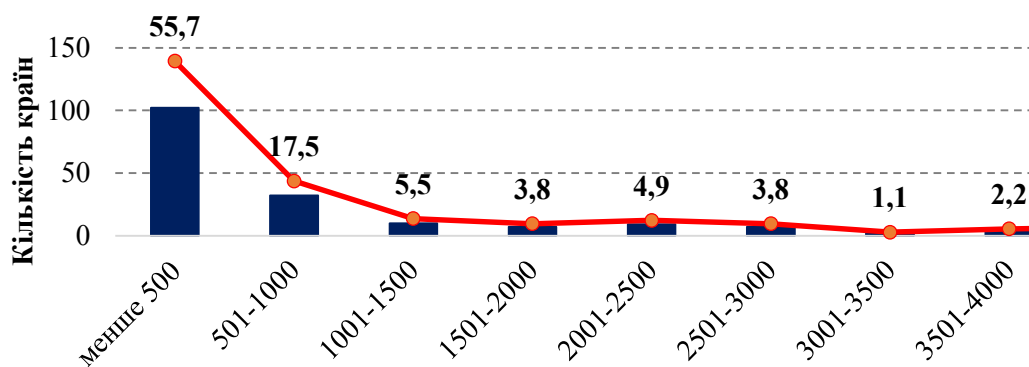

Рис. В.1. Розподіл країн світу за рівнем ВВП на душу населення в 1970 р.

Джерело: розраховано автором на основі даних Unctadstas [94]

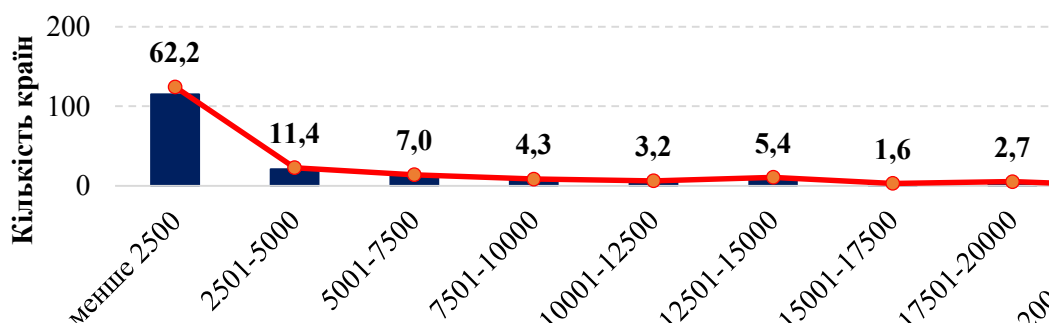

Рис. В.2. Розподіл країн світу за рівнем ВВП на душу населення в 1986 р.

Джерело: розраховано автором на основі даних Unctadstas [94]

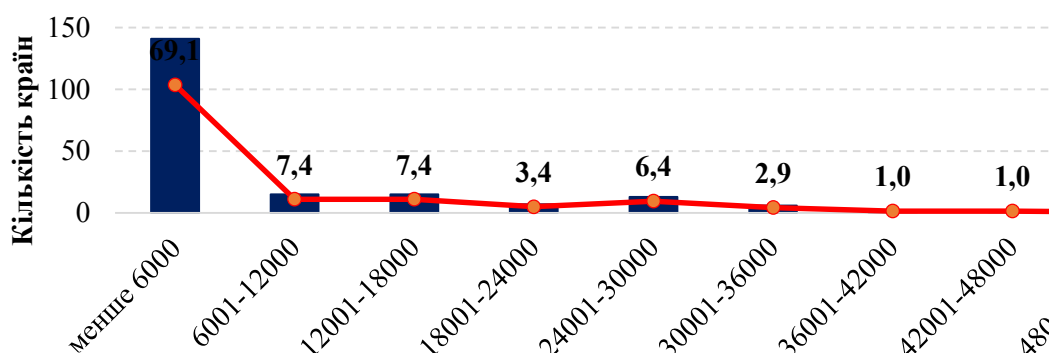

Рис. В.3. Розподіл країн світу за рівнем ВВП на душу населення в 2002 р.

Джерело: розраховано автором на основі даних Unctadstas [94]

**Значення та ранги Індекса трансформації Бертельсмана (ВТІ)
за країнами світу в 2016 р.**

Країна	Індекс стану		Індекс управління		ВТІ	
	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення
1	2	3	4	5	6	7
Тайвань	1	9,53	3	7,48	1	8,44
Естонія	2	9,49	4	7,40	2	8,38
Чеська Республіка	3	9,40	12	6,85	7	8,02
Уругвай	4	9,26	1	7,56	3	8,37
Польща	5	9,23	5	7,22	4	8,16
Литва	6	9,15	6	7,19	6	8,11
Словенія	7	9,01	18	6,47	12	7,64
Чилі	8	8,77	2	7,51	5	8,12
Словаччина	9	8,75	8	6,96	8	7,80
Латвія	10	8,63	7	6,97	9	7,76
Південна Корея	11	8,57	10	6,89	10	7,68
Коста-Ріка	12	8,49	11	6,87	11	7,64
Маврикій	13	8,09	15	6,68	14	7,35
Румунія	14	8,06	37	5,79	20	6,83
Хорватія	15	7,93	20	6,39	16	7,12
Болгарія	16	7,91	32	5,94	18	6,85
Ботсвана	17	7,84	9	6,95	13	7,38
Угорщина	18	7,69	76	4,67	41	5,99
Бразилія	19	7,60	14	6,73	15	7,15
Чорногорія	20	7,48	21	6,37	17	6,90
Сербія	21	7,43	22	6,30	19	6,84
Панама	22	7,32	34	5,86	27	6,55
Індія	23	7,30	29	6,03	23	6,63
Ямайка	24	7,20	30	5,99	25	6,57
Сінгапур	25	7,17	31	5,96	29	6,54
Намібія	26	7,05	26	6,12	24	6,57
Південна Африка	26	7,05	27	6,09	26	6,55
Індія	28	6,96	24	6,14	28	6,54
Сальвадор	29	6,90	13	6,76	21	6,83
Гана	30	6,88	19	6,41	22	6,64
Македонія	31	6,86	41	5,67	34	6,24
Перу	31	6,86	51	5,35	38	6,06
Албанія	33	6,71	38	5,74	35	6,21
Аргентина	34	6,65	71	4,78	56	5,64
Колумбія	34	6,65	28	6,08	31	6,36
Монголія	36	6,61	35	5,81	36	6,20
Болівія	37	6,58	44	5,60	37	6,07
Філіппіни	38	6,53	57	5,20	46	5,83
Індонезія	39	6,47	46	5,54	42	5,99
Домініканська республіка	40	6,44	43	5,62	39	6,02
Мексика	41	6,40	55	5,29	47	5,82

Продовження додатку Г

Продовження табл. Г.1

1	2	3	4	5	6	7
Боснія і Герцеговина	42	6,38	91	4,09	69	5,11
Парагвай	42	6,38	24	6,14	33	6,26
Косово	44	6,33	59	5,15	51	5,71
Грузія	45	6,31	39	5,72	40	6,01
Бенін	46	6,28	48	5,42	45	5,83
Молдова	47	6,24	54	5,31	49	5,76
Малайзія	48	6,21	47	5,44	48	5,81
Уганда	49	6,19	40	5,70	43	5,94
Туніс	50	6,15	55	5,29	52	5,70
Сенегал	51	6,11	16	6,65	30	6,37
Україна	52	6,05	65	4,98	58	5,49
Об'єднані Арабські Емірати	52	6,05	50	5,36	53	5,69
Бутан	54	6,02	17	6,55	32	6,28
Катар	55	6,01	53	5,33	55	5,66
Гондурас	56	5,94	45	5,56	50	5,75
Кувейт	57	5,85	84	4,29	72	5,01
Кенія	58	5,80	63	5,00	61	5,39
Ліван	59	5,74	97	3,90	85	4,73
Киргизія	60	5,71	71	4,78	65	5,22
Замбія	61	5,70	58	5,19	59	5,44
Шрі Ланка	62	5,58	78	4,51	71	5,02
Танзанія	62	5,58	60	5,14	63	5,36
Вірменія	64	5,56	84	4,29	76	4,88
Еквадор	65	5,55	79	4,44	73	4,96
Малаві	65	5,55	42	5,63	57	5,59
Ліберія	67	5,54	23	6,16	44	5,84
Нікарагуа	68	5,53	67	4,90	66	5,21
Нігер	69	5,40	32	5,94	54	5,66
Бангладеш	70	5,39	82	4,36	79	4,85
Сьєрра-Леоне	71	5,37	51	5,35	62	5,36
Папуа-Нова Гвінея	72	5,36	73	4,77	70	5,06
Лесото	73	5,33	96	4,04	86	4,64
Мозамбік	74	5,23	63	5,00	67	5,11
Малі	75	5,18	49	5,40	64	5,29
Гватемала	76	5,13	77	4,60	78	4,86
Алжир	77	5,11	80	4,43	84	4,76
Берег Слонової Кістки	78	5,09	61	5,13	68	5,11
Йорданія	78	5,09	75	4,68	77	4,88
Гвінея	80	5,08	35	5,81	60	5,43
Росія	81	5,06	114	3,17	100	4,01
Мадагаскар	82	4,97	68	4,84	75	4,90
Бахрейн	83	4,96	100	3,86	92	4,38
Китай	84	4,95	74	4,70	80	4,82
Казахстан	85	4,88	87	4,25	87	4,55
Нігерія	85	4,88	93	4,06	89	4,45

Продовження додатку Г

Продовження табл. Г.1

1	2	3	4	5	6	7
Руанда	87	4,83	62	5,10	74	4,96
Таїланд	88	4,79	99	3,87	93	4,31
Оман	89	4,75	104	3,67	96	4,18
Непал	90	4,74	95	4,05	90	4,38
В'єтнам	91	4,72	69	4,83	82	4,77
Буркіна-Фасо	92	4,71	66	4,92	81	4,81
Йти	93	4,70	70	4,82	83	4,76
Марокко	94	4,60	81	4,37	88	4,48
Азербайджан	95	4,44	103	3,72	98	4,06
Єгипет	96	4,40	82	4,36	91	4,38
Бурунді	97	4,36	92	4,07	95	4,21
Мавританія	98	4,35	89	4,20	94	4,27
Білорусь	99	4,27	116	2,98	107	3,57
Камерун	100	4,26	106	3,63	101	3,93
Саудівська Аравія	100	4,26	101	3,82	99	4,03
Ангола	102	4,16	106	3,63	102	3,89
Куба	103	4,15	93	4,06	97	4,10
Камбоджа	104	4,12	111	3,40	105	3,74
Венесуела	105	4,04	126	1,86	122	2,74
Пакистан	106	3,90	112	3,31	106	3,59
Лаос	107	3,83	104	3,67	104	3,75
Зімбабве	107	3,83	119	2,71	116	3,22
Таджикистан	109	3,60	113	3,28	113	3,44
Конго, респ.	110	3,58	110	3,43	111	3,50
Ефіопія	111	3,55	108	3,48	110	3,51
Ірак	112	3,53	88	4,21	103	3,86
Чад	113	3,50	117	2,79	117	3,12
Гаїті	114	3,46	109	3,44	112	3,45
Узбекистан	115	3,40	125	1,94	123	2,57
Туркменістан	116	3,39	122	2,39	120	2,85
Конго, ДР	117	3,09	118	2,76	118	2,92
Іран	118	2,98	120	2,69	121	2,83
М'янма	118	2,98	90	4,18	108	3,53
Афганістан	120	2,95	98	3,88	114	3,38
Ємен	121	2,91	101	3,82	115	3,33
Центрально-Африканська Республіка	122	2,89	86	4,28	109	3,52
південний Судан	123	2,82	115	2,99	119	2,90
Лівія	124	2,64	121	2,43	124	2,53
Судан	125	2,44	124	2,02	125	2,22
Північна Корея	126	2,14	127	1,22	127	1,62
Сирія	127	1,80	128	1,20	128	1,47
Еритрея	128	1,71	129	1,13	129	1,39
Сомалі	129	1,38	123	2,08	126	1,69

Джерело: систематизовано автором на основі [118]

**Значення та ранги Індекса трансформації Бертельсмана (ВТІ) за
країнами світу в 2014 р.**

Країна	Індекс стану		Індекс управління		ВТІ	
	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення
1	2	3	4	5	6	7
Тайвань	1	9,58	1	7,68	1	8,58
Чеська Республіка	2	9,51	17	6,57	7	7,90
Естонія	3	9,42	4	7,26	3	8,27
Уругвай	4	9,33	2	7,46	2	8,34
Польща	5	9,16	6	7,21	4	8,13
Словенія	6	9,11	21	6,3	12	7,58
Литва	7	8,98	8	7,08	6	7,97
Чилі	8	8,82	5	7,22	5	7,98
Словацьчина	9	8,79	7	7,09	8	7,89
Коста-Ріка	10	8,74	13	6,76	10	7,69
Південна Корея	11	8,66	9	6,92	9	7,74
Латвія	12	8,41	12	6,82	13	7,57
Хорватія	13	8,17	18	6,46	16	7,26
Болгарія	14	8,14	21	6,3	17	7,16
Маврикій	15	8,11	16	6,59	15	7,31
Угорщина	16	8,05	64	4,96	32	6,32
Бразилія	17	8,02	3	7,3	11	7,65
Ботсвана	18	7,91	9	6,92	14	7,40
Румунія	19	7,9	39	5,8	23	6,77
Сербія	20	7,51	28	6,13	22	6,79
індичка	20	7,51	14	6,66	18	7,07
Чорногорія	22	7,5	19	6,42	21	6,94
Гана	23	7,36	15	6,64	20	6,99
Сінгапур	24	7,22	35	5,98	28	6,57
Сальвадор	25	7,2	11	6,84	19	7,02
Індія	26	7,19	20	6,35	24	6,76
Македонія	27	7,17	29	6,12	26	6,62
Південна Африка	28	7,13	31	6,07	27	6,58
Ямайка	29	7,1	43	5,67	31	6,34
Намібія	30	7,09	27	6,19	25	6,62
Панама	31	7,07	51	5,38	37	6,17
Перу	32	7,04	36	5,91	29	6,45
Мексика	33	6,85	45	5,59	36	6,19
Аргентина	34	6,76	62	4,99	52	5,81
Індонезія	35	6,67	39	5,8	33	6,22
Філіппіни	36	6,58	49	5,49	41	6,01
Колумбія	37	6,56	37	5,88	34	6,21
Албанія	38	6,55	57	5,15	51	5,81
Болівія	39	6,5	54	5,32	47	5,88

Продовження додатку Г

Продовження табл. Г.2

1	2	3	4	5	6	7
Монголія	40	6,47	24	6,24	30	6,35
Боснія і Герцеговина	41	6,37	100	3,94	71	5,01
Бенін	42	6,36	32	6,04	35	6,20
Домініканська республіка	43	6,35	51	5,38	49	5,84
Малайзія	43	6,35	44	5,6	44	5,96
Молдова	45	6,33	48	5,5	46	5,90
Уганда	46	6,27	38	5,86	40	6,06
Косово	47	6,23	56	5,2	56	5,69
Грузія	48	6,16	41	5,78	42	5,97
Катар	48	6,16	33	6,01	39	6,08
Парагвай	50	6,13	42	5,72	45	5,92
Ліван	51	6	103	3,92	83	4,85
Сенегал	51	6	23	6,25	38	6,12
Кувейт	53	5,96	86	4,29	69	5,06
Об'єднані Арабські Емірати	53	5,96	55	5,23	57	5,58
Гондурас	55	5,95	47	5,52	53	5,73
Замбія	56	5,9	46	5,55	54	5,72
Україна	57	5,89	87	4,25	72	5,00
Малаві	58	5,77	34	5,99	48	5,88
Кенія	59	5,76	68	4,89	60	5,31
Туніс	60	5,74	79	4,54	67	5,10
Таїланд	61	5,72	83	4,46	70	5,05
Вірменія	62	5,71	69	4,84	62	5,26
Бутан	63	5,7	24	6,24	43	5,96
Бангладеш	64	5,69	85	4,38	73	4,99
Еквадор	65	5,62	78	4,55	68	5,06
Киргизія	66	5,61	74	4,67	66	5,12
Нікарагуа	67	5,57	70	4,82	64	5,18
Шрі Ланка	67	5,57	88	4,22	84	4,85
Папуа-Нова Гвінея	69	5,56	73	4,74	65	5,13
Мозамбік	70	5,5	53	5,36	59	5,43
Лесото	71	5,48	63	4,98	63	5,22
Ліберія	71	5,48	26	6,22	50	5,84
Танзанія	73	5,45	57	5,15	61	5,30
Сьєрра-Леоне	74	5,44	50	5,45	58	5,44
Бахрейн	75	5,34	100	3,94	88	4,59
Нігер	76	5,32	30	6,11	55	5,70
Росія	77	5,24	104	3,9	89	4,52
Гватемала	78	5,15	70	4,82	75	4,98
Алжир	79	5,11	77	4,58	85	4,84
Йорданія	80	5,09	76	4,63	82	4,85
Казахстан	81	5,05	74	4,67	81	4,86
Китай	82	5,01	66	4,92	77	4,96
Нігерія	83	4,99	64	4,96	76	4,97
Буркіна-Фасо	84	4,96	61	5,01	74	4,98
Оман	85	4,91	106	3,75	94	4,29
Руанда	86	4,87	67	4,91	78	4,89

Продовження додатку Г

Продовження табл. Г.2

1	2	3	4	5	6	7
Єгипет	87	4,82	82	4,5	87	4,66
Азербайджан	88	4,71	99	3,95	93	4,31
В'єтнам	89	4,69	60	5,03	80	4,86
Гвінея	90	4,66	59	5,13	79	4,89
Лівія	91	4,62	93	4,08	92	4,34
Венесуела	92	4,6	121	2,52	115	3,40
Йти	93	4,57	72	4,8	86	4,68
Берег Слонової Кістки	94	4,53	84	4,41	91	4,47
Марокко	95	4,52	80	4,52	90	4,52
Ангола	96	4,44	98	3,97	97	4,20
Камерун	97	4,43	114	3,33	106	3,84
Бурунді	98	4,41	91	4,14	95	4,27
Непал	99	4,37	96	3,98	98	4,17
Мавританія	100	4,36	93	4,08	96	4,22
Білорусь	101	4,31	119	2,75	114	3,44
Саудівська Аравія	101	4,31	102	3,93	100	4,12
Мадагаскар	103	4,27	109	3,61	103	3,93
Куба	104	4,13	108	3,65	105	3,88
Камбоджа	105	4,12	113	3,5	107	3,80
Малі	106	4,09	89	4,19	99	4,14
Ірак	107	4,07	95	4,06	101	4,06
Зімбабве	108	3,91	116	3,22	112	3,55
Лаос	109	3,89	105	3,88	104	3,88
Конго, респ.	110	3,73	107	3,71	109	3,72
Ефіопія	111	3,72	90	4,18	102	3,94
Пакистан	112	3,7	117	3,1	116	3,39
Таджикистан	113	3,59	110	3,57	111	3,58
Гаїті	114	3,58	112	3,51	113	3,54
Туркменістан	115	3,45	122	2,18	122	2,74
Чад	116	3,44	120	2,71	120	3,05
Центрально-Африканська Республіка	117	3,32	92	4,13	110	3,70
Узбекистан	118	3,09	125	1,78	124	2,35
південний Судан	119	3,08	111	3,52	117	3,29
Ємен	119	3,08	80	4,52	108	3,73
Іран	121	3,07	124	1,91	123	2,42
Афганістан	122	2,97	115	3,3	119	3,13
Конго, ДР	123	2,95	118	2,99	121	2,97
Судан	124	2,58	123	2,12	125	2,34
М'янма	125	2,57	96	3,98	118	3,20
Сирія	126	2,18	128	1,35	126	1,72
Північна Корея	127	1,98	127	1,38	127	1,65
Еритрея	128	1,76	129	1,34	128	1,54
Сомалі	129	1,32	126	1,7	129	1,50

Джерело: систематизовано автором на основі [118]

Таблиця Г.3

**Значення та ранги Індекса трансформації Бертельсмана (ВТІ)
за країнами світу в 2012 р.**

Країна	Індекс стану		Індекс управління		ВТІ	
	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення
1	2	3	4	5	6	7
Чеська Республіка	1	9,61	18	6,57	6	7,95
Тайвань	2	9,54	1	7,72	1	8,58
Словенія	3	9,45	18	6,57	7	7,88
Уругвай	4	9,3	2	7,66	2	8,44
Естонія	5	9,28	3	7,41	3	8,29
Польща	6	9,05	13	6,79	9	7,84
Литва	7	9,03	5	7,15	4	8,04
Словаччина	8	8,88	12	6,8	11	7,77
Чилі	9	8,87	5	7,15	5	7,96
Коста-Ріка	10	8,84	9	6,95	10	7,84
Південна Корея	11	8,73	7	7,05	8	7,85
Угорщина	12	8,48	48	5,47	24	6,81
Латвія	13	8,31	11	6,81	13	7,52
Болгарія	14	8,29	20	6,56	16	7,37
Хорватія	15	8,25	22	6,39	17	7,26
Румунія	16	8,17	23	6,35	18	7,20
Маврикій	17	8,11	10	6,9	14	7,48
Бразилія	18	8,06	4	7,29	12	7,67
Ботсвана	19	7,78	8	7,02	15	7,39
Індія	20	7,54	17	6,6	20	7,05
Сербія	21	7,51	31	6,01	25	6,72
Гана	22	7,39	13	6,79	19	7,08
Панама	22	7,39	44	5,6	30	6,43
Індія	24	7,37	16	6,67	21	7,01
Македонія	25	7,35	21	6,45	23	6,89
Південна Африка	26	7,34	29	6,06	26	6,67
Чорногорія	27	7,28	27	6,09	27	6,66
Ямайка	28	7,27	41	5,69	31	6,43
Сінгапур	29	7,25	32	5,94	28	6,56
Сальвадор	30	7,23	13	6,79	22	7,01
Албанія	31	7,02	50	5,42	37	6,17
Намібія	32	6,99	29	6,06	29	6,51
Аргентина	33	6,95	60	5,21	41	6,02
Перу	34	6,94	40	5,71	33	6,30
Мексика	35	6,9	46	5,52	36	6,17
Домініканська республіка	36	6,66	34	5,91	34	6,27
Індонезія	37	6,53	38	5,8	38	6,15
Бенін	38	6,44	28	6,07	35	6,25
Боснія і Герцеговина	39	6,41	95	4,03	71	5,08
Парагвай	40	6,39	24	6,21	32	6,30
Колумбія	41	6,28	53	5,38	45	5,81
Косово	41	6,28	57	5,35	47	5,80

Продовження додатку Г

Продовження табл. Г.3

1	2	3	4	5	6	7
Ліван	43	6,24	92	4,14	70	5,08
Молдова	43	6,24	52	5,39	46	5,80
Уганда	43	6,24	37	5,82	40	6,03
Болівія	46	6,23	61	5,2	51	5,69
Філіппіни	47	6,18	68	4,94	56	5,53
Малайзія	48	6,13	42	5,63	44	5,87
Катар	49	6,1	35	5,88	43	5,99
Малі	50	6,09	25	6,19	39	6,14
Монголія	50	6,09	33	5,92	42	6,00
Кувейт	52	6,05	85	4,38	66	5,15
Гондурас	53	5,97	50	5,42	52	5,69
Україна	54	5,96	76	4,62	62	5,25
Замбія	54	5,96	46	5,52	49	5,74
Бахрейн	56	5,89	91	4,18	77	4,96
Грузія	57	5,88	53	5,38	54	5,62
Шрі Ланка	58	5,85	74	4,69	63	5,24
Бангладеш	59	5,82	78	4,57	65	5,16
Росія	60	5,73	99	3,96	83	4,76
Сенегал	60	5,73	45	5,59	53	5,66
Об'єднані Арабські Емірати	60	5,73	59	5,3	57	5,51
Папуа-Нова Гвінея	63	5,66	79	4,54	73	5,07
Танзанія	64	5,6	53	5,38	58	5,49
Вірменія	65	5,59	73	4,7	69	5,13
Нікарагуа	65	5,59	71	4,74	67	5,15
Кенія	67	5,57	80	4,51	74	5,01
Малаві	67	5,57	36	5,86	50	5,71
Таїланд	69	5,56	93	4,13	82	4,79
Нігер	70	5,45	42	5,63	55	5,54
Оман	71	5,41	80	4,51	78	4,94
Мозамбік	72	5,4	63	5,07	64	5,23
Екватор	73	5,39	86	4,37	80	4,85
Гватемала	74	5,36	56	5,37	59	5,36
Ліберія	75	5,34	26	6,17	48	5,74
Киргизія	76	5,32	70	4,85	72	5,08
Сьєрра-Леоне	77	5,28	57	5,35	61	5,31
Лесото	78	5,23	49	5,46	60	5,34
Казахстан	79	5,13	74	4,69	79	4,91
Йорданія	80	5,03	84	4,43	87	4,72
Туніс	81	4,98	87	4,34	89	4,65
Китай	82	4,94	64	5,04	75	4,99
Ангола	83	4,92	89	4,2	90	4,55
Азербайджан	84	4,85	98	4	94	4,40
В'єтнам	85	4,84	62	5,12	76	4,98
Алжир	86	4,78	97	4,01	95	4,38
Буркіна-Фасо	86	4,78	71	4,74	85	4,76
Єгипет	88	4,76	88	4,21	92	4,48
Нігерія	89	4,63	65	5,02	81	4,82
Бурунді	90	4,59	83	4,46	91	4,52

Продовження додатку Г

Продовження табл. Г.3

1	2	3	4	5	6	7
Бутан	91	4,58	39	5,74	68	5,13
Йти	92	4,57	67	4,95	86	4,76
Гвінея	93	4,55	66	4,98	84	4,76
Марокко	94	4,5	89	4,2	96	4,35
Руанда	94	4,5	69	4,92	88	4,71
Лівія	96	4,48	115	2,89	108	3,60
Венесуела	97	4,47	121	2,15	116	3,10
Непал	98	4,45	101	3,74	100	4,08
Мавританія	99	4,41	82	4,47	93	4,44
Мадагаскар	100	4,39	110	3,34	102	3,83
Білорусь	101	4,36	116	2,77	113	3,48
Саудівська Аравія	102	4,35	96	4,02	97	4,18
Камерун	103	4,29	111	3,27	105	3,75
Ірак	104	4,22	94	4,12	98	4,17
Камбоджа	105	4,18	102	3,67	101	3,92
Куба	106	4,05	104	3,57	103	3,80
Сирія	107	3,9	113	3,15	110	3,50
Ємен	108	3,85	102	3,67	104	3,76
Ефіопія	109	3,82	107	3,47	107	3,64
Пакистан	110	3,81	112	3,18	112	3,48
Центрально-Африканська Республіка	111	3,7	76	4,62	99	4,13
Лаос	112	3,65	100	3,79	106	3,72
Іран	113	3,64	122	2,14	120	2,79
Конго, респ.	114	3,6	105	3,51	109	3,55
Зімбабве	115	3,57	120	2,17	122	2,78
Туркменістан	116	3,54	119	2,2	121	2,79
Таджикистан	117	3,5	105	3,51	110	3,50
Гаїті	118	3,4	108	3,37	114	3,38
Судан	119	3,33	118	2,56	119	2,92
Чад	120	3,32	117	2,63	118	2,95
Берег Слонової Кістки	121	3,31	124	1,85	123	2,47
Конго, ДР	122	3,09	114	3,12	115	3,10
Узбекистан	123	3,01	123	1,94	124	2,42
Афганістан	124	2,82	108	3,37	117	3,08
Північна Корея	125	2	128	1,31	127	1,62
Еритрея	126	1,82	125	1,78	125	1,80
М'янма	127	1,7	126	1,77	126	1,73
Сомалі	128	1,22	127	1,51	128	1,36
Південний Судан	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д

Джерело: систематизовано автором на основі [118]

Таблиця Г.4

**Значення та ранги Індекса трансформації Бертельсмана (ВТІ)
за країнами світу в 2010 р.**

Країна	Індекс стану		Індекс управління		ВТІ	
	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення
1	2	3	4	5	6	7
Чеська Республіка	1	9,65	9	6,95	3	8,19
Словенія	2	9,52	18	6,55	9	7,90
Тайвань	3	9,39	6	7,12	4	8,18
Естонія	4	9,34	3	7,33	2	8,27
Уругвай	5	9,25	1	7,52	1	8,34
Словаччина	6	9,14	8	7,03	6	8,02
Литва	7	9,04	10	6,91	8	7,90
Угорщина	8	9	20	6,51	11	7,65
Чилі	9	8,99	2	7,35	5	8,13
Коста-Ріка	10	8,86	15	6,63	10	7,66
Польща	10	8,86	19	6,52	13	7,60
Південна Корея	12	8,72	4	7,24	7	7,95
Латвія	13	8,51	13	6,68	14	7,54
Болгарія	14	8,36	14	6,67	15	7,47
Хорватія	15	8,3	16	6,61	18	7,41
Румунія	16	8,23	25	6,27	19	7,18
Бразилія	17	8,05	5	7,18	12	7,60
Маврикій	18	7,94	10	6,91	17	7,41
Ботсвана	19	7,81	7	7,11	16	7,45
індичка	20	7,54	23	6,34	23	6,91
Македонія	21	7,53	21	6,46	21	6,97
Панама	22	7,49	41	5,68	30	6,52
Ямайка	23	7,45	43	5,67	31	6,50
Сербія	24	7,39	35	5,95	26	6,63
Чорногорія	25	7,35	28	6,14	24	6,72
Гана	26	7,33	12	6,77	20	7,04
Індія	26	7,33	17	6,6	22	6,96
Аргентина	28	7,25	52	5,51	35	6,32
Сінгапур	28	7,25	33	5,98	27	6,58
Албанія	30	7,17	38	5,85	32	6,48
Південна Африка	31	7,16	32	5,99	28	6,55
Сальвадор	32	7,14	24	6,3	25	6,71
Мексика	33	7,09	36	5,88	33	6,46
Намібія	34	6,99	29	6,1	29	6,53
Домініканська республіка	35	6,78	39	5,8	36	6,27
Перу	36	6,74	46	5,62	39	6,15
Україна	37	6,55	66	4,92	50	5,68
Косово	38	6,48	57	5,4	43	5,92
Боснія і Герцеговина	39	6,43	79	4,49	62	5,37
Індонезія	40	6,39	37	5,87	41	6,12
Парагвай	41	6,34	34	5,97	40	6,15
Уганда	41	6,34	30	6,07	37	6,20

Продовження додатку Г

Продовження табл. Г.4

1	2	3	4	5	6	7
Колумбія	43	6,33	58	5,39	46	5,84
Бенін	44	6,31	22	6,42	34	6,36
Ліван	45	6,21	81	4,46	66	5,26
Монголія	46	6,2	26	6,2	38	6,20
Малайзія	47	6,18	47	5,6	44	5,88
Шрі Ланка	48	6,17	61	5,23	49	5,68
Філіппіни	49	6,06	94	4,09	75	4,98
Катар	49	6,06	51	5,53	48	5,79
Бахрейн	51	6,05	85	4,36	68	5,14
Грузія	52	6,03	41	5,68	45	5,85
Замбія	53	5,99	40	5,69	47	5,84
Болівія	54	5,98	72	4,7	64	5,30
Малі	55	5,93	27	6,16	42	6,04
Кувейт	56	5,91	87	4,3	71	5,04
Гондурас	57	5,88	63	5,01	58	5,43
Папуа-Нова Гвінея	58	5,85	65	4,99	59	5,40
Таїланд	59	5,84	77	4,56	67	5,16
Об'єднані Арабські Емірати	60	5,83	56	5,42	52	5,62
Молдова	61	5,79	79	4,49	70	5,10
Бангладеш	62	5,74	68	4,87	65	5,29
Вірменія	63	5,71	85	4,36	74	4,99
Мозамбік	63	5,71	48	5,55	51	5,63
Росія	65	5,7	107	3,41	93	4,41
Нікарагуа	66	5,63	75	4,66	69	5,12
Танзанія	67	5,58	60	5,29	57	5,43
Еквадор	68	5,56	84	4,4	78	4,95
Малаві	68	5,56	44	5,66	53	5,61
Гватемала	70	5,55	53	5,5	56	5,52
Оман	71	5,53	76	4,58	72	5,03
Сенегал	71	5,53	44	5,66	54	5,59
Сьєрра-Леоне	73	5,39	59	5,35	63	5,37
Лесото	74	5,35	55	5,44	60	5,39
Мадагаскар	75	5,3	54	5,47	61	5,38
Казахстан	76	5,24	72	4,7	76	4,96
Йорданія	77	5,15	81	4,46	82	4,79
Ліберія	78	5,09	31	6,04	55	5,54
Кенія	79	5,05	90	4,24	86	4,63
Туніс	80	4,98	87	4,3	85	4,63
Киргизія	81	4,94	91	4,17	90	4,54
Нігерія	82	4,9	62	5,02	77	4,96
Алжир	83	4,86	102	3,92	94	4,36
Азербайджан	84	4,85	95	4,05	92	4,43
Єгипет	85	4,82	87	4,3	88	4,55
Китай	86	4,79	64	5	80	4,89
Буркіна-Фасо	87	4,74	69	4,86	81	4,80
Саудівська Аравія	88	4,63	101	3,94	97	4,27
В'єтнам	89	4,61	66	4,92	83	4,76
Непал	90	4,6	93	4,13	95	4,36

Продовження додатку Г

Продовження табл. Г.4

1	2	3	4	5	6	7
Руанда	91	4,57	70	4,76	84	4,66
Ангола	92	4,56	97	4,03	96	4,29
Нігер	93	4,55	50	5,54	73	5,02
Бурунді	94	4,54	78	4,55	89	4,54
Венесуела	94	4,54	122	2,17	117	3,14
Білорусь	96	4,52	110	3,26	105	3,84
Лівія	97	4,49	113	3,05	108	3,70
Гаїті	98	4,47	71	4,75	87	4,61
Марокко	98	4,47	98	4,02	98	4,24
Камбоджа	100	4,41	103	3,79	99	4,09
Камерун	101	4,4	111	3,25	106	3,78
Бутан	102	4,36	48	5,55	79	4,92
Куба	102	4,36	108	3,38	104	3,84
Йти	104	4,25	72	4,7	91	4,47
Ємен	105	4,08	96	4,04	100	4,06
Пакистан	106	3,96	112	3,18	111	3,55
Ірак	107	3,95	99	3,98	102	3,96
Сирія	108	3,88	117	2,77	113	3,28
Ефіопія	109	3,82	92	4,16	101	3,99
Мавританія	110	3,73	106	3,45	110	3,59
Іран	111	3,65	118	2,31	119	2,90
Конго, респ.	112	3,62	104	3,69	109	3,65
Лаос	113	3,58	100	3,95	107	3,76
Туркменістан	114	3,55	119	2,28	120	2,84
Берег Слонової Кістки	115	3,53	116	2,92	115	3,21
Судан	115	3,53	109	3,27	112	3,40
Центрально-Африканська Республіка	117	3,52	83	4,45	103	3,96
Гвінея	118	3,42	123	2,13	121	2,70
Таджикистан	118	3,42	115	2,95	116	3,18
Узбекистан	120	3,25	124	2,1	122	2,61
Конго, ДР	121	3,17	114	2,99	118	3,08
Чад	122	3,01	121	2,2	123	2,57
Зімбабве	122	3,01	127	1,49	125	2,12
Афганістан	124	2,81	105	3,68	114	3,22
Еритрея	125	2,68	120	2,27	124	2,47
Північна Корея	126	2,29	128	1,46	126	1,83
М'янма	127	1,59	126	1,74	127	1,66
Сомалі	128	1,34	125	1,78	128	1,54
Південний Судан	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д

Джерело: систематизовано автором на основі [118]

Таблиця Г.5

**Значення та ранги Індекса трансформації Бертельсмана (ВТІ)
за країнами світу в 2008 р.**

Країна	Індекс стану		Індекс управління		ВТІ	
	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення
1	2	3	4	5	6	7
Чеська Республіка	1	9,56	20	6,62	6	7,96
Словенія	2	9,49	12	6,83	5	8,05
Естонія	3	9,42	2	7,43	1	8,37
Тайвань	4	9,33	7	7,04	4	8,10
Угорщина	5	9,18	18	6,67	10	7,82
Литва	6	9,16	15	6,7	9	7,83
Словаччина	7	9,14	5	7,2	3	8,11
Чилі	8	8,99	1	7,52	2	8,22
Уругвай	9	8,9	8	6,93	8	7,85
Південна Корея	10	8,89	6	7,09	7	7,94
Польща	11	8,76	53	5,27	23	6,79
Коста-Ріка	12	8,73	15	6,7	14	7,65
Латвія	13	8,6	10	6,86	12	7,68
Хорватія	14	8,57	9	6,87	13	7,67
Болгарія	15	8,44	13	6,73	16	7,54
Маврикій	16	8,33	4	7,23	11	7,76
Румунія	17	8,31	22	6,49	18	7,34
Південна Африка	18	7,98	10	6,86	17	7,40
Ботсвана	19	7,94	3	7,33	15	7,63
Бразилія	20	7,9	15	6,7	19	7,28
Ямайка	21	7,65	39	5,76	27	6,64
Македонія	22	7,52	21	6,52	21	7,00
Сінгапур	23	7,47	32	5,98	25	6,68
Панама	24	7,42	38	5,79	29	6,55
Індія	25	7,35	19	6,63	22	6,98
Аргентина	26	7,34	35	5,81	31	6,53
Намібія	27	7,32	33	5,86	30	6,55
Гана	28	7,3	14	6,72	20	7,00
Мексика	28	7,3	35	5,81	32	6,51
Чорногорія	30	7,28	31	6,13	26	6,68
Сербія	31	7,2	50	5,41	36	6,24
індичка	32	7,17	24	6,33	24	6,74
Албанія	33	7,07	45	5,6	34	6,29
Сальвадор	34	6,99	25	6,27	28	6,62
Україна	35	6,93	55	5,21	43	6,01
Домініканська республіка	36	6,8	44	5,65	40	6,20
Шрі Ланка	37	6,61	52	5,38	45	5,96
Грузія	38	6,6	23	6,36	33	6,48
Перу	38	6,6	39	5,76	41	6,17
Боснія і Герцеговина	40	6,51	80	4,59	57	5,47
Вірменія	41	6,41	56	5,14	51	5,74
Малайзія	42	6,36	48	5,52	47	5,93

Продовження додатку Г

Продовження табл. Г.5

1	2	3	4	5	6	7
Бенін	43	6,34	28	6,2	35	6,27
Монголія	44	6,25	30	6,15	39	6,20
Мадагаскар	45	6,23	27	6,23	37	6,23
Колумбія	46	6,21	57	5,11	53	5,63
Уганда	47	6,19	41	5,75	44	5,97
Індонезія	48	6,17	53	5,27	52	5,70
Ліван	49	6,16	82	4,57	62	5,31
Малі	49	6,16	26	6,25	38	6,20
Філіппіни	51	6,15	67	4,89	56	5,48
Парагвай	52	6,14	42	5,73	46	5,93
Гондурас	53	6,09	65	4,99	55	5,51
Нікарагуа	54	6,08	46	5,57	50	5,82
Сенегал	55	6,07	29	6,19	42	6,13
Бахрейн	56	6,01	78	4,66	63	5,29
Таїланд	57	5,98	71	4,78	61	5,35
Замбія	58	5,97	37	5,8	48	5,88
Росія	59	5,94	98	3,84	80	4,78
Молдова	60	5,93	87	4,48	68	5,15
Кенія	61	5,89	61	5,03	58	5,44
Танзанія	62	5,84	34	5,84	49	5,84
Киргизія	63	5,8	77	4,67	67	5,20
Болівія	64	5,75	74	4,73	66	5,22
Еквадор	64	5,75	103	3,75	83	4,64
Нігерія	66	5,67	47	5,53	54	5,60
Мозамбік	67	5,56	63	5	64	5,27
Бангладеш	68	5,53	93	4,14	79	4,78
Казахстан	68	5,53	76	4,69	71	5,09
Папуа-Нова Гвінея	70	5,46	82	4,57	74	5,00
Гватемала	71	5,43	59	5,05	65	5,24
Буркіна-Фасо	72	5,39	85	4,54	76	4,95
Туніс	73	5,37	73	4,75	72	5,05
Малаві	74	5,35	49	5,5	59	5,42
Оман	75	5,3	72	4,77	73	5,03
Сьєрра-Леоне	76	5,24	62	5,01	70	5,12
Об'єднані Арабські Емірати	77	5,23	60	5,04	69	5,13
Кувейт	78	5,2	95	3,94	87	4,53
Нігер	79	5,15	43	5,69	60	5,41
Йорданія	80	5,12	69	4,81	75	4,96
Єгипет	81	4,88	92	4,15	88	4,50
Бурунді	82	4,78	70	4,8	78	4,79
Алжир	83	4,72	97	3,88	92	4,28
Венесуела	84	4,71	119	2,15	112	3,18
Китай	85	4,7	68	4,84	81	4,77
Марокко	86	4,65	79	4,6	84	4,62
Азербайджан	87	4,51	99	3,83	95	4,16
Камбоджа	88	4,48	100	3,82	96	4,14
Білорусь	89	4,47	110	2,89	107	3,59
Камерун	90	4,46	105	3,41	101	3,90

Продовження додатку Г

Продовження табл. Г.5

1	2	3	4	5	6	7
В'єтнам	91	4,45	74	4,73	85	4,59
Мавританія	92	4,41	51	5,39	77	4,88
Пакистан	92	4,41	90	4,38	89	4,39
Непал	94	4,38	63	5	82	4,68
Куба	95	4,37	109	2,94	108	3,58
Саудівська Аравія	96	4,36	101	3,81	99	4,08
Лівія	97	4,24	107	3,15	106	3,65
Ліберія	98	4,2	66	4,96	86	4,56
Гаїті	99	4,08	86	4,49	91	4,28
Ефіопія	100	3,96	91	4,21	98	4,08
Іран	100	3,96	112	2,8	110	3,33
Ємен	102	3,91	94	3,97	100	3,94
Руанда	103	3,89	81	4,58	93	4,22
Центрально-Африканська Республіка	104	3,88	84	4,56	94	4,21
Ангола	105	3,82	108	3,13	109	3,46
Таджикистан	106	3,8	88	4,46	97	4,12
Конго, респ.	107	3,78	102	3,8	102	3,79
Йти	108	3,75	104	3,65	105	3,70
Гвінея	109	3,72	113	2,61	113	3,12
Бутан	110	3,71	58	5,06	90	4,33
Узбекистан	111	3,68	117	2,24	117	2,87
Лаос	112	3,53	96	3,91	104	3,72
Сирія	113	3,39	116	2,47	116	2,89
Зімбабве	113	3,39	123	1,85	121	2,50
Туркменістан	115	3,34	121	2	120	2,58
Чад	116	3,24	113	2,61	115	2,91
Ірак	117	3,23	115	2,54	118	2,86
Берег Слонової Кістки	118	3,22	118	2,18	119	2,65
Конго, ДР	119	3,16	106	3,36	111	3,26
Афганістан	120	3,14	89	4,44	103	3,73
Судан	121	3	111	2,88	114	2,94
Північна Корея	122	2,46	122	1,9	123	2,16
Еритрея	123	2,37	120	2,06	122	2,21
М'янма	124	1,96	124	1,78	124	1,87
Сомалі	125	1,36	125	1,04	125	1,19
Косово	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
Лесото	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
Катар	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
південний Судан	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д

Джерело: систематизовано автором на основі [118]

Таблиця Г.6

**Значення та ранги Індекса трансформації Бертельсмана (ВТІ)
за країнами світу в 2006 р.**

Країна	Індекс стану		Індекс управління		ВТІ	
	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення
1	2	3	4	5	6	7
Словенія	1	9,45	4	7,43	1	8,38
Естонія	2	9,29	7	7,33	2	8,25
Чеська Республіка	3	9,23	10	6,99	7	8,03
Тайвань	4	9,18	5	7,4	3	8,24
Угорщина	5	9,16	13	6,84	9	7,92
Словаччина	6	9,06	6	7,35	4	8,16
Литва	7	9,02	9	7,04	8	7,97
Південна Корея	8	8,99	8	7,29	6	8,10
Польща	9	8,9	24	6,37	15	7,53
Чилі	10	8,85	2	7,52	5	8,16
Хорватія	11	8,71	12	6,92	11	7,76
Коста-Ріка	12	8,7	19	6,68	14	7,62
Уругвай	13	8,66	15	6,83	13	7,69
Латвія	14	8,2	15	6,83	16	7,48
Маврикій	15	8,17	1	7,62	10	7,89
Ботсвана	16	7,98	3	7,46	12	7,72
Болгарія	16	7,98	20	6,58	19	7,25
Південна Африка	16	7,98	11	6,98	17	7,46
Румунія	19	7,89	25	6,34	20	7,07
Бразилія	20	7,84	13	6,84	18	7,32
Ямайка	21	7,58	28	6,09	22	6,79
Сінгапур	22	7,28	36	5,79	29	6,49
Таїланд	23	7,26	50	5,27	36	6,19
Аргентина	24	7,21	43	5,47	34	6,28
Індія	24	7,21	28	6,09	26	6,63
Сербія *	24	6,95	36	5,3	37	6,07
Намібія	26	7,15	34	5,99	28	6,54
Мексика	27	7,13	32	6,05	27	6,57
Панама	28	7,1	38	5,77	30	6,40
Македонія	29	7,08	40	5,57	35	6,28
Сальвадор	30	7	25	6,34	25	6,66
Гана	31	6,99	18	6,73	21	6,86
Україна	32	6,96	65	4,7	48	5,72
індичка	34	6,92	21	6,55	23	6,73
Сенегал	35	6,64	17	6,82	24	6,73

Продовження додатку Г

Продовження табл. Г.6

1	2	3	4	5	6	7
Шрі Ланка	36	6,63	46	5,34	40	5,95
Албанія	37	6,61	47	5,33	41	5,94
Боснія і Герцеговина	37	6,61	67	4,65	53	5,54
Перу	39	6,57	45	5,35	42	5,93
Мадагаскар	40	6,45	27	6,29	31	6,37
Філіппіни	41	6,4	64	4,73	54	5,50
Домініканська республіка	42	6,36	50	5,27	47	5,79
Монголія	43	6,29	23	6,38	32	6,33
Бенін	44	6,26	36	5,79	39	6,02
Бахрейн	45	6,21	59	4,86	55	5,49
Росія	46	6,14	87	3,86	68	4,87
Колумбія	47	6,1	50	5,27	50	5,67
Малі	47	6,1	22	6,47	33	6,28
Малайзія	49	6,09	42	5,52	46	5,80
Болівія	50	6,07	50	5,27	51	5,66
Замбія	50	6,07	41	5,56	45	5,81
Гондурас	52	6,04	54	5,16	52	5,58
Індонезія	52	6,04	60	4,85	60	5,41
Бангладеш	54	6,01	63	4,74	63	5,34
Мозамбік	54	6,01	31	6,07	38	6,04
Нікарагуа	56	5,88	55	5,1	57	5,48
Парагвай	57	5,85	57	5,02	58	5,42
Вірменія	58	5,81	58	4,99	62	5,38
Кенія	59	5,78	70	4,55	65	5,13
Грузія	60	5,73	35	5,89	44	5,81
Ліван	61	5,71	79	4,19	66	4,89
Еквадор	62	5,65	89	3,71	76	4,58
Танзанія	62	5,65	33	6,02	43	5,83
Уганда	64	5,54	48	5,3	59	5,42
Казахстан	65	5,48	82	4,11	71	4,75
Нігерія	66	5,38	44	5,39	61	5,38
Нігер	67	5,36	28	6,09	49	5,71
Гватемала	68	5,27	55	5,1	64	5,18
Сьєрра-Леоне	68	5,27	39	5,72	56	5,49
Туніс	70	5,17	71	4,42	70	4,78
Папуа-Нова Гвінея	71	5,14	77	4,27	73	4,68
Йорданія	72	5,12	66	4,66	67	4,88
Молдова	73	5,06	96	3,51	83	4,21
Венесуела	73	5,06	102	3,01	90	3,90

Продовження додатку Г
Продовження табл. Г.6

1	2	3	4	5	6	7
Об'єднані Арабські Емірати	75	5,03	77	4,2	75	4,60
Буркіна-Фасо	76	4,92	74	4,4	74	4,65
Малаві	77	4,89	61	4,79	69	4,84
Киргизія	78	4,76	80	4,18	78	4,46
Марокко	79	4,62	62	4,78	72	4,70
Руанда	80	4,6	73	4,41	77	4,50
Непал	81	4,55	81	4,12	82	4,33
Азербайджан	82	4,51	95	3,52	88	3,98
Білорусь	83	4,47	106	2,8	99	3,54
Пакистан	84	4,43	76	4,31	80	4,37
Алжир	85	4,42	92	3,63	87	4,01
Китай	85	4,42	71	4,47	79	4,44
В'єтнам	87	4,34	74	4,33	81	4,33
Камерун	88	4,31	99	3,31	94	3,78
Камбоджа	89	4,29	94	3,54	91	3,90
Єгипет	89	4,29	87	3,86	85	4,07
Гвінея	91	4,2	85	3,89	86	4,04
Ефіопія	92	4,19	83	4,1	84	4,14
Лівія	93	4	102	3,15	97	3,55
Саудівська Аравія	93	4	90	3,68	93	3,84
Іран	95	3,98	101	3,17	96	3,55
Куба	96	3,93	108	2,54	107	3,16
Чад	97	3,86	100	3,23	100	3,53
Йти	98	3,82	109	2,34	109	2,99
Ємен	98	3,82	84	3,89	92	3,85
Сирія	100	3,63	104	2,85	104	3,22
Бурунді	101	3,58	107	2,79	106	3,16
Узбекистан	102	3,46	110	2,16	110	2,73
Таджикистан	103	3,45	68	4,59	89	3,98
Ангола	104	3,41	91	3,65	101	3,53
Зімбабве	105	3,38	113	2,03	111	2,62
Лаос	106	3,35	98	3,42	102	3,38
Гаїті	107	3,28	104	2,86	108	3,06
Туркменістан	108	3,2	116	1,84	114	2,43
Центрально-Африканська Республіка	109	3,18	84	3,94	98	3,54
Судан	110	3,17	96	3,47	103	3,32
Берег Слонової Кістки	111	3,14	116	1,86	115	2,42
Афганістан	112	3,02	68	4,62	95	3,74

Продовження додатку Г

Продовження табл. Г.6

1	2	3	4	5	6	7
Еритрея	113	2,94	112	2,12	113	2,50
Ірак	114	2,79	н/д	н/д	н/д	н/д
Ліберія	114	2,79	93	3,62	105	3,18
Північна Корея	116	2,67	115	1,99	116	2,31
Конго, ДР	117	2,62	109	2,49	112	2,55
М'янма	118	1,88	113	2,11	117	1,99
Сомалі	118	1,36	117	1,58	118	1,47
Бутан	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
Конго, респ.	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
Косово	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
Кувейт	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
Лесото	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
Мавританія	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
Чорногорія	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
Оман	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
Катар	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
південний Судан	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д

Джерело: систематизовано автором на основі [118]

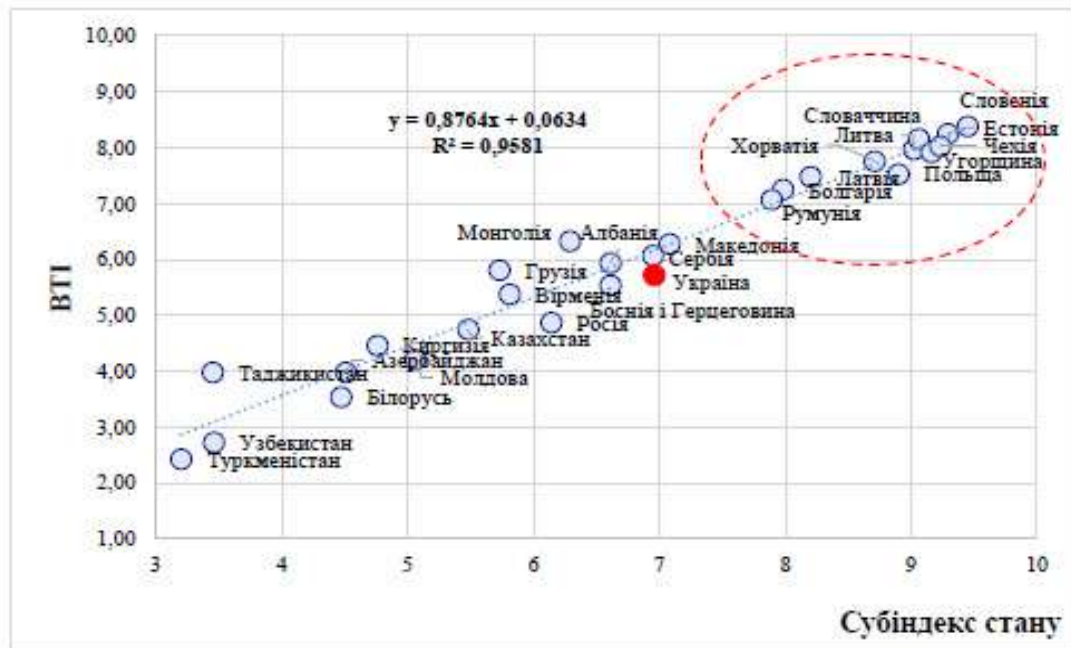

Рис. Г.1. Взаємозв'язок субіндексу стану та індексу трансформації Бертельсмана для країн з перехідною економікою в 2006 р.

Джерело: систематизовано автором на основі [118]

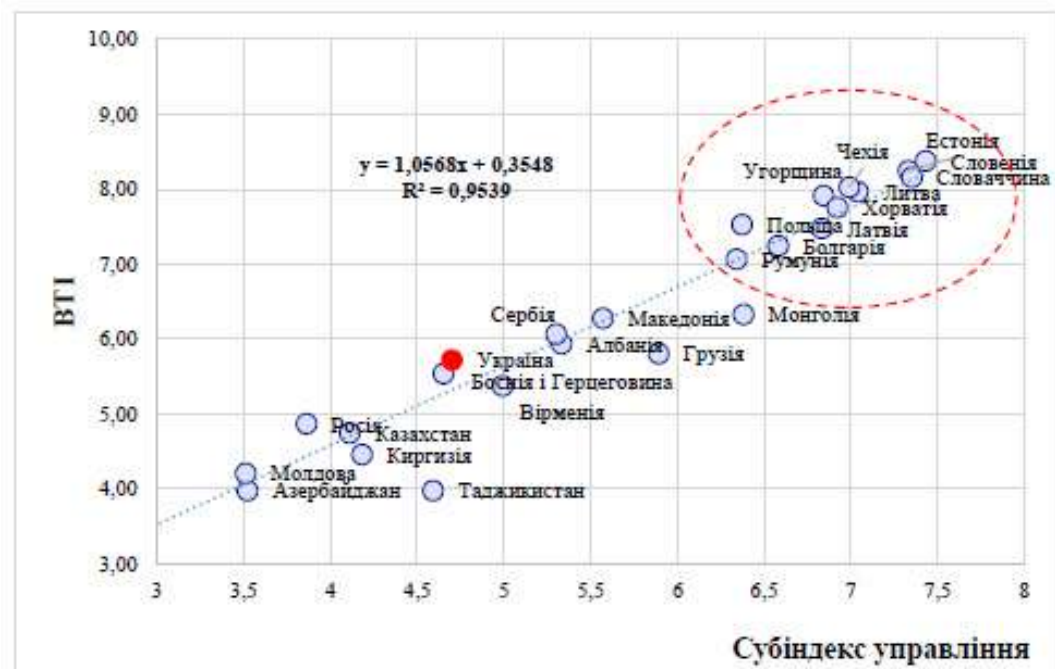

Рис. Г.2. Взаємозв'язок субіндексу управління та індексу трансформації Бертельсмана для країн з перехідною економікою в 2006 р.

Джерело: систематизовано автором на основі [118]

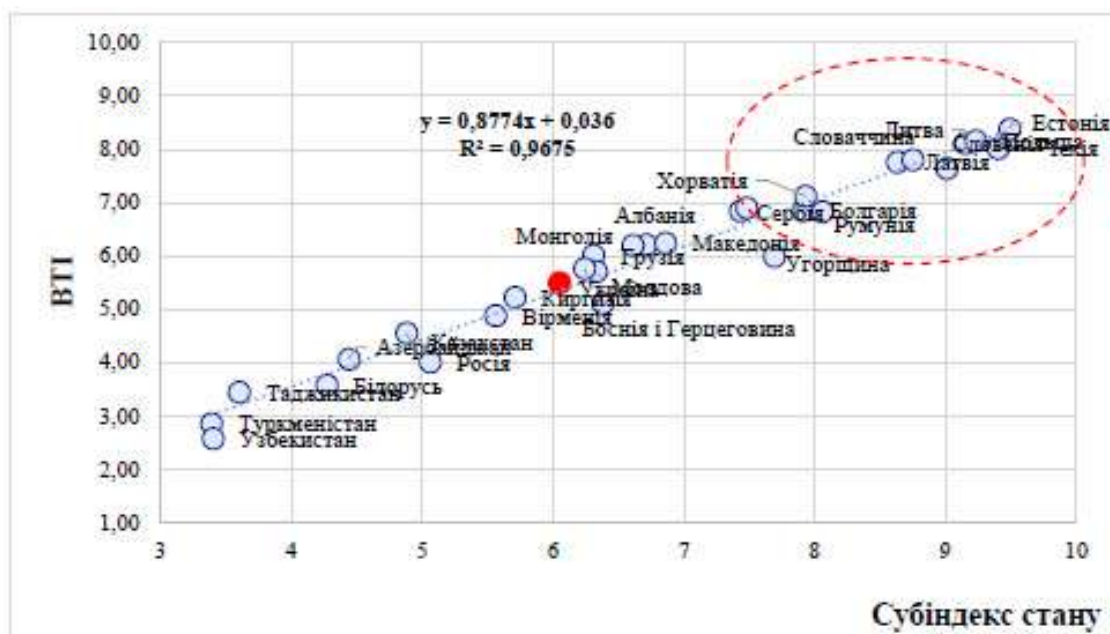

Рис. Г.3. Взаємозв'язок субіндексу стану та індексу трансформації Бертельсмана для країн з перехідною економікою в 2016 р.

Джерело: систематизовано автором на основі [118]

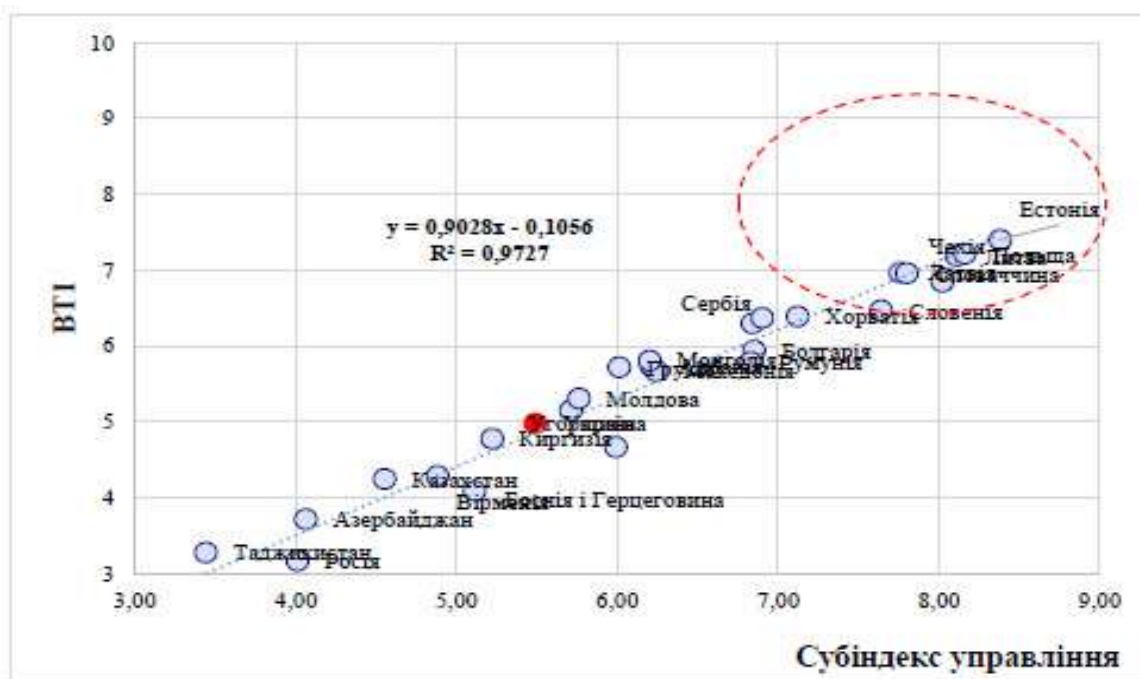

Рис. Г.4. Взаємозв'язок субіндексу управління та індексу трансформації Бертельсмана для країн з перехідною економікою в 2016 р.

Джерело: систематизовано автором на основі [118]

Таблиця Д.1

**Структура зайнятих в економіці країн з перехідною економікою за
видами економічної діяльності в 1991 р., %**

Країни		Сільське господарство	Промисловість	Будівництво	Видобуток корисних копалин; електрика, газо- та водопостачання	Торгівля, транспорт, харчування, а також ділові та адміністративні послуги	Державне управління, громадські, соціальні та інші послуги і заходи
В середньому по країнах з перехідною економікою		21,7	22,4	7,8	3,8	23,3	20,9
Державне управління	Латвія	17,9	20,2	5,2	2,3	27,1	27,2
	Молдова	10,9	14,9	3,4	5,1	32	33,7
	Чорногорія	10,9	14,9	3,4	5,1	32	33,7
Промисловіст ь	Болгарія	19,5	30,6	6,6	3,9	19	20,3
	Естонія	19,2	25,1	8,1	3,9	23,5	20,2
	Росія	14,2	26,6	10,4	3	24,8	21
	Румунія	29,8	31,3	4,6	4	19,2	11,2
	Словаччина	10,5	27,8	8,9	3,9	23,9	24,9
	Словенія	10,8	36,9	5,4	2,3	25,3	19,3
	Чехія	7,9	30,6	8,7	4,6	27,3	20,8
Сільське господарство	Азербайджан	47,5	9,3	7,1	2,2	18	15,9
	Албанія	43,8	5	4,2	2	25,4	19,7
	Вірменія	40,4	8,2	5,3	3,5	16	26,6
	Грузія	49,8	7,2	1,6	1,6	16,7	23,1
	Казахстан	37,7	8	3,8	4,4	25,5	20,6
	Киргизія	35,5	16,3	8,4	1,9	15	23
	Македонія	25,7	24,7	5,2	3,9	21,2	19,3
	Монголія	42,6	8,3	3,6	4,4	20,8	20,1
	Польща	25,6	24,9	7,4	3,9	19,1	19,1
	Таджикистан	55,4	5,1	13,5	1,1	12,1	12,8
	Туркменістан	27,3	26	4,6	3	16,1	23,1
	Узбекистан	38,6	11,2	6,3	11,8	11,8	20,4
Торгівля, транспорт	Білорусь	12,3	23,2	6,3	2,5	30	25,8
	Боснія і Герцеговина	19,2	22,8	6,2	6,8	24,6	20,5
	Литва	21,4	19,6	6,7	2,7	26,2	23,4
	Сербія	26,4	19,9	4,7	2,8	25,6	20,6
	Угорщина	11,4	24,3	5,2	3,8	28,5	26,8
	Україна	22	16	6,6	5	26,2	24,2
	Хорватія	20,7	21,7	6,1	2,2	28,8	20,6

Джерело: систематизовано автором на основі [132]

Таблиця Д.2

**Структура зайнятих в економіці країн з перехідною економікою
за видами економічної діяльності в 2006 р., %**

	Країни	Сільське господарство	Промисловість	Будівництво	Видобуток корисних копалин; електрика, газ та водопостачання	Торгівля, транспорт, харчування, а також ділові та адміністративні послуги	Державне управління, громадські, соціальні та інші послуги і заходи
В середньому по країнах з перехідною економікою		100	17,9	16,9	6,7	4,6	29,8
Сільське господарство	Азербайджан	39,6	3,7	5,8	2,8	25,7	22,4
	Албанія	45,1	7,2	8,2	2,3	20,4	16,8
	Вірменія	37,0	7,0	7,3	4,3	19,1	25,3
	Грузія	55,3	4,7	3,1	1,3	17,4	18,2
	Казахстан	31,5	7,5	6,2	4,7	28,2	21,8
	Киргизія	36,3	8,5	8,7	2,3	25,0	19,3
	Молдова	33,6	10,7	5,3	2,2	24,5	23,8
	Монголія	38,8	4,7	5,4	7,1	25,9	18,0
	Румунія	30,6	21,3	6,0	3,4	22,1	16,5
	Таджикистан	54,9	5,0	10,3	1,5	14,6	13,6
	Узбекистан	36,0	10,3	6,8	12,4	13,5	21,1
Торгівля, транспорт	Білорусь	10,6	21,5	7,1	2,7	32,4	25,7
	Болгарія	8,1	24,0	7,4	3,1	34,0	23,4
	Боснія і Герцеговина	18,3	16,9	7,4	6,1	28,7	22,5
	Естонія	5,0	20,9	9,8	2,8	35,5	26,0
	Латвія	11,5	15,0	9,8	2,6	35,4	25,7
	Литва	13,8	17,7	9,9	1,9	31,7	24,9
	Македонія	20,1	21,5	7,7	3,5	25,3	21,9
	Польща	15,8	20,5	6,3	3,2	30,4	23,8
	Росія	9,9	18,0	6,5	4,8	34,0	26,8
	Сербія	20,5	19,7	6,1	3,5	28,7	21,4
	Словаччина	4,4	26,5	9,8	2,6	31,8	25,0
	Словенія	9,6	27,9	5,9	1,7	31,2	23,8
	Угорщина	4,8	22,0	8,2	2,1	36,1	26,9
	Україна	20,7	13,9	6,5	5,6	29,6	23,7
	Хорватія	14,3	19,1	8,4	1,9	34,5	21,8
Чехія	3,8	28,2	9,0	2,7	32,6	23,6	
Чорногорія	8,5	12,2	3,2	3,2	38,8	34,0	
Промисловість	Туркменістан	24,9	24,9	5,0	3,4	18,1	23,6

Джерело: систематизовано автором на основі [132]

Таблиця Д.3

Структура зайнятих в економіці країн з перехідною економікою за видами економічної діяльності в 2008 р., %

	Країни	Сільське господарство	Промисловість	Будівництво	Видобуток корисних копалин; електрика, газ та водопостачання	Торгівля, транспорт, харчування, а також ділові та адміністративні послуги	Державне управління, громадські, соціальні та інші послуги і заходи
В середньому по країнах з перехідною економікою		16,9	16,1	7,6	4,7	30,7	24,0
Сільське господарство	Азербайджан	39,6	4,8	5,1	2,2	26,6	21,7
	Албанія	44,7	7,1	8,4	2,3	20,6	16,9
	Вірменія	37,4	6,5	8,0	4,2	18,3	25,6
	Грузія	52,9	4,9	4,2	1,4	18,4	18,2
	Казахстан	30,2	7,3	7,0	4,7	29,5	21,4
	Киргизія	34,0	8,2	10,2	2,3	26,6	18,7
	Молдова	31,1	10,9	6,6	2,1	26,1	23,1
	Монголія	40,6	6,5	3,7	5,2	23,6	20,5
	Румунія	28,7	20,3	8,0	3,3	24,6	15,1
	Таджикистан	53,6	5,3	9,2	1,8	16,0	14,1
	Узбекистан	35,4	10,0	7,1	12,4	14,1	21,0
Торгівля, транспорт	Білорусь	10,4	21,2	7,4	2,8	32,6	25,6
	Болгарія	7,5	22,9	10,1	3,4	35,4	20,8
	Боснія і Герцеговина	18,0	16,6	7,6	6,1	29,1	22,5
	Естонія	3,9	20,4	12,3	2,6	36,8	24,1
	Латвія	7,9	14,8	11,8	2,8	37,2	25,4
	Литва	10,9	23,0	14,6	3,5	48,5	34,7
	Македонія	18,5	20,8	6,4	3,8	27,8	22,9
	Польща	14,0	20,4	7,8	3,6	32,2	22,0
	Росія	8,5	16,5	7,6	4,8	34,7	27,8
	Сербія	25,0	17,2	6,3	2,7	28,6	20,1
	Словаччина	3,9	26,3	10,6	3,2	33,3	22,7
	Словенія	8,6	26,2	6,8	2,2	34,0	22,3
	Угорщина	4,3	21,9	8,0	2,3	37,9	25,6
	Україна	20,4	13,5	6,5	5,7	30,3	23,5
	Хорватія	12,8	18,6	9,2	3,0	36,3	20,1
Чехія	3,2	27,6	9,6	3,4	34,4	21,9	
Чорногорія	7,7	10,1	4,3	3,4	44,0	30,4	
Промисловість	Туркменістан	24,5	24,6	5,4	3,5	18,3	23,7

Джерело: систематизовано автором на основі [132]

Таблиця Д.4

**Структура зайнятих в економіці країн з перехідною економікою за
видами економічної діяльності в 2010 р., %**

	Країни	Сільське господарство	Промисловість	Будівництво	Видобуток корисних копалин; електрика, газопостачання	Торгівля, транспорт, харчування, а також ділові та адміністративні послуги	Державне управління, громадські, соціальні та інші послуги і заходи
В середньому по країнах з перехідною економікою		16,5	14,9	7,3	5,0	31,3	25,0
Сільське господарство	Азербайджан	38,2	4,8	6,6	2,2	25,3	22,8
	Албанія	42,1	8,2	9,9	2,4	21,2	16,3
	Вірменія	38,6	5,7	7,2	4,5	20,5	23,5
	Грузія	51,8	5,0	4,1	1,6	18,8	18,7
	Казахстан	28,3	7,0	7,0	4,7	30,9	22,1
	Киргизія	32,2	7,9	10,7	2,5	27,7	19,1
	Монголія	33,5	6,2	4,8	5,2	29,1	21,2
	Румунія	31,0	17,6	7,5	3,2	25,0	15,7
	Таджикистан	53,0	5,5	8,4	1,9	16,8	14,4
	Узбекистан	35,0	9,8	7,4	12,5	14,5	20,9
Торгівля, транспорт	Білорусь	10,2	21,0	7,6	2,8	32,9	25,6
	Болгарія	6,8	20,5	8,9	3,5	38,6	21,6
	Боснія і Герцеговина	17,7	16,5	7,7	6,1	29,3	22,7
	Естонія	4,2	18,8	8,4	3,2	38,1	27,4
	Латвія	8,6	13,2	6,8	3,1	40,9	27,4
	Литва	8,8	15,4	7,0	2,2	38,5	28,1
	Македонія	18,7	19,8	6,2	4,2	28,8	22,4
	Молдова	27,5	10,6	5,9	2,2	28,4	25,4
	Польща	13,1	18,6	8,1	3,6	33,5	23,1
	Росія	7,7	15,2	7,2	5,3	35,2	29,3
	Сербія	22,4	17,0	5,1	3,6	29,6	22,5
	Словаччина	3,2	22,9	11,2	3,1	34,9	24,8
	Словенія	8,8	24,3	6,0	2,3	35,2	23,4
	Угорщина	4,5	20,8	7,3	2,6	37,4	27,4
	Україна	20,3	13,4	6,5	5,8	30,5	23,5
	Хорватія	14,3	16,6	7,6	3,3	36,6	21,7
Чехія	3,1	25,3	9,5	3,2	35,2	23,7	
Чорногорія	5,5	8,5	5,5	5,0	47,0	28,5	
Промисловість	Туркменістан	24,5	24,6	5,4	3,5	18,3	23,7

Джерело: систематизовано автором на основі [132]

Таблиця Д.5

**Структура зайнятих в економіці країн з перехідною економікою за
видами економічної діяльності в 2012 р., %**

	Країни	Сільське господарство	Промисловість	Будівництво	Видобуток корисних копалин; електрика, газ та водопостачання	Торгівля, транспорт, харчування, а також ділові та адміністративні послуги	Державне управління, громадські, соціальні та інші послуги і заходи
В середньому по країнах з перехідною економікою		16,0	14,8	7,4	5,1	32,0	24,8
Сільське господарство	Азербайджан	37,6	4,8	7,3	2,2	25,7	22,3
	Албанія	46,0	7,2	8,2	1,9	21,7	15,0
	Вірменія	37,3	8,0	5,9	3,8	20,3	24,7
	Грузія	50,6	5,1	4,3	1,7	19,2	19,0
	Казахстан	25,5	6,4	7,6	5,4	31,0	24,0
	Киргизія	30,1	7,6	11,3	2,8	28,9	19,2
	Молдова	35,0	6,2	5,6	6,4	26,1	20,7
	Монголія	29,7	17,8	7,4	3,0	26,3	15,8
	Румунія	52,6	5,4	8,4	2,0	17,2	14,4
	Таджикистан	34,5	9,6	7,6	12,6	14,9	20,8
	Узбекистан	10,0	20,8	7,6	2,8	33,2	25,6
Торгівля, транспорт	Білорусь	6,5	20,6	7,0	3,7	39,8	22,4
	Болгарія	17,4	16,2	7,8	6,0	29,8	22,7
	Боснія і Герцеговина	4,5	18,8	9,4	2,8	38,1	26,4
	Естонія	8,3	14,0	7,1	2,3	40,4	27,8
	Латвія	8,8	15,7	7,0	2,4	39,0	27,1
	Литва	17,3	19,4	6,3	4,0	30,2	22,8
	Македонія	26,4	10,6	6,2	2,6	29,4	24,8
	Польща	12,6	18,6	8,0	3,7	34,1	22,9
	Росія	7,3	15,0	7,4	5,4	36,2	28,7
	Сербія	21,0	17,0	5,1	4,3	30,2	22,4
	Словаччина	3,3	24,5	10,3	2,7	34,6	24,6
	Словенія	8,4	22,5	5,9	2,6	36,0	24,6
	Угорщина	5,1	20,7	6,3	2,8	37,8	27,3
	Україна	19,9	13,3	6,3	6,3	31,2	23,1
	Хорватія	12,3	17,5	7,0	3,4	37,7	22,1
Чехія	3,1	26,6	8,7	2,9	35,3	23,5	
Чорногорія	5,5	7,0	6,0	5,0	48,3	28,4	
Промисловість	Туркменістан	24,5	24,6	5,4	3,5	18,3	23,7

Джерело: систематизовано автором на основі [132]

Таблиця Д.6

**Структура зайнятих в економіці країн з перехідною економікою
за видами економічної діяльності в 2014 р., %**

	Країни	Сільське господарство	Промисловість	Будівництво	Видобуток корисних копалин; електрика, газопостачання	Торгівля, транспорт, харчування, а також ділові та адміністративні послуги	Державне управління, громадські, соціальні та інші послуги і заходи
В середньому по країнах з перехідною економікою		14,8	14,6	7,4	5,2	32,7	25,2
Сільське господарство	Азербайджан	36,8	4,9	7,3	2,1	26,3	22,6
	Албанія	42,9	8,6	6,4	2,4	22,8	16,8
	Вірменія	34,8	8,3	5,2	3,2	22,2	26,3
	Грузія	48,7	5,3	4,4	1,9	19,8	19,8
	Киргизія	31,6	6,9	11,0	2,4	29,3	18,7
	Молдова	30,5	10,1	5,6	2,3	28,4	23,1
	Румунія	28,4	18,5	7,4	3,0	27,7	15,1
	Таджикистан	52,0	5,3	9,0	2,0	17,4	14,3
	Узбекистан	34,1	9,4	7,8	12,8	15,2	20,6
Торгівля, транспорт	Білорусь	9,8	20,5	7,9	2,9	33,4	25,5
	Болгарія	7,0	19,6	7,2	3,3	40,3	22,6
	Боснія і Герцеговина	17,1	16,0	7,9	6,0	30,2	22,8
	Естонія	3,8	18,3	9,4	2,5	39,3	26,6
	Казахстан	21,9	6,3	7,8	5,9	32,5	25,6
	Латвія	7,5	13,4	8,3	2,1	42,1	26,7
	Литва	9,1	15,0	7,6	2,2	39,5	26,6
	Македонія	18,4	19,3	6,9	4,2	30,0	21,2
	Монголія	28,0	7,7	7,3	5,7	30,9	20,4
	Польща	11,5	19,2	7,5	3,9	34,5	23,5
	Росія	6,7	14,5	7,6	5,4	37,2	28,6
	Сербія	19,9	15,9	4,5	4,3	30,5	25,0
	Словаччина	3,5	23,3	9,5	2,7	34,5	26,6
	Словенія	9,7	22,7	5,7	2,6	34,9	24,4
	Угорщина	4,7	21,7	6,3	2,5	36,8	28,0
	Україна	14,8	13,0	6,3	6,9	32,9	26,2
	Хорватія	9,5	17,2	6,7	3,1	38,5	25,0
	Чехія	2,7	26,7	8,3	3,0	35,2	24,0
Чорногорія	5,7	6,6	6,6	4,7	49,3	27,0	
Державне управління	Туркменістан	23,5	24,1	6,0	3,6	19,1	23,7

Джерело: систематизовано автором на основі [132]

**Структура зайнятих в економіці країн з перехідною економікою
за видами економічної діяльності в 2016 р., %**

	Країни	Сільське господарство	Промисловість	Будівництво	Видобуток корисних копалин; електрика, газ та водопостачання	Торгівля, транспорт, харчування, а також ділові та адміністративні послуги	Державне управління, громадські, соціальні та інші послуги і заходи
В середньому по країнах з перехідною економікою		14,2	14,6	7,3	5,1	33,0	25,7
Сільське господарство	Азербайджан	36,3	5,1	7,2	2,0	26,6	22,7
	Албанія	39,8	9,7	6,9	2,3	24,1	17,2
	Вірменія	33,6	8,3	3,7	3,8	22,3	28,3
	Грузія	46,8	5,3	4,4	1,9	19,8	19,8
	Молдова	33,7	10,0	5,0	2,1	27,2	22,0
	Монголія	30,3	7,5	6,2	5,3	29,7	21,1
	Таджикистан	51,5	5,2	9,3	2,0	17,7	14,2
	Узбекистан	33,7	9,2	8,1	12,9	15,6	20,5
Торгівля, транспорт	Білорусь	9,7	18,1	8,3	5,1	30,8	27,9
	Болгарія	6,7	19,5	7,1	3,1	41,4	22,1
	Боснія і Герцеговина	16,7	15,9	8,1	6,0	30,4	22,8
	Естонія	3,9	18,7	9,0	2,2	40,1	26,2
	Казахстан	16,3	6,5	8,2	6,3	35,1	27,7
	Киргизія	26,8	7,6	12,0	2,4	31,2	19,9
	Латвія	7,6	13,8	7,4	2,8	40,9	27,4
	Литва	7,9	15,5	7,6	2,1	39,5	27,4
	Македонія	16,7	19,0	7,2	4,1	30,6	22,6
	Польща	10,6	20,3	7,6	3,5	34,8	23,2
	Росія	6,7	14,4	7,2	5,4	37,2	29,2
	Румунія	23,1	18,9	8,0	2,9	30,2	16,8
	Сербія	18,6	16,5	4,3	3,7	31,2	25,8
	Словаччина	2,9	24,5	9,2	2,8	34,4	26,3
	Словенія	5,0	25,4	5,6	2,3	36,1	25,7
	Угорщина	5,0	21,7	6,4	2,4	36,1	28,4
	Україна	15,6	12,3	6,6	5,4	33,7	26,5
	Хорватія	7,6	17,0	7,1	2,9	40,3	25,1
	Чехія	2,9	27,8	7,5	2,8	34,8	24,2
	Чорногорія	7,9	5,6	7,4	4,2	48,4	26,5
Державне управління, промисловість	Туркменістан	23,1	23,9	6,1	3,7	19,4	23,9

Джерело: систематизовано автором на основі [132]

Таблиця Д.8

**Структура зайнятих в економіці країн з перехідною економікою за
видами економічної діяльності в 2018 р., %**

	Країни	Сільське господарство	Промисловість	Будівництво	Видобуток корисних копалин; електрика, газ та водопостачання	Торгівля, транспорт, харчування, а також ділові та адміністративні послуги	Державне управління, громадські, соціальні та інші послуги і заходи
В середньому по країнах з перехідною економікою		13,7	14,6	7,4	5,2	33,6	25,6
Сільське господарство	Азербайджан	36,1	5,1	7,3	2,0	26,9	22,6
	Албанія	38,0	10,1	6,9	2,4	25,1	17,5
	Вірменія	33,3	8,1	3,8	3,9	22,8	28,1
	Грузія	42,9	5,9	4,9	2,4	21,9	21,9
	Молдова	32,2	10	5	2,1	27,2	22
	Таджикистан	51,0	5,1	9,6	2,1	18,1	14,2
	Узбекистан	33,4	9,0	8,3	13,1	15,9	20,4
	Білорусь	10,6	18,3	7,7	4,8	31,3	27,4
Торгівля, транспорт	Болгарія	6,9	19,0	7,5	3,4	41,8	21,4
	Боснія і Герцеговина	16,5	15,7	8,2	5,9	30,8	23,0
	Естонія	3,5	18,8	8,7	2,3	41,5	25,1
	Казахстан	15,0	6,5	8,4	6,5	35,7	28,0
	Киргизія	26,5	7,5	12,2	2,5	31,6	19,8
	Латвія	6,8	13,3	7,1	2,7	42,2	27,8
	Литва	7,7	15,3	7,3	2,4	39,9	27,3
	Македонія	16,1	19,2	7,3	4,0	31,0	22,4
	Монголія	28,7	7,4	5,7	5,9	31,3	20,9
	Польща	10,1	20,7	7,5	3,3	35,0	23,4
	Росія	5,8	14,1	7,3	5,5	38,3	28,9
	Румунія	22,6	19,1	8,1	2,8	30,7	16,7
	Сербія	17,1	17,0	4,2	4,1	31,4	26,4
	Словаччина	2,7	24,4	9,7	2,8	33,6	26,7
	Словенія	5,5	25,1	5,6	2,3	35,8	25,7
	Угорщина	5,0	22,2	6,9	2,2	35,9	27,7
	Україна	15,3	12,2	6,6	5,4	34,1	26,3
	Хорватія	6,9	16,9	6,6	2,7	41,8	25,0
	Чехія	2,8	27,6	7,5	2,7	34,7	24,7
	Чорногорія	7,7	5,4	7,7	4,1	48,9	26,2
Державне управління, промисловість	Туркменістан	22,8	23,8	6,2	3,7	19,7	23,8

Джерело: систематизовано автором на основі [132]

**Індекс Рябцева за зайнятими в економіці країн з перехідною економікою
за видами економічної діяльності за 1991–2018 рр.**

Країни	2006-1991	2008-2006	2010-2008	2012-2010	2014-2012	2016-2014	2018-2016	2018-1991
Азербайджан	0,132020	0,017199	0,025492	0,010170	0,010900	0,005449	0,003605	0,157397
Албанія	0,069338	0,005292	0,031526	0,044242	0,042457	0,034218	0,020864	0,080580
Вірменія	0,052835	0,012857	0,033912	0,032314	0,036303	0,028440	0,006049	0,099131
Грузія	0,067056	0,023401	0,010750	0,011903	0,018475	0,017311	0,046180	0,085304
Казахстан	0,073379	0,021166	0,025493	0,036771	0,044134	0,067712	0,014678	0,273622
Киргизія	0,136105	0,032957	0,022821	0,026547	0,019262	0,056315	0,005365	0,227362
Молдова	0,274743	0,034144	0,050495	0,016792	0,046962	0,037325	0,015581	0,265360
Монголія	0,080146	0,048291	0,089081	0,037378	0,091506	0,031334	0,025478	0,177345
Румунія	0,124102	0,043805	0,039533	0,020151	0,022820	0,065769	0,007482	0,206904
Таджикистан	0,035092	0,019503	0,011777	0,004394	0,007314	0,006099	0,006044	0,073148
Узбекистан	0,035550	0,009657	0,007611	0,007644	0,007373	0,007565	0,005766	0,078756
Білорусь	0,036312	0,005426	0,004637	0,004707	0,005491	0,050952	0,014071	0,065402
Болгарія	0,216848	0,043306	0,043457	0,023826	0,013035	0,012016	0,010519	0,303780
Боснія і Герцеговина	0,085285	0,007085	0,004886	0,007082	0,005903	0,005151	0,005168	0,114768
Естонія	0,214913	0,035749	0,054427	0,014228	0,014937	0,010769	0,017221	0,265180
Латвія	0,133074	0,045735	0,066611	0,215819	0,230456	0,017438	0,016932	0,203825
Литва	0,110285	0,184964	0,138754	0,023236	0,019713	0,014524	0,006446	0,211010
Македонія	0,092794	0,038167	0,017080	0,021914	0,022856	0,025734	0,008533	0,166963
Польща	0,179274	0,037525	0,029017	0,007907	0,015806	0,016348	0,007359	0,251348
Росія	0,162690	0,026766	0,022898	0,013231	0,012092	0,007050	0,014779	0,233865
Сербія	0,074200	0,058073	0,042391	0,017706	0,033530	0,019715	0,018319	0,136251
Словаччина	0,106491	0,030060	0,044787	0,018708	0,024593	0,014145	0,010155	0,136256
Словенія	0,118660	0,039007	0,026411	0,023477	0,016699	0,056018	0,005839	0,178748
Угорщина	0,110662	0,022214	0,022072	0,012406	0,016773	0,008269	0,009474	0,104796
Україна	0,046624	0,009568	0,003001	0,011396	0,067054	0,021428	0,005871	0,120709
Хорватія	0,098769	0,033373	0,035298	0,026169	0,040941	0,026528	0,016318	0,205644
Чехія	0,080830	0,027727	0,030086	0,015312	0,007000	0,014237	0,004552	0,106258
Чорногорія	0,076327	0,061940	0,044474	0,018008	0,016366	0,024929	0,005990	0,203489
Туркменістан	0,036214	0,007297	0,000746	0,000000	0,016554	0,005806	0,005277	0,069628

Джерело: розраховано автором

Додаток Е

Таблиця Е.1

Індекс концентрації за імпортом за країнами з перехідною економікою за 1995–2017 рр.

Країни	1995	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2017
Азербайджан	0,076	0,115	0,092	0,071	0,079	0,080	0,068	0,058
Албанія	0,094	0,074	0,081	0,077	0,108	0,402	0,153	0,267
Білорусь	0,495	0,220	0,214	0,190	0,186	0,169	0,137	0,161
Болгарія	0,174	0,156	0,111	0,106	0,127	0,094	0,070	0,080
Боснія і Герцеговина	0,077	0,088	0,087	0,063	0,074	0,063	0,049	0,049
Вірменія	0,203	0,111	0,083	0,073	0,091	0,094	0,086	0,072
Грузія	0,253	0,123	0,119	0,131	0,115	0,110	0,091	0,092
Естонія	0,073	0,140	0,098	0,111	0,166	0,128	0,094	0,083
Казахстан	0,087	0,070	0,079	0,104	0,066	0,060	0,047	0,045
Киргизія	0,195	0,214	0,319	0,195	0,165	0,146	0,094	0,120
Латвія	0,107	0,089	0,082	0,091	0,108	0,102	0,080	0,083
Литва	0,083	0,155	0,185	0,206	0,202	0,134	0,085	0,101
Македонія	0,113	0,120	0,112	0,086	0,102	0,114	0,109	0,113
Молдова	0,206	0,103	0,107	0,093	0,105	0,117	0,106	0,087
Монголія	0,147	0,254	0,258	0,197	0,210	0,197	0,137	0,158
Польща	0,049	0,070	0,071	0,067	0,083	0,067	0,052	0,053
Росія	0,215	0,073	0,090	0,060	0,068	0,058	0,055	0,052
Румунія	0,091	0,075	0,070	0,066	0,062	0,068	0,060	0,058
Сербія	0,000	0,000	0,079	0,149	0,077	0,109	0,141	0,120
Словаччина	0,060	0,087	0,099	0,099	0,101	0,105	0,113	0,102
Словенія	0,055	0,066	0,078	0,068	0,081	0,070	0,065	0,067
Таджикистан	0,142	0,147	0,091	0,094	0,080	0,078	0,063	0,068
Туркменістан	0,086	0,108	0,134	0,086	0,105	0,089	0,084	0,072
Угорщина	0,051	0,120	0,127	0,122	0,101	0,086	0,085	0,074
Узбекистан	0,076	0,100	0,108	0,092	0,084	0,072	0,068	0,065
Україна	0,297	0,124	0,119	0,145	0,154	0,128	0,083	0,092
Хорватія	0,079	0,077	0,083	0,084	0,088	0,071	0,055	0,056
Чехія	0,042	0,062	0,064	0,077	0,071	0,070	0,073	0,075
Чорногорія	0,000	0,000	0,090	0,080	0,099	0,090	0,066	0,072

Джерело: систематизовано автором на основі [94]

Таблиця Е.2

Індекс диверсифікації за імпортом за країнами з перехідною економікою за 1995–2017 рр.

Країни	1995	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2017
Азербайджан	0,525	0,459	0,480	0,478	0,518	0,456	0,440	0,406
Албанія	0,505	0,468	0,397	0,452	0,488	0,494	0,406	0,480
Білорусь	0,600	0,372	0,329	0,380	0,339	0,356	0,354	0,362
Болгарія	0,434	0,346	0,275	0,293	0,286	0,292	0,313	0,312
Боснія і Герцеговина	0,508	0,395	0,379	0,365	0,352	0,344	0,369	0,377
Вірменія	0,608	0,387	0,393	0,381	0,402	0,405	0,418	0,402
Грузія	0,670	0,386	0,418	0,433	0,439	0,420	0,406	0,401
Естонія	0,341	0,339	0,333	0,335	0,353	0,328	0,297	0,304
Казахстан	0,477	0,348	0,364	0,398	0,352	0,366	0,349	0,353
Киргизія	0,577	0,514	0,541	0,488	0,488	0,470	0,457	0,485
Латвія	0,422	0,342	0,330	0,375	0,371	0,347	0,318	0,335
Литва	0,368	0,323	0,337	0,385	0,357	0,318	0,325	0,333
Македонія	0,419	0,398	0,384	0,375	0,435	0,458	0,455	0,435
Молдова	0,549	0,436	0,378	0,401	0,446	0,444	0,452	0,429
Монголія	0,504	0,503	0,494	0,506	0,504	0,459	0,449	0,470
Польща	0,293	0,230	0,206	0,204	0,205	0,205	0,208	0,203
Росія	0,462	0,337	0,357	0,330	0,351	0,315	0,275	0,283
Румунія	0,395	0,279	0,244	0,262	0,256	0,272	0,261	0,261
Сербія	0,000	0,000	0,280	0,354	0,316	0,341	0,354	0,344
Словаччина	0,306	0,294	0,293	0,308	0,319	0,307	0,323	0,317
Словенія	0,248	0,304	0,291	0,258	0,319	0,310	0,291	0,289
Таджикистан	0,585	0,519	0,518	0,551	0,523	0,519	0,503	0,494
Туркменістан	0,517	0,490	0,510	0,485	0,501	0,490	0,484	0,494
Угорщина	0,268	0,283	0,297	0,321	0,310	0,299	0,286	0,270
Узбекистан	0,500	0,419	0,428	0,432	0,451	0,420	0,414	0,432
Україна	0,512	0,329	0,355	0,369	0,391	0,414	0,392	0,384
Хорватія	0,295	0,243	0,241	0,254	0,277	0,296	0,292	0,289
Чехія	0,248	0,254	0,262	0,259	0,297	0,291	0,285	0,281
Чорногорія	0,000	0,000	0,453	0,449	0,435	0,472	0,439	0,425

Джерело: систематизовано автором на основі [94]

Таблиця Е.3

Індекс концентрації за імпортом за країнами з перехідною економікою за 1995–2017 рр.

Країни	1995	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2017
Азербайджан	0,416	0,701	0,902	0,872	0,865	0,863	0,782	0,809
Албанія	0,192	0,258	0,123	0,196	0,263	0,304	0,232	0,256
Білорусь	0,491	0,311	0,309	0,247	0,293	0,250	0,168	0,204
Болгарія	0,088	0,153	0,136	0,116	0,140	0,105	0,085	0,093
Боснія і Герцеговина	0,156	0,136	0,116	0,109	0,105	0,106	0,104	0,100
Вірменія	0,128	0,266	0,246	0,226	0,186	0,226	0,268	0,308
Грузія	0,156	0,172	0,217	0,209	0,251	0,222	0,198	0,205
Естонія	0,081	0,160	0,098	0,120	0,137	0,118	0,108	0,089
Казахстан	0,204	0,599	0,591	0,628	0,592	0,657	0,506	0,529
Киргизія	0,140	0,164	0,265	0,283	0,268	0,319	0,317	0,383
Латвія	0,137	0,105	0,079	0,081	0,088	0,096	0,085	0,085
Литва	0,088	0,189	0,202	0,188	0,200	0,142	0,112	0,115
Македонія	0,122	0,170	0,230	0,143	0,164	0,189	0,218	0,215
Молдова	0,222	0,181	0,180	0,145	0,142	0,146	0,165	0,173
Монголія	0,483	0,470	0,408	0,499	0,510	0,467	0,400	0,455
Польща	0,080	0,081	0,076	0,077	0,065	0,065	0,067	0,064
Росія	0,256	0,352	0,363	0,366	0,382	0,370	0,305	0,292
Румунія	0,124	0,115	0,097	0,094	0,091	0,099	0,112	0,114
Сербія	0,000	0,000	0,088	0,077	0,068	0,105	0,087	0,081
Словаччина	0,092	0,145	0,169	0,159	0,166	0,174	0,196	0,188
Словенія	0,091	0,105	0,107	0,112	0,103	0,107	0,111	0,115
Таджикистан	0,441	0,691	0,559	0,503	0,497	0,352	0,344	0,307
Туркменістан	0,484	0,729	0,681	0,527	0,771	0,761	0,722	0,521
Угорщина	0,058	0,136	0,138	0,141	0,105	0,113	0,123	0,113
Узбекистан	0,594	0,274	0,303	0,247	0,255	0,275	0,380	0,425
Україна	0,106	0,143	0,149	0,130	0,121	0,127	0,146	0,142
Хорватія	0,102	0,118	0,121	0,125	0,104	0,078	0,066	0,073
Чехія	0,045	0,100	0,092	0,105	0,107	0,113	0,124	0,128
Чорногорія	0,000	0,000	0,418	0,371	0,339	0,234	0,212	0,207

Джерело: систематизовано автором на основі [94]

Таблиця Е.4

Індекс диверсифікації за імпортом за країнами з перехідною економікою за 1995–2017 рр.

Країни	1995	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2017
Азербайджан	0,710	0,775	0,793	0,799	0,781	0,786	0,830	0,836
Албанія	0,723	0,738	0,600	0,717	0,701	0,712	0,716	0,724
Білорусь	0,698	0,581	0,584	0,541	0,585	0,538	0,517	0,548
Болгарія	0,484	0,485	0,489	0,446	0,444	0,442	0,461	0,459
Боснія і Герцеговина	0,567	0,679	0,590	0,579	0,603	0,614	0,609	0,615
Вірменія	0,597	0,762	0,706	0,741	0,697	0,761	0,764	0,781
Грузія	0,645	0,702	0,743	0,690	0,696	0,702	0,670	0,652
Естонія	0,505	0,488	0,439	0,426	0,471	0,457	0,441	0,441
Казахстан	0,731	0,744	0,737	0,766	0,737	0,748	0,799	0,788
Киргизія	0,691	0,700	0,725	0,722	0,604	0,673	0,638	0,701
Латвія	0,623	0,478	0,463	0,471	0,452	0,436	0,429	0,459
Литва	0,532	0,504	0,489	0,488	0,483	0,452	0,450	0,453
Македонія	0,607	0,644	0,685	0,624	0,621	0,698	0,681	0,657
Молдова	0,712	0,689	0,679	0,675	0,640	0,676	0,726	0,727
Монголія	0,729	0,855	0,839	0,844	0,831	0,814	0,841	0,844
Польща	0,490	0,433	0,416	0,415	0,402	0,386	0,374	0,377
Росія	0,673	0,641	0,621	0,655	0,610	0,622	0,645	0,630
Румунія	0,582	0,471	0,402	0,423	0,414	0,418	0,425	0,436
Сербія	0,000	0,000	0,548	0,542	0,516	0,520	0,500	0,493
Словаччина	0,455	0,399	0,405	0,459	0,464	0,458	0,461	0,465
Словенія	0,452	0,480	0,466	0,472	0,475	0,452	0,430	0,437
Таджикистан	0,776	0,878	0,860	0,804	0,860	0,809	0,795	0,822
Туркменістан	0,782	0,803	0,791	0,774	0,802	0,816	0,847	0,859
Угорщина	0,412	0,354	0,382	0,390	0,436	0,421	0,398	0,405
Узбекистан	0,860	0,760	0,697	0,705	0,750	0,724	0,781	0,820
Україна	0,571	0,592	0,611	0,569	0,598	0,669	0,666	0,679
Хорватія	0,532	0,497	0,420	0,447	0,455	0,473	0,452	0,462
Чехія	0,368	0,405	0,401	0,413	0,435	0,429	0,413	0,419
Чорногорія	0,000	0,000	0,701	0,667	0,703	0,713	0,713	0,678

Джерело: систематизовано автором на основі [94]

Структура ВВП України за видами економічної діяльності за 2001–2017 рр. у фактичних цінах, млрд грн

	Код КВЕД- 2010	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
I	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Випуск товарів і послуг у ринкових цінах	499091	545020	651421	872332	1088382	1301242	1716658	2276812	2137836	2507439	3045241	3234174	3260553	3558223	4488398	5420433	6719718	
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	A	66788	66902	66602	86216	95520	99154	114031	157208	159187	189373	253485	261707	306998	381227	558788	655569	727352
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	B	23821	24812	26947	32322	41868	46931	58570	93151	81027	118720	156001	151486	153957	156192	186194	253770	344157
Переробна промисловість	C	171731	190083	233828	326172	402654	461664	593822	758545	637055	792317	948757	952726	883426	975675	1206047	1458786	1805097
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	D	26493	26799	28824	30344	34880	44924	57817	73757	81414	93571	123383	137976	134516	148408	176768	242236	283985
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	E	5133	5725	6756	8586	10736	13229	17274	22037	16320	24060	24831	22859	21334	23465	26982	30680	37104
Будівництво	F	23792	25065	33440	48808	59976	82667	121864	151519	115952	132351	159378	178225	167196	162551	188595	240327	326496
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	G	39668	43372	55851	72608	100970	123688	174819	242053	241315	283566	347459	382352	391144	442955	549163	645171	832350
Транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність	H	33415	37987	48542	60874	73812	87093	109299	139560	147723	161779	205952	212286	219891	217287	295634	341938	420484

	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Тимчасове розмішування й організації харчування	I	2678	3038	3739	5452	6388	11743	14849	20557	18397	19910	22234	22024	21917	21438	25458	32637	37737
Інформація та телекомунікації	J	11851	13690	17057	22120	27825	33872	45330	58020	61686	68300	79133	88595	97499	105116	142223	182886	225659
Фінансова та страхова діяльність	K	9948	11825	17765	35672	34050	41574	66109	99937	94168	98888	95165	98044	104206	116826	107764	107615	121142
Операції з нерухомим майном	L	11862	13785	15902	22211	30062	38789	60011	77920	83657	90082	108877	121293	135283	139848	176078	208144	238141
Професійна, наукова та технічна діяльність	M	6033	7167	8126	11662	16074	20970	33897	43787	50205	53946	61701	86000	95510	92230	107124	135141	171630
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	N	3032	3587	4177	5841	7903	10250	15874	20476	22652	24403	30217	33072	35846	35938	43370	59338	70820
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	O	12573	14698	16993	22928	30035	36545	47183	64136	61873	69434	71090	82703	90930	117168	147578	182158	236970
Освіта	P	12454	14688	18667	22122	29438	36240	46266	62380	71016	80349	87242	101823	107528	106305	119928	132745	180011
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Q	9925	11985	14838	18322	22684	28113	35752	45640	53720	58478	64303	74131	72603	71755	88636	99304	131970
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	R	1492	1906	2328	3028	4166	5547	7459	9503	10457	9908	12344	17319	19563	19135	20436	23155	28264
Надання інших видів послуг	S,T	2702	3290	3912	4977	6490	8219	10495	12746	13148	13130	16256	17953	19820	20508	22475	26694	36028
Інші		23700	24616	27127	32067	52851	70030	85937	123880	116864	124874	177433	191600	181386	204196	299157	362139	464321

Джерело: систематизовано автором на основі [116]

Структура ВВП України за видами економічної діяльності за 2001–2017 рр. у цінах 2000 р., млрд грн

	Код КВЕД- 2010	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
I	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Випуск товарів і послуг у ринкових цінах		470396,8	516785,9	570864,1	680727,1	770011,2	824915,7	933333,3	1012170,5	846293,7	909813,5	1056360,1	1124147,1	1127677,6	985290,8	867314,2	931864,5	1016036,6
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	A	62948,2	63436,2	58365,8	67278,9	67578,7	62858,2	61997,7	69887,8	63016,5	68713,2	87931,1	90965,2	106176,7	105563,8	107977,2	112703,4	109977,3
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	B	22451,5	23526,6	23614,6	25222,6	29620,9	29751,7	31844,0	41410,8	32075,7	43077,0	54115,0	52654,1	53246,8	43250,4	35979,1	43627,4	52037,3
Переробна промисловість	C	161857,7	180236,0	204912,0	254529,4	284870,7	292669,5	322856,3	337215,7	252187,6	287488,8	329113,2	331152,3	305537,1	270169,6	233050,1	250790,1	272934,8
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	D	24969,8	25410,7	25259,5	23679,0	24677,0	28479,3	31434,6	32789,1	32228,9	33951,8	42800,2	47958,2	46523,0	41095,0	34157,7	41644,5	42939,2
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	E	4837,9	5428,4	5920,5	6700,1	7595,5	8386,5	9391,7	9796,7	6460,5	8730,1	8613,6	7945,4	7378,5	6497,6	5213,9	5274,4	5610,2
Будівництво	F	22424,1	23766,5	29304,7	38087,5	42432,0	52406,3	66256,5	67358,7	45901,3	48023,0	55286,4	61948,2	57825,5	45011,2	36443,1	41316,3	49366,9
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	G	37387,4	41125,2	48944,3	56659,9	71434,5	78411,4	95047,7	107606,1	95528,1	102890,7	120529,6	132899,4	135279,0	122656,6	106117,3	110915,8	125853,2
Транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність	H	31493,9	36019,1	42539,1	47503,2	52220,7	55212,2	59425,0	62042,2	58478,3	58700,8	71442,4	73787,2	76050,3	60167,9	57126,7	58784,9	63578,1

Продовження додатку Ж

Продовження табл. Ж.2

	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Тимчасове розмішування й організації харчування	I	2524,0	2880,6	3276,6	4254,5	4519,4	7444,4	8073,3	9138,7	7282,7	7224,3	7712,7	7655,2	7580,1	5936,3	4919,4	5610,9	5705,9
Інформація та телекомунікації	J	11169,7	12980,8	14947,7	17261,4	19685,7	21473,0	24645,6	25793,1	24419,3	24782,4	27450,4	30794,2	33720,5	29107,2	27482,4	31441,2	34120,2
Фінансова та страхова діяльність	K	9376,1	11212,4	15568,1	27836,8	24089,8	26355,6	35942,9	44427,6	37277,8	35881,1	33011,7	34078,5	36040,1	32349,7	20823,7	18500,8	18316,9
Операції з нерухомим майном	L	11180,0	13070,9	13935,5	17332,4	21268,3	24590,1	32627,5	34639,8	33116,9	32685,9	37768,2	42159,5	46788,3	38724,7	34024,4	35783,5	36007,5
Професійна, наукова та технічна діяльність	M	5686,1	6795,7	7121,1	9100,5	11372,1	13293,8	18429,5	19465,8	19874,4	19574,1	21403,4	29892,2	33032,6	25539,0	20700,1	23233,0	25950,8
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	N	2857,7	3401,2	3660,5	4558,0	5591,2	6497,9	8630,6	9102,7	8967,1	8854,5	10481,9	11495,3	12397,5	9951,4	8380,6	10201,2	10708,1
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	O	11850,1	13936,6	14891,6	17891,9	21249,2	23167,5	25653,0	28512,0	24493,3	25193,8	24660,3	28746,2	31448,6	32444,4	28517,2	31316,1	35830,4
Освіта	P	11738,0	13927,1	16358,6	17263,0	20826,9	22974,2	25154,5	27731,4	28112,7	29154,3	30263,3	35392,0	37189,1	29436,4	23174,2	22821,1	27218,1
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Q	9354,4	11364,1	13003,1	14297,6	16048,5	17822,1	19438,1	20289,5	21265,9	21218,5	22306,0	25766,7	25110,1	19869,3	17127,5	17072,0	19954,2
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	R	1406,2	1807,3	2040,1	2362,9	2947,4	3516,5	4055,4	4224,6	4139,6	3595,1	4282,0	6019,8	6766,0	5298,6	3948,9	3980,7	4273,6
Надання інших видів послуг	S, T	2546,7	3119,6	3428,2	3883,8	4591,6	5210,4	5706,0	5666,3	5204,8	4764,2	5639,0	6240,2	6854,8	5678,8	4342,9	4589,2	5447,5
Інші		22337,4	23340,8	23772,4	25023,6	37391,2	44395,2	46723,3	55071,6	46262,3	45310,0	61549,5	66597,1	62733,2	56543,0	57807,5	62257,8	70206,4

Джерело: систематизовано автором на основі [116]

Структура ВВП України за видами економічної діяльності за 2001–2017 рр. у цінах 2000 р., %

	Код КВЕД- 2010	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Випуск товарів і послуг у ринкових цінах		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	A	13,4	12,3	10,2	9,9	8,8	7,6	6,6	6,9	7,4	7,6	8,3	8,1	9,4	10,7	12,4	12,1	10,8
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	B	4,8	4,6	4,1	3,7	3,8	3,6	3,4	4,1	3,8	4,7	5,1	4,7	4,7	4,4	4,1	4,7	5,1
Переробна промисловість	C	34,4	34,9	35,9	37,4	37,0	35,5	34,6	33,3	29,8	31,6	31,2	29,5	27,1	27,4	26,9	26,9	26,9
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	D	5,3	4,9	4,4	3,5	3,2	3,5	3,4	3,2	3,8	3,7	4,1	4,3	4,1	4,2	3,9	4,5	4,2
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	E	1,0	1,1	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,8	1,0	0,8	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6
Будівництво	F	4,8	4,6	5,1	5,6	5,5	6,4	7,1	6,7	5,4	5,3	5,2	5,5	5,1	4,6	4,2	4,4	4,9
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	G	7,9	8,0	8,6	8,3	9,3	9,5	10,2	10,6	11,3	11,3	11,4	11,8	12,0	12,4	12,2	11,9	12,4
Транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність	H	6,7	7,0	7,5	7,0	6,8	6,7	6,4	6,1	6,9	6,5	6,8	6,6	6,7	6,1	6,6	6,3	6,3

	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
I Тимчасове розмішування й організації харчування	I	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,9	0,9	0,9	0,9	0,8	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6
Інформація та телекомунікації	J	2,4	2,5	2,6	2,6	2,6	2,6	2,6	2,5	2,9	2,7	2,6	2,7	3,0	3,0	3,2	3,4	3,4
Фінансова та страхова діяльність	K	2,0	2,2	2,7	4,1	3,1	3,2	3,9	4,4	4,4	3,9	3,1	3,0	3,2	3,3	2,4	2,0	1,8
Операції з нерухомим майном	L	2,4	2,5	2,4	2,5	2,8	3,0	3,5	3,4	3,9	3,6	3,6	3,8	4,1	3,9	3,9	3,8	3,5
Професійна, наукова та технічна діяльність	M	1,2	1,3	1,2	1,3	1,5	1,6	2,0	1,9	2,3	2,2	2,0	2,7	2,9	2,6	2,4	2,5	2,6
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	N	0,6	0,7	0,6	0,7	0,7	0,8	0,9	0,9	1,1	1,0	1,0	1,0	1,1	1,0	1,0	1,1	1,1
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	O	2,5	2,7	2,6	2,6	2,8	2,8	2,7	2,8	2,9	2,8	2,3	2,6	2,8	3,3	3,3	3,4	3,5
Освіта	P	2,5	2,7	2,9	2,5	2,7	2,8	2,7	2,7	3,3	3,2	2,9	3,1	3,3	3,0	2,7	2,4	2,7
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Q	2,0	2,2	2,3	2,1	2,1	2,2	2,1	2,0	2,5	2,3	2,1	2,3	2,2	2,0	2,0	1,8	2,0
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	R	0,3	0,3	0,4	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,4	0,4	0,5	0,6	0,5	0,5	0,4	0,4
Надання інших видів послуг	S,T	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5
Інші		4,7	4,5	4,2	3,7	4,9	5,4	5,0	5,4	5,5	5,0	5,8	5,9	5,6	5,7	6,7	6,7	6,9

Джерело: систематизовано автором на основі [116]

Таблиця Ж.4

Динаміки структурних змін економіки України за індексами А. Салаї, К. Гатева та В. М. Рябцева за 2001–2017 рр.

Критерії	2002-2001	2003-2002	2004-2003	2005-2004	2006-2005	2007-2006	2008-2007	2009-2008	2010-2009	2011-2010	2012-2011	2013-2012	2014-2013	2015-2014	2016-2015	2017-2016	2017-2011
К. Гатева	0,025	0,047	0,043	0,038	0,039	0,035	0,032	0,078	0,044	0,033	0,039	0,057	0,038	0,048	0,023	0,033	0,184
В.М. Рябцева	0,153	0,306	0,318	0,259	0,218	0,191	0,170	0,376	0,217	0,159	0,173	0,248	0,164	0,192	0,084	0,118	0,836
А. Салаї	0,037	0,043	0,062	0,053	0,059	0,048	0,033	0,070	0,055	0,049	0,053	0,038	0,043	0,056	0,039	0,032	0,165

Джерело: розраховано автором

Додаток И

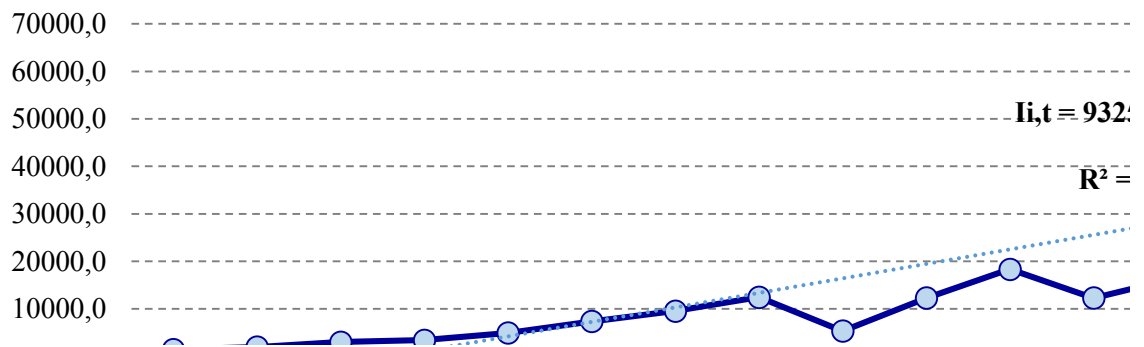

Рис. И.1. Залежність суми інвестицій в основний капітал сільського господарства від доходів зведеного бюджету України за 2001-2018 рр., млн грн

Джерело: складено та розраховано автором

Модель інвестицій в основний капітал сільського господарства у вигляді експоненціальної функції:

$$I_{i,t} = 93256 + 16,71D_t, \quad (1)$$

Модель вартості основних фондів сільського господарства:

$$F_{i,t} = 61412,7 + 3,13I_{i,t} + 0,174F_{i,t-1}, \quad (2)$$

Таблиця И.1

Характеристики моделі

Характеристики моделі	Значення	Характеристики моделі	Значення
Коефіцієнт множинної кореляції (R_{xy})	0,925	Парні коефіцієнти кореляції: в т.ч.	
Коефіцієнт детермінації (d)	0,904	1) Інвестиції в основний капітал сільського господарства (r_{x1y})	0,765
F-критерій розрахунковий ($F_{розр}$)	160,08	2) Потік вартості основних фондів сільського господарства на період t-1 (r_{x2y})	0,875

Джерело: розраховано автором

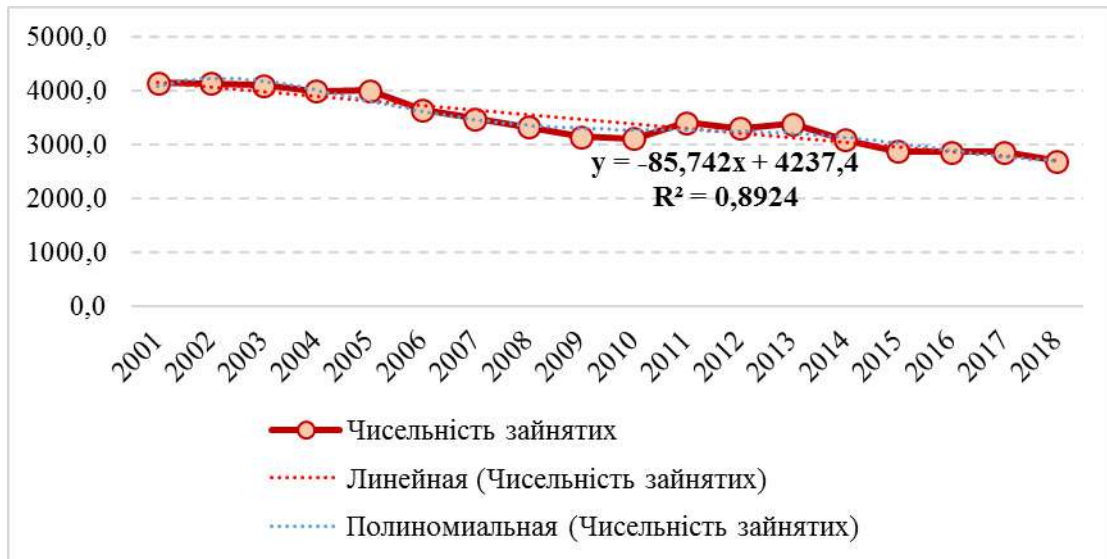

Рис. II.2. Динаміка зайнятих в сільському господарстві України в 2001–2017 рр., тис. осіб

Джерело: складено та розраховано автором за даними [116]

Модель чисельності зайнятих в сільському господарстві у вигляді лінійної функції:

$$Z_{i,t} = 4237,4 - 85,74t, \quad (3)$$

Продовження додатку И

Таблиця И.2

**Матриця парних коефіцієнтів кореляції факторів валового випуску
сільського господарства України**

	Вартість валового випуску сільського господарства України ($V_{i,t}$)	Суми вартості основних фондів сільського господарства ($F_{i,t}$)	Чисельність зайнятих в сільському господарства ($Z_{i,t}$)
$V_{i,t}$	1,0000		
$F_{i,t}$	0,9659	1,0000	
$Z_{i,t}$	-0,8380	-0,7701	1,0000

Модель валового випуску сільського господарства України має вигляд:

$$V_{i,t} = 331473 - 2,39F_{i,t} - 113,69Z_{i,t}, \quad (4)$$

Таблиця И.3

**Оцінка достовірності економетричної моделі валового випуску
сільського господарства України**

Регресійна статистика	
Коефіцієнт кореляції (множинний R)	0,9771
Коефіцієнт детермінації R^2	0,9548
Нормований R^2	0,9488
Стандартна помилка	53933,1
Спостереження	18

Таблиця И.4

**Оцінка достовірності моделі валового випуску сільського
господарства України за критерієм Стьюдента**

	Коефіцієнти	Стандартна помилка	t-статистика	P-значення
Y-перетинання	331473,08	175111,56	1,89	0,08
Змінна $F_{i,t}$	2,39	0,26	9,16	0,00
Змінна $Z_{i,t}$	-113,69	42,32	-2,69	0,02

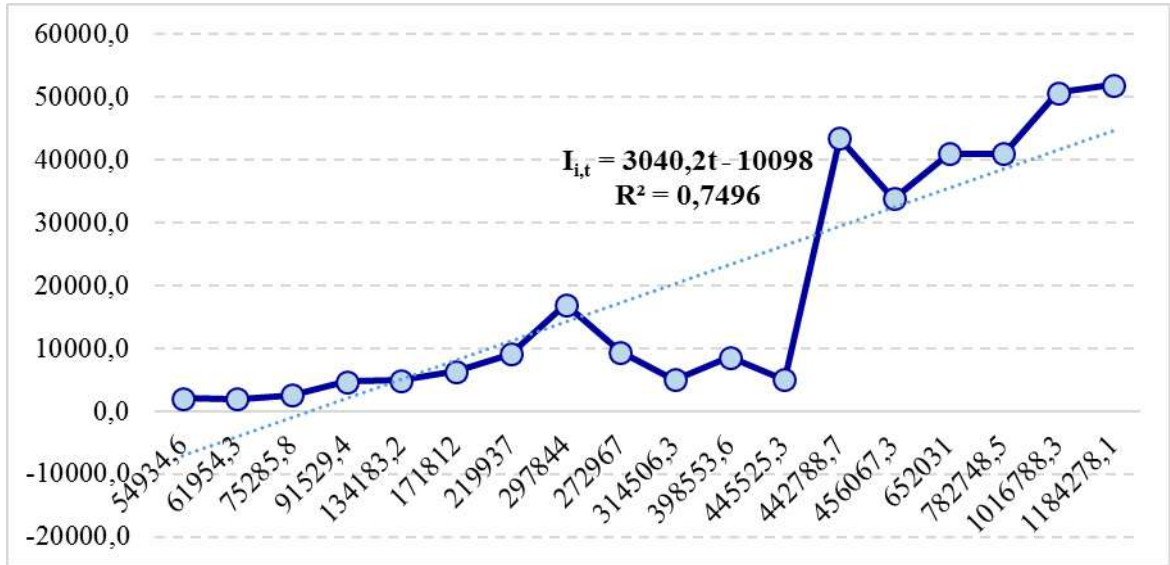

Рис. К.1. Залежність суми інвестицій в основний капітал будівництва від доходів зведеного бюджету України за 2001–2018 рр., млн грн

Джерело: складено та розраховано автором за даними [116]

Модель інвестицій в основний капітал будівництва у вигляді експотенціальної функції:

$$I_{i,t} = 3040,2t - 10098, \quad (1)$$

Модель вартості основних фондів будівництва:

$$F_{i,t} = 61412,7 + 3,13I_{i,t} + 0,174F_{i,t-1}, \quad (2)$$

Таблиця К.1

Характеристики моделі

Характеристики моделі	Значення	Характеристики моделі	Значення
Коефіцієнт множинної кореляції (R_{xy})	0,7026	Парні коефіцієнти кореляції: в т.ч.	
Коефіцієнт детермінації (d)	0,4937	1) Інвестиції в основний капітал будівництва (r_{x1y})	-0,227
F-критерій розрахунковий ($F_{розр}$)	16,58	2) Потік вартості основних фондів будівництва на період t-1 (r_{x2y})	0,645

Рис. К.2. Динаміка зайнятих в будівництві України в 2001-2017 рр., тис. осіб

Джерело: складено та розраховано автором за даними <https://index.minfin.com.ua>

Модель чисельності зайнятих в будівництві у вигляді функції:

$$Z_{i,t} = -3,1684t^2 + 44,884t + 798,12, \quad (3)$$

Таблиця К.2

**Матриця парних коефіцієнтів кореляції факторів валового випуску
будівництва України**

	Вартість валового випуску будівництва України ($V_{i,t}$)	Суми вартості основних фондів будівництва ($F_{i,t}$)	Чисельність зайнятих в будівництві ($Z_{i,t}$)
$V_{i,t}$	1,0000		
$F_{i,t}$	-0,2274	1,0000	
$Z_{i,t}$	0,6448	0,0791	1,0000

Модель валового випуску будівництва України має вигляд:

$$V_{i,t} = 509138 + 0,704F_{i,t} - 511,168Z_{i,t}, \quad (4)$$

Таблиця К.3

**Оцінка достовірності економетричної моделі валового випуску
будівництва України**

Регресійна статистика	
Коефіцієнт кореляції (множинний R)	0,7029
Коефіцієнт детермінації R^2	0,4941
Нормований R^2	0,4267
Стандартна помилка	72247,5
Спостереження	18

Таблиця К.4

**Оцінка достовірності моделі валового випуску будівництва України
за критерієм Стюдента**

	Коефіцієнти	Стандартна помилка	t-статистика	P-значення
Y-перетинання	509137,9	117185,63	4,26	0,00
Змінна $F_{i,t}$	0,704	0,37	2,13	0,05
Змінна $Z_{i,t}$	-511,168	140,87	-3,63	0,00

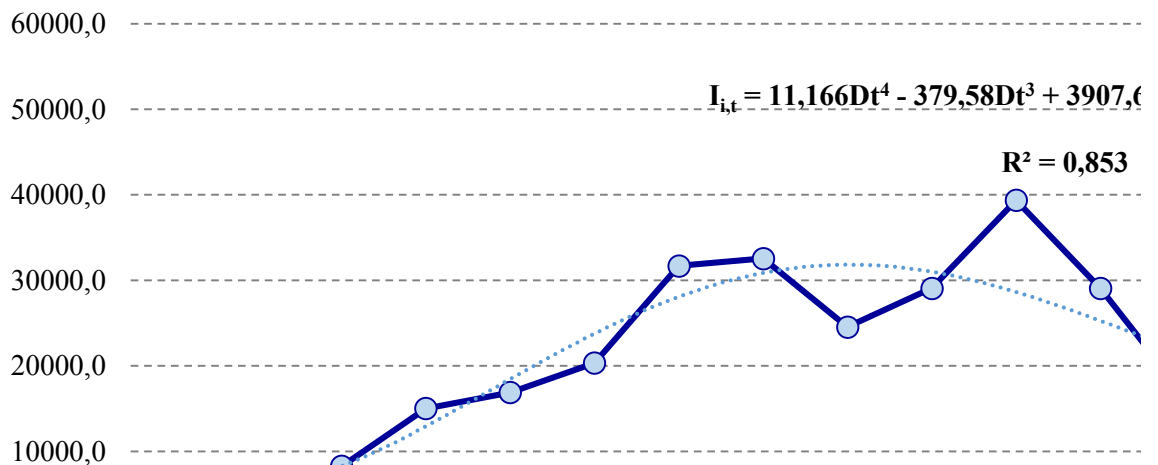

Рис. Л.1. Залежність суми інвестицій в основний капітал транспорту та зв'язку від доходів зведеного бюджету України за 2001-2018 рр., млн грн

Джерело: складено та розраховано автором

Модель інвестицій в основний капітал транспорту та зв'язку у вигляді функції:

$$I_{i,t} = 11,166D_t^4 - 379,58D_t^3 + 3907,6D_t^2 - 10612D_t + 14291, \quad (1)$$

Модель вартості основних фондів транспорту та зв'язку:

$$F_{i,t} = -375268 + 63,973I_{i,t} + 0,621F_{i,t-1}, \quad (2)$$

Таблиця Л.1

Характеристики моделі

Характеристики моделі	Значення	Характеристики моделі	Значення
Коефіцієнт множинної кореляції (R_{xy})	0,664	Парні коефіцієнти кореляції: в т.ч.	
Коефіцієнт детермінації (d)	0,440	1) Інвестиції в основний капітал транспорту та зв'язку (r_{xly})	0,251
F-критерій розрахунковий ($F_{розр}$)	13,36	2) Потік вартості основних фондів транспорту та зв'язку на період t-1 (r_{x2y})	0,611

Рис. Л.2. Динаміка зайнятих в галузі транспорту та зв'язку України в 2001-2017 рр., тис. осіб

Джерело: складено та розраховано автором за даними <https://index.minfin.com.ua>

Модель чисельності зайнятих в галузі транспорту та зв'язку у вигляді лінійної функції:

$$Z_{i,t} = -3,1488t^2 + 33,71t + 1314,1, \quad (3)$$

Таблиця Л.2

Матриця парних коефіцієнтів кореляції факторів валового випуску в галузі транспорту та зв'язку України

	Вартість валового випуску в галузі транспорту та зв'язку України ($V_{i,t}$)	Суми вартості основних фондів транспорту та зв'язку ($F_{i,t}$)	Чисельність зайнятих в галузі транспорту та зв'язку ($Z_{i,t}$)
$V_{i,t}$	1,0000		
$F_{i,t}$	0,2514	1,0000	
$Z_{i,t}$	0,6109	-0,0127	1,0000

Модель валового випуску в галузі транспорту та зв'язку України має вигляд:

$$V_{i,t} = 911319 + 0,005F_{i,t} - 585,8661Z_{i,t}, \quad (4)$$

Таблиця Л.3

Оцінка достовірності економетричної моделі валового випуску в галузі транспорту та зв'язку України

Регресійна статистика	
Коефіцієнт кореляції (множинний R)	0,8434
Коефіцієнт детермінації R ²	0,7113
Нормований R ²	0,6728
Стандартна помилка	73020,23
Спостереження	18

Таблиця Л.4

Оцінка достовірності моделі валового випуску в галузі транспорту та зв'язку України за критерієм Стьюдента

	Коефіцієнти	Стандартна помилка	t-статистика	P-значення
Y-перетинання	911318,987	151026,594	6,034	0,000
Змінна $F_{i,t}$	0,005	0,007	0,679	0,508
Змінна $Z_{i,t}$	-585,866	112,411	-5,212	0,000

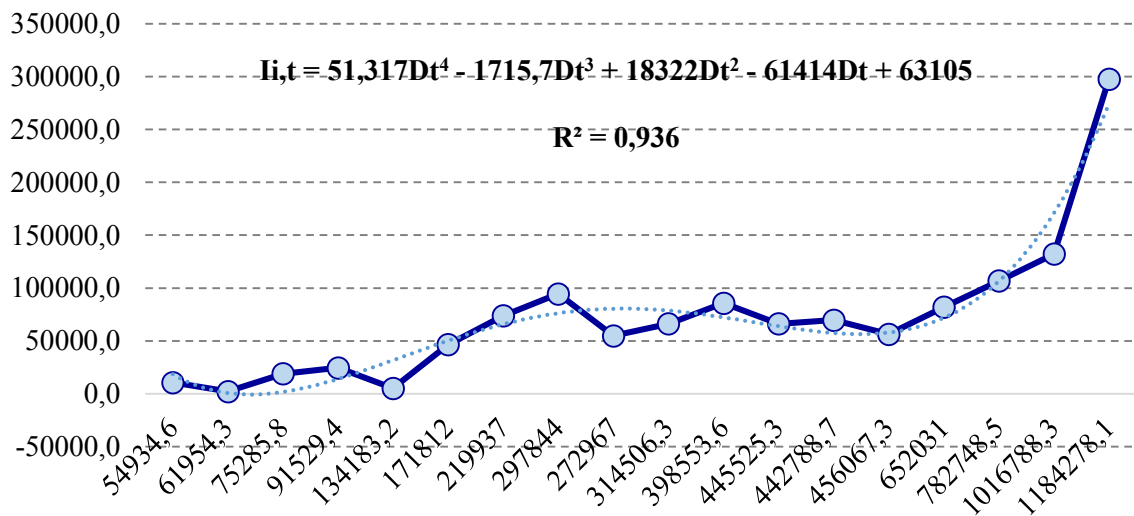

Рис. М.1. Залежність суми інвестицій в основний капітал сфери послуг від доходів зведеного бюджету України за 2001-2018 рр., млн грн

Джерело: складено та розраховано автором

Модель інвестицій в основний капітал сфери послуг у вигляді функції:

$$I_{i,t} = 51,317D_t^4 - 1715,7D_t^3 + 18322D_t^2 - 61414D_t + 63105, \quad (1)$$

Модель вартості основних фондів сфери послуг:

$$F_{i,t} = 155795 - 0,64I_{i,t} + 1,2F_{i,t-1}, \quad (2)$$

Таблиця М.1

Характеристики моделі

Характеристики моделі	Значення	Характеристики моделі	Значення
Коефіцієнт множинної кореляції (R_{xy})	0,9525	Парні коефіцієнти кореляції: в т.ч.	
Коефіцієнт детермінації (d)	0,9072	1) Інвестиції в основний капітал сфери послуг (r_{xly})	0,736
F-критерій розрахунковий ($F_{розр}$)	166,19	2) Потік вартості основних фондів сфери послуг на період t-1 (r_{x2y})	0,944

Рис. М.2. Динаміка зайнятих в сфері послуг України в 2001–2017 рр., тис. осіб

Джерело: складено та розраховано автором за даними <https://index.minfin.com.ua>

Модель чисельності зайнятих в сфері послуг у вигляді лінійної функції:

$$Z_{i,t} = 1,332t^3 - 63,345t^2 + 778,72t + 8147,9, \quad (3)$$

Таблиця М.2

**Матриця парних коефіцієнтів кореляції факторів валового випуску
за сферою послуг України**

	Вартість валового випуску в галузі транспорту та зв'язку України (V_{it})	Суми вартості основних фондів транспорту та зв'язку (F_{it})	Чисельність зайнятих в галузі транспорту та зв'язку (Z_{it})
V_{it}	1,0000		
F_{it}	0,7359	1,0000	
Z_{it}	0,9443	0,8493	1,0000

Модель валового випуску за сферою послуг України має вигляд:

$$V_{i,t} = -537132 + 0,833F_{i,t} + 47,747Z_{i,t}, \quad (4)$$

Таблиця М.3

**Оцінка достовірності економетричної моделі валового випуску
сфери послуг України**

Регресійна статистика	
Коефіцієнт кореляції (множинний R)	0,9757
Коефіцієнт детермінації R ²	0,9520
Нормований R ²	0,9456
Стандартна помилка	203355,8
Спостереження	18

Таблиця М.4

**Оцінка достовірності моделі валового випуску сфери послуг України
за критерієм Стьюдента**

	Коефіцієнти	Стандартна помилка	t-статистика	P-значення
Y-перетинання	-537132,441	700910,041	-0,766	0,455
Змінна $F_{i,t}$	0,833	0,049	17,002	0,000
Змінна $Z_{i,t}$	47,787	66,230	0,722	0,482

Додаток Н

Таблиця Н.1

Частота у визначенні пріоритетів соціально-економічного розвитку

Пріоритет	Україна. Цілі розвитку тисячоліття 2000+5	Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 рр.	Шляхом європейської інтеграції: Стратегія економічного і соціального розвитку	Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава: Програма економічних реформ на 2010-2014 рр.	Державна програма економічного і соціального розвитку України на 2012 рік та основні напрями розвитку на 2013-2014 рр.	Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»	Проект Стратегії сталого розвитку України до 2030 р. та Національний план дій до 2020 р. по впровадженню Стратегії
1	2	3	4	5	6	7	8
Подолання бідності	+						+
Освіта впродовж життя	+						
Розвиток довкілля	+						+
Здоров'я матерів, дітей	+						
Боротьба із поширенням ВІЛ/СНІДу та туберкульозу	+						
Забезпечення гендерної рівності	+						+
Членство в ЄС		+	+				
Стале економічне зростання		+	+	+	+	+	+
Інноваційна модель розвитку		+	+			+	
Соціалізація економічної політики		+	+				
Підвищення стандартів життя				+	+	+	+
Поліпшення бізнес-клімату й залучення інвестицій.				+			
Модернізація виробництва та інфраструктури				+	+		
Реформування державної служби й виконавчої влади				+			

Продовження додатку Н

Продовження табл. Н.1

1	2	3	4	5	6	7	8
Посилення соціально-економічної ролі регіонів					+		
Зміцнення обороноздатності держави					+	+	
Захист прав і свобод громадян					+	+	
Розвиток міжнародної співпраці					+		
Проведення структурних реформ						+	
Інклюзивне збалансоване низьковуглецеве економічне зростанню							+
Життєстійка інфраструктура							+